

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2013

Statens
offentliga
utredningar

1972:68

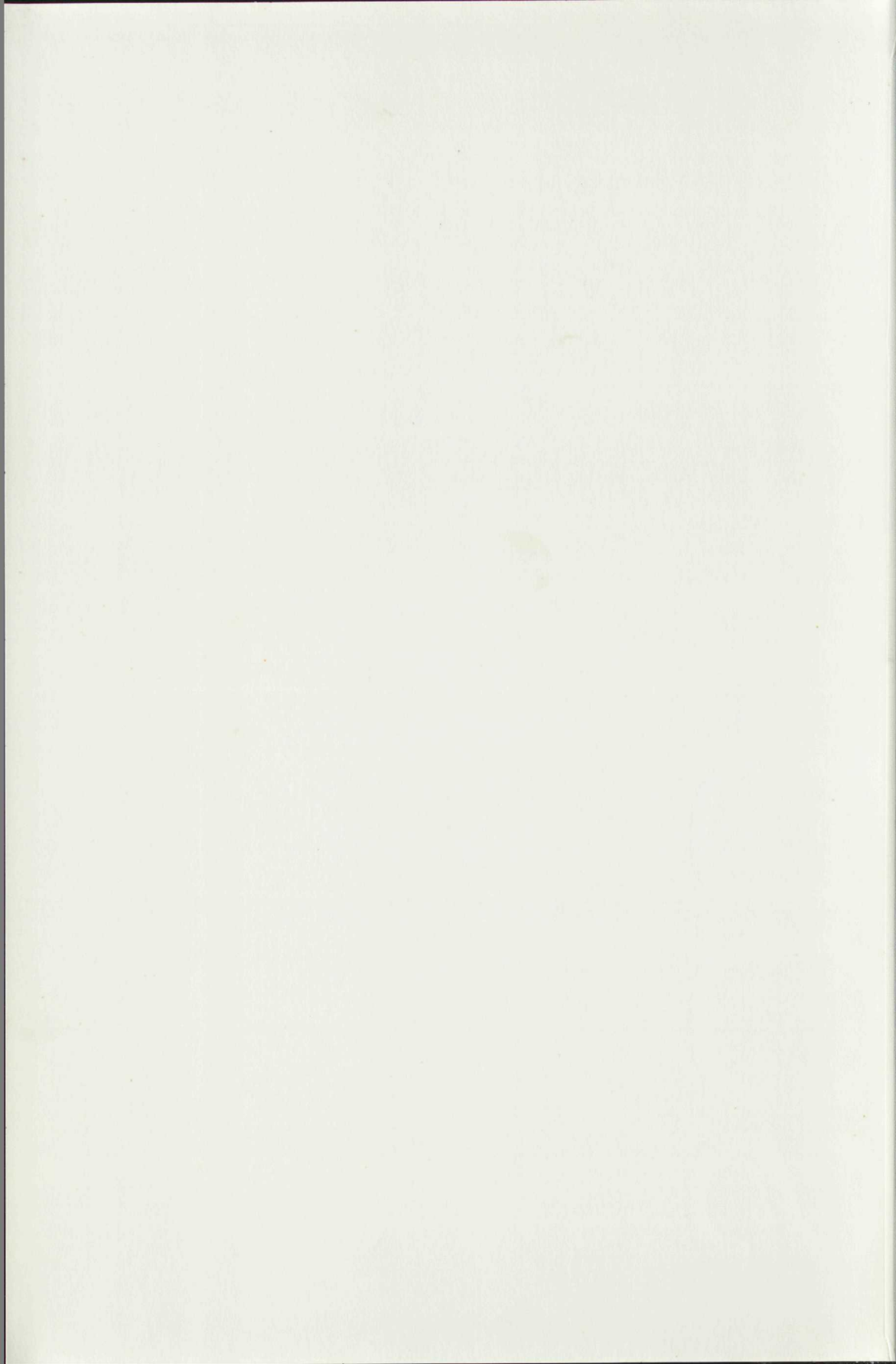
Försvars-
departementet

Ref

Värnplikts- förmåner

SOU

Betänkande avgivet av Utredningen
rörande systemet för förmåner åt
värnpliktiga m fl (UFV)
Stockholm 1972

Statens offentliga utredningar

1972:68

Försvarsdepartementet

Värnpliktsförmåner

Betänkande avgivet av Utredningen rörande systemet
för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV)
Stockholm 1972

ISBN 91-38-00238-8

Värmlandsföreläsningar

Till Statsrådet och chefen för försvarsdepartementet

Genom beslut den 16 oktober 1970 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet statsrådet Sven Andersson att tillkalla en sakkunnig med uppdrag att företa utredning rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl.

Med stöd av bemyndigandet tillkallades den 12 november 1970 riksdagsledamoten Sven Mellqvist såsom sakkunnig.

Att såsom experter biträda den sakkunnige förordnades den 5 februari 1971 departementssekreteraren Nils van der Heeg och byrådirektören Sten Virdesten, den 10 februari 1971 översten Bertil Creutzer, byrådirektören Åke Hellmér, numera byrådirektören Ulf Karlsson och byrådirektören Erik Olofson, den 16 februari 1971 stabskonsulenten Lennart Boberg, den 26 februari 1971 numera assistenten Tommy Ternemar samt fr. o. m. den 1 september 1972 avdelningsdirektören Ivan Hultan.

Till sekreterare i utredningen förordnades fr. o. m. den 22 januari 1971 numera kamrarrättsrådet Brita Wassén och till biträdande sekreterare fr. o. m. samma dag numera ombudsmannen Gösta Eklund. Sedermera har Wassén och Eklund entledigats från uppdragen fr. o. m. den 18 september 1972 respektive den 16 februari 1971 samt Wassén förordnats till expert i utredningen fr. o. m. den 18 september 1972. Till sekreterare har förordnats fr. o. m. den 18 september 1972 ovannämnde Virdesten samt till biträdande sekreterare fr. o. m. den 16 februari 1971 numera departementssekreteraren Johan Högberg och fr. o. m. den 15 augusti 1972 förste byråinspektören Mats Ershammar.

Den sakkunnige har med sina medarbetare arbetat under den förkortade benämningen UFV.

I utredningens första betänkande, benämnt *Värnpliktsförmåner*, vilket betänkande härmed överlämnas, redovisas utredningens principförslag rörande förmåner åt värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och inskrivningsskyldiga. Utredningen avser att framdeles återkomma med mera detaljerat utformade förslag.

Utredningsarbetet fortsätter med nämnda detaljförslag och de övriga frågor som ingår i den sakkunniges uppdrag.

Stockholm i oktober 1972.

Sven Mellqvist

/S. Virdesten

Till Statistiken och räknelser för lördagens föreläsning

Enligt de uppgifter som jag har fått från de olika klasserna i skolan för lördagen så har det varit en mycket lyckad dag. Det har varit en stor del av eleverna som har varit på plats och det har varit en mycket intressant föreläsning. Det har varit en stor del av eleverna som har varit på plats och det har varit en mycket intressant föreläsning.

Det har varit en stor del av eleverna som har varit på plats och det har varit en mycket intressant föreläsning. Det har varit en stor del av eleverna som har varit på plats och det har varit en mycket intressant föreläsning. Det har varit en stor del av eleverna som har varit på plats och det har varit en mycket intressant föreläsning.

Enligt de uppgifter som jag har fått från de olika klasserna i skolan för lördagen så har det varit en mycket lyckad dag. Det har varit en stor del av eleverna som har varit på plats och det har varit en mycket intressant föreläsning. Det har varit en stor del av eleverna som har varit på plats och det har varit en mycket intressant föreläsning.

Innehåll

Kapitel 1 <i>Inledning</i>	7	Kapitel 3 <i>Värnpliktsförmåner i vissa andra länder</i>	51
1.1 Direktiven	7	3.1 Danmark	51
1.2 Utredningens bedrivande	9	3.2 Norge	53
1.3 Betänkandets disposition m. m.	10	3.3 Finland	54
1.3.1 Dispositionen	10	3.4 Förbundsrepubliken Tyskland	54
1.3.2 Vissa terminologiska frågor, förkortningar m. m.	11	3.5 Nederländerna	55
1.3.3 Vissa utgångspunkter för beräkningar	12	3.6 Frankrike	55
Kapitel 2 <i>Utvecklingen av värnpliktsförmånerna</i>	13	3.7 Österrike	56
2.1 Historik	13	Kapitel 4 <i>De värnpliktigas m. fl. utbildnings- och tjänstgöringsförhållanden m. m.</i>	57
2.1.1 Allmän bakgrund	13	4.1 Utbildnings- och tjänstgöringsförhållanden	57
2.1.2 Tiden före 1940	14	4.1.1 Värnpliktiga	57
2.1.2.1 De egentliga värnpliktsförmånerna	14	4.1.2 Vapenfria tjänstepliktiga	63
2.1.2.2 De familjesociala förmånerna	15	4.1.3 Inskrivningsskyldiga	64
2.1.3 Tiden 1940—1945	17	4.2 Nytt tjänsteställningssystem inom krigsmakten	64
2.1.3.1 De egentliga värnpliktsförmånerna	17	4.3 Förordnandeföreskrifter m. m. för värnpliktiga	68
2.1.3.2 De familjesociala förmånerna	18	Kapitel 5 <i>De värnpliktigas ekonomiska och sociala situation m. m.</i>	70
2.1.4 Tiden efter 1945	21	5.1 MPI enkätundersökning m. m.	70
2.1.4.1 De egentliga värnpliktsförmånerna	21	5.1.1 MPI undersökning	70
2.1.4.2 De familjesociala förmånerna	26	5.1.2 Viss undersökning av psykiska och psykosomatiska insufficiensreaktioner under GU	75
2.2 Nuvarande förmåner i fred samt under beredskap och krig	29	5.2 Jämförelser mellan värnpliktsförmåner och vissa förvärvsinkomster m. m.	75
2.2.1 I fred	29	5.3 Jämförelser mellan värnpliktsförmåner och vissa sociala förmåner	77
2.2.1.1 De egentliga värnpliktsförmånerna	30	5.4 Vissa sammanfattande jämförelser	81
2.2.1.2 De familjesociala förmånerna	35	Kapitel 6 <i>Påtalade brister i nuvarande förmånssystem</i>	84
2.2.2 Under beredskap och krig	43	6.1 Vissa myndigheters m. fl. synpunkter	84
2.3 Realvärdeutveckling, kostnader m. m.	44	6.2 Synpunkter framförda av värnpliktiga	87
2.3.1 Realvärdeutvecklingen av förmåner m. m.	45		
2.3.2 Kostnader för nuvarande förmåner	47		

Kapitel 7 Några olika principer för förmånssystem	91	8.4.2.1 Ersättningar till värnpliktiga m. fl.	171
7.1 Utgångspunkter m. m.	91	8.4.2.2 Värnpliktigas m. fl. skadeståndsansvar	173
7.2 Marknadsmässig lön	95	8.4.3 Information om värnpliktsförmåner m. m.	173
7.3 Ersättning för förlorad arbetstjänst	98	8.5 Kostnadsberäkningar m. m.	175
7.4 Studiesocial ersättning m. m.	102	8.5.1 Kostnadsberäkningar	175
7.5 Modifieringar av nuvarande system	105	8.5.2 Prioriteringar	176
7.6 UFV överväganden	106		
Kapitel 8 Förmånssystemets konstruktion — UFV överväganden och förslag	114	Sammanfattning	178
8.1 Inledning	114	Bilagor	
8.2 De egentliga värnpliktsförmånerna	114	Bilaga 1 UFV skrivelse den 1 oktober 1971 till chefen för försvarsdepartementet med PM ang. förbättringar av värnpliktsförmånerna 1972/73—1976/77	184
8.2.1 Beräkning av studiesocial ersättning	114	Bilaga 2 Sammanställning av ekonomiska förhållanden m. m. ur »Undersökning av psykiska och psykosomatiska insufficiensreaktioner under militär grundutbildning» (maj 1972 Åke Bliding, Bengt Sandberg)	198
8.2.2 Dagspenning	117	Bilaga 3 Sammanfattning av UFV hearings med värnpliktiga den 14 och 15 april 1971	212
8.2.2.1 Grundutbildning och inskrivning	117	Bilaga 4 FCF yttrande den 13 mars 1970 till riksdagens andra lagutskott ang. bostadsbidrag till värnpliktiga	224
8.2.2.2 Repetitionsutbildning	121	Bilaga 5 Värnpliktigas ekonomiska och sociala situation. MPI B-rapport nr 71. Februari 1972 (publiceras separat i SOU 1972: 69).	
8.2.2.3 Utbetalning	124		
8.2.3 Premier	125		
8.2.3.1 Grundutbildning	125		
8.2.3.2 Repetitionsutbildning	128		
8.2.4 Utryckningsbidrag	129		
8.2.5 Reseförmåner	130		
8.2.6 Övriga naturaförmåner	137		
8.2.7 Särskilda ersättningar	138		
8.2.7.1 Förplägnadsersättning	138		
8.2.7.2 Måltidsersättning	139		
8.2.7.3 Färdkostsättning	139		
8.2.7.4 Mässpenningar	140		
8.2.7.5 Inkvarteringsersättning m. m.	140		
8.2.7.6 Beklädnadsersättning	141		
8.2.7.7 Risktillägg m. m.	141		
8.2.7.8 Övrigt	142		
8.3 De familjesociala förmånerna	142		
8.3.1 Principerna för de familjesociala förmånerna	142		
8.3.2 Förmånsberättigade	143		
8.3.3 Familjebidragsformer	149		
8.3.3.1 Familjepenning	149		
8.3.3.2 Bostadsbidrag	153		
8.3.3.3 Sjuk- och begravningsbidrag	155		
8.3.3.4 Näringsbidrag	156		
8.3.4 Inkomstprövning, beskattning m. m.	158		
8.3.5 Administration m. m. av familjebidragen	164		
8.4 Vissa särskilda frågor	169		
8.4.1 Lån m. m.	169		
8.4.2 Skadeersättningar	171		

1 Inledning

1.1 Direktiven

Kungl. Maj:t bemyndigade den 16 oktober 1970 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla en sakkunnig med uppdrag att företa utredning rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. Vid anmälan av ärendet anförde departementschefen följande.

Värnpliktiga som i fredstid tjänstgör inom krigsmakten får enligt värnpliktsavlöningskungörelsen (1958:485) bl. a. penningbidrag, utbildningspremier, tjänstgöringspremier och utryckningsbidrag, fri förplägnad, beklädnad och inkvartering eller i vissa fall motsvarande kontant ersättning samt fri sjukvård och ett visst antal fria resor. Enligt familjebidragsförordningen (1946:99) utgår — efter viss behovsprövning — bl. a. familjepening, bostadsbidrag och näringsbidrag.

Vapenfria tjänstepliktiga får enligt 18 § kungörelsen (1966:414) med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga i princip samma förmåner som värnpliktiga inom krigsmakten. Vapenfri tjänstepliktig får dock inte utbildningspremie och hans penningbidrag utgår alltid enligt lägsta belopp. Han får däremot tjänstgöringspremie med sammanlagt högre belopp än för värnpliktig i allmänhet på grund av längre tjänstgöring.

Tjänstgöring i fredstid för totalförsvaret kan åläggas även i form av civilförsvarspflicht enligt civilförsvarslagen (1960:74). Under det att värnplikt gäller endast män i åldern 18—47 år gäller civilförsvarspflicht både män och kvinnor i åldern 16—65 år. Civilförsvarspflichtig är skyldig att tjänstgöra högst 30 dagar eller, i fråga om vissa kvalificerade befattningar, högst 60 dagar för utbildning samt högst 60 timmar under varje följd av tre kalenderår för övning.

Värnpliktig eller vapenfri tjänstepliktig som har skrivits in i civilförsvaret kan åläggas tjänstgöring inom gränserna för den tjänstgöringsskyldighet som han har som värnpliktig eller vapenfri tjänstepliktig. Om ersättning vid civilförsvarstjänstgöring finns bestämmelser i kungörelsen (1962:619) om avlöning m. m. till civilförsvarspflichtiga. Därjämte har bl. a. familjebidragsförfattningarna tillämpning på civilförsvarspflichtig. Förmånerna vid tjänstgöring inom civilförsvaret överensstämmer i huvudsak med värnpliktsförmånerna. Till civilförsvarspflichtig som är över värnpliktsåldern utgår dock civilförsvarspenning i stället för penningbidrag och familjebidrag. Civilförsvarspenningen beräknas till skillnad mot andra ersättningar efter förlorad arbetsförtjänst. Ersättning utgår i regel inte vid övning utan endast vid utbildning och då bara för dygn varav minst sju timmar har tagits i anspråk.

Ersättning för skada till följd av olycksfall under militärtjänstgöring och vapenfri tjänst utgår enligt bestämmelserna i militärsättningsförordningen (1950:261). Motsvarande bestämmelser för civilförsvarspflichtiga finns i förordningen (1954:249) om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under tjänstgöring i civilförsvaret. Vid sidan om dessa båda författningar gäller lagen (1962:381) om allmän försäkring. Efter mönster av det frivilliga kollektiva olycksfallsförsäkringssystemet som regelmässigt förekommer inom det civila arbetslivet har värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och vissa civilförsvarspflichtiga som skadas under tjänstgöring rätt till särskild ersättning enligt kungörelsen (1969:761) om särskilt olycksfallskydd för värnpliktiga m. fl. I detta sammanhang bör också nämnas att värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och vissa civilförsvarspflichtiga har samma grupplivförsäkringsskydd vid dödsfall som arbetstagare i sta-

tens tjänst. Bestämmelser om grupplivförsäringen finns i kungörelsen (1963:243) angående grupplivförsäkring åt värnpliktiga m. fl.

Vid en bedömning av här anförda förmåner bör viss hänsyn också tas till de personalvårdande insatser som kommer de värnpliktiga m. fl. till del.

Det nuvarande förmånssystemet för värnpliktiga utformades i väsentliga delar vid tiden för andra världskriget. Systemet har därefter undergått partiella förändringar. En anpassning har skett i fråga om förmånernas storlek m. m. till följd av ändringar i utbildningssystemet och den allmänna standardutvecklingen (senaste beslut härom enligt prop. 1970:110, SU 110, rskr 276). Den senaste förändringen av mer principiell innebörd genomfördes år 1967 och innebar en teknisk anpassning till det nya utbildningssystemet för värnpliktiga. Bl. a. genomfördes ett system med tjänstgöringspremier m. m. som skulle kompensera olikheterna i fråga om total tjänstgöringstid mellan skilda värnpliktskategorier (prop. 1967:110, SU 102, rskr 250).

Utvecklingen under senare år ger anledning att se över principerna för det nuvarande förmånssystemet. Standardutvecklingen har för många t. ex. lett till en ökning av de bundna utgifterna. Detta innebär att även en tillfällig minskning av beräknade arbetsinkomster, t. ex. genom en inkallelse till militärtjänstgöring, för den enskilde ofta medför ekonomiska olägenheter som är svåra att möta med nuvarande system. En närmare bedömning av de värnpliktigas ekonomiska situation under tjänstgöring försvåras bl. a. av att en kartläggning saknas av frågan i vilken utsträckning de värnpliktiga får ersättning från sina arbetsgivare under militärtjänstgöring.

Nuvarande förmånssystem regleras i flera olika författningar, som genom ändringar och tillägg har blivit alltmer svåröverskådliga och besvärliga att tillämpa. Systemet har också blivit svårt att bedöma när det gäller kostnaderna. Systemet har kommit att innefatta mindre lämpliga gränsdragningar, som bl. a. innebär svårmotiverade olikheter i fråga om ersättningar vid samma slag av tjänstgöring. Det har över huvud taget blivit mycket svårt att få en helhetsbild av förmånstypernas inbördes sammanhang och avvägning. För civilförsvarets del redovisas problem av här angivet slag i en departementspromemoria med vissa synpunkter och förslag angående de civilförsvarspliktiga avlöningsförmåner (Fö stencil 1967:17).

Med hänsyn till vad jag här har anfört bör en sakkunnig nu tillkallas för att företa en allsidig utredning beträffande systemet av förmåner vid obligatorisk tjänstgöring i fredstid inom totalförsvaret för utbildning och övning liksom även vid inskrivning av värnpliktiga. Ut-

redningen bör självfallet väsentligen avse förmåner åt värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och civilförsvarspliktiga men bör också omfatta förmåner åt hemvärnspersonal och frivillig A- och B-personal under sådan tjänstgöring som personalen enligt avtal har åtagit sig att fullgöra under fredstid. Utredningen bör utgå från de värnpliktigas m. fl. behovs- och förmåns-situation och därvid söka göra en bedömning av hur förmånerna bör avvägas för att man skall kunna uppnå att föreliggande behov tillgodoses så rättvist som möjligt. Utredningen bör avse både förmånssystemets konstruktion, förmånernas art och värdebeständighet samt systemets administrering. Den sakkunnige bör utgå från ungefär nuvarande totala kostnader för förmåner åt värnpliktiga m. fl. När det gäller de kategorier som tas i anspråk för obligatorisk tjänstgöring, ävensom beträffande tjänstgöringens omfattning, längd och fördelning, bör den sakkunnige utgå från nuvarande ordning men även beakta sådana ändringar som kan komma att aktualiseras under utredningstiden. Man bör också beakta behovet av att systemet även därefter måste kunna fortlöpande anpassas till ändrade betingelser. Truppbefalet bör inte mer än nödvändigt belastas med systemets administrering.

Ett grundläggande krav på förmånssystemet är att det skall vara enkelt och praktiskt men samtidigt uppfattas som rättvist av den som fullgör tjänstgöringen och även i övrigt ha positiv effekt på denna. Systemet måste också innefatta möjligheter att ge förmånstagarna social trygghet även när de fullgör den medborgerliga skyldighet som tjänstgöringen är. Med beaktande av detta bör den sakkunnige överväga vilka principer som var för sig eller i kombination bör vara vägledande vid utformningen av ett lämpligt förmånssystem. Sådana principer kan t. ex. vara en princip som innebär att bidrag m. m. utgår i mån av behov, en princip som innebär att bidragen betraktas som ersättning för utfört arbete och en princip som avväger bidragen med beaktande av den civila arbetsförtjänst som går förlorad. Det kan vidare tänkas att man bör tillämpa skilda principer vid olika slag av tjänstgöring. Ersättningsformer som ger uttryck för behovsprincipen kombinerade med olika former av premier m. m. kan tänkas innebära den lämpligaste lösningen vid längre tjänstgöring, t. ex. värnpliktigas grundutbildning, under det att ersättning motiverad utifrån förlorad arbetsförtjänst kan utgå vid korttidstjänstgöring. Vidare kan lättadministrerade, mer schematiska ersättningsformer tänkas vara motiverade när det gäller tjänstgöring under mycket kort tid vid t. ex. mobiliseringsövning, viss tjänstgöring inom civilförsvaret och vid inskrivningsförfattning. I detta sammanhang bör också beaktas de pro-

blem som uppstår vid avvägningen mellan generella förmåner av typen penningbidrag, som alla kan tillgodogöra sig direkt, och andra mera selektiva förmåner, t. ex. premier för viss utbildning eller sådana reseförmåner, som betyder mer för dem som har långa resor till och från tjänstgöringsplatsen än för andra.

Den sakkunnige bör också uppmärksamma sådana problem som rör förmånssystemets samordning med andra förekommande bidrags- och ersättningsformer, inom och utom försvarets område, och med skattelagstiftningen samt samråda med pågående utredningar på detta område. Vidare bör undersökas om man genom t. ex. särskilda ersättningsformer kan hjälpa värnpliktiga m. fl. med stora utgifter för t. ex. amorteringar under tjänstgöringstiden.

Även om utredningen avser förmåner under fredstjänstgöring, bör likväl också övervägas möjligheterna att utforma systemet så att det om möjligt kan anpassas till de särskilda förhållanden som råder under beredskap och krig.

Utredningsarbetet bör bedrivas så att den sakkunnige i första hand kan successivt överlämna resultatet av principöverväganden och därefter fortsätta sitt arbete med mera detaljerat utformade förslag. Därvid bör också läggas fram de förslag till nya författningar eller ändringar i gällande författningar som övervägandena ger anledning till.

Genom skilda beslut den 5 mars 1971 och den 7 juni 1971 har Kungl. Maj:t respektive chefen för försvarsdepartementet till UFV överlämnat följande framställningar angående värnpliktsförmåner för att tagas i beaktande vid utredningsuppdragets fullgörande, nämligen skrivelser den 10 juli 1969 från chefen för flygvapnet angående utbildningspremier åt direktrekryterade trafikledaraspiranter, den 9 augusti 1970 från värnpliktiga vid I 1 angående vissa förmåner och den 12 oktober 1970 från L. H. G. Granat angående inkallelse till krigsförbandsövning 1971. Härjämte har till UFV överlämnats visst material rörande civilförsvarspflichtiga. UFV kommer att redovisa detta i ett kommande förslag rörande civilförsvarspflichtigas förmåner.

1.2 Utredningens bedrivande

UFV påbörjade sitt arbete omkring månads-skiftet januari—februari 1971.

UFV har begränsat första etappen av sitt arbete till att omfatta förmånerna åt de värnpliktiga under i huvudsak tjänstgöring enligt värnpliktslagen, åt vapenfria tjänstpliktiga samt åt inskrivningsskyldiga. I betänkandet avhandlas i huvudsak principerna för förmåner åt nämnda kategorier och utredningen avser att framdeles återkomma med mera detaljerat utformade förslag.

Utredningsarbetet har under utredningsmannens ledning bedrivits av utredningens sekretariat som en arbetsgrupp. Till sekretariatet har experten Virdesten varit knuten sedan den 1 september 1971. UFV övriga experter har i varierande omfattning medverkat med olika delstudier m. m. Det successivt framtagna utredningsmaterialet har efter hand tillställts samtliga experter och diskuterats vid ett antal sammanträden.

UFV inledde sitt arbete med en kartläggning av nuvarande förmånssystem, dess kostnader, brister m. m. Denna kartläggning har skett genom dels studier inom sekretariatet, dels föredragningar för UFV av representanter för försvarets civilförvaltning, dels skriftliga redogörelser från försvarsgrenschefer, krigsmaktens centrala förvaltningsmyndigheter, arbetsmarknadsstyrelsen, svenska kommunförbundet och familjebidragsnämnderna, dels hearings med vissa värnpliktiga från samtliga militärområden samt kustflottan. UFV har dessutom följt 1971 och 1972 års värnpliktskonferenser såvitt gäller ärenden inom UFV område.

Vidare har militärpsykologiska institutet under hösten 1971 med Kungl. Maj:ts medgivande för UFV räkning utfört en enkätundersökning bland värnpliktiga under såväl grundutbildning som repetitionsutbildning i syfte att utröna de värnpliktigas ekonomiska och sociala situation m. m. MPI rapport över undersökningen publiceras separat som bilaga till betänkandet.

Genom medverkan av Sveriges beskickningar i vissa europeiska länder har uppgifter erhållits om utländska värnpliktsförmånssystem m. m. UFV har vidare vid sammanträffande i Köpenhamn den 16 och 17 mars 1972 med representanter för det danska försvarsministeriet, danska försvars-

myndigheter, värnpliktiga och de danska statsbanorna närmare tagit del av erfarenheterna av det danska förmånssystemet.

Under arbetets gång har UFV haft överläggningar med representanter för de centrala staberna samt företrädare för de värnpliktiga befälens organisationer m. fl. angående lämplig konstruktion av de värnpliktigas kontanta ersättning m. m. Dessa frågor har också dryftats med förbandschefer, värnpliktiga m. fl. vid ett besök inom Gotlands militärkommando, som UFV avlade i december 1971.

UFV har också haft kontakter med bl. a. representanter för statens järnvägar, Linjeflyg AB, riksförsäkringsverket och centrala studiehjälpsnämnden i respektive frågor angående de värnpliktigas m. fl. resor, administrationen m. m. av familjebidrag samt de ekonomiska förmånerna åt studerande ungdom. Synpunkter på familjebidragens administration har även inhämtats från samtliga direktörer för de allmänna försäkringskassorna.

UFV har under hand haft kontakter med bl. a. följande utredningar i olika frågor, som bedömts kunna vara av betydelse för UFV, nämligen familjelagssakkunniga, 1966 års värnpliktskommitté, familjepolitiska kommittén, sjukpenningutredningen, 1968 års studiemedelsutredning samt utredningen angående rationalisering av den allmänna försäkringens administration (RAFA).

Med hänsyn till angelägenheten av att förbättringar av de värnpliktigas m. fl. ekonomiska villkor sker snarast möjligt har UFV utarbetat en promemoria med förslag till förbättringar av värnpliktsförmånerna 1972/73—1976/77 i avvaktan på det slutliga resultatet av UFV arbete. Promemorian har med skrivelse den 1 oktober 1971 överlämnats till chefen för försvarsdepartementet. Den är såsom bilaga fogad till betänkandet.

UFV har efter remiss avgivit följande yttranden till chefen för försvarsdepartementet, nämligen den 10 september 1971 angående utbildningspremier till reservofficersaspiranter vid flygvapnet, den 24 september 1971 angående utbildning av vissa värn-

pliktiga i stabstjänst och den 19 januari 1972 angående 1966 års värnpliktskommittés förslag den 21 december 1971 angående grundutbildningen av värnpliktiga underofficerare vid armén m. m.

Härjämte har UFV efter remiss från överbefälhavaren avgivit yttrande den 26 november 1971 angående underlag för nytt tjänsteställningssystem inom krigsmakten.

UFV har vidare genom skrivelse den 25 augusti 1972 från socialdepartementet anmodats avge yttrande över yrkesskadeförsäkringskommitténs delbetänkande Decentraliseringsåtgärder rörande yrkesskadeförsäkringen m. m. (Ds S 1972: 3).

1.3 *Betänkandets disposition m. m.*

1.3.1 Dispositionen

Efter den inledande redovisningen av utredningens direktiv och arbetets bedrivande följer en översiktlig redogörelse av värnpliktsförmånerna m. m. i Sverige sedan början av 1900-talet. Mera utförligt behandlas nu gällande bestämmelser om förmåner åt de värnpliktiga m. fl. Försök görs till kostnadsberäkningar av nuvarande värnpliktsförmåner.

I ett särskilt kapitel redovisas principerna m. m. för värnpliktsförmåner i vissa andra länder.

Härefter följer en redovisning av de värnpliktigas m. fl. utbildningstider och andra tjänstgöringsförhållanden, som varit av betydelse som bakgrund för utredningens överväganden.

Den kartläggning av de värnpliktigas ekonomiska och sociala situation m. m., som skett genom militärpsykologiska institutets försorg redovisas i ett följande kapitel med tillhörande bilagor. I samma kapitel görs även jämförelser mellan de värnpliktigas och andra gruppers ekonomiska förhållanden. Därefter lämnar UFV en redovisning av de synpunkter angående nuvarande förmånssystem, som framförts till UFV av myndigheter, värnpliktiga m. fl.

Mot bakgrunden av bl. a. det sålunda re-

dovisade materialet diskuterar UFV däref- ter vissa alternativa principer för ett fram- tida system för värnpliktsförmåner. I an- slutning härtill redovisar utredningen i ett sista kapitel sina överväganden och förslag med kostnadsberäkningar och prioritering av förmånsförbättringarna.

1.3.2 Vissa terminologiska frågor, förkort- ningar m. m.

Viss kritik har stundom framkommit mot begreppet *värnpliktsförmåner*. Man synes därvid uppfatta begreppet som värdeladdat och framhåller rättigheten för den värn- pliktige att få sina behov täckta under mili- tærtjänstgöringen och skyldigheten för sam- hället att svara härför. UFV anser för sin del att det visserligen kan finnas fog för dessa distinktioner men att begreppet värn- pliktsförmåner har gammal hävd och att det är praktiskt som ett samlande begrepp. UFV anser sig därför kunna använda be- greppet i detta betänkande.

I begreppet värnpliktsförmåner innefattar UFV i huvudsak de nyttigheter, som kom- mer de värnpliktiga och deras familjer till del med anledning av militærtjänstgöringen och som för närvarande regleras i värn- pliktsavlöningskungörelsen, familjebidrags- förordningen samt i olika författningar m. m. angående militärskador. Det egent- liga personalvårdsområdet skulle alltså falla utanför UFV uppdrag. Detta område om- fattar en mängd olika aktiviteter och beho- ven av dessa styrs främst av lokala förhål- landen. Det kan därför knappast vara lämp- ligt att innefatta dessa frågor i en utredning, vars uppdrag gäller systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. Det finns dock en stark anknytning mellan de båda områdena och en klar gräns kan icke alltid upprätt- hållas, varför UFV i fortsättningen finner anledning att perifert beröra även vissa de- lar av personalvårdsområdet.

Flera av de kontanta ersättningarna åt värnpliktiga m. fl. benämns för närvarande *bidrag*, t. ex. penningbidrag, utryckningsbi- drag, familjebidrag och bostadsbidrag. Även

uttrycket »bidrag» har rönt kritik och synes därvid uppfattas som i någon mån diskri- minerande. UFV har därför övervägt att införa nya benämningar och har därvid fun- nit att begreppet penningbidrag lämpligen kan ersättas med ordet »dagspenning». Där- emot har UFV för övriga kontantförmåner inte funnit några benämningar som är mer lämpliga än de nuvarande.

Stundom förekommer uttrycket *värn- pliktslön* eller värnpliktsavlöning. Det åter- finns t. ex. i namnet på den grundläggande författning, som reglerar värnpliktsförmå- nerna, nämligen värnpliktsavlöningskungö- relsen. UFV anser att begreppet så nära sammanhänger med begreppet arbete, att det bör reserveras som benämning på ersättning för utfört arbete. Vad gäller de värnpliktiga m. fl. bör således uttrycket lön eller avlöning endast utnyttjas om och i den mån man be- traktar värnpliktstjänstgöringen som jäm- ställd med förvärsarbete. UFV använder i övrigt mestadels det neutrala uttrycket *er- sättning* som allmän benämning på kontant värnpliktsförmån.

UFV använder uttrycken *ekonomisk trygghet* (ekonomisk situation) och *social trygghet* (social situation). Begreppen är i och för sig svärdefinierade och griper del- vis in i varandra. UFV lägger i detta be- tänkande följande innebörd i begreppen. Ekonomisk trygghet föreligger enligt UFV när den enskilde disponerar erforderliga re- surser för bostad, uppehälle och andra rimliga behov. Med social trygghet avser UFV ett vidare begrepp, som också inne- fattar de trygghetsförhållanden, som inte är direkt resursanknutna, såsom tryggad famil- jesituation, anställningstrygghet, miljöfakto- rer m. m.

UFV önskar påpeka att en stor del av detta betänkande utarbetats, innan det *nya tjänsteställningssystemet*, förordnandeföre- skrifter inom detta m. m. varit helt kända för utredningen. UFV vill därför reservera sig för att full konsekvens i fråga om grad- benämningar m. m. inte kunnat iakttagas i betänkandet. UFV har dock strävat efter att beakta de ändrade förutsättningarna.

UFV använder i fortsättningen *förkort-*

ningarna GU för grundutbildning, RU för repetitionsutbildning samt KFÖ för krigsförbandsövning. Militärpsykologiska institutet förkortas MPI.

Miljoner kronor anges i betänkandet med förkortningen mkr.

Tjänstemeddelanden för krigsmakten förkortas TK (G). Tjänstemeddelanden rörande lantförsvaret förkortas TL (A) och tjänstemeddelanden rörande sjöförsvaret förkortas TS (A).

1.3.3 Vissa utgångspunkter för beräkningar

UFV grundar sina kostnadsberäkningar på en utbildningsorganisation som omfattar 19 milj. tjänstgöringsdagar för värnpliktiga, varav 16,5 milj. tjänstgöringsdagar för GU och 2,5 milj. tjänstgöringsdagar för RU. I vissa fall anges därjämte konsekvenserna, såvitt nu är ifråga, av en avkortad utbildning. Exemplifieringar görs mestadels med beaktande av de utbildningstider som gäller för den ordinarie organisationen. Ibland har det dock befunnits lämpligt att belysa de värnpliktigas förhållanden med exempel, som utgår från de provisoriska utbildningstider, som gäller under 1972/73.

Kostnadsberäkningarna under de olika avsnitten sker vidare med beaktande av de förmånsbestämmelser, som gällt under våren 1972. Konsekvenserna från kostnadsynpunkt av ändrade värnpliktsförmåner den 1 juli 1972 berörs under avsnittet 8.5.

2.1 Historik

2.1.1 Allmän bakgrund

Den allmänna värnplikten är en grundsten i svensk försvarsordning. Beslut om en s. k. beväringssinrättning fattades redan av 1812 års riksdag i Örebro. Beslutet innebar att varje vapenför svensk skulle tillhöra beväringen i 5 år från och med det år han fyllde 21 år. Han var också skyldig att genomgå den utbildning i fred som beslutades. Beväringssinrättningen och med den också tillämpningen av den allmänna värnplikten utvecklades efter hand under 1800-talet. I och med 1901 års härordning och 1901 års värnpliktslag gavs den allmänna värnplikten en utformning som med vissa variationer ägt giltighet till våra dagar. Genom några kortfattade uppgifter om grunderna i 1901, 1914, 1925, 1936 och 1941 års värnpliktslagar vill UFV ge en summarisk ram för den senare återblicken på ekonomiska m. fl. förhållanden för de värnpliktiga.

1901 års värnpliktslag (SFS 1901:58) innebar, att alla till krigstjänst dugliga skulle utbildas (övas) i fredstid. Utbildningstiden, för huvuddelen totalt 240 dagar, var uppdelad på första tjänstgöring och 1—3 repetitionsövningar, de senares antal och längd beroende på vilken försvarsgren och vilket truppslag den värnpliktige tillhörde. Utbildningskontingenten bestod i princip av värn-

pliktiga tillhörande en och samma åldersklass.

Värnplikten omfattade tiden från och med det år den värnpliktige fyllde 21 år till och med det under vilket han fyllde 40. Härunder tillhörde den värnpliktige beväringens första uppbåd under de 8 första värnpliktsåren, dess andra uppbåd under påföljande 4 år och landstormen under återstående tid. Repetitionsövningarna var förlagda till tiden inom första uppbådet.

Från värnpliktens fullgörande medgavs frikallelser endast om vederbörande var oduglig till krigstjänst på grund av lyte, stadigvarande sjukdom eller annan likartad anledning.

1914 års värnpliktslag (SFS 1914:202) var utformad på i princip samma sätt som föregående. Värnpliktstiden hade dock utökats till och med det år den värnpliktige fyllde 42 år. Antalet år i beväringens första uppbåd var 15. Värnpliktiga tillhörande hären kunde åläggas s. k. reservtruppövning. Landstormsövning tillkom. Tjänstgöringstiden var för huvuddelen 340 dagar. För reservtruppövningen avsattes därutöver 15 dagar och för landstormsövningen 5 dagar. År 1919 beslutade riksdagen om en provisorisk nedsättning av utbildningstiden till 165 dagar.

Med 1925 års värnpliktslag (SFS 1925:337) infördes väsentliga principiella ändringar i förhållande till tidigare. Vissa till krigstjänst dugliga värnpliktiga frikallades

eller befriades från värnpliktens fullgörande i fred. Detta förfaringssätt har kommit att benämnas »kategoriklyvning». Värnpliktstiden liksom även dess fördelning på beväringens första och andra uppbåd samt landstorm kvarstod oförändrad. Tjänstgöringstiden i fred avkortades till totalt 140 dagar för huvuddelen värnpliktiga. Reservtruppövningen utgick.

De vapenföra värnpliktiga uttogs till linjetjänst eller till ersättningsreserven. Bland de senare uttogs en del såsom linjeersättare, avsedda att inkallas, om frikallelsekäl skulle uppstå för någon som ursprungligen uttagits till linjetjänst. Vidare uttogs personal i handräckningstjänst ur de vapenföras grupp.

1936 års värnpliktslag (SFS 1936:443) bibehöll kategoriklyvningens princip men med vissa modifieringar. Sålunda frikallades inte längre den som, utan att vara oduglig, inte var vapenför. Sådana värnpliktiga togs i anspråk för handräckningstjänst i stället för vapenföra värnpliktiga ingående i ersättningsreserven.

Värnpliktstiden omfattade åren från och med det år, då den värnpliktige fyllde 20 år, till och med det under vilket han fyllde 45. Sedermera höjdes den övre åldersgränsen ytterligare ett år. Värnpliktstiden fördelades med de första 15 åren i beväringen och återstående tid i landstormen. Tjänstgöringstiden i fred utökades till 175 dagar. Till detta kom en landstormsrepetitionsövning om 5 dagar.

Med 1941 års värnpliktslag (SFS 1941:967) sänktes värnpliktstidens undre gräns till det år vederbörande fyller 20 år, sedermera 19 och nu 18 år. Den övre gränsen höjdes ett år, d. v. s. till och med det år den värnpliktige fyller 47 år. Kategoriklyvningen avskaffades. Uppdelning av värnpliktstiden i beväring och landstorm tillämpas inte längre.

Från värnpliktens fullgörande frikallas endast sådana, som på medicinska grunder bedöms vara odugliga till krigstjänst. Sociala skäl, vilka enligt 1925 och 1936 års bestämmelser föranlett frikallelse eller befrielse, kan enligt 1941 års värnpliktslag föranleda

anstånd med första tjänstgöringens (motsvarande) påbörjande eller fullföljande.

Tjänstgöringstiden i fred, som för huvuddelen av de värnpliktiga utgjorde totalt 450 dagar, var enligt lagens ursprungliga lydelse fördelad på första tjänstgöring och repetitionsövningar, varvid en repetitionsövning avsågs bland annat för omskolning och överföring från flottan och flygvapnet till armén. Repetitionsövningarna genomfördes ursprungligen åldersklassvis. Detta har sedermera ändrats till krigsförbandsvis. Värnpliktiga avsedda för handräckningstjänst kan beordras fullgöra en eller flera repetitionsövningar i direkt anslutning till första tjänstgöringen. Tjänstgöringstiden har sedermera ändrats och differentierats, bland annat genom riksdagsbeslut åren 1948, 1952, 1966 och 1972. I kapitel 4 redovisar UFV nu gällande bestämmelser.

2.1.2 Tiden före 1940

2.1.2.1 De egentliga värnpliktsförmånerna

Enligt 1901 års försvarsordning utgick *penningbidrag* till de värnpliktiga med 20 öre om dagen under första tjänstgöringen (rekrytskolan) ävensom under den tid den värnpliktige fullgjorde hela den honom åliggande tjänstgöringen i en följd samt med 50 öre om dagen under all annan tjänstgöring (SFS 1901:104 betr. armén och 1901:112 betr. flottan). Dessutom utbetalades ett *penningtillskott* på 20 öre om dagen till värnpliktiga vid specialtruppelagen och flottan för den tid, som översteg 240 dagar, vilket var den för infanteriet stadgade tjänstgöringstiden. Det var alltså såväl arten av tjänstgöring som tjänstgöringstidens längd, som bestämde avlöningens storlek.

Penningbidraget höjdes år 1915 till 50 öre om dagen under all tjänstgöring i linjen och till en kr om dagen under reservtruppövning och landstormsövning. Penningtillskott utbetalades till sådana beväringen tillhörande värnpliktiga, vilka tjänstgjorde som underbefäl, och utgick med 25 öre om dagen utom under tredje repetitions-

övningen vid infanteriet, då det utgjorde 50 öre om dagen (SFS 1915:167 betr. armén och 1915:192 betr. marinen).

År 1926 föreskrevs att värnpliktig, som uttagits för tjänstgöring i den ordning värnpliktslagen stadgade under mer än 140 dagar, skulle för överskjutande tid åtnjuta penningbidrag med en krona om dagen. Det blev nu endast tjänstgöringstidens längd som avgjorde penningbidragets storlek. Ändringen infördes i en ny kungörelse angående avlöning för värnpliktiga m. fl. under fredstid som till skillnad mot tidigare författningar gällde för värnpliktiga såväl i armén som i marinen (SFS 1926:60, § 9).

Någon höjning av penningbidraget från 50 öre respektive 1 kr om dagen genomfördes inte under tiden fram till andra världskrigets utbrott hösten 1939.

Beträffande naturaförmånerna föreskrevs i § 35 i 1901 års värnpliktslag (nr 58) att värnpliktig under tjänstgöring skulle erhålla »underhåll, sjukvård, beklädnad, utredningspersedlar och annan erforderlig utrustning». I vissa fall erhöll den värnpliktige kontant ersättning i stället för naturaförmånerna. Sålunda kunde exempelvis portionsersättning utges under in- och utryckningsdagar samt under marscher. Vid sådana tillfällen bestämdes portionsersättningen »af priset å en soldatportion enligt hvarje läns markegångstaxa med 50 % förhöjning». Även vid »tjänstgöring på stället» kunde portionsersättning utgå, som då beräknades efter priset på en »kokfödeportion». Värnpliktiga ägde rätt att erhålla s. k. slitningsersättning för under tjänstgöringen begagnade egna beklädnadspersedlar om dessa var krigsdugliga, modellenliga och väl passande. Ersättning utgick med exempelvis 7 öre per dag för ett par marschskor och ett par låga skor. För 3 omgångar kalsonger, skjortor och strumpor var ersättningen sammanlagt 3 öre per dag liksom för en kappa. Värnpliktig, som för inställelse till tjänstgöring hade att tillryggalägga mer än 5 »ny-mil», ägde såväl för fram- som för återresan uppbära gottgörelse med 50 öre för varje överskjutande mil.

2.1.2.2 De familjesociala förmånerna

Familjeunderstöd vid mobilisering

Första gången som pekuniär hjälp till inkallade värnpliktigas familjer över huvud taget ifrågasattes var i en riksdagsmotion år 1904. Motionen hade föranletts av extra inkallelser av vissa värnpliktiga på Gotland i samband med rysk-japanska kriget. Motionen resulterade i ett kungl. brev av den 3 juni 1904 enligt vilket de hushåll vars familjeförsörjare fullgjorde extra militärtjänstgöring — alltså utöver lagstadgad övningstid i fred — skulle erhålla högst 75 öre för dag om hushållsmedlemmarna var väsentligen beroende av familjeförsörjarens arbetsförtjänst. Beloppet fixerades till 75 öre oavsett familjens storlek, släktskap eller skiftande behov. Till detta maximum kom man fram genom följande enkla beräkning. Medeldagsförtjänsten för en arbetare vid denna tid antogs vara 2 kr. Värdet av hans underhåll, beklädnad och penningbidrag m. m. i fält beräknades till 1:25 kr. Eftersom man ansåg att familjens sammanlagda »inkomst» inte borde få öka under inkallelsetiden kunde familjen ej beviljas mer än resten, dvs. 75 öre. För Gotlandsmobiliseringen åtgick tillhoppa blott omkring 8 000 kr.

Ansökan om understöd, som helt utgick av statsmedel, skulle ingivas till kommunalstämмоordföranden på landet och i Visby till magistratens ordförande, vilken efter granskning tillsammans med vederbörande pastor skulle insända handlingen jämte eget yttrande till länsstyrelsen i Gotlands län. Sedan uppgift inhämtats från befälhavaren för vederbörandes truppförband angående tiden för den extra militärtjänstgöringen, skulle länsstyrelsen meddela beslut och genom magistratens i Visby eller kronobetjäningens försorg »på lämpligaste sätt tillhandahålla sökandena» beloppen. Kvitto skulle lämnas av den värnpliktige eller den som handhade familjens angelägenheter i hemorten. Hjälpen förutsatte behovsprövning.

Överensstämmande ordning tillämpades efter beslut av riksdagen vid inkallelser i

samband med unionskrisen 1905.

Med anledning av de särskilda vapenövningar, som vid den tiden införts för utrönande av härens krigsberedskap, utfärdades förordning den 6 juni 1912 (nr 96) om understöd i vissa fall åt värnpliktigas familj (familjeunderstöd) under mobiliseringsövningar senare hälften av år 1912 eller förra hälften av år 1913. Innehållet i sagda förordning anknöt i viss mån till de tidigare bestämmelserna från 1904 och 1905. Understödsbeloppet bestämdes till en kr för varje familj jämte 25 öre för varje barn under 15 år, allt för dag.

I anledning av det första världskrigets utbrott utfärdades förordning den 13 augusti 1914 (nr 134) om understöd i vissa fall åt sådan värnpliktigs familj, där familjeförsörjaren såsom värnpliktig fullgjorde tjänstgöring till rikets försvar. Denna författning fick i det närmaste samma ordalydelse som nyssnämnda förordning SFS 1912:96 och understödsbeloppen blev också desamma utom för åren 1917 och 1918 då beloppen på grund av prisstegringar uppräknades med 75 procent. Beträffande den formella handläggningen infördes vissa nyheter. Ansökan om understöd skulle ingivas till **ordföranden i vederbörligt pensionsdistrikt**, som skulle — om han fann understöd böra utgå — underställa ärendet pensionsstyrelsen. Denna hade sedan att beräkna och fastställa beloppen samt utfärda understödsbevis för vederbörande. Utbetalning skedde veckovis genom posten mot företeende av sagda bevis. Besvär över pensionsnämndens beslut kunde föras hos pensionsstyrelsen, vars beslut ej fick överklagas. Slutligen skulle pensionsstyrelsen som »tillsynsmyndighet» utfärda erforderliga bestämmelser och formulär.

Familjeunderstöd vid fredstjänstgöring

Vid fredstjänstgöring fanns under 1900-talets första decennium ingen form av familjehjälp. Med stöd av 16 § i dåvarande värnpliktslag beviljade man i stället vissa familjeförsörjare frisedel eller uppskov¹. Giftna med försörjningsplikt mot hustru och barn kunde blott få uppskov.

Sedan den s. k. värnpliktskommissionen — tillsatt den 25 juni 1909 — utrett frågan om familjehjälp åt värnpliktiga inkallade till fredstjänstgöring, framlades kommissionens förslag såsom proposition vid 1912 års riksdag. Propositionen antogs oförändrad och resulterade i förordningen den 1 juni 1912 (nr 84) om understöd i vissa fall åt värnpliktigs hustru och barn (familjeunderstöd).

Understödet var maximerat till 1 kr om dagen per familj, vilket förutsatte dels att hustrun var mindre arbetsför och dels att barnens antal var två eller flera. Understöden skulle beviljas endast om behov förelåg. I enlighet med denna princip ställdes arbetsför hustru, som ej hade något barn, helt utan varje möjlighet att erhålla understöd.

På denna grundval vilade fredsbestämmelserna om familjeunderstöd ända till 1939 och i viss mån även under försvarsberedskapen från hösten 1939 till våren 1940. Däremot underkastades understödsbeloppen vid ett par tillfällen justeringar.

Vid höstriktsdagen 1914 omedelbart efter första världskrigets utbrott och sedan värnplikten i samband med den nya härordningen ytterligare förlängts, föreslog sålunda regeringen en genomgående höjning av 1912 års understöd. Varje understödsbelopp höjdes med 25 öre samt vid reservtrupp- och landstormsövning med ytterligare 40 öre, allt per dag räknat. Eftersom varje understödsbelopp avsåg familjens hela bidrag, innebar förhöjningen således blott 25 öre respektive 40 öre per familj, som alltså högst kunde erhålla 1: 25 kr resp. 1: 65 kr per dag. På grund av dyrtidstrycket blev under världskrigets gång 1914 års understöd otillräckliga för de inkallades familjer. Vid 1917 års riksdag genomfördes därför en ny höjning, som var något större än stegringen av dyrtidsindex.

År 1931 företogs revision av familjeunderstödsförordningen, närmast föranledd av att statsrevisorerna påtalat ojämnheten vid myndigheternas handläggning av ansökningarna om understöd. I allt väsentligt begränsades revisionen i sak till smärre jämkning-

¹ Motsvarade nuvarande begreppet anstånd.

ar. Varken Kungl. Maj:t eller det enhälliga statsutskottet ansåg denna gång någon ändring av beloppens storlek påkallad. Formellt utfärdades ny understödsförordning den 12 juni 1931 (nr 257).

Skalan för understöden under fredstjänstgöring hade följande utseende 1912 och åren 1917—1940.

Understöd i kr/dag för:	1912	1917—40
Arbetsför hustru och ett barn	0: 50	1: 35
Arbetsför hustru och två eller flera barn	0: 75	1: 75
Mindre arbetsför hustru utan barn	0: 50	1: 35
Mindre arbetsför hustru och ett barn	0: 75	1: 75
Mindre arbetsför hustru och två eller flera barn	1: —	2: 20
Ett barn, om fadern var änkring eller fränksild	0: 50	1: 35
Två eller flera barn, om fadern var änkring eller fränksild	0: 75	1: 75

Man iakttar att understöden blott hade formen av vad man numera kallar familjepening; bostadsbidrag och andra slags bidrag förekom inte. Ej heller fanns någon dyrortsgradering, ehuru önskemål om en tylik differentiering då och då uttalades. Handläggningen tillgick så, att ansökan, ställd till länsstyrelsen, ingavs till den värnpliktiges truppförband, varvid behovet av understöd skulle intygas av kommunalnämnsordförande, pastor eller annan officiell person i hemorten. Ansökan översändes därefter till vederbörlig länsstyrelse, som med ledning av intyget fattade beslut i ärendet. Understödet utbetalades därefter genom den militära myndighetens försorg till de hemmavarande med postanvisning.

Understödet utgick av statsmedel. Kostnaderna beräknades ursprungligen (år 1911) till ca 140 000 kr för år. Den värnpliktige var själv skyldig att såsom bidrag till understödet avstå den del av penningbidraget, varmed detta översteg 20 öre för dag; sedermera ändrat till att värnpliktig själv skulle bidra med en femtedel av penningbidraget. Denna andel innehölls av vederbörlig chef. Om innehållande ej kunnat ske, minskades understödet i motsvarande grad. I övrigt täcktes understödet av statsmedel.

2.1.3 Tiden 1940—1945

2.1.3.1 De egentliga värnpliktsförmånerna

Vid tiden för det andra världskrigets utbrott sattes 1939 års krigsavlöningsreglemente (SFS 1939:278) i tillämpning. Detta omfattade icke blott fast anställd personal utan även värnpliktiga, vilka härigenom erhöll betydligt utökade förmåner i förhållande till dem som utgick under fredstjänstgöring. Till dem kom då att utgå *krigslön*, som bestod av *terminslön* och — för värnpliktiga i högre s. k. krigslönklasser — dessutom *månadslön*. Det fanns inalles 16 krigslönklasser: menig som icke fullgjort soldatutbildning tillhörde 1. klassen och överbefälhavaren 16. klassen. Terminslönen var indelad i två tariffer: en högre och en lägre. Till den högre tariffen hänfördes i huvudsak värnpliktiga, som fullgjort ungefär 2 månaders beredskapstjänstgöring. Övriga värnpliktiga tillhörde den lägre tariffen. I den lägre tariffen utgjorde lägsta terminslönebeloppet 5 kr och högsta 75 kr och i den högre tariffen uppgick motsvarande belopp till 10 respektive 150 kr. Terminslönen avsåg närmast bestridande av personliga utgifter och ersatte därvid penningbidraget. Terminslönen utbetalades i förskott för lönetermener, varav tre gick på en kalendermånad. För värnpliktiga, som tillhörde 4. t. o. m. 11. krigslönklassen, utgick månadslön med 15 kr i lägsta klassen, varefter lönen i princip ökade med 15 kr per klass och utgjorde 105 kr i 11. klassen.

För dem, som ej berördes av krigsavlöningsreglementet, skedde vissa ökning av förmånerna till följd av ändringar i 1926 års avlöningskungörelse (nr 60). Sålunda ändrades denna dels genom SFS 1939:752 som omfattade sjöttjänstbidrag för viss sjöttjänstgöring eller tjänstgöring i sjöreserven samt särskilda förmåner under flygtjänstgöring, dels ock genom SFS 1941:284, varigenom lägsta penningbidragsbeloppet höjdes från 50 öre till 1 kr för dag.

En ytterligare löneförmån, *långtidstillägg*, kunde utgå med 30 kr i månaden till värnpliktiga, som var underkastade krigsavlön-

ningsreglementet och som kvarhölls länge i tjänst (SFS 1941:506). Helt nya, mera differentierade föreskrifter rörande de kontanta värnpliktsförmånerna gavs genom kungörelsen SFS 1942:527 med provisoriska bestämmelser angående avlöning åt värnpliktiga m. m. Då infördes bl. a. *premier* som tillkom efter förslag av 1941 års försvarsutredning och av riksdagen beslutad ändrad värnpliktsutbildning (1941 års värnpliktslag). Utredningen anförde, att ett system med tvångsvis uttagning av vissa värnpliktiga för utbildning till befäl under viss längre tid krävde — därest systemet i tillämpningen skulle bli effektivt — att de sålunda uttagna värnpliktiga ekonomiskt kompenserades för de särskilda bördor som pålades dem. Premierna uppgick 1942 till 250 kr för genomgången underofficersutbildning och 1 250 kr för genomgången officersutbildning och utgjorde alltså vad som i dag benämns utbildningspremier. Reservofficersaspirant i flygförartjänst vid flygvapnet som genomgått viss kvalificerad utbildning erhöll jämväl nyssnämnda belopp. Premierna höjdes genom SFS 1945: 881 till 500 kr respektive 1 500 kr.

Naturaförmånerna var under denna tid av i huvudsak samma omfattning som vid fredstjänstgöring. Ersättningsbeloppen för mistade sådana förmåner var dock höjda. De värnpliktiga kunde vid krigspermission och viss tjänstledighet få fria resor från tjänstgöringsorten till annan ort inom riket, som vederbörande befäl med hänsyn till ändamålet bestämde, ävensom för återresa.

2.1.3.2 De familjesociala förmånerna

I början av år 1939 tillkallade Kungl. Maj:t sakkunniga för att utarbeta moderniserade föreskrifter om understöd åt mobiliserade värnpliktigas familjer. Dessa sakkunniga avgav, under namn av *sociala försvarsberedskapskommittén*, den 3 september 1939 ett betänkande (SOU 1939:26) med förslag till lag om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (familjebidragslag). De riktlinjer, som därvid utarbetades, har

blivit grundläggande för familjebidragsinstitutet. Vid tiden för avlämnandet av nyssnämnda betänkande bröt det andra världskriget ut. Inkallelser av värnpliktiga kom här i landet att ske i stor omfattning. Den i tidigare avsnitt nämnda 1914 års förordning om mobiliseringsunderstöd (nr 134) var vid denna tidpunkt ännu icke upphävd, men den ansågs då ej lämplig för användning. I stället bestämdes, att 1931 års förordning om familjeunderstöd (nr 257) skulle gälla även för dem som inkallades till förstärkt försvarsberedskap och mobilisering, men den undergick för sådant ändamål vissa justeringar (SFS 1939:642 och 793). Bland annat infördes den ändringen att utom penningunderstöd skulle även särskilt bostadsbidrag kunna utgå.

Efter det att sociala försvarsberedskapskommitténs betänkande undergått vederbörlig remissbehandling tillkom i huvudsaklig överensstämmelse med dess förslag förordningen den 17 april 1940 (nr 223) om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordning), till vilken fogades en tillämpningskungörelse (SFS 1940:322). De olika bidragsformer, som kunde komma ifråga, var familjepening, bostadsbidrag och näringsbidrag ävensom sjukbidrag vid familjemedlems sjukdom. År 1941 tillkom begravningsbidrag, då familjemedlem avlidit.

Såsom familjemedlem räknades i första hand den värnpliktiges hustru, med vilken han sammanlevde, samt hans barn (adoptivbarn) under 16 år, som stod under hans vårdnad. Husföreståndarinna var också familjemedlem, om den värnpliktige sammanbodde med egna eller hustrus minderåriga barn och saknade maka eller hon var arbetsoförmögen.

Frånskild eller hemskild hustru, värnpliktigs andra barn än ovan nämnts, hans hustrus barn och hans föräldrar (adoptant) kunde även vara familjemedlemmar, nämligen om den värnpliktige var underhållsskyldig mot dem och lämnat väsentligt bidrag till deras uppehälle. Familjepening för tryggnad av familjens uppehälle utgick med högst de belopp som upptoges i tabell 2: 1.

Tabell 2: 1 Familjepeningen år 1940

1	2	3	4
Ortsgrupp (enligt 1935 års lag om folkpensionering)	För hustru eller, där bidrag ej utgår för hustru, annan fam.-medlem, som förestår den värnpliktiges hem kr/dag	För annan fam.-medlem över 16 år än som avses i kol. 2 kr/dag	För annan fam.-medlem under 16 år än som avses i kol. 2 kr/dag
I	1: 75	1: —	0: 70
II	2: —	1: 25	0: 80
III	2: 25	1: 50	0: 90

Av familjepeningen utgick för värnpliktigs sammanboende hustru och egna barn under 16 år visst *grundbelopp* utan behovsprövning. Motivet för grundbeloppet var bl. a. att detta skulle utgöra »ett vederlag för det för staten nödvändiga och betydelsefulla arbete, som den värnpliktige under mobilisering eller försvarsberedskap utför» (SOU 1939:26). Grundbeloppet utgjorde för hustru 1 kr och för varje barn 40 öre, allt för dag. I övrigt utgick familjepening endast i den mån behov därav skäligen kunde antagas föreligga. Vid bestämmande av bidragets storlek skulle hänsyn tagas dels till den inkomst, som åtnjöts av vederbörande familjemedlem, och dels till den värnpliktiges inkomster, dock med undantag för krigslön jämte övriga under tjänstgöringen utgående förmåner.

Bostadsbidrag utgick i princip för bostadskostnaden. Värnpliktig, som drev näring eller rörelse, kunde erhålla näringsbidrag med högst 200 kr i månaden. I anledning av familjemedlems sjukdom kunde sjukbidrag utgå för bestridande av kostnaderna för erforderlig läkar- och sjukhusvård m. m. Begravningsbidraget utgjorde 150 kr för hustru och 100 kr för barn.

Kostnaderna för familjebidragsverksamheten fördelades mellan stat och kommun enligt vissa närmare angivna grunder, enligt vilka kommunerna svarade för egna administrationskostnader och genomsnittligen omkring 5 % av kostnaderna för utgivna bidrag.

Ärenden angående familjebidrag skulle å

vederbörlig kommuns vägnar handhas av familjebidragsnämnd. En särskild myndighet för övervakande av familjebidragsförordningens tillämpning skulle dessutom finnas. Som tillsynsmyndighet utsågs statens arbetsmarknadskommission.

En så vidlyftig bidragsapparat kunde icke anordnas under brådskande beredskapsförhållanden utan att en del brister snart framträdde. För en översyn av ifrågasvarande författningar tillsattes därför en kommitté, senare benämnd 1941 års krigsfamiljebidragskommitté, som avgav ett omfattande stencilerat betänkande om revision av författningarna. Bland kommitténs reformförslag av mera allmänt intresse kan här nämnas borttagandet av rätten till icke behovsprövad familjepening (grundbeloppet). I stället infördes ett system, vars innebörd var att för bidragets bestämmande skulle avdrag från det i författningen angivna maximala familjebidraget göras för den värnpliktiges och familjemedlemmarnas inkomster enligt vissa ganska invecklade regler (s. k. normerad behovsprövning). I uttalanden rörande familjepeningen, gjorda vid tiden efter andra världskrigets utbrott, hade från flera håll framhållits, att denna inte var tillräcklig för anskaffande av kläder och för vissa fasta utgifter såsom livsförsäkringspremier, sjukkasseavgifter och el-avgifter. Särskilt påpekades att icke blott de gifta utan även ungarlarna hade behov av hjälp med dessa utgifter. Dessa uttalanden föranledde därför krigsfamiljebidragskommittén att föreslå införande av ytterligare en bidragsform, den

s. k. hemortslönen. Denna borde utgå till värnpliktiga, som fullgjort 90 dagars beredskapstjänst. Lägsta beloppet var 1 kr om dagen; vid längre tjänst skulle en ökning ske. Långtidstillägget skulle för övrigt härigenom bli överflödigt. Av särskild betydelse var, att beloppen skulle utbetalas beträffande gift värnpliktig i likhet med familjebidragen genom familjebidragsnämnd till hustrun och till ogift värnpliktig till denne först vid tjänstgöringstidens slut. Någon behovsprövning skulle därvid inte ifrågakomma.

I huvudsaklig överensstämmelse med krigsfamiljebidragskommitténs förslag utfärdades såsom ersättning för 1940 års krigsfamiljebidragsförordning förordningen den 30 juni 1942 (nr 521) om familjebidrag åt värnpliktiga under krigstjänstgöring m. m. (krigsfamiljebidragsförordning), som kom att gälla under återstoden av den tid, då andra världskriget pågick. Även denna författning åtföljdes av en tillämpningskungörelse (SFS 1942:525).

Familjepenningen, som 1941 varit föremål för viss provisorisk förhöjning (se SFS 1941:290), utgick fr. o. m. den 1 juli 1942 med högst följande belopp:

*) 1	2	3	4
Ortsgrupp	kr/dag	kr/dag	kr/dag
I	2: 75	1: 40	1: 10
II	3: —	1: 65	1: 20
III	3: 25	1: 90	1: 30

*) Kolumnhuvudet ansluter till tabell 2: 1

För de värnpliktiga, på vilka 1940 års krigsfamiljebidragsförordning inte skulle tillämpas, hade en fredsfamiljebidragsförordning utfärdats den 17 maj 1940 (nr 422) med tillämpningskungörelse (SFS 1940: 423).

Författningen var kortfattad och innehöll endast bestämmelser om familjepenning. Eftersom denna skulle utgå av statsmedel, borde de kommunalt anordnade familjebidragsnämnderna ej ha någon befattning med hithörande ärenden, vilka överlämnades till länsstyrelserna.

En ny fredsfamiljebidragsförordning tillkom den 30 juni 1942 (nr 524). Dess innehåll var inskränkt till familjepenning och begravningsbidrag. Fredsfamiljebidragsförfattningarna kom under beredskapsåren att i praktiken bli av ringa betydelse, eftersom de värnpliktiga nästan hela tiden var inkallade enligt beredskapsbestämmelser. Det var först vid försvarsberedskapens upphörande den 1 juli 1945 som författningarna kom i tillämpning i någon större omfattning och då endast under en relativt kort tid.

Efter andra världskrigets upphörande skulle således endast 1942 års fredsfamiljebidragsförordning gälla. Familjebidragsförmånerna enligt denna ansågs emellertid otillräckliga. Arbetsmarknadscommissionen, som fått i uppdrag att undersöka hithörande förhållanden, framlade ett nytt förslag till lagstiftning, avseende *både krig och fred*. Detta utgjorde underlaget till förordningen den 29 mars 1946 (nr 99) om familjebidrag åt värnpliktiga m. m. (familjebidragsförordning). Härtill fogades kungörelsen den 29 mars 1946 (nr 101) med närmare bestämmelser angående tillämpning av familjebidragsförordningen (familjebidragskungörelse). Både krigs- och fredsfamiljebidragsförordningarna av år 1942 upphävdes (1946: 100). I den nya författningen återupplivades rätten till — förutom familjepenning — bostadsbidrag, näringsbidrag, sjukbidrag och begravningsbidrag. Både staten och kommunerna skulle bidra till finansieringen. Familjebidragsnämndernas befattning med ärendena bibehölls.

En under beredskapsåren tillkommen extraordinär hjälpform bör inte här förbigås. Det gäller de s. k. landshövdingemedlen. Fr. o. m. våren 1940 fram till juli 1941 ställde den s. k. rikskommittén ett belopp av omkring 4 mkr ur den stora nationalinsamlingen till förfogande åt rikets landshövdingar för hjälp åt de inkallades familjer. Detta belopp förstärktes bl a med lotterimedel. Pengarna kom till stor nytta för bidrag till bl. a. kläder åt familjemedlemmarna eller såsom julpengar. Sedan rikskommittén inte längre kunde ställa ytterligare medel i utsikt beviljade riksdagen för

ifrågavarande ändamål anslag över statsbudgeten. Hjälpverksamheten kom under hela beredskapstiden att kvarligga hos landshövdingarna.

En annan särskild hjälpform, som också infördes i anledning av beredskapen, var värnpliktslånen. Den första värnpliktslåneförfattningen tillkom den 31 augusti 1940 (nr 824). Enligt denna kunde värnpliktig och underbefäl i reserven, som fullgjort viss beredskapstjänstgöring, under vissa närmare angivna förutsättningar erhålla lån av statsmedel för visst ändamål om hans ekonomi på grund av tjänstgöringen blivit väsentligt försvagad. Värnpliktslån kunde beviljas med lägst 200 kr och högst 4 000 kr (sedermera höjt till 5 000 kr). Som regel utlämnades lånet, som var räntefritt, utan säkerhet. Lånet skulle i allmänhet återbetalas med en femtedel om året. Första året var dock lånet amorteringsfritt.

Värnpliktslånen förvaltning handhades under statskontorets överinseende av länsstyrelserna. Låneverksamheten i övrigt ombesörjdes av statens arbetsmarknadskommission och av särskilda värnpliktslånenämnder, en i varje län, med biträde av de kommunala familjebidragsnämnderna.

Våren 1945 tillkom tre nya kungörelser om lån, nämligen dels lån till viss långtidsinkallad militär personal (nr 195), dels lån till vissa under militärtjänstgöring skadade (nr 495), dels ock lån från värnpliktslånefonden (nr 494). Sistnämnda författning avsåg lån till befälsutbildade och sådana som skadats eller ådragit sig sjukdom under militärtjänstgöring.

2.1.4 Tiden efter 1945

2.1.4.1 De egentliga värnpliktsförmånerna

Sedan beredskapen under andra världskriget upphört, upphävdes flertalet då gällande författningar angående de värnpliktigas avlösningsförhållanden och i stället tillkom kungörelsen den 21 december 1945 (nr 881) angående avlöning m. m. till värnpliktiga (kungörelse om värnpliktsavlöning). Kun-

görelsen, som trädde i kraft den 1 januari 1946, var ett utförligt författningsverk och behandlade kontant ersättning, naturaförmåner m. m. till de värnpliktiga.

Kontantersättningen utgjordes av penningbidrag, särskilda ersättningar under sjö- och flygtjänstgöring, premier samt begravningshjälp.

Penningbidraget utgick till menig med 1 kr per dag under tjänstgöring om sammanlagt högst 390 dagar och under tid därefter med 1:50 kr per dag samt till värnpliktigt befäl med belopp varierande mellan 2 kr och 6 kr per dag.

Värnpliktig, som fullgjorde sjö- eller flygtjänstgöring, ägde åtnjuta särskild ersättning i huvudsak enligt därom för motsvarande personal på aktiv stat gällande bestämmelser.

Premie utgick bl. a. till den som med godkända vitsord genomgått utbildning till underofficer med 500 kr och till officer med 1 500 kr.

Avled värnpliktig under tjänstgöringstid eller vid färd i samband med inryckning till eller utryckning från tjänstgöring utgick begravningshjälp till hans dödsbo med 400 kr.

Bestämmelserna om naturaförmåner var i huvudsak oförändrade. Dock vidtogs följande ändringar i fråga om resorna.

Under förarbetena till resebestämmelserna diskuterades ingående om de värnpliktiga vid resor i samband med inryckning till och utryckning från tjänstgöring borde erhålla fria resor eller ersättning härför även om färden understeg 20 km. Statsmakterna stannade emellertid för ett bibehållande av den dittills gällande 20 km-gränsen. De värnpliktiga fick rätt antingen till fri resa med det färd sätt, som för staten medförde minsta resekostnad, eller till resekostnadsersättning enligt bestämmelserna i allmänna resereglementet. Om resan tog minst 8 timmar i anspråk utgick traktamentsersättning enligt för motsvarande personal på aktiv stat gällande bestämmelser i sagda reglemente.

Vid övningsuppehåll och tjänstledighet ägde värnpliktig — med motsvarande tillämpning av bestämmelserna för in- och

utryckningsresor — åtnjuta antingen fri resa eller ersättning för resa från tjänstgöringsplatsen till den plats inom riket, där han själv eller hans närmaste anhöriga var bosatt, och åter. Vid dessa resor utgick i förekommande fall traktamentsersättning. Reseförmånerna fick åtnjutas vid högst 3 resor per år.

I 1945 års värnpliktsavlöningskungörelse företogs åtskilliga ändringar och kompletteringar under de närmast följande 12 åren. Dessa ändringar var dock icke av större principiell räckvidd. I allmänhet rörde det sig om höjningar av förmånsbelopp (se tabellerna 2: 2—2: 3) eller om mer eller mindre formella justeringar av författningen. I detta sammanhang kan nämnas att värnpliktspremierna, som ursprungligen var beskattningsbara, genom beslut av 1949 års riksdag (prop. 202, rskr 215) blev skattefri inkomst (punkt 6 till anvisningarna till 32 § kommunalskattelagen).

Sedan 1954 års värnpliktsavlöningsutredning den 10 september 1957 avgivit betänkande (stencilerat) med förslag till värnpliktsavlöningskungörelse utfärdades den 12 september 1958 ny sådan kungörelse (nr 485). Det nya i bestämmelserna var i huvudsak följande.

Den dittills gällande rätten för de värnpliktiga att vid in- och utryckningsresor samt fria resor vid tjänstledighet i stället för fri resa med reguljärt trafikmedel åtnjuta resekostnadsersättning upphävdes. Vid s. k. egentlig tjänsteresa bibehölls däremot denna rätt. Antalet fria resor vid tjänstledighet bestämdes till 3 under tid för första tjänstgöring (motsv) och under annan tjänstgöring i stort sett till en resa för varje period om 3 månader. Tjänstledighetsresorna skulle i första hand åtnjutas vid övningsuppehåll. — Premiebestämmelserna utvidgades, närmast genom att tjänstgöringspremier infördes. De dittillsvarande premierna kom nu att benämnas utbildningspremier. Tjänstgöringspremie utgick till värnpliktig med längre tjänstgöring än värnpliktiga i allmänhet. Såsom villkor för att erhålla tjänstgöringspremie gällde att den värnpliktige inte blivit berättigad till utbildningspremie för utbild-

ning anordnad under samma tjänstgöring. Tjänstgöringspremie utgick efter viss tjänstgöringstid med 100 kr för varje ytterligare tjänstgöringsperiod om 20 dagar.

Den principiellt sett viktigaste gruppen som tidigare varit utesluten från premier över huvud taget men som nu kom i åtnjutande av tjänstgöringspremie var värnpliktiga tjänstgörande enligt dåvarande 27 § 1 mom. D värnpliktslagen, de s. k. specialisterna. Dessa erhöll premie under »fortsatt tjänstgöring». För alla värnpliktiga gällde med något undantag att tjänstgöringspremie endast kunde utgå för tjänstgöring efter 394 dagar. Värnpliktig som uttagits för befälsutbildning men som av någon anledning icke blev godkänd i denna utbildning erhöll sålunda tjänstgöringspremie i stället för utbildningspremie räknat från och med 395:e tjänstgöringsdagen eller den senare dag utbildningen påbörjades. — Begravningshjälpen, som genom SFS 1951: 380 höjts till 500 kr, uppräknades nu till 600 kr.

År 1963 ändrades flera paragrafer i värnpliktsavlöningskungörelsen, varvid författningen samtidigt nytrycktes (SFS 1963:242). De väsentligaste ändringarna, som trädde i kraft den 1 juli 1963, var följande. Fria resor som tidigare ifrågakommit endast vid tjänstledighet (övningsuppehåll) fick nu företagas vid »ledighet». Antalet fria resor ökades till 5 under första tjänstgöring (motsv). Under annan tjänstgöring fick de värnpliktiga rätt till en resa för varje tvåmånadersperiod. Vidare föreskrevs att de fria resorna under första tjänstgöring borde fördelas jämnt över tjänstgöringsperioden. — För att underlätta övergången till civil verksamhet hade 1954 års värnpliktsavlöningsutredning föreslagit införandet av en ny bidragsform: utryckningsbidrag. Sedan 1962 års försvarskommitté upprepat detta förslag infördes nu ett dylikt bidrag om 200 kr. Vidare blev de värnpliktiga från denna tidpunkt grupplivförsäkrade i likhet med arbetstagare i statens tjänst (SFS 1963: 243). I fråga om uppräkning av penningbidragen och premierna hänvisas till de tidigare nämnda tabellerna 2: 2—2: 3.

Tabell 2: 2 Utvecklingen av penningbidragen åren 1946—juni 1972 (belopp i kr)

Grad	Nummer i Svensk författningssamling						
	1945:881	1948:600	1952:493	1959:145	1963:242	1967:430	1970:676
	Tidpunkt för ikraftträdandet						
	1/1 1946	1/7 1948	1/7 1952	1/7 1959	1/7 1963	1/7 1967 ¹	1/1 1971
						GU RU	GU RU
Menig, som icke fullgjort 304 (390) dagars tjänstgöring	1: —	1: 50	2: 50	2: 75	4: —	5: — 8: —	6: — 9: —
Annan menig och vice- korpral (motsv)	1: 50	2: —	3: 40	3: 75	5: 50	6: 75 8: —	7: 75 9: —
Korpral	2: —	2: 50	4: 20	4: 75	7: —	8: 75 10: —	9: 75 11: —
Furir	2: 50	3: —	5: —	5: 50	8: —	10: — 11: 50	11: — 12: 50
Överfurir (motsv)	2: 75	3: 25	5: 50	6: —	8: 75	— 12: 75	— 13: 75
Sergeant (motsv)	3: —	3: 50	6: —	6: 75	9: 75	12: 25 14: 25	13: 25 15: 25
Fänrik och fanjunkare	4: —	4: 50	7: 50	8: 25	12: —	15: — 17: 50	16: — 18: 50
Löjtnant och förvaltare	5: —	5: 50	9: 20	10: —	14: 50	— 21: —	— 22: —
Kapten och högre	6: —	6: 50	11: —	12: —	17: 50	— 25: 50	— 26: 50

¹ Fr o m den 1 juli 1967 görs uppdelning på GU och RU samtidigt som skillnaden mellan menig som fullgjort respektive inte fullgjort 304 dagars tjänstgöring upphör.

Tabell 2: 3 Utvecklingen i stort av värnpliktspremierna åren 1942—juni 1972 (belopp i kr)

Kategori	Nummer i Svensk författningssamling samt tidpunkt för ikraftträdande									
	1942:527	1945:881	1947:12	1949:293	1952:493	1958:485	1960:356	1963:242	1967:430	1970:676
	1/7-42	1/1-46	1/1-47	15/6-49	1/7-52	1/10-58	1/7-60	1/7-63	1/7-67	1/1-71
A. Utbildningspremier										
Värnpliktig som genomgått utbildning till befattning för menig kategori E vid flottan	—	—	—	—	—	—	—	—	1 575 ¹	—
Värnpliktig som genomgått underbefälsutbildning	—	—	—	—	100	100	100	150	325 ⁶	—
Värnpliktig som vid armén och marinen uttagits för och genomgått underbefälsutbildning	—	—	—	—	200	200	200	300	—	—
Värnpliktig som uttagits för och genomgått underofficersutbildning	250	500	1 000	—	1 200	1 200	2 000	2 000	2 025 ²	—
Värnpliktig som uttagits för officersutbildning och genomgått kadettskola (motsv) ³	1 250	1 500	2 000	—	2 400	2 400	4 000	4 000	4 000	—
Reservofficersaspirant i flygförartjänst vid flygvapnet som genomgått utbildning t. o. m. grundläggande flygslagsutbildning	250	500	1 000	—	4 000	4 000	4 000	6 500	—	—
Reservofficersaspirant i marktjänst vid flygvapnet som genomgått reservofficerskurs	—	—	—	—	1 800	1 800	3 000	3 000	—	—
Reservofficersaspirant i flygförartjänst vid flygvapnet som genomgått fortsatt flygslagsutbildning och reservofficerskurs	1 250	1 500	3 000	—	5 000	5 000	8 000	8 000	—	—
Värnpliktig som är antagen för utbildning till reservofficer och som efter utbildning till värnpliktig officer genomgått reservofficerskurs I	—	—	—	—	—	—	2 500	4 000	5 100	—
D:o reservofficerskurs II	—	—	—	—	—	—	2 500	4 000	5 100	—
B. Tjänstgöringspremier										
Vissa värnpliktiga som fullgjort hel premie berättigande tjänstgöringsperiod	—	—	—	—	—	100 ³	100 ³	150 ³	4: —/dag ⁴	—
Värnpliktig som fullgjort särskild övning eller mobiliseringsövning	—	—	—	—	—	—	250	500	38: 50/dag	—

Premiebeloppen enl. nu gällande vplavlkung SFS 1970: 676 är desamma som enl. 1967: 430.

Premierna blev skattefria

1 Premien utgick med 10: 50 kr för varje dag av grundutbildningstiden efter 300 dagars tjänstgöring, dvs med högst 1 575 kr.
 2 Premien utgick med 13: 50 kr för varje dag av grundutbildningstiden efter 300 dagars tjänstgöring, dvs med högst 2 025 kr.
 3 Premien utgick i första hand till befälsuttagen värnpliktig som icke blivit godkänd vid genomgången befälsutbildning samt till specialtjänstuttagen värnpliktig. Premien kunde icke utgå jämsides med utbildningspremie. Den utgick för varje hel tjänstgöringsperiod om 20 dagar, varmed tjänstgöringen översteg den för värnpliktiga i allmänhet gällande.
 4 Premien utgick med 4: — kr för varje dag av grundutbildningstiden efter 300 dagars tjänstgöring.
 5 Utöver premien för utbildning till underofficer.
 6 Premien utgick under förutsättning att den värnpliktige uttagits för ifrågakarande utbildning.

Genom beslut av 1966 års riksdag fastställdes en ny ordning för de värnpliktigas utbildning m. m. (prop. 1966: 106, rskr 271). I anslutning härtill ändrades värnpliktslagen. Ifrågavarande beslut grundades i huvudsak på förslag som avgetts av 1960 års värnpliktsutredning (SOU 1965: 68). I värnpliktsutredningens uppdrag ingick att föreslå de förändringar i systemet för de värnpliktigas förmåner som påkallades av framlagda förslag rörande utbildningen. I sitt förslag pekade värnpliktsutredningen bl. a. på att det tidigare funnits ett samband mellan å ena sidan längden av första tjänstgöringen och å andra sidan repetitionsövningarnas omfattning. Mot en relativt lång första tjänstgöring eller tjänstgöring i en följd svarade sålunda ett mindre antal eller inga repetitionsövningar. Framför allt gällde detta värnpliktiga i allmänhet vid flottan och flygvapnet. I den nya utbildningsordningen fanns inte detta samband mellan grundutbildning och repetitionsutbildning. Värnpliktsutredningen förordade därför att värnpliktiga med lång grundutbildning kompenseras genom ytterligare premier. Sålunda borde enligt utredningens förslag tjänstgöringspremie utgå till alla värnpliktiga, oberoende av kategori, för grundutbildning över 300 dagar. Till värnpliktiga som genomgick grundutbildning till befäl föreslog utredningen att utbildningspremie skulle utgå utöver tjänstgöringspremien. Utredningen föreslog i samband därmed delvis nya grunder för beräkning av utbildningspremierna. — Det nya utbildningssystemet innebar för många värnpliktiga en ökning av repetitionsutbildningen både i fråga om antalet dagar och antalet övningar. Samtidigt blev antalet övningar i vissa fall olika för olika kategorier värnpliktiga. Värnpliktsutredningen föreslog därför att ekonomisk kompensation för dessa olägenheter i samband med repetitionsutbildningen skulle ges de värnpliktiga i form av höjda penningbidrag och vissa premier, ävensom ökade familjebidragförmåner.

Statsmakternas ställningstagande till frågan om förbättrade värnpliktsförmåner resulterade huvudsakligen i följande. Pen-

ningbidragsbeloppen blev olika för GU och RU. Beloppen för GU räknades upp med omkring 25 procent och för RU med cirka 45 procent. Premiesystemet byggdes ut. Tjänstgöringspremie med 4 kr för dag skulle utgå till alla värnpliktiga under GU för tid varmed denna översteg 300 dagar. Vissa avvikelser i systemet gjordes för specialtjänstuttagna värnpliktiga m. fl. I motsats till vad som hittills gällt fick tjänstgöringspremie utgå jämsides med utbildningspremie.

I fråga om flertalet av sistnämnda premier gjordes inga större ändringar. För värnpliktiga kategori E vid flottan, som fullgjorde lika lång grundutbildning som flertalet underofficersuttagna, d. v. s. 450 dagar, infördes dock en särskild utbildningspremie om 10:50 kr per dag för grundutbildning över 300 dagar. Eftersom utbildningstiden för vissa värnpliktskategorier avkortades innebar detta en indirekt höjning av utbildningspremien — exempelvis för de värnpliktiga officerarna från omkring 22 kr till 44 kr för dag. En värnpliktig som av olika skäl inte blev berättigad till utbildningspremie erhöll för tid efter 364 dagars tjänstgöring ett tillägg om 4 kr för dag till tjänstgöringspremien.

För särskild övning och mobiliseringsövning skulle tjänstgöringspremie utgå med 38:50 kr för varje dag av övningen. Denna premie skulle bl. a. utgöra kompensation för större antal tjänstgöringstillfällen än som ålåg flertalet av de värnpliktiga.

Utryckningsbidraget vid GU höjdes från 200 kr till 250 kr. Eftersom grundutbildningens längd i den nya utbildningsordningen ytterligare differentierats anpassades antalet fria ledighetsresor därefter. Värnpliktiga med omkring 260 dagars grundutbildning erhöll därvid 4 sådana resor. Ovan nämnda ändringar i värnpliktsavlöningskungörelsen trädde i kraft den 1 juli 1967 (nr 430). Fr. o. m. denna dag uppräknades dessutom sjö- och flygförmånerna med 20—25 procent.

Antalet fria värnpliktsresor under grundutbildning fördubblades den 1 juli 1969 och kom alltså att omfatta en fri resa per tjänstgöringsmånad (SFS 1969:383).

Den 13 november 1970 utfärdades ny värnpliktsavlöningskungörelse (nr 676), som trädde i kraft den 1 januari 1971. Denna innebar framför allt en formell översyn av den tidigare gällande författningen. Emellertid uppräknades härvid även de värnpliktigas penningbidrag. Höjningen fastställdes till 1 kr för dag för alla värnpliktiga under alla former av tjänstgöring. Det var första gången som penningbidraget höjdes med ett bestämt och lika stort belopp oavsett grad. Tidigare hade höjningarna alltid varit procentuella. Lägsta belopp under grundutbildning blev 6 kr för dag och under repetitionsutbildning 9 kr för dag. Vidare utvidgades rätten till fria in- och utryckningsresor samt fria ledighetsresor väsentligt. Sålunda slopades 20-kilometersgränsen och de värnpliktiga blev berättigade inte blott som dittills till fri resa från och till den plats inom landet där vederbörande var kyrkobokförd eller vistades stadigvarande utan även till och från annan inom landet belägen plats som kunde nås med allmänt kommunikationsmedel. Detta innebar alltså att de värnpliktiga i princip fick rätt att resa till valfri ort.

Värnpliktsavlöningskungörelsen ändrades den 1 juli 1972 (SFS 1972:368), varvid penningbidragsbeloppen ånyo genomgående uppräknades med 1 kr för dag samtidigt som författningen anknöts till det fr. o. m. nyssnämnda tidpunkt införda nya tjänsteställningssystemet; se i övrigt avsnitt 2.2.

Till inskrivningsskyldig har utgått fria resor (resekostnadsersättning) och vissa naturaförmåner. Fr. o. m. övergången till nytt inskrivningssystem hösten 1969 utgår dessutom penningbidrag under de två dagar prövningsverksamheten pågår vid inskrivningsförrättningen med belopp, som gäller för menig under GU.

Vapenfri tjänstepliktig har enligt gällande bestämmelser samma förmåner som tillkommer värnpliktig i samband med värnpliktstjänstgöring. Före den 1 oktober 1966 var vederbörandes benämning vapenfri värnpliktig. Även denne uppbar vanliga värnpliktsförmåner, men han fick inte förhöjt penningbidrag förrän han tillgodoräk-

nats längre tjänstgöringstid än värnpliktig i vapentjänst.

2.1.4.2 De familjesociala förmånerna

Tidigare omnämnda 1946 års familjebidragsförfattningar — familjebidragsförordningen (nr 99) och familjebidragskungörelsen (nr 101) — trädde i kraft den 1 april 1946. Författningarna byggde i allt väsentligt på 1942 års krigsfamiljebidragsbestämmelser och upptog i stora delar dessa oförändrade. Sålunda var familjebidragsformer- na desamma, nämligen familjepening, bostadsbidrag, näringsbidrag, sjukbidrag och begravningsbidrag. Bidragsbeloppen var också lika. Familjemedlemsbegreppet var helt identiskt med krigsfamiljebidragsförordningens. Reglerna för behovsprövningen blev desamma som tidigare, d. v. s. normerad behovsprövning skulle tillämpas i fråga om fastställande av familjepening och bostadsbidrag för den värnpliktiges närmaste anhöriga — hustru och minderåriga barn. I övriga fall skulle fri behovsprövning användas. Sättet för familjebidragsärendenas handläggning blev också detsamma. I huvudsak hade alltså en direkt anknytning gjorts till krigsfamiljebidragsförfattningarna. De avvikelser som fanns innebar framför allt, att vissa inskränkningar gjorts i fråga om familjebidrag till värnpliktig, som fullgjorde första tjänstgöring (tjänstgöring i en följd), s. k. rekryttjänstgöring. I vissa fall fick familjebidrag inte utgivas med mindre tillsynsmyndigheten¹ lämnat särskilt medgivande därtill. Vissa av de nya bestämmelserna var vidare endast avsedda att tillämpas under beredskap och krig — detta gällde främst ifråga om hemortslön och rätten att bevilja förlängt bidrag efter tjänstgöringens slut.

Under åren 1946—1972 har familjebidragsförfattningarna helt naturligt översetts och ändrats flera gånger. Mera väsentliga

¹ Statens arb-marknadskommission 1940—1946
Försvarets socialbyrå 1946—1961
Försvarets civilförvaltning 1961—

ändringar av det principiellt grundläggande i författningarna har dock förekommit mycket sparsamt under de gångna 26 åren. Bland samtliga de ändringar m. m. som vidtagits förtjänar sammanfattningsvis följande att omnämnas i förevarande sammanhang.

Fram t. o. m. år 1961 utgjorde allt familjebidrag skattepliktig intäkt (utom begravningsbidraget). Vid källskattereformens genomförande den 1 januari 1947 undantogs emellertid familjebidragen från *preliminär*-beskattning.

Vid 1950 års riksdag beslöts slopande av dyrortsgrupperingen av familjepeningen och höjning av dess belopp (SFS 1950:188). För samtliga kommuner inom riket skulle de enhetliga maximibeloppen utgöra 3:50 kr för hustru och husföreståndarinna samt 1:90 resp. 1:50 kr för annan familjemedlem, allt för dag. Sagda höjning av familjepeningen var avsedd att gälla såsom ett provisorium under budgetåret 1950/51. Höjningen var den första sedan 1942. Beträffande utvecklingen av familjepeningen åren 1940—1972 hänvisas till tabell 2: 4.

Genom SFS 1951:117—118 vidtogs vissa höjningar av familjebidragen och andra ändringar i författningarna. Förutom familjepeningen höjdes sålunda näringsbidragsbeloppen från 10 kr till 15 kr per dag för upprätthållande av rörelse och från 100 kr till 150 kr för månad för nedlagd rörelse. Samtidigt uppräknades begravningsbidraget för hustru från 250 kr till 500 kr och för barn från 150 kr till 250 kr. Vid samma tillfälle beslöts vissa andra författningsändringar såsom slopande av företrädesrätten för näringsbidrag framför familjepening och bostadsbidrag, beträffande tid för vilken familjebidrag fick utgå samt höjning av hyresgränsen för rekryts bostadskostnad (från hyran för ett rum och kök till hyran för 2 rum och kök) m. m.

Åren 1952 och 1953 skedde vissa ytterligare ändringar — bl. a. beträffande behovsprövningsreglerna och föreskrifterna rörande bostadsbidrag. Det skulle därefter dröja till 1960 innan familjebidragsförfattningarna blev föremål för en allmän och grundlig översyn. Författningarna omtrycktes också

då i sin helhet (SFS 1960:152—153). Bland då genomförda sakliga förändringar märks att med hänsyn bl. a. till den allmänna standardhöjningen under de senaste åren familjepeningen över lag höjdes med omkring 20 procent. Begravningsbidraget uppräknades från 500 kr till 600 kr för hustru och från 250 kr till 300 kr för barn. Vidare innebar författningsändringarna att begravningsbidraget skulle kunna utgå även till värnpliktig, som inte uppbar familjepening för familjemedlem eller åtnjöt näringsbidrag. Statsbidragsbestämmelserna förenklades, bl. a. innebärande att statsbidrag till kommunerna skulle utgå inte som dittills med olika procentsatser beroende på bidragsform utan efter en enhetlig procentsats om 88 procent. Bestämmelserna om familjebidragsnämnds organisation och arbetsformer anpassades till bestämmelserna i kommunallagen.

Slutligen kan nämnas att genom ändring av anvisningarna till 32 § kommunalskattelagen blev alla former av familjebidrag utom näringsbidrag skattefria för tid fr. o. m. den 1 januari 1962 (SFS 1962:218).

Genom beslut 1962—1963 kom familjebidragsförfattningarna att bli tillämpliga på alla civilförsvarspliktiga under 48 år, såväl män som kvinnor (SFS 1962:674—675).

Nya principer för bestämmande av familjepening, bostadsbidrag och näringsbidrag till egna företagare infördes 1962. De nya principerna innebar att företagarens förlust under militärtjänstgöringen skulle beräknas på grundval av en indelning av företagen i grupper alltefter det sätt på vilket vederbörande företag drevs under tjänstgöringen. I den mån företaget beräknades visa överskott skulle familjepeningen och bostadsbidraget påverkas enligt särskilda schablonmässiga regler. Visade företaget underskott skulle näringsbidrag kunna utgå, i huvudsak enligt dittills gällande bestämmelser. Sådana bidrag skulle kunna utgå vid sidan av familjepening och bostadsbidrag. Slutligen genomfördes en höjning av näringsbidragens maximibelopp till 25 kr för dag (SFS 1962:674—675).

År 1967 vidtogs en allmän uppräknings av

bidragsbeloppen samt vidtogs vissa justeringar av behovsprövningsreglerna i 14 § 1 mom. familjebidragskungörelsen (SFS 1967:221—222). Sedan dess har några andra väsentliga ändringar inte gjorts i familjebidragsförfattningarna än höjning av familjepeningen för barn den 1 januari 1971 och för såväl hustru som barn den 1 juli

1972. I fråga om storleken av höjningarna fram till juli 1972 hänvisas till tabell 2: 4.

Beträffande utvecklingen av näringsbidragen åren 1940—juni 1972 hänvisas till tabell 2: 5.

Landshövdingarnas befattning med den bidragsverksamhet — omnämnd i avsnitt 2.1.3.2 — till förmån för inkallade värn-

Tabell 2: 4 Utvecklingen av familjepeningen åren 1940—juni 1972 (maximibelopp i kr per dag)

SFS nr	1	2	3	4	I kraft den
1940: 223	I	1: 75	1: —	0: 70	våren 1940
	II	2: —	1: 25	0: 80	
	III	2: 25	1: 50	0: 90	
1941: 290	I	2: —	1: 25	0: 85	1 juni 1941
	II	2: 25	1: 50	0: 95	
	III	2: 50	1: 75	1: 05	
1942: 521	I	2: 75	1: 40	1: 10	1 juli 1942
	II	3: —	1: 65	1: 20	
	III	3: 25	1: 90	1: 30	
1950: 188	5	3: 50	1: 90	1: 30	1 juli 1950
1951: 117		3: 75	2: —	1: 50	1 april 1951
1952: 28		4: 60	2: 70	1: 85	1 mars 1952
1953: 38		5: —	3: —	2: —	1 mars 1953
1956: 28		5: 50	3: 30	2: 20	1 mars 1956
1958: 440		6: —	3: 60	2: 40	1 sept 1958
1960: 152		7: 20	4: 30	2: 90	1 juli 1960
1963: 112 ⁶		9: —	4: 70	4: 15	1 juli 1963
1967: 221		12: —		6: — ⁷	1 juli 1967
1970: 306		12: —		7: —	1 jan 1971

¹ Ortsgrupp (enl 1935 års lag om folkpensionering).

² För hustru och frånskild hustru ävensom — därest värnpliktig icke sammanlever med hustru eller hustrun, med vilken han sammanlever, är arbetsoförmögen — för annan familjemedlem, som förestår hemmet är värnpliktig med hemmavarande familjemedlem under 16 år.

³ För annan familjemedlem över 16 år än som avses under 2.

⁴ För annan familjemedlem under 16 år än som avses under 2.

⁵ Ortsgrupperingen upphörde den 1 juli 1950.

⁶ Skattefrihet för allt familjebidrag utom näringsbidrag infördes den 1 januari 1962.

⁷ Familjepeningen blev enhetlig och icke beroende av familjemedlemmens ålder den 1 juli 1967.

Tabell 2: 5 Utvecklingen av näringsbidragen åren 1940—juni 1972

SFS nr	Näringsbidrag för		I kraft den
	upprätthållande av rörelse högst kr	nedlagd rörelse högst kr	
1940: 223	200: — och i vissa speciella fall	300: —/mån.	våren 1940
1942: 521	10: —/dag	100: —/mån	1 juli 1942
1951: 117	15: —/dag	150: —/mån	1 april 1951
1960: 152	22: 50/dag	225: —/mån	1 juli 1960
1962: 674	25: —/dag	25: —/dag	1 januari 1963
1967: 221	40: —/dag	40: —/dag	1 juli 1967

pliktigas familjer, upphörde med utgången av juni 1946. För tid härefter har ifrågavarande verksamhet under benämningen »den särskilda hjälperksamheten» omhändertagits av den enligt familjebidragsförfattningarna förordnade tillsynsmyndigheten.

Den i det föregående omnämnda värnpliktslåneverksamheten enligt olika författningar avvecklades successivt under 1950- och 1960-talen. Sedan rätten till värnpliktslån för befälsutbildade värnpliktiga upphörde med utgången av år 1965 kan värnpliktslån numera endast beviljas den som ådragit sig kroppsskada eller sjukdom under militärtjänstgöring. Under senare år har endast enstaka ansökningar om värnpliktslån inkommit från sådana värnpliktiga.

Den utveckling av de värnpliktigas ekonomiska och sociala förmåner, som kan utläsas av detta kapitel, ger en ganska splittad bild. Förändringar har ofta aktualiserats av speciella förhållanden såsom beredskapsförstärkningar, mera genomgripande ändringar av värnpliktsutbildningen liksom — självfallet — även markanta förändringar av penningvärde och kostnadsutveckling. Ändringarna har ofta begränsats till någon speciell punkt eller något separat område inom värnpliktsförmånernas ram. Utvecklingen har i stort anslutit sig till de allmänt kända samhällsekonomiska och sociala förändringarna, även om åtgärderna på förmånsområdet vidtagits med en viss eftersläpning. Samtidigt bör emellertid också starkt betonas den allsidiga omfattning av förmåner och stöd åt den enskilde som efter hand beslutats. Det syns logiskt att i det fortsatta arbetet ta vara på det positiva i denna utveckling och så långt som möjligt bygga in detta i ett system där styrningen med rimlig grad av automatik ansluter till de samhällsekonomiska förändringarna.

Vad som ovan sagts stämmer väl överens med statsmakternas uttalanden under senare år. Sålunda anför bl. a. departementschefen vid anmälan av propositionen 1972: 75 (s. 190) följande:

Jag vill inledningsvis hänvisa till vad riksdagen i tidigare sammanhang har uttalat om

angelägenheten av att de olika värnpliktsförmånerna sammantaget ger den värnpliktige förutsättningar att fullgöra tjänstgöringen och återgå till civilt arbete utan annan uppoffring än den som värnplikten som sådan innebär och om nödvändigheten av att värnpliktsförmånerna från tid till annan omprövas med hänsyn till prisutvecklingen och den allmänna standardutvecklingen (jfr. bl. a. SU 1970: 110, rskr 1970: 276).

2.2 Nuvarande förmåner i fred samt under beredskap och krig

2.2.1 I fred

Värnpliktsförmånerna regleras i huvudsak av två författningar, nämligen värnpliktsavlöningskungörelsen (1970:676, ändr. 1972: 368) och familjebidragsförordningen (1946: 99 med ändringar). Till den senare ansluter sig en tillämpningskungörelse (1946: 101 med ändringar). Värnpliktsavlöningskungörelsen tar upp förmåner åt den värnpliktige personligen, medan familjebidragsförordningen avhandlar understöd i huvudsak åt den värnpliktiges familj. Understöden enligt familjebidragsförordningen är i princip behovsprövade. En rad förmåner av mer speciell karaktär regleras av särskilda författningar eller av Kungl. Maj:ts beslut eller genom föreskrifter i regleringsbrev. Centrala myndigheter har vidare tilldelats befogenheter att i en del fall besluta beträffande belopp och villkor för vissa förmåner. Vapenfria tjänstepliktiga åtnjuter samma förmåner som värnpliktiga, dock delvis enligt särskilda författningar.

Försvarets civilförvaltning har utfärdat tillämpningsföreskrifter till värnpliktsavlöningskungörelsen. Föreskrifterna är intagna i TKG 460:710018 (ändr. TKG 460:710105, 460:710224 och 710243). Vidare har civilförvaltningen år 1963 utfärdat anvisningar till familjebidragsförfattningarna. Dessa anvisningar har i mars 1972 kompletterats med ett supplement.

I det följande redovisas först förmåner enligt värnpliktsavlöningskungörelsen och med denna sammanhängande författningar och därefter förmåner enligt familjebidrags-

författningarna. De förmåner åt värnpliktiga som har samband med personalvårdande verksamhet behandlas inte här.

Vid utarbetandet av detta avsnitt föreligger inte författningsändringarna m. m. om förbättrade värnpliktsförmåner fr. o. m. den 1 juli 1972. Redovisningen avser därför förmåner m. m. enligt våren 1972 gällande författningar och bestämmelser. Under respektive avsnitt anges dock den huvudsakliga innebörden av nämnda förbättringar.

2.2.1.1 De egentliga värnpliktsförmånerna

(Paragrafhänvisningarna i det följande avser värnpliktsavlöningskungörelsen såvida ej annat sägs.)

Penningbidrag (4—10 §§)

Värnpliktig som innehar i tabell 2: 6 angiven tjänstegrad (motsv.) erhåller under tjänstgöring *penningbidrag* med det belopp i kr för dag som i tabellen anges för tjänstegraden.

Fr. o. m. den 1 juli 1972 har penningbidragen genomgående höjts med 1 kr för dag. Vissa anpassningar har skett till det nya tjänsteställningssystemet.

Penningbidrag utgår fr. o. m. på order fastställd inryckningsdag (dag för förordnande i annan grad) t. o. m. utryckningsdag (dag för ändrat förordnande).

Vid frånvaro från tjänstgöring gäller särskilda regler om penningbidrag. Har den

värnpliktige skuld till kronan kan i vissa fall högst hälften av penningbidraget innehållas.

Särskilt penningbidrag (11 och 12 §§)

Vid utbildning till officer på aktiv stat kan värnpliktig om han så önskar efter 27 à 28 månaders tjänstgöring i stället för det ovan angivna penningbidraget få *särskilt penningbidrag* som utgår med belopp motsvarande hälften av månadslönen i löneklass A 7 i ortsgrupp 4 för ogift värnpliktig och två tredjedelar av lönen i A 7 i den ortsgrupp till vilken utbildningsanstalten hör för gift värnpliktig. Det särskilda penningbidraget utesluter familjebidrag och är till viss del beskattningsbart.

Särskild ersättning vid vissa slag av tjänstgöring (13 §)

Ersättningarna överensstämmer i princip, dock inte till belopp, med motsvarande ersättningar till anställd personal och är beskattningsbara. Enligt TSA 1967:45 utgår vid sjötjänstgöring *sjöstillägg* med belopp varierande efter den värnpliktiges grad och arten av sjötjänst. För menig värnpliktig varierar dygnsbeloppen mellan 3 kr under vanlig sjötjänstgöring och 9 kr under minsvopning. Under tjänstgöring på ubåt samt på fartyg under sjömätningsexpedition utgår också högre *sjöstillägg*. Enligt samma bestämmelser kan vidare vid dykning utgå *dykningsstillägg* som beräknas efter dykdjup.

Tabell 2: 6 Penningbidraget för värnpliktiga våren 1972 (belopp i kr/dag)

Tjänstegrad	Penningbidrag under grundutbildning och repetitionsutbildning i omedelbar anslutning till grundutbildning	Penningbidrag under annan tjänstgöring enligt värnpliktslagen
	A	B
Menig	6: —	9: —
Vicekorpral	7: 75	9: —
Korpral	9: 75	11: —
Furir	11: —	12: 50
Överfurir, rustmästare	13: 25	13: 75
Sergeant	16: —	15: 25
Fänrik, fanjunkare		18: 50
Löjtnant, förvaltare		22: —
Kapten och högre		26: 50

Vid flygning utgår enligt TLA 1967:51 bl. a. alternativt *flygelevtillägg* (11 kr/dygn), *flygtillägg* (21—27 kr/dygn) och *flygrisktillägg* (20 kr/dygn). Till värnpliktig som i ansefalld omfattning deltar i torpträning eller utför fallskärms hopp utgår *hopptillägg* för hel månad räknat med 600 kr. För tid under vilken hopptillägg uppbäres utgår icke flygrisktillägg.

Utbildningspremie, tjänstgöringspremie och tillägg till tjänstgöringspremie (14—17 §§).

Dessa ersättningar är i huvudsak avsedda att kompensera för befälsutbildning och/eller längre tjänstgöringstid.

Värnpliktig som med godkända vitsord har genomgått viss utbildning erhåller *utbildningspremie* med belopp enligt tabell 2:7.

Tabell 2:7 Utbildningspremier till värnpliktiga våren 1972

Utbildning	Utbildningspremie, kr
a) Utbildning till befattning för menig kategori E vid flottan	10: 50 för varje dag av utbildningstiden efter 300 dagars tjänstgöring
b) Utbildning till befattning för underbefäl	325: —
c) Utbildning till befattning för underofficer	13: 50 för varje dag av utbildningstiden efter 300 dagars tjänstgöring, sammanlagt dock högst 2 025: —
d) Utbildning till befattning för värnpliktig officer samt till officer på aktiv stat	premie enligt c) för utbildning till befattning för värnpliktig underofficer eller motsvarande utbildning och 4 000: — för ytterligare utbildning till befattning för värnpliktig officer eller motsvarande utbildning
e) Utbildning till reservofficer vid armén och kustartilleriet	premie enligt d) samt 5 100: — för vardera av reservofficerskurserna I och II
f) Utbildning till reservofficer vid flottan för den som icke avlagt sjökaptensexamen samt till reservofficer vid flygvapnet	2 025: — för utbildning fram till kadettskola eller motsvarande utbildning samt 4 000: — för kadettskola eller motsvarande utbildning
g) Utbildning till reservofficer vid flottan för den som avlagt sjökaptensexamen samt till mariningenjör, flygingenjör i flygtjänst och meteorolog	2 025: — för kadettskola eller motsvarande utbildning

Fr. o. m. den 1 juli 1972 har bestämmelserna enligt tabell 2: 7 anpassats till det nya tjänsteställningssystemet. Vidare har i fråga om utbildning till reservofficer i marktjänst vid flygvapnet utbildningspremie med 5 100

kr införts för reservofficerskurs II.

Den som fullgör i tabell 2: 8 angiven tjänstgöring erhåller *tjänstgöringspremie* i enlighet med vad tabellen utvisar.

Tabell 2: 8 Tjänstgöringspremier till värnpliktiga våren 1972

Tjänstgöring	Tjänstgöringspremie, kr
a) Grundutbildning och repetitionsutbildning i omedelbar anslutning till grundutbildning	4: — för varje dag av utbildningstiden efter 300 dagars tjänstgöring
b) Tjänstgöring enligt 27 § 1 mom. D. värnpliktslagen	4: — för varje dag av tjänstgöringen efter 300 till och med 360 dagars tjänstgöring 7: 50 för varje dag av tjänstgöringen efter 360 dagars tjänstgöring
c) Sådan föreskriven utbildning till officer eller motsvarande utbildning som ej fullgöres enligt värnpliktslagen	4: — för varje dag av utbildningstiden efter 300 till och med 540 dagars tjänstgöring
d) Särskild övning och mobiliseringsövning	38: 50 för varje dag av övningen

Fr. o. m. den 1 juli 1972 har bestämmelserna enligt tabell 2: 8 anpassats till det nya tjänstställningssystemet samt punkt b) utgått.

Värnpliktig som helt eller delvis genomgår utbildning, som kan kvalificera för utbildningspremie, men som inte blir berättigad till sådan premie, får i stället *tillägg till tjänstgöringspremie*. Tillägget utgår efter 364 dagars tjänstgöring med 4 kr för varje dag av utbildningstiden.

Utryckningsbidrag (18 och 19 §§)

Värnpliktig som fullgör grundutbildning under minst 180 dagar i en följd får 250 kr i *utryckningsbidrag*. Har den värnpliktige på grund av sjukdom eller skada eller i vissa fall på grund av att tjänstgöringen av militära utbildningsskäl uppdelats i kortare perioder ej kunnat tjänstgöra 180 dagar i en följd utgår utryckningsbidrag efter en sammanlagd tjänstgöringstid om 180 dagar. Utryckningsbidrag utgår endast en gång till varje värnpliktig.

Fria resor (21—29 §§)

Värnpliktig får vid *inryckning fri resa* från den plats inom landet där han är kyrkobokförd eller vistas stadigvarande eller från annan plats inom landet som kan nås med allmänt kommunikationsmedel. Med plats där vederbörande »vistas stadigvarande» förstås sådan plats där han styrker sig vid tiden för inryckningen ha haft sin verksamhet eller sitt fasta arbete eller bedrivit studier. Vid *utryckning* får den värnpliktige *fri resa* till den plats varifrån han erhöll fri resa vid inryckningen eller till annan plats inom landet som kan nås med allmänt kommunikationsmedel.

Värnpliktig får *fria ledighetsresor* till och från plats inom landet där han är kyrkobokförd eller vistas stadigvarande eller annan plats inom landet som kan nås med allmänt kommunikationsmedel, i fråga om grundutbildning och motsvarande en gång var trettonde dag och i fråga om annan utbildning en gång var sextionde dag. Resorna bör i första hand tas ut vid övningsuppehåll och i övrigt i samband med ledighet eller

fritid. Resorna skall under grundutbildning fördelas jämnt över utbildningstiden om inte särskilda skäl föranleder annat.

Därutöver är värnpliktig berättigad till fria resor vid tjänstledighet för enskild anlaglighet av vikt och vid resor i tjänsten.

Fri resa (utom tjänsteresa) skall företas med transportmedel som staten tillhandahåller eller, om sådant transportmedel ej ställs till förfogande, med allmänt kommunikationsmedel. Saknas allmänt kommunikationsmedel eller medför anlitaandet av sådant oskälig tidsutdräkt, får annat färdmedel t. ex. bil, motorcykel, moped, cykel och båt, användas vid fri hem- och återresa. Vad som skall förstås med »oskälig tidsutdräkt» får bedömas från fall till fall. Allmänt kan sägas att om cirka 8 timmar inbesparas torde skäl för begagnande av annat färdmedel föreligga. Annat färdmedel får också användas vid inryckning till och utryckning från mobiliseringsövning, om restiden härigenom förkortas avsevärt. Försvarets civilförvaltning äger bestämma i vad mån flygplan och taxibil får användas. Civilförvaltningen har medgivit att flyg får användas bl. a. vid resa till och från Gotland och då avståndet överstiger 800 km. Vid egentlig tjänsteresa utgår resekostnadsersättning enligt motsvarande bestämmelser för personal på aktiv stat.

Vid färd med allmänt kommunikationsmedel skall billigaste färd sätt och färdväg begagnas. Värnpliktig som är officer eller underofficer (eller motsv.) får som regel begagna 1 klass på tåg eller fartyg. Sovplats får begagnas av värnpliktig om det är befogat med hänsyn till resans längd och i övrigt är förenligt med en ändamålsenlig planläggning av resan. För fri resa med allmänt kommunikationsmedel skall om möjligt särskild färdhandling tillhandahållas. Om färdhandling för sådan resa ej tillhandahållits eller om den varit ofullständig eller ej godtagits av trafikföretag utgår resekostnadsersättning med det belopp som utgivits för resan. Ersättning för färd med buss eller spårvagn i lokal trafik utgår dock endast om den sammanlagda avgiften för färden uppgår till minst 3 kr och färden

är en del av resa till eller från den plats där den värnpliktige är kyrkobokförd eller vistas stadigvarande. Om annat färdmedel än allmänt kommunikationsmedel får användas utgår till den värnpliktige resekostnadsersättning för billigaste färdväg med 20 öre per km jämte särskild ersättning med 5 öre per km för varje medresande, som har rätt till samma fria resa, eller vid resa med taxibil med det belopp som har utgivits mot kvitto. Medresande har inte rätt till resekostnadsersättning.

Fr. o. m. den 1 augusti 1972 gäller försöksvis att de värnpliktiga får fritt spara de fria resorna men att fri resa får tas ut i förskott endast om särskilda skäl finns. Stor betydelse för de värnpliktiga har SJ resebyråverksamhet och de militära myndigheternas arbete med organisering av charterresor med flyg och andra kommunikationsmedel t. ex. från Övre Norrland och Gotland. Kostnaderna för de värnpliktigas resor med SJ regleras av ett särskilt avtal med bestämmelser om bl. a. stigande rabatt vid ökat antal resor (40 % rabatt vid mer än 350 000 fram- och återresor om året). Motsvarande överenskommelser finns också med andra trafikföretag. För att åstadkomma administrativ förenkling har ett särskilt system med klippkort vid fria ledighetsresor genomförts.

För ledighets- och utryckningsresor utom Sverige utgår ersättning enligt särskild föreskrift. Dessa ersättningar utges (våren 1972) från anslaget Familjebidrag och inte såsom andra reseersättningar från anslaget Reseersättningar till värnpliktiga m. fl.

Förplägnad (31—33 §§)

Den värnpliktige får *fri förplägnad* under tjänstgöring samt under in- och utryckningsdagar. Riktlinjer för kostens storlek och sammansättning m. m. meddelas av försvarets materielverk (se bl. a. TLA 1966:15 om ändring av »Provisorisk intendenturförvaltningsinstruktion Livsmedel m. m.»).

Vid fri resa till eller från den plats där den värnpliktige är kyrkobokförd eller vistas stadigvarande utgår fri förplägnad eller *färdkostersättning* med 25 kr om restiden

är mer än 10 timmar. Färdkostersättning utgår sålunda inte vid fri resa till »valfri ort» oavsett om sådan resa skulle medföra längre eller kortare restid. För sådant mindre vanligt förekommande fall då värnpliktig har så lång restid att 25 kr inte kan anses vara tillräcklig ersättning vid här avsedda resor kan särskild måltidsersättning (se nedan) med 18 kr utgå för ett huvudmål (lunch eller middag) för varje ytterligare full tidsperiod om minst 10 timmar, som resan omfattar.

Värnpliktig får *förplägnadsersättning* i stället för fri förplägnad när han har tillstånd att själv svara för sin förplägnad och när han i samband med tjänstledighet eller på grund av sjukdom inte befinner sig vid förbandet. Enligt bestämmelse av försvarets civilförvaltning utgår f. n. (våren 1972) förplägnadsersättning med 6 kr för dag. I samband med sjukdom kan efter särskild framställning högre belopp medges.

Värnpliktig får *måltidsersättning* i stället för fri förplägnad vid resa som han enligt order har att företa i tjänsten och när förplägnad inte tillhandahålls honom under tjänstgöringen. Enligt bestämmelse av försvarets civilförvaltning utgår f. n. ersättning med följande belopp:

Frukost	9 kr
Lunch	18 kr
Middag	18 kr
Extra måltid	9 kr

Måltidsersättning för »extra måltid» är avsedd att utbetalas till värnpliktig, som har att fullgöra enskild tjänsteförrättning (tjänstgöring eller tjänsteresa) under minst cirka 3 timmar på kvällstid och utgöra ersättning till den värnpliktige för en extra måltid utöver frukost, lunch och middag. Nu nämnd ersättning utgår inte i det fall den värnpliktige under dygnet erhållit måltidsersättning för lunch eller middag.

Under sjötjänstgöring kan värnpliktig under vissa förhållanden i stället för fri förplägnad erhålla *mässpenningar* enligt motsvarande bestämmelser för personal på aktiv stat (närmare bestämmelser finns i 7 § resereglemente för försvaret).

Inkvartering (31 och 34 §§)

Värnpliktig får *fri inkvartering* under tjänstgöring samt under in- och utryckningsdagar. Värnpliktig kan i stället för fri inkvartering få *inkvarteringsersättning* enligt bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelat särskilt. Enligt dessa bestämmelser (TLA 1960:95, ändr. TLA 1966:86) får värnpliktig som på grund av utrymmesbrist eller medicinska skäl inte kan förläggas i kasern och därvid behåller egen bostad månatligt hyresbidrag med 50 kr för månad under förutsättning att han inte uppbär bostadsbidrag enligt familjebidragsförordningen. Dessutom kan vissa ersättningar utgå för resor.

Vid fri resa får värnpliktig *ersättning för nattlogi* om övernattnings är nödvändig. Enligt försvarets civilförvaltnings anvisningar utgår ersättning med belopp som den värnpliktige styrker sig ha utgivit, dock högst med 43 kr per natt.

Beklädnad (35 §)

Värnpliktig får under tjänstgöring som *lån* samtliga persedlar som ingår i den värnpliktiges personliga *tjänsteutrustning*. Värnpliktig som har tillstånd att i tjänsten begagna egna persedlar erhåller *beklädnadsersättning*. Enligt försvarets civilförvaltnings anvisningar utgår ersättning enligt särskild taxa och med högst 1:75 kr för dag för hel beklädnadsutrustning.

Hälso- och sjukvård m. m. (36—41 §§)

Värnpliktig får *fri hälso- och sjukvård* under tjänstgöring, in- och utryckningsdagar samt vid färd till eller från tjänstgöringen. Vårdas den värnpliktige vid tid för utryckning på militär sjukvårdsavdelning får han *fri sjukvård* där under högst 90 dagar efter utryckningen. (Är han intagen på civilt sjukhus vid utryckningen gäller i stället militärsättningsförordningens bestämmelser).

Hälso- och sjukvårdens närmare innehåll bestäms i 38 § värnpliktsavlöningskungörelsen och i myndigheternas tillämpningsbestämmelser. En redovisning ges i försvarets civilförvaltnings anvisningar TKG 710018.

Ersättning för skada till följd av olycks-

fall under militärtjänstgöring utgår enligt bestämmelserna i militärsättningsförordningen (1950:261, nytryck 1954:460 med senare ändringar). Efter mönster av det kollektiva olycksfallsförsäkringssystemet som regelmässigt förekommer inom det civila arbetslivet har värnpliktiga m. fl. rätt till särskild ersättning enligt kungörelsen (1969:761) om *särskilt olycksfallskydd* för värnpliktiga m. fl. Enligt kungörelsen (1963:243 med senare ändringar) ang. *grupplivförsäkring* åt värnpliktiga m. fl. är den värnpliktige grupplivförsäkrad i likhet med arbetstagar i statens tjänst. Såsom redan tidigare har anförts kan också lagen om allmän försäkring vinna tillämpning på värnpliktig. Dock utgår inte sjukpenning under den värnpliktiges tjänstgöring.

Förmåner åt inskrivningsskyldiga

Till inskrivningsskyldig utgår i huvudsak samma förmåner som till värnpliktig. Sålunda erhåller inskrivningsskyldig under inskrivningsförrättning och prövning för antagning som regementsofficers- eller reservofficersaspirant vid krigsmakten bl. a. penningbidrag med belopp, som gäller för menig under GU.

Utbetalning av värnpliktsförmåner

Penningbidrag utbetalas i princip var fjortonde dag i efterskott under GU. Vid RU, som omfattar högst 18 dagar och som icke fullgöres i omedelbar anslutning till grundutbildning, utbetalas penningbidrag en gång. Utbetalning för perioden får ske tidigast på femte dagen före utryckningsdagen. Vid längre utbildning än 18 dagar bör utbetalning av penningbidrag ske vid mer än ett tillfälle.

Penningbidrag utbetalas kontant vid kompani (motsv.), skola eller fartyg, där den värnpliktige redovisas utbetalningsdagen. Infaller utbetalningsdag under övningsuppehåll eller annan tjänstledighet (motsv.) bör dock om möjligt utbetalning av penningbidrag ske före ledighetens början.

Utbildningspremie utbetalas när premieberättigad utbildning avslutats. Utbetalning sker genom försorg av den kassaavdelning,

som betjänar det förband eller den skola (motsv.), vars chef fastställer eller i förekommande fall lämnar förslag till sådant slutbetyg, som berättigar till premien.

Tjänstgöringspremie utbetalas i samma ordning och vid samma betalningstillfällen som penningbidrag.

Tillägg till tjänstgöringspremie utbetalas då den för utbildningen eljest avsedda utbildningspremien skulle ha utbetalats eller, om utbildningen dessförinnan avbrytes, i samband med uttryckningen.

Utryckningsbidrag skall utbetalas till den värnpliktige under hans hemortsadress omedelbart efter uttryckningen genom försorg av den kassaavdelning, som betjänar det förband (motsv.), varifrån uttryckning sker.

Resekostnadsersättning utbetalas som regel vid kompani (motsv.). Sådant ersättning — jämte förekommande färdkost- och måltidsersättning — vid övningsuppehåll utbetalas före ledigheten. Motsvarande gäller vid uttryckning.

Förplägnadsersättning, inkvarteringersättning och beklädnadsersättning utbetalas som regel vid kompani (motsv.) månadsvis i efterskott. Förplägnadsersättning i samband med övningsuppehåll skall dock utbetalas före ledigheten.

2.2.1.2 De familjesociala förmånerna

De nuvarande familjesociala förmånerna utgörs av familjebidragen. Författningsbestämmelserna återfinns som tidigare nämnts i familjebidragsförordningen och familjebidragskungörelsen, båda givna den 29 mars 1946 (nr 99 resp. 101). Sedan åtskilliga ändringar under åren vidtagits i såväl familjebidragsförordningen som familjebidragskungörelsen, omtrycktes dessa år 1960 (nr 152—153). Därefter har ytterligare ändringar och tillägg gjorts i författningarna. Sålunda har familjebidragsförordningen ändrats genom SFS 1962: 674, 1963: 112, 1966: 271, 424, 1967: 221, 1970: 306, 1971: 651, 896 och 1972: 333 samt familjebidragskungörelsen genom SFS 1962: 675, 1963: 113, 1966: 425, 1967: 222, 1970: 307 och 1971: 905.

Allmänna synpunkter

Militärtjänstgöringen innebär som regel för den värnpliktige ett bortfall av hans civila inkomster. Familjebidragssystemet avser inte att kompensera detta inkomstbortfall utan i stället att garantera anhörig, som för sin försörjning är beroende av den värnpliktige, uppehälle inom den ram som familjebidragsförfattningarna anvisar. Anhörig som sammanbor med den värnpliktige skall därjämte tryggas i fråga om bostadskostnaden. Näringsidkare skall i vissa fall ha möjlighet att få bidrag till sitt företag. Medel skall kunna ställas till förfogande för sjukvård och begravningskostnader. Kungl. Maj:t kan enligt familjebidragsförordningen såsom villkor för erhållande av familjebidrag stadga skyldighet för familjemedlem att ha arbete. Kungl. Maj:t har emellertid hittills inte använt sig av denna möjlighet.

Tillämpningsområde

Familjebidragsförfattningarna, som vid tillkomsten utformades för att kunna tillämpas under alla de skiftande förhållanden, varunder krigsmakten kan komma att tagas i anspråk, var ursprungligen i huvudsak endast avsedda för värnpliktiga, som enligt värnpliktslagen inkallades till tjänstgöring. Författningarna har emellertid givits utsträckt tillämpningsområde och omfattar numera även de flesta civilförsvarspliktiga samt vapenfria tjänstepliktiga. Vidare kan hemvärnspersonal och frivilligt tjänstgörande personal — såväl manlig som kvinnlig — under vissa förhållanden bli hänförlig under författningarna. I det följande behandlas endast familjebidrag till värnpliktiga, som är inkallade enligt värnpliktslagen, och till vapenfria tjänstepliktiga. För övrig personal gäller emellertid i huvudsak samma bestämmelser.

Familjemedlemsbegreppet

Som medlem av den värnpliktiges familj betraktar familjebidragsförordningen (3 §) envar av följande personer, nämligen

- a) den värnpliktiges hustru med vilken han sammanlever samt hans barn under 16 år som står under hans vårdnad;
- b) den värnpliktiges hustru och barn i an-

nat fall än under a) sägs, hans föräldrar, hans hustrus barn samt hans frånskilda hustru, envar under förutsättning, dels att den värnpliktige är underhållsskyldig gentemot vederbörande, och dels att antingen den värnpliktige före tjänstgöringens början i väsentlig mån bidrog till vederbörandes underhåll eller det eljest kan antagas, att han skulle ha i väsentlig mån bidragit till underhållet, om tjänstgöringen ej mellankommit;

c) den värnpliktiges husföreståndarinna under förutsättning, att den värnpliktige sammanbor med egna eller hustrus barn under 16 år samt, om han därjämte sammanlever med hustru, att hustrun är oförmoden till arbete.

Annan den värnpliktiges anhörig än under a) och b) sägs samt husföreståndarinna i andra fall än som avses under c) får, när synnerliga skäl föreligger, jämföras med familjemedlem efter särskilt medgivande av försvarets civilförvaltning.

Familjebidragsformerna

Familjebidrag utgår kontant såsom familjepennning, bostadsbidrag, näringsbidrag, sjukbidrag och begravningsbidrag. Kungl. Maj:t kan dock föreskriva, att familjebidrag helt eller delvis skall utgå i natura.

I familjebidragsförordningen är även bestämmelserna om hemortslön intagna.

(Paragrafhänvisningarna i det följande avser familjebidragsförordningen såvitt ej annat sägs.)

Familjepennning (6 §)

Familjepennning utgjorde intill den 1 juli 1972

1) för hustru och frånskild hustru även — om den värnpliktige inte sammanlever med hustru eller hustrun, med vilken han sammanlever, är arbetsoförmögen — för annan familjemedlem som förestår hemmet åt värnpliktig med hemmavarande familjemedlem under 16 år högst 12 kr för dag samt

2) för annan familjemedlem än som avses under 1) högst 7 kr för dag.

När synnerliga skäl därtill är får efter särskilt medgivande av försvarets civilförvalt-

ning familjepennning för värnpliktigs moder, som förestår hans hem, utgå med högst 12 kr för dag, oaktat den värnpliktige inte har hemmavarande familjemedlem under 16 år.

Fr. o. m. den 1 juli 1972 utgör ovannämnda familjepennningbelopp 15 respektive 8 kr.

Bostadsbidrag (9—12 §§)

Sammanbor den värnpliktige med familjemedlem utgår bostadsbidrag för bestridande av kostnaderna för den värnpliktiges och familjemedlemmens bostad. Om den värnpliktige vid tjänstgöringens början inte sammanbodde med familjemedlemmen får bostadsbidrag utgå endast om synnerliga skäl är för handen.

I andra fall, dvs då den värnpliktige icke sammanbor med familjemedlem i familjebidragsförordningens mening, får bostadsbidrag beviljas endast i den mån den värnpliktige eljest skulle nödgas avstå från bostad och avståendet för honom skulle medföra betydande ekonomisk olägenhet eller han vid uttryckningen inte skulle ha tillgång till lämplig bostad och avsaknaden härav för honom skulle medföra avsevärda svårigheter. Sådant bostadsbidrag får inte utan medgivande av försvarets civilförvaltning utgå till värnpliktig som fullgör GU.

Bostadsbidrag för ensamstående värnpliktigs bostad kan i enlighet härmed utgå i två olikartade fall.

I det första fallet är det fråga om bostad, som den värnpliktige innehar vid tjänstgöringens början och som han med betydande ekonomisk olägenhet skulle nödgas avstå, om han icke erhöle bostadsbidrag. Ett exempel härpå är, när bostaden är inrymd i av den värnpliktige ägd fastighet, ett annat att den värnpliktige efter föräldrarnas död har bibehållit föräldrahemmet, vilket han utan bostadsbidrag skulle tvingas upplösa. I här angivna och angränsande fall kan bostadsbidrag i princip beviljas för hela tjänstgöringstiden.

Det andra fallet avser bostadsbidrag för att trygga den värnpliktiges tillgång till bostad vid uttryckningen. Vid RU erhåller den värnpliktige som regel dylikt bidrag för hela tjänstgöringstiden.

Bostadsbidrag utgår i princip med belopp, som svarar mot de faktiska bostadskostnaderna, dvs den hyra, som den värnpliktige har att erlægga och som belöper på tjänstgöringstiden — oavsett tidpunkten för hyresuppbörden — respektive de kostnader för egen fastighet eller lägenhet, som den värnpliktige har att bestrida. I förekommande fall skall kommunalt bostadstillägg, inkomst av uthyrning och dylikt helt eller delvis frånräknas hyran eller bostadskostnaden. Avdrag görs däremot inte för statligt bostadstillägg. Då fråga är om bostad i den värnpliktige eller hans hustru tillhörig fastighet, må bostadsbidrag ej beviljas med högre belopp än som motsvarar bostadens hyresvärde med tillägg för bränslekostnader. Hyresvärdet beräknas på visst i försvarets civilförvaltnings anvisningar till familjebidragsförfattningarna närmare angivet sätt.

Bostadsbidrag får inte beviljas för mer än en bostad utan medgivande av försvarets civilförvaltning.

I fråga om värnpliktig under GU får vid bestämmandet av bostadsbidrag, för det fall försvarets civilförvaltning inte medger annat, hänsyn inte tas till större bostadskostnad än som svarar mot hyran på orten för bostad om två rum och kök.

Den värnpliktige kan också få särskilt bostadsbidrag för uppvärmning av bostad (bränslebidrag) och ersättning för flyttningskostnader samt magasinshyra.

Näringsbidrag (14—15 §§)

Värnpliktig som driver näring eller rörelse kan erhålla näringsbidrag med högst 40 kr för dag för att bestrida avlöningskostnader, som uppkommer till följd av att särskild arbetskraft måste anlitas för att under den värnpliktiges tjänstgöring helt eller delvis ersätta honom. Detta skall gälla också fall då den värnpliktige är anställd i näring eller rörelse som innehas av hans hustru. Fr. o. m. 1 juli 1972 utgör beloppet högst 50 kr för dag. Näringsbidrag får inte utan försvarets civilförvaltnings medgivande utgå till värnpliktig som fullgör grundutbildning. Bidrag får inte utgå för att avlöna den värnpliktiges hustru eller hans barn under 16 år. Bi-

drag kan också beviljas för att under tjänstgöringen bestrida utgifter (exempelvis lokalhyra, räntor, försäkringspremier, bilskatt, vissa fasta telefonavgifter och dylikt), som är nödvändiga för att näring eller rörelse, som måst nedläggas under tjänstgöringen, skall kunna återupptas efter tjänstgöringens slut. Näringsbidraget är skattepliktigt.

Sjukbidrag (18 §)

Sjukbidrag kan utges vid familjemedlems sjukdom för att bestrida kostnader för erforderlig vård och transport till och från läkare eller vårdanstalt m. m. För annan än sammanboende hustru och minderårigt barn utgår bidrag endast om det finns skäl att anta att den värnpliktige skulle ha bidragit till kostnaderna om tjänstgöringen inte hade kommit emellan. I vissa fall kan sjukbidrag utgå för tandvård. Närmare föreskrifter om förmånens innehåll har meddelats i familjebidragskungörelsen.

Begravningsbidrag (19 §)

Vid familjemedlems frånfälle skall begravningsbidrag utgå med 2 000 kr för hustru och 1 000 kr för annan familjemedlem.

Hemortslön (20 §)

Hemortslön avsågs skola utgå kontant såsom befälslön och långtidslön. Befälslönen var avsedd utgöra en kompensation för det ansvarsfullare och mera kvalificerade arbete, som följer med högre tjänsteställning. Långtidslönen avsågs närmast utgöra ersättning för den längre tjänstgöring, som åläggs vissa värnpliktiga oberoende av tjänstegrad. Hemortslönen skulle utgivas utan behovsprövning av de kommunala familjebidragsnämnderna.

Bestämmelserna om hemortslön har aldrig satts i kraft. Det har i olika sammanhang framhållits (bl. a. i prop. 1960:33 s. 23 andra st.), att ifrågavarande bestämmelser ej bör vara intagna i familjebidragsförordningen utan regleras i annan ordning.

Behovsprövningen

Den värnpliktiges rätt till familjebidrag är fastslagen i 2 § 1 mom. familjebidragsförordningen. Denna rätt är emellertid för-

bunden med det viktiga villkoret, att behov av bidrag skall prövas föreligga. Avgörande för frågan, huruvida familjebidrag skall kunna utgivas eller ej, är sålunda det resultat, vartill behovsprövningen leder. Dylik prövning föregår bestämmandet av familjebidrag i alla former.

De grundläggande förskrifterna för behovsprövningen är meddelade i familjebidragsförordningen. De mera detaljerade bestämmelserna återfinns i familjebidragskungörelsen samt i de av försvarets civilförvaltning utfärdade anvisningarna till familjebidragsförfattningarna. Behovsprövningen, som till sin karaktär närmast är en inkomstprövning, är av två slag: normerad behovsprövning och fri behovsprövning.

Den normerade behovsprövningen tillämpas, när man skall fastställa familjepening och bostadsbidrag för den värnpliktiges närmaste familjemedlemmar, d. v. s. hustru och minderåriga barn. Bestämmelserna innefattar regler för huruvida och i vad mån inkomster i familjen skall inverka på det maximala familjebidrag, som skulle utgått, om sådana inkomster ej förelegat (familjebidragsbehovet). I huvudsak innebär bestämmelserna följande:

Den värnpliktiges under militärtjänstgöringen från civil anställning behållna inkomst skall, i den mån den överstiger en fjärdedel av den normala inkomsten före tjänstgöringen, helt avdragas från familjebidragsbehovet. Har den värnpliktiges hustru arbetsinkomst, utgör en fjärdedel — dock lägst 500 kr för månad — av inkomsten avdragsfritt belopp, medan överskjutande del skall med hälften avdragas familjebidraget. Minderårigt barns arbetsinkomst liksom vissa andra inkomster, såsom inkomst av kapital och från företag, kan även påverka familjebidragsbehovet.

Den normerade behovsprövningen innebär alltså, att summan av de belopp, varmed olika slag av inkomster i förekommande fall skall påverka familjebidraget, fråndrages summan av maximalt familjebidrag (familjepening och bostadsbidrag). Sagda behovsprövningsregler åskådliggöres av det redovisade exemplet på uträkning av familjebidraget enligt normerad behovsprövning, som gjorts på härför avsedd blankett (se sid. 39). Av blanketten framgår bl. a. även de regler som gäller för barns arbetsinkomst, inkomst av kapital och s. k. annan inkomst. Vid den normerade behovsprövningen skall samtliga inkomster avse bruttoinkomster utan avdrag för skatt och beräknas för månad (30-dagarsperiod).

Från det resultat, vartill den normerade behovsprövningen leder, kan avsteg göras enligt stadgande i 14 § 3 mom. familjebidragskungörelsen. Huvudsyftet med detta är, att försörjningsläget inte bör bli bättre än om den värnpliktige inte blivit inkallad — den s. k. standardprincipen. Det resultat, vartill den normerade behovsprövningen leder, bör dock inte rubbas av standardprincipen i vidare mån än att ifrågakommande familjebidrag ej bör överstiga den värnpliktiges normala inkomst.

Vid bestämmandet av familjebidrag (familjepening och bostadsbidrag) för andra familjemedlemmar än hustru och minderåriga barn och i övriga fall skall fri behovsprövning användas. Vid sådan behovsprövning gäller i fråga om hänsynstagande till den värnpliktiges bibehållna arbetsinkomst samma s. k. fjärdedelsregel som vid normerad behovsprövning. Även beträffande hänsynstagande till andra inkomster kan reglerna för den normerade behovsprövningen i allmänhet tjäna till ledning. Familjemedlemmarnas inkomster skall sålunda tagas i beaktande vid bestämmande av familjebidragets belopp men behovsprövningen göras så, att det blir till fördel för familjemedlemmarna att de har annan inkomst att tillgå än enbart familjebidrag. Inkomst skall följaktligen föranleda bättre försörjningsläge för familjemedlemmarna än om de för sin försörjning varit hänvisade till enbart familjebidrag.

Skillnaden mellan normerad behovsprövning och fri behovsprövning är alltså närmast den, att vid den fria behovsprövningen familjemedlemmarnas inkomster ej skall inverka enligt de mera matematiska regler, som utformats för den normerade behovsprövningen.

Skillnaden mellan normerad behovsprövning och fri behovsprövning är alltså närmast den, att vid den fria behovsprövningen familjemedlemmarnas inkomster ej skall inverka enligt de mera matematiska regler, som utformats för den normerade behovsprövningen.

Den tjänstgörandes personnr		Den tjänstgörandes namn		Fbn aktör	
360606-1312		Sven Johansson		123/72	
A Familjebidragsbehov				Belopp per månad (= 30 dagar)	
Familjepennings maximibelopp för hustru och tre barn under 16 år				990	-
Bostadskostnad ¹⁾ för förhyrd lägenhet				600	-
A Summa familjebidragsbehov				1 590	-
B Inkomster medförande avdrag				Belopp per månad	
a) Den värnpliktiges under militärtjänstgöringen bibehållna inkomst av civil anställning					
1 Avlöning före tjänstgöringen 2 400 kr - öre per månad				825	-
2 Avlöning under tjänstgöringen				600	-
3 Avgår avdragsfritt belopp (en fjärdedel av beloppet enligt 1)				225	-
4 Att avdra (beloppet enligt 2 minus beloppet enligt 3)				225	-
b) Hustruns arbetsinkomst					
1. Inkomst				1 100	-
2 Avgår avdragsfritt belopp (en fjärdedel av beloppet enligt 1, dock minst 500 kr)				500	-
3 Återstår				600	-
4 Enär hälften av beloppet enligt 3 är avdragsgillt, är att avdraga				300	-
300				300	-
c) Minderåriga barns arbetsinkomst ²⁾					
1 Barnets/barnens inkomst kr per månad har föranlett avdrag med belopp motsvarande familjepennings maximibelopp				-	-
2 Barnets/barnens beräknade bidrag till familjens bostadskostnad				-	-
3 Att avdra (beloppet enligt 1 plus beloppet enligt 2)				-	-
d) Inkomst av kapital					
1 Inkomst (familjens sammanlagda kapital)				350	-
2 Avgår avdragsfritt belopp, 300 kr				300	-
3 Att avdra (beloppet enligt 1 minus beloppet enligt 2)				50	-
50				50	-
e) Annan inkomst ³⁾ periodiskt understöd från hustruns föräldrar				500	-
1 Inkomst (inkomstens art)				300	-
2 Avgår avdragsfritt belopp, 300 kr				200	-
3 Att avdra (beloppet enligt 1 minus beloppet enligt 2)				200	-
B Summa att avdra				775	-
Ant					
Familjebidrag att bevilja (beloppet enl A minus beloppet enl B)				815	-
Beviljat familjebidrag ⁴⁾				Belopp per månad	Belopp per dag
Familjepennning				815	-
Bostadsbidrag				-	-
				27	17

¹⁾ Inberäknat sådan uppvärmningskostnad som ingår i hyresbeloppet eller erläggs enligt s k bränsleklausul. För annan uppvärmningskostnad tillkommer bränslebidrag enligt följande (tid och belopp) .....

²⁾ Beloppen under 1-3 nedan skall avse endast det eller de barn, som - vart för sig - har arbetsinkomst med minst 300 kr per månad (jfr anvisningarna kap 13).

³⁾ Beträffande inkomst av företag gäller särskilda behovsprövningsregler, som är meddelade i anvisningarna kap 8.

⁴⁾ I de fall då jämkning sker jämlikt familjebidragskungörelsen 14 § 3 mom - jfr anvisningarna kap 13 - införs belopp, vartill "familjebidrag att bevilja" jämkats. Skälen för jämkningen redovisas under "Ant" ovan.

prövningen, utan efter vad som med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet får anses skäligt. Detta förhållande medför att några bestämda regler för den fria behovsprövningen ej kan ges. Den fria behovsprövningen får dock ej leda till ett bättre bidragsresultat än om normerad behovsprövning tillämpats.

Oavsett vilken behovsprövning som användes skall helt bortses från de förmåner, kontant och in natura, vilka från krigsmakten utgår till den värnpliktige själv i och för hans tjänstgöring.

Semesterlöneförmåner, som utgår till den värnpliktige själv under tiden för hans militärtjänstgöring, skall ej tas i beaktande vid behovsprövningen. Likaledes skall hänsyn inte tas till vissa sociala förmåner såsom allmänt barnbidrag, allmänt studiebidrag och moderskapspenning. Underhållsbidrag, bidragsförskott, periodiska understöd, sjukförmåner, pensioner samt livräntor o. d. kan däremot komma att helt eller delvis verka reducerande på familjebidraget.

Beträffande behovsprövningen av familjebidrag till värnpliktiga, som är egna företagare eller näringsidkare, gäller i huvudsak följande.

Som tidigare nämnts är den grundläggande principen för familjebidragssystemet att allt familjebidrag är behovsprövat och icke avsett att kompensera för inkomstbortfall eller förlust. Samtidigt måste man emellertid beakta de för företagarna speciella förhållandena. En arbetstagare kan i allmänhet återgå till sin anställning omedelbart efter militärtjänstgöringens slut, medan företagaren på grund av tjänstgöringen icke blott får ett inkomstbortfall under denna utan ofta även rubbningar i sina förvärvsmöjligheter efter tjänstgöringen. Följderna härav kan sträcka sig ganska långt fram i tiden och även medföra vissa direkta utgifter och förluster av icke obetydlig omfattning.

Detta har motiverat att familjebidragsbestämmelserna för företagare utformats på ett särskilt sätt i avsikt att de sammantagna familjebidragsbestämmelserna skall lämna ett rimligt skydd åt företagarna. Det allmänna syftet med familjebidrag till företa-

gare är dels att — på samma sätt som beträffande löntagare — garantera försörjning och bostad åt företagarens familj, dels ock att trygga företagets fortbestånd. Man har därför betraktat företagarens familj som en enhet och företaget som en annan enhet. Familjens behov tillgodoses med familjepenning och bostadsbidrag, varvid överskott i företaget under militärtjänstgöringen påverkar familjebidraget såsom varje annan inkomst. Företagets behov, d. v. s. underskott i företaget, tillgodoses genom näringsbidrag. Med denna utgångspunkt kan de olika bidragsformerna, familjepenning och bostadsbidrag, å ena sidan, samt näringsbidrag, å andra sidan, utgå jämsides med varandra.

Kärnpunkten vid bedömning av frågan om familjebidrag till företagare är hur företagets avkastning under militärtjänstgöringen skall beräknas. Vid denna beräkning uppkommer — bl. a. på grund av företagets mer eller mindre säsongbetonade avkastning och genom möjligheten att från en redovisningsperiod till en annan förskjuta såväl inkomster som utgifter — utan tvivel stora svårigheter. Stundom kan man med ledning av de uppgifter, som den värnpliktige själv lämnat i sin ansökan samt vad vederbörlig familjebidragsnämnd på eget initiativ kan inhämta, bedöma företagets avkastning på tillfredsställande sätt. I allmänhet ställer det sig emellertid svårt att av erhållna uppgifter direkt ange företagets avkastning under tjänstgöringstiden. För dessa fall har den ur praktiska synpunkter bäst framkomliga vägen visat sig vara att tillämpa en beräkningsmetod med utgångspunkt från företagets normala avkastning för kalenderår. Metoden innebär, att avkastningen under militärtjänstgöringen anses utgöra i genomsnitt för månad räknat en tolfte del av den normala årsinkomsten, *den s. k. tolfte delningsmetoden*.

Enligt gällande bestämmelser indelas företagen i fyra grupper allt efter det sätt, på vilket ett företag vanligtvis bedrivs under tid då företagaren är inkallad till militärtjänstgöring. För att få fram företagets avkastning under tjänstgöringen gäller inom varje grupp skilda beräkningsregler. Grupp-

indelningen och avkastningsberäkningen är konstruerad på följande sätt.

Grupp 1. Denna grupp omfattar företag, där särskild, någorlunda fullgod ersättare anställs under företagarens militärtjänstgöring. Denne ersättare kan vara närstående till den värnpliktige, men får dock icke vara dennes hustru eller barn under 16 år (se grupp 2 nedan). Till grupp 1 hänförs även företag, där redan anställd personal gör en betydande merinsats mot en däremot svärande väsentlig löneökning. Företag inom grupp 1 får anses kunna drivas i stort sett som vanligt och lämna normal avkastning, beräknad enligt tolfteledningsmetoden. Från avkastningen skall sedan före behovsprövningen avräknas lönen till ersättaren eller löneökningen till den anställda personalen. Eventuellt återstående belopp utgör överskott, vilket på visst sätt påverkar familjebidragsbehovet. I vissa fall uppkommer underskott, varvid fråga kan bli om näringsbidrag. Beträffande behovsprövningen av familjebidraget samt beräkningen av näringsbidraget se nedan.

Grupp 2. Hit hänförs företag, där särskild ersättare såsom i grupp 1 icke anställs men där företagarens hustru eller hans barn under 16 år gör en viss arbetsinsats, eventuellt merinsats, varigenom rörelsen hjälpligt hålls igång. Gruppen omfattar även företag där redan anställd personal genom en begränsad merinsats nödortfikt upprätthåller företaget samt företag där visserligen ersättare finns men denna på grund av ålder, bristande tid eller kvalifikationer eller dylikt endast i begränsad omfattning kan arbeta i företaget. Företag hänförliga till grupp 2 anses lämna hälften av normal avkastning, beräknad enligt tolfteledningsmetoden. Här skall vid behovsprövningen icke från avkastningen avdragas eventuell lön till anhörig, anställd personal eller ersättare. Eftersom företaget sålunda anses ge överskott finns här ej utrymme för näringsbidrag. Beträffande behovsprövningen av familjepening och bostadsbidrag se nedan.

Grupp 3. Denna grupp omfattar företag, som upprätthålles utan någon som helst ersättare eller insats från anhörigs sida. Till

denna grupp skall även hänföras företag, där anställd personal saknar möjlighet att genom merinsats påverka avkastningen, samt i vissa fall företag, som nedläggs partiellt. Företag inom grupp 3 anses icke ge någon avkastning eller i vart fall ingen avkastning som bör påverka familjebidragsbehovet (familjepening och bostadsbidrag). Å andra sidan beräknas dessa företag i stort sett kunna bära de fasta och andra omkostnader, som må föreligga, varför företagen som regel icke heller anses lämna underskott. Näringsbidrag är alltså uteslutet. Härvid är dock att märka, att om företagaren kan visa, att underskott uppstår under tjänstgöringen, bör företaget anses som nedlagt och hänföras till grupp 4 nedan.

Grupp 4. Hit hänförs företag, som är nedlagda under företagarens militärtjänstgöring. Dessa företag bedöms icke ge någon avkastning utan anses lämna underskott motsvarande olika eventuella löpande omkostnader såsom lokalhyra, räntor m m, för vilka omkostnader näringsbidrag kan ifrågakomma.

Gruppindelningen har tillkommit för att underlätta bedömningen av ett företags avkastning under den värnpliktiges militärtjänstgöring, vilken bedömning är av grundläggande betydelse vid fastställandet av familjebidraget. Syftet med gruppindelningen är vidare, att denna skall ge möjlighet för myndigheterna att behandla ärendena på ett någorlunda likformigt sätt. Det ligger i sakens natur att den införda gruppindelningen icke helt kan lösa svårigheterna i fråga om familjebidrag till företagare. Sålunda kan vissa problem uppkomma beträffande gränsdragningen mellan de olika grupperna, särskilt när det gäller att bedöma om ett företag, där ersättare för den värnpliktige finns, skall hänföras till grupp 1 eller till grupp 2. Svårigheten ligger bl. a. i att avgöra, huruvida fråga är om »någorlunda fullgod ersättare» eller icke, dvs. att bedöma ersättarens kvalifikationer. I dylika och liknande fall torde emellertid bl. a. den överenskomna lönen till ersättaren kunna vara vägledande. Även mellan grupperna 2 och 3 kan gränfall uppkomma.

I anslutning till den ovan angivna gruppindelningen och avkastningsberäkningen har särskilda behovsprövningsregler införts beträffande familjepening och bostadsbidrag (familjebidragsbehovet) dels till företagare hänförliga till grupp 1, i den mån den beräknade avkastningen i dessa företag överstiger lönen till ersättare eller löneökningen till den anställda personalen, dels ock till företagare hänförliga till grupp 2. Behovsprövningsreglerna innebär, att av överskottet är 300 kronor för månad avdragsfritt för företagare i grupp 1 och 500 kronor för månad för företagare i grupp 2, medan eventuellt överskjutande belopp i sin helhet skall påverka familjebidragsbehovet.

Företag hänförliga till grupperna 3 och 4 anses icke lämna avkastning, som i normalfall bör påverka familjebidragsbehovet. Med hänsyn härtill erfordras för sådana företag icke några behovsprövningsregler beträffande familjepening och bostadsbidrag.

Den *schematiska sammanfattningen* i tabell 2:9 utvisar i huvuddrag den principiella behandlingen av ärenden rörande familje-

drag (familjepening, bostadsbidrag och näringsbidrag) till företagare. Andra eventuella inkomstkällor än företaget har inte beaktats här. Behovsprövningen liksom normal avkastning (beräknad enligt tolftedelningsmetoden) avser månadsbelopp.

Familjebidrag utgår i princip för den värnpliktiges tjänstgöringstid. I vissa fall kan emellertid bidrag beviljas även för tid efter tjänstgöringens upphörande — s. k. förlängt familjebidrag. Därest särskilda skäl och föreliggande behov därtill föranleder, kan sålunda familjepening utgå för högst 20 dagar efter tjänstgöringens slut — i fråga om värnpliktig, som tjänstgjort jämligt 27 § 1 mom. värnpliktslagen, dock allenast därest tjänstgöringen upphört tidigare än som vid tjänstgöringens början kunde förutsättas. Bostadsbidrag kan i vissa fall och om särskilda skäl föreligger utgå för högst 30 dagar utöver tjänstgöringstiden.

Familjebidragsärendena handläggs i kommunerna av familjebidragsnämnder. Kommun skall antingen inrätta särskild fa-

Tabell 2:9. Beräkning av familjebidrag till värnpliktiga företagare (kr/mån.).

Företag hänförliga till	Familjebidrag att bevilja
Grupp 1	Alt. a) Normal avkastning minus ersättarens lön = överskott, av vilket 300 kr är avdragsfritt. Familjebidrag att bevilja: Familjebidragsbehovet minus överskjutande del av överskottet. Alt. b) Ersättarens lön minus normal avkastning = underskott. Familjebidrag att bevilja: Familjebidragsbehovet samt näringsbidrag enligt 14 § fbf motsvarande underskottet. (Vid ev. överskott — på grund av familjemedlemmarnas inkomster — vid beräkningen av familjebidragsbehovet minskas underskottet för näringsbidrag med motsvarande belopp.)
Grupp 2	Hälften av normal avkastning = överskott, av vilket 500 kr är avdragsfritt. Familjebidrag att bevilja: Familjebidragsbehovet minus överskjutande del av överskottet.
Grupp 3	Ingen avkastning till vilken hänsyn skall tagas. Inget underskott. Familjebidrag att bevilja: Familjebidragsbehovet.
Grupp 4	Ingen avkastning. Underskott motsvarande löpande omkostnader. Familjebidrag att bevilja: Familjebidragsbehovet samt näringsbidrag enligt 15 § fbf motsvarande underskottet. (Vid ev. överskott — på grund av familjemedlemmarnas inkomster — vid beräkningen av familjebidragsbehovet minskas underskottet för näringsbidrag med motsvarande belopp.)

miljebidragsnämnd eller också uppdraga åt annat kommunalt organ att vara familjebidrag snämnd. För tillsyn av familjebidrag sförfattningarnas tillämpning m. m. finns en särskild tillsynsmyndighet, försvarets civilförvaltning. I vissa fall erfordras denna myndighets medgivande för att familjebidrag skall kunna beviljas av familjebidrag snämnd. Medgivande erfordras sålunda alltid t. ex. för att familjebidrag skall få utgå för annan anhörig än i familjebidrag sförordningen angivna familjemedlemmar och för att bostadsbidrag skall kunna beviljas för mer än en bostad. Vidare erfordras då det gäller värnpliktig under GU medgivande t. ex. för att bostadsbidrag skall kunna utgå till värnpliktig, som ej sammanbor med person, som är familjemedlem enligt förordningen, för att näringsbidrag skall kunna utgå för upprätthållande av rörelse och för att näringsbidrag skall kunna utgå för under tjänstgöringen nedlagd rörelse.

Den direkta tillsynen över familjebidrag snämndernas verksamhet utövas av länsstyrelserna, vilka även, bl. a. har att pröva ansökningar från familjebidrag snämnder om statsbidrag och förskott, verkställa utbetalningar därav, pröva besvär över familjebidrag snämnds beslut samt utöva medelskontroll och verkställa fortlöpande revision av familjebidrag snämndernas verksamhet. Över länsstyrelses beslut rörande tillämpningen av familjebidrag sförordningen anföres besvär hos kammarrätt. Över beslut om statsbidrag till kommun för utgivet familjebidrag anföres dock besvär hos Konungen. Ansökan om familjebidrag skall i första hand göras av den värnpliktige själv. Vid förhinder för denne kan ansökan göras av hans hustru eller av annan familjemedlem. Även barnavårdsman äger rätt ansöka om familjebidrag. Ansökan skall inges till och prövas av familjebidrag snämnden i den kommun, där den värnpliktige är bosatt. I allmänhet kan bidrag inte beviljas för längre tid tillbaka än en månad före det ansökan inkom till nämnden. Familjebidragen utbetalas som regel kontant över postgiro och i efterskott.

Kommunernas utgifter för familjebidrag

täcks till största delen av statsbidrag. Staten ersätter sålunda helt familjepening till hustru, med vilken den värnpliktige sammanbor, och till barn under 16 år, som står under hans vårdnad, ävensom begravningsbidrag. Familjepening i övrigt, bostadsbidrag, näringsbidrag och sjukbidrag ersätts med 88 procent. Genomsnittligen erhåller kommunerna statsbidrag med ungefär 95 procent av totalt utgivna familjebidrag. Detta innebär att kommunernas egna kostnader för familjebidragen under senare tid utgjort omkring 4 à 5 mkr per år. Härtill kommer kommunernas utgifter för administrationen av bidragen. För år 1971 kan dessa utgifter uppskattas till ca 7 mkr.

Den i tidigare avsnitt omnämnda särskilda hjälpverksamheten (de sk landshövdingemedlens efterföljare) till förmån för de värnpliktiga och deras familjer avser smärre bidrag till i huvudsak el-räkningar, hemförsäkringar samt till klädinköp åt hustru/sammanboende fästmö. Den enskildes hjälpbehov kan endast i viss utsträckning tillgodoses och som regel beviljas sammanlagt högst 350—400 kr till en och samma värnpliktige. Som tidigare omnämnts i förevarande avsnitt kan bidrag även i vissa fall utgå för värnpliktigas ledighets- och utryckningsresor utom Sverige. För den särskilda hjälpverksamheten har under senare tid 400 000 kr disponerats per år.

2.2.2 Under beredskap och krig

Krigsavlönning

Enligt de inledande bestämmelserna i värnpliktsavlöningskungörelsen (1970:676) skall densamma tillämpas i den mån ej särskilda bestämmelser gäller vid beredskapstillstånd eller krig. Sådana särskilda bestämmelser har ej utfärdats.

Den dåvarande krigsavlöningsberedningen har år 1966 och år 1970 överlämnat memorior om regleringen av avlöningsförmåner under krig eller krigsfara.

Krigshjälp

Lagen om krigshjälp (1964:47) träder i tillämpning, vid krig automatiskt och vid krigsfara efter Kungl. Maj:ts förordnande, som inom en månad skall underställas riksdagen.

Alla, som på grund av krigsskada, utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden saknar medel till sitt uppehälle eller till erforderlig vård, har rätt till krigshjälp.

Krigshjälpen är behovsprövad, men Kungl. Maj:t kan förordna om icke behovsprövad krigshjälp under viss kortare tid till den som på grund av krigsskada eller utrymning lämnat sin bostad. Krigshjälp skall lämnas enligt en av Kungl. Maj:t fastställd taxa.

Krigshjälpsverksamheten skall handhas av kommunala nämnder. Socialnämnden skall fungera som krigshjälpsnämnd, om icke kommunen inrättar särskild krigshjälpsnämnd.

Kostnaderna för krigshjälpen skall helt falla på staten.

I den mån fredstida sociala kontantförmåner, såsom sjukförsäkringsförmåner, allmän pension, allmänna barnbidrag och familjebidrag till värnpliktigas anhöriga m. fl. på grund av krigsförhållanden inte kan utges i vanlig ordning, förutsättes att förmåns-tagaren får sin försörjning tryggad enligt lagen om krigshjälp.

I proposition 1964:5 angående förslag till lag om krigshjälp uttalas bl. a. följande:

Som nämnts skall krigshjälp inte utgivas, om hjälpbehovet tillgodoses på annat sätt. Krigshjälpen är med andra ord subsidiär i förhållande till andra hjälpformer. Den uppfattning jag i det föregående uttalat om att något särskilt krigsutbetalningssystem inte bör skapas för socialförsäkring och andra fredstida förmåner utesluter inte att sådana förmåner kan utbetalas under tid då krigshjälpsbestämmelserna är i tillämpning. I händelse av beredskapsutrymning torde nämligen förhållandena kunna antagas vara sådana att utbetalning av fredstida socialförmåner kan äga rum. I den mån en evakuerad persons hjälpbehov täckes genom sådana förmåner föreligger alltså inte rätt till krigshjälp. (s. 63)

I överensstämmelse med den principiella inställning jag redovisat i samband med mina all-

männa överväganden rörande socialförmåner under krigsförhållanden finner jag det olämpligt att göra personer, som i fredstid är berättigade till sociala förmåner, till en privilegierad kategori i krigshjälps hänseende genom att tillerkänna dem rätt att under alla omständigheter erhålla krigshjälp utan behovsprövning. Detta innebär att jag inte heller kan tillstyrka värnpliktsavlöningsutredningens förslag att värnpliktigas och civilförsvarspflichtigas familjer skulle bilda en sådan privilegierad kategori. I den mån familjebidragsförordningen på grund av krigsförhållanden inte kan tillämpas får deras rätt till krigshjälp bedömas efter de allmänna reglerna. Med vad jag nu sagt har jag inte avsett att ta ställning till möjligheterna att skapa särskilda anordningar för försörjningen av de värnpliktigas familjer exempelvis efter mönster av det norska krigsregulativet, en fråga som inte tillhör mitt ämbetsområde. (s. 66)

Familjebidrag

Familjebidragsförordningen (1946:99 med senare ändringar) är, som tidigare omnämnts, i princip avsedd att tillämpas under alla de skiftande förhållanden då krigsmakten kan komma att tagas i anspråk.

Vid krig eller eljest under särskilda förhållanden äger Konungen föreskriva, att visst stadgande i förordningen icke skall äga tillämpning (1 § 4 mom.).

Vidare äger Konungen förordna om vidtagande av erforderliga åtgärder till undvikande av tidsutdräkt med familjebidragens utbetalande, därest mera omfattande inkallelser till krigstjänstgöring eller civilförsvarstjänstgöring kan förväntas. Om i dylikt läge fara uppstår för dröjsmål med utbetalande av familjebidrag må tillsynsmyndigheten (försvarets civilförvaltning) meddela familjebidragsnämnd tillstånd att, i enlighet med de närmare föreskrifter tillsynsmyndigheten lämnar, för de värnpliktigas närmaste anhöriga utbetala provisoriskt bestämd familjepening (40 §).

2.3 Realvärdeutveckling, kostnader m. m.

I detta avsnitt redogörs först (2.3.1) för realvärdeutveckling m. m. av vissa värnpliktsförmåner. Därefter följer (2.3.2) en redovisning av de ungefärliga kostnaderna för de värnpliktigas m. fl. nuvarande förmåner.

2.3.1 Realvärdeutvecklingen av förmåner m. m.

UFV överlämnade hösten 1971 till chefen för försvarsdepartementet en promemoria angående värnpliktsförmånerna 1972/73—1976/77. Denna promemoria, som innehöll förslag till provisoriska förbättringar av ett antal förmåner, har bifogats detta betänkande (Bilaga 1).

Överlämnandet av promemorian föranleddes närmast av att försvarsdepartementets budgetdirektiv för budgetåret 1972/73 angav att 50 mkr av den årliga utgiftsramen för perioden 1972/73—1976/77 skulle reserveras för förbättring av värnpliktsförmånerna. UFV, som ansåg att medlen snarast möjligt borde komma de värnpliktiga tillgodo, ville mot bakgrund av vad som dittills hade framkommit under utredningsarbetet framföra synpunkter på hur de tillgängliga medlen borde disponeras. I promemorian föreslogs förbättringar av penningbidrag, utryckningsbidrag, förplägnadsersättning, familjepening och näringsbidrag. Förslagen beräknades medföra en kostnadsökning om ca 69 mkr för budgetåret 1972/73. UFV ansåg att utöver nyssnämnda 50 mkr ett ytterligare belopp borde tillkomma som kompensation för minskat realvärde av kontanta värnpliktsförmåner sedan budgetåret 1968/69. Det kan i sammanhanget erinras om att en allmän förbättring av värnpliktsförmånerna motsvarande en årlig kostnad om ca 55 mkr genomfördes budgetåret 1967/68. Konsekvent med förslaget om ett återställande av förmånernas realvärde föreslog UFV att penningbidraget och familjepeningen i fortsättningen skulle hållas värdebeständiga. I fråga om familjepeningen skulle detta ske genom att förmånen bestämdes att utgöra en viss del av basbeloppet.

På annat ställe i detta betänkande har redogjorts för de förbättringar av värnpliktsförmånerna som statsmakterna beslöt för 1972/73. Förbättringarna har beräknats medföra en kostnadsökning om ca 30 mkr för 1972/73. Några åtgärder i syfte att göra vissa kontantförmåner automatiskt värdebe-

ständigade beslöts inte.

Förslagen i promemorian om värdebeständighet grundades på vissa redogörelser och resonemang ifråga om värnpliktsförmånernas realvärdeutveckling av intresse också i nu förevarande sammanhang. I huvudsak anfördes följande. En skillnad av teknisk natur med praktiska konsekvenser föreligger mellan å ena sidan penningbidrag, familjepening och andra kontanta förmåner som är författningsmässigt bestämda till sitt belopp och å andra sidan värnpliktsförmåner av typ naturaförmåner. Förstnämnda typ av förmåner kompenseras för närvarande inte automatiskt vid prisstegringar såsom fallet i princip är med naturaförmåner. En ökning av t. ex. penningbidraget ett visst år måste därför delvis betraktas som en kompensation för prisstegringar och inte som en ökning av ambitionsnivån. Eftersom den totala försvarsramen varje år kompenseras för prishöjningar enligt nettoprisindex kan förhållandet att penningbidraget eller familjepeningen ett visst år inte justeras upp i samma proportion som ramen anses medföra att en automatisk överföring av medel sker inom försvarsramen från ifrågavarande värnpliktsförmåner till andra ändamål (löner, materiel m. m.). Härtill kommer att konsumentprisindex och inte nettoprisindex bör tillämpas om värdebeständigheten av de kontanta värnpliktsförmånerna skall kunna garanteras. Omvänt innebär en överkompensation av värnpliktsförmånerna ett visst år en automatisk överföring av medel från andra ändamål. Nu angivna förhållanden har sin grund i de allmänna förutsättningarna för försvarsbesluten.

UFV gav i promemorian en kort redogörelse för utvecklingen under senare år i förevarande hänseende. Redogörelsen innehöll i huvudsak följande. Riksdagsbeslutet år 1968 om utformningen av det militära försvaret 1968/69—1971/72 förutsatte att 70 mkr av de totala utgifterna för försvaret under perioden skulle reserveras för en eventuell ytterligare förbättring av värnpliktsförmånerna och för att påbörja åtgärder för att öka den strategiska rörligheten inom försvaret (prop. 1968: 110 s. 73). Som en upp-

följning av detta principbeslut fördubblades från den 1 juli 1969 antalet fria ledighetsresor för värnpliktiga. Vidare höjdes från den 1 januari 1971 penningbidraget för dag åt värnpliktig med generellt 1 kr och familjepeningen för dag åt barn från 6 kr till 7 kr. Slutligen medgavs ökad utgivning av bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktig med totalt 4,5 mkr under perioden och skedde en viss förstärkning av personalvårdsorganisationen. Samtliga dessa åtgärder innebär en total kostnad under perioden om ca 75 mkr. Då emellertid en full priskompensation av de kontanta värnpliktsförmånerna enligt UFV beräkning borde ha krävt ca 37 mkr under perioden med utgångspunkt från förändringen av konsumentprisindex (ca 31 mkr med utgångspunkt från förändringen av nettoprisindex) drog UFV den slutsatsen att sammanlagda tillskottet till värnpliktsförmånerna under perioden, innebärande en verklig ambitionsökning, endast utgjorde ca 40 mkr (ungefärligen motsvarande kostnaderna under samma tid för fördubblingen av de fria värnpliktsresorna). UFV räknade med att ett återställande av kontantförmånernas värde till 1968 års nivå, sedan hänsyn hade tagits till genomförda förbättringar under perioden, skulle räknat efter förändringen av konsumentprisindex kräva ca 2,4 mkr för 1971/72 och ca 18,1 mkr för 1972/73. Räknat efter förändringen av nettoprisindex skulle en kompensation kräva ca 0,6 mkr för 1971/72 och ca 5,3 mkr för 1972/73. Be-

räkningarna för de olika budgetåren har gjorts efter index för maj närmast föregående budgetår. Jämförelsen med konsumentprisindex har särskilt intresse för bedömning av förmånernas värde för den enskilde värnpliktige. Jämförelsen med nettoprisindex har särskilt intresse för en bedömning i vad mån överföring av medel har skett inom försvarsramen från värnpliktsavlöningar till andra ändamål. Värdena i promemorian utgår från tjänstgöringsdagsantalet för 1971/72. Efter viss justering bör emellertid det angivna årsbeloppet för 1972/73 kunna sättas i relation till det belopp som statsmakterna beräknat för förbättring av värnpliktsförmånerna under samma budgetår, nämligen ca 30 mkr.

De angivna beräkningarna uppvisar emellertid endast om i vilken utsträckning det totala beloppet av de kontanta värnpliktsförmånerna har kompenenserats för prisförändringar under perioden från 1968/69, däremot inte hur kompensationen har fördelats på särskilda förmånstyper. Tabellerna 2: 10—2: 11 visar realvärdeutvecklingen för penningbidraget och familjepeningen. Härvid används 1967 som basår, dvs. det år då en mera genomgripande översyn och höjning av värnpliktsförmånerna skedde.

I fråga om penningbidraget sker beräkningarna utifrån förändringen av konsumentprisindex, som från 1967 (årsmedeltal) t. o. m. januari 1972 stigit från 211 till 263 enheter eller med i runt tal 25 procent. I fråga om familjepeningen sker beräkningarna utifrån förändringarna av livsme-

Tabell 2:10. Realvärdeutvecklingen av penningbidraget

Grad	Belopp juli 1967		Belopp jan 1972		Belopp motiverat av prisutv. t o m jan 1972		Realvärdeförsämring	
	GU	RU	GU	RU	GU	RU	GU	RU
Menig	5: —	8: —	6: —	9: —	6: 25	10: —	0: 25	1: —
Vkrp	6: 75	8: —	7: 75	9: —	8: 44	10: —	0: 69	1: —
Krp	8: 75	10: —	9: 75	11: —	10: 94	12: 50	1: 19	1: 50
Furir	10: —	11: 50	11: —	12: 50	12: 50	14: 38	1: 50	1: 88
Öf, rustm.	—	12: 75	—	13: 75	—	15: 94	—	2: 19
Serg	12: 25	14: 25	13: 25	15: 25	15: 31	17: 81	2: 06	2: 56
Fk, fj	15: —	17: 50	16: —	18: 50	18: 75	21: 88	2: 75	3: 38
Lt, fv	—	21: —	—	22: —	—	26: 25	—	4: 25
Kn och högre	—	25: 50	—	26: 50	—	31: 88	—	5: 38

Tabell 2:11. Realvärdeutvecklingen av familjepeningen

Familje- medlem	Belopp juli 1967	Belopp jan 1972	Belopp motiverat av prisutv. t o m jan 1972	Realvärde- försämring t o m jan 1972
Hustru	12: —	12: —	15: 60	3: 60
Barn	6: —	7: —	7: 80	0: 80

delskostnadsindex, som från 1967 t. o. m. januari 1972 stigit från 250 till 326 enheter eller med i runt tal 30 procent.

Den förbättring av penningbidraget med 1 kr för dag som har genomförts från den 1 juli 1972 får anses ha medfört full kompensation för realvärdeförsämringen t. o. m. januari 1972 när det gäller de två lägsta penningbidragsbeloppen under GU och RU men har i övrigt endast inneburit en partiell kompensation av realvärdeförsämringen. Höjningen från samma tidpunkt av familjepeningen åt hustru till 15 kr och åt barn till 8 kr tycks ha inneburit en i huvudsak full kompensation.

Premier och utryckningsbidrag har inte berörts av någon förbättring under perioden. För att återställa realvärdet skulle tjänstgöringspremien om 4 kr per dag behöva räknas upp med 1 kr och utryckningsbidraget om 250 kr med ca 65 kr.

Den redogörelse som här har lämnats får anses visa bl. a. följande nackdelar av nuvarande system. Även i den mån man anser att summan av de kontanta värnpliktsförmånerna på sikt har kompenserats för inträffade prisstegringar har förmånerna under huvuddelen av den redovisade perioden varit underkompenserade snarare än överkompenserade. Genom att höjningar skett med flera års mellanrum har omotiverade olikheter uppkommit mellan skilda årsklasser av värnpliktiga. Genom att höjningar har brukat avse endast vissa enstaka förmånstyper har icke avsedda värdemässiga förskjutningar mellan olika förmånstyper ägt rum.

2.3.2 Kostnader för nuvarande förmåner

I tabell 2:12 lämnas en sammanfattande redovisning av de ungefärliga årliga kostna-

derna för nuvarande förmåner för värnpliktiga m. fl. Uppgifterna i tabellen innefattar dels utgifter och andra beräknade kostnader under fjärde huvudtiteln för de egentliga värnpliktsförmånerna — kontant- och naturaförmåner — samt för familjeförmånerna, dels kommunernas kostnader för familjebidrag åt värnpliktiga, dels ock arbetsmarknadsstyrelsens och kommunernas kostnader för de vapenfria tjänstepliktiga. I naturaförmånerna har utgifterna för personal i matinträttningar och sjukvårdsavdelningar räknats in.

Beräkningarna grundas i huvudsak på uppgifter, som UFV under sommaren och hösten 1971 erhållit från vederbörliga centrala förvaltningsmyndigheter samt från kommunerna. Uppgifterna är till stora delar grundade på utfallet för budgetåret 1970/71 och har alltså måst jämföras med tjänstgöringsdagsutfallet för detta budgetår.

Det är för närvarande inte möjligt att exakt verifiera de totala kostnaderna för de värnpliktigas m. fl. förmåner. Anslags- och kostnadsredovisningssystemet har hittills inte medgivit att alla erforderliga uppgifter erhålls. I vissa fall har uppskattningar måst göras. I några fall har ej heller detta kunnat göras, t. ex. när det gäller huvuddelen av administrationskostnaderna. UFV anser dock att de redovisade kostnaderna ger en i huvudsak rättvisande bild av de totala kostnaderna för de värnpliktiga.

Med hänsyn till att antalet tjänstgöringsdagar under budgetåret 1970/71 var lägre än normalt har UFV i förekommande fall räknat upp de av myndigheterna angivna beloppen så att de motsvarar ca 16,5 milj. tjänstgöringsdagar för värnpliktiga under GU och ca 2,5 milj. tjänstgöringsdagar för värnpliktiga under RU. — Vidare har vissa

Tabell 2:12. Ungefärliga kostnader (mkr) för år för kontant- och naturaförmåner åt värnpliktiga m. fl. (1971 års prisläge)

Kostnadstyp	GU	RU	Summa mkr
<i>Värnpliktiga</i>			
Kontanta värnpliktsförmåner	160	30	190
Resor	35	10	45
Hälsa- och sjukvård	45	2	47
Mathållning	160	30	190
Beklädnad	56	20	76
Inkvartering			
Inventarier, renhållning	16	2	18
Fastighetskostnader	180	1	180
Familjebidrag			
Utgivna familjebidrag	40	42	82 ²
Kommunernas administrationskostnader	3	4	7
Summa kostnader för värnpliktiga, mkr	695	140	835
<i>Vapenfria tjänstepliktiga</i>			
Kontanta förmåner			
Resor			
Hälsa- och sjukvård			
Mathållning			
Beklädnad			10
Inkvartering			
Administration			
Familjebidrag			
<i>Inskrivningsskyldiga</i>			
Penningbidrag			
Resor			
Mathållning			5
Inkvartering			

¹ Kostnaderna har ej kunnat beräknas

² Varav bostadsbidrag 35 à 40 procent

omräkningar gjorts med beaktande av höjningarna av penningbidraget och familjepenningen den 1 januari 1971, varigenom prisläget kan tidsbestämmas till i vart fall år 1971. Däremot innefattas inte kostnaderna för förmånsförbättringarna den 1 juli 1972 i beräkningarna.

Uppdelningen av kostnaderna på GU och RU har i vissa fall fått ske genom proportionering av antalet tjänstgöringsdagar.

Fördelningen av de totala kostnaderna för värnpliktiga, 835 mkr, på olika förmånstyper åskådliggörs även med figur 2:1. Reseförmånerna, som kan betraktas som naturaförmåner, har här redovisats särskilt. Såsom framgår av figuren fördelar sig kostnaderna med i runda tal 190 mkr på kontantförmåner, 510 mkr på naturaförmåner,

45 mkr på resor och 90 mkr på familjebidrag.

Värnpliktskostnaderna med denna fördelning blir per tjänstgöringsdag vid totalt 19 milj. tjänstgöringsdagar ca

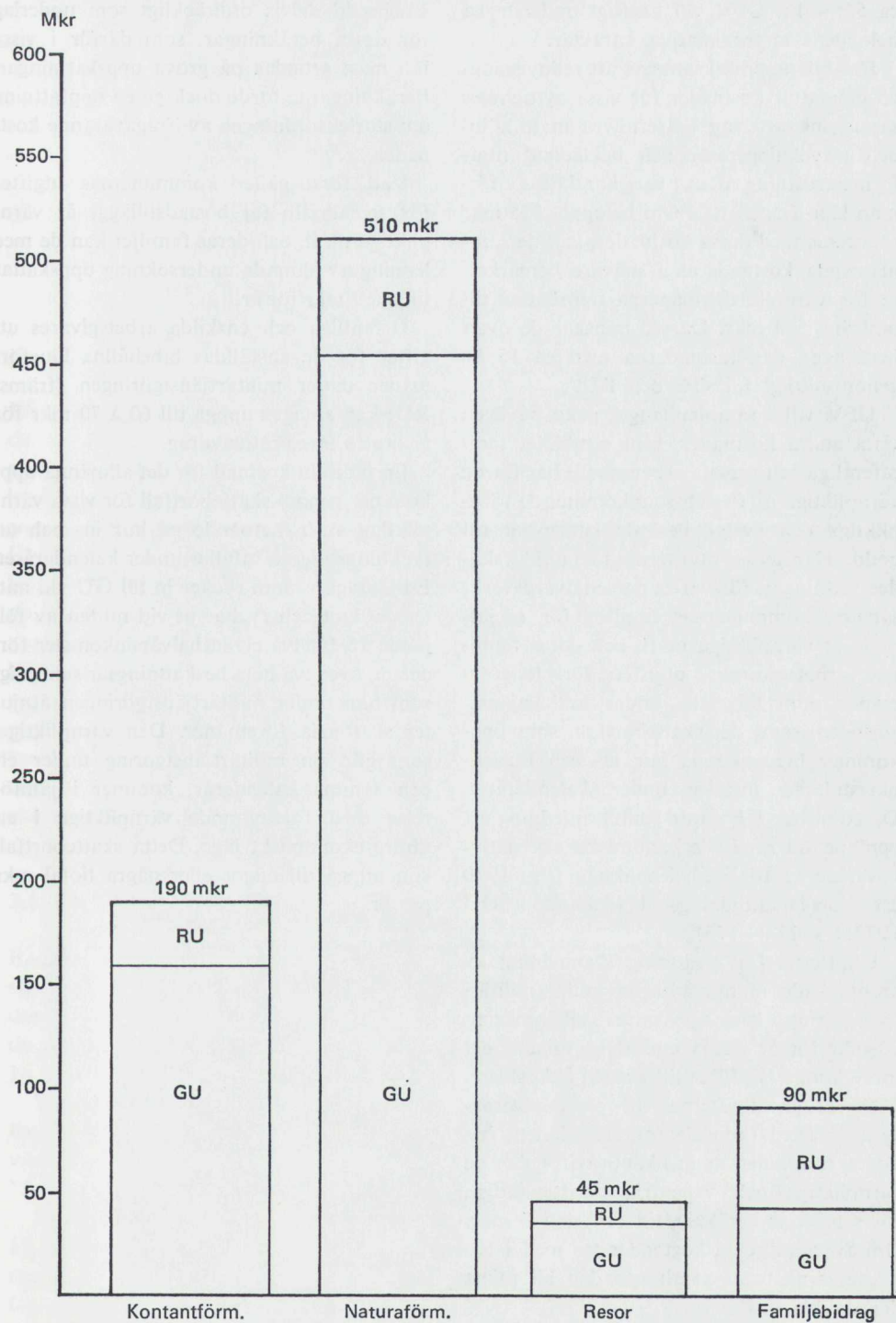
för GU

kontantförmåner	9:70 kr
naturaförmåner	27:70 kr
resor	2:10 kr
familjebidrag	2:60 kr

för RU

kontantförmåner	12:00 kr
naturaförmåner	21:60 kr
resor	4:00 kr
familjebidrag	18:40 kr

Figur 2: 1. Ungefärliga årliga kostnader för förmåner åt värnpliktiga

Den sammanlagda dagskostnaden blir enligt ovan för GU ca 42:— kr och för RU ca 56:— kr. UFV vill kraftigt understryka beloppens approximativa karaktär.

Det bör uppmärksammas att redovisningen innefattar kostnader för vissa nyttigheter såsom inkvartering (kasernhyra m. m.), in- och utryckningsresor och beklädnad (uniformsutrustning m. m.) vars karaktär av förman kan ifrågasättas. Om beloppet 835 mkr reduceras med dessa kostnader, kan de sammanlagda kostnaderna i snävare bemärkelse för värnpliktsförmanerna uppskattas till omkring 550 mkr. Därvid minskar de ovan beräknade dagskostnaderna med ca 15 kr genomsnittligt för GU och RU.

UFV vill i sammanhanget peka på även vissa andra kostnader, som samhället samt offentliga och privata arbetsgivare har för de värnpliktiga m. fl. och som kommer de värnpliktiga och övriga berörda kategorier till godo. Här avses utgifterna för militärskadesättning, försvarets personalvårdsverksamhet, kommunernas utgifter för socialhjälp åt värnpliktiga m. fl. och deras familjer, arbetsgivarnas utgifter för löneförmåner, som bibehålls under militärtjänstgöringen, samt det skattebortfall, som uppkommer beroende på hur in- och utryckningstiderna infaller under kalenderåret. Däremot har UFV inte funnit anledning att beräkna de samhällsekonomiska alternativkostnaderna för de värnpliktiga (jfr. 1970 års försvarsutrednings betänkande SOU 1972:4, s. 174—175).

Utgifterna för ersättning i anledning av kroppsskada m. m., ådragen under militärtjänstgöring, kan uppskattas till omkring 20 mkr för år, varav endast en mindre del torde kunna hänföras till aktuell åldersklass.

De årliga utgifterna för personalvårdsverksamheten (konsulentorganisationen, fritidsverksamheten m. m.) kan, såvitt gäller de värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga, för senare år beräknas till omkring 5 mkr. Om även indirekta kostnader tas med i beräkningarna torde totalkostnaden bli minst den dubbla.

För bedömning av övriga kostnader, varom nu är fråga, finns visst underlag i re-

sultatet av den enkätundersökning bland värnpliktiga som MPI gjort. Materialet är emellertid delvis otillräckligt som underlag för dessa beräkningar, som därför i vissa fall måst grundas på grova uppskattningar. Beräkningarna torde dock ge en uppfattning om storleksordningen av ifrågavarande kostnader.

Vad först gäller kommunernas utgifter för socialhjälp (ej bostadstillägg) åt värnpliktiga m. fl. och deras familjer kan de med ledning av nämnda undersökning uppskattas till 8 à 9 mkr för år.

Offentliga och enskilda arbetsgivares utgifter för de anställdas bibehållna löneförmåner under militärtjänstgöringen (främst RU) kan antagas uppgå till 60 à 70 mkr för år brutto före skatteavdrag.

En indirekt kostnad för det allmänna uppkommer genom skattebortfall för vissa värnpliktiga m. fl. beroende på hur in- och utryckningstiderna infaller under kalenderåret. En löntagare, som rycker in till GU vid mitten av året och rycker ut vid mitten av följande år, får två civila halvårsinkomster fördelade över två hela beskattningsår samtidigt som han under militärtjänstgöringen åtnjuter skattefria föremåner. Den värnpliktige, som gör sin militärtjänstgöring under ett och samma kalenderår, kommer i jämförelse med förstnämnde värnpliktige i ett sämre ekonomiskt läge. Detta skattebortfall kan uppgå till något eller några tiotal mkr per år.

På UFV uppdrag har försvarsstaben hos de svenska beskickningarna i vissa länder anhållit om underlag rörande respektive lands värnpliktsförmåner. Av det underlag som inkommit kan i det följande redovisas förhållandena i Danmark, Norge, Finland, Förbundsrepubliken Tyskland, Nederländerna, Frankrike och Österrike. I redovisningen anges belopp i förekommande fall i resp. länders valuta samt inom parentes motsvarande värden i svenska kronor, beräknade i oktober 1971. UFV reserverar sig för eventuella förändringar som kan ha inträffat sedan underlaget sammanställdes vid de svenska beskickningarna i resp. länder.

3.1 Danmark

Redovisningen under detta avsnitt grundar sig delvis på information som lämnats under UFV besök vid försvarsministeriet och de danska statsbanorna i Köpenhamn den 16 och 17 mars 1972.

Värnpliktsförmånerna i Danmark utgår i form av kontant- och naturaförmåner åt de värnpliktiga samt familjestöd m. m. enligt "forsorgsloven".

Under grundutbildningen, som omfattar 12 månader, utgår *penningbidrag* till menig med 9:50 dkr (6:50 kr) per dag under de första 6 månaderna och 10:— dkr (6:90 kr) per dag under de följande 6 månaderna. Vid tjänstgöring därutöver i direkt anslutning till

första tjänstgöringen uppbäres månadslön. Denna utgår med samma belopp för meniga, korpraler och sergeanter. Beroende på om vederbörande är under 19, har fyllt 19 eller har fyllt 20 år utgör månadslönen 2 191:67 dkr (1 512 kr) respektive 2 310:47 dkr (1 594 kr) och 2 372:27 dkr (1 637 kr). Värnpliktigt befäl erhåller beroende på grad penningbidrag med 17 dkr (11:70 kr) till 18 dkr (12:40 kr) per dag under grundutbildning och 17 dkr (11:70 kr) till 20:50 dkr (14:10 kr) per dag under repetitionsutbildning. Meniga som fortlöpande tjänstgör som gruppchefer får ett tillägg om 1 dkr (0:70 kr) per dag. Vidare utgår särskilda tillägg vid bl. a. sjötjänstgöring samt under tjänstgöring på Färöarna och Grönland.

Vid tjänstgöringens slut erhåller den värnpliktige *utryckningsbidrag*, beräknat per tjänstgöringsdag. Beloppet är 1:50 dkr (1 kr) per dag vid tjänstgöring t. o. m. 12 månader och 3:75 dkr (2:60 kr) per dag vid tjänstgöring utöver nämnda 12 månader.

Den värnpliktiges *förplägnad* tillgodoses genom kontant ersättning förenad med valfrihet för den värnpliktige att inta sina måltider på förbandets kafeteria, på soldathemmet eller på annat matsälle. Ersättningen utbetalas var fjortonde dag och utgör per dag 10:95 dkr (7:55 kr). Kostnaderna för driften av förbandets kafeterior betalas av myndigheterna.

Naturaförmånerna består i huvudsak av *logi, sjukvård, beklädnad* och *resor*. Värn-

pliktig med månadslön uppstår dock inga naturaförmåner förutom beklädnad.

Den värnpliktige liksom annan dagavlönad militär personal har i princip rätt till fria resor i obegränsad omfattning och till valfri bestämmelseort med allmänna kommunikationsmedel. "Rejsekort för värnpliktige" i förening med militärt identitetskort gäller som färdhandling. Om militärt identitetskort inte utfärdats, skall resan företas i uniform.

Frikortet gäller i huvudsak ej vid resor på privata buss- och båtlinjer.

Ekonomisk hjälp till värnpliktiga enligt "forsorsgsloven" utgår i första hand till familjeförsörjare. Syftet med det *familjesociala stödet* är att familjens normala levnadsstandard skall kunna upprätthållas inom rimliga gränser under militärtjänstgöringen. Som förutsättning för hjälp gäller bl. a. att det funnits rimlig anledning att inte vänta tills efter militärtjänstgöringen med att ikläda sig de förpliktelser, för vilka hjälp sökes. Full ersättning till hustru utgår med 772 dkr (533 kr) för månad för uppehälle och kläder. Vidare utgår barnbidrag med 195 dkr (134 kr) per barn och månad. Härutöver kan hjälp erhållas för utgifter som el, gas, försäkringar m. m. I vissa fall kan hjälp lämnas för betalning av avbetalningsskulder för outhärligt bohag. Hjälpen är inkomst- och behovsprövad. Den är vidare beskattningsbar. Hjälpan sökan behandlas av socialkontoret i hemkommunen.

En kommitté tillsattes år 1964 inom det danska försvarsministeriet med uppgift att framtaga förslag om åtgärder för förbättring av befälsutbildningen och arbetsklimatet i försvaret. I ett delbetänkande (4 Del, De værnepligtiges økonomiske og sociale forhold, Köpenhamn den 5 april 1968) föreslog kommittén ett *system med värnpliktslön* som ersättning för det existerande systemet för värnpliktsförmåner.

Kommittén konstaterade efter en intervjuundersökning av ca 2 600 värnpliktiga att dåvarande ekonomiska förmåner inte var tillräckliga för att täcka de utgifter som kunde anses normala eller naturliga. Det fanns att en stor del av de värnpliktiga mot-

tog ekonomiskt stöd hemifrån samt att de flesta gifta värnpliktiga var hänvisade till "forsorsgsloven" för familjens försörjning. Detta fann kommittén vara oacceptabelt särskilt som samhället själv hade bragt de värnpliktiga i denna icke önskade sociala och ekonomiska situation. Vidare framhölls de skillnader i de värnpliktigas ekonomiska situation, som berodde på att många arbetsgivare utbetalade viss lön åt de anställda under deras första tjänstgöring. Kommittén redovisade tre olika alternativ för ett nytt förmånssystem, nämligen

- a) lön motsvarande förlorad arbetsinkomst,
- b) lön motsvarande de faktiska levnadskostnaderna,
- c) egentlig värnpliktslön.

Alternativ a) förkastades då det befanns vara orättvist och praktiskt ogenomförbart.

I fråga om alternativ b) övervägde kommittén en utformning med beaktande av studerandenas levnadsvillkor. Då endast ca 8 procent av de värnpliktiga befanns vara studeranden vid inryckningen ansåg emellertid kommittén det icke vara riktigt att jämföra dessa grupper. Härtill kom att de värnpliktigas genomsnittliga levnadskostnader bedömdes överstiga de studerandes — bl. a. som följd av ofta längre tids förvärvsarbete före inryckningen.

Kommittén fann att man vid ett system, grundat på levnadskostnaderna, måste skilja mellan försörjningsskyldiga och övriga värnpliktiga. För de senare bedömdes de faktiska levnadskostnaderna utgöra i genomsnitt ca 1 200 dkr (825 kr) för månad inklusive värdet av alla naturaförmåner. Med en lön om samma belopp skulle de värnpliktiga "icke-försörjarna" kunna betala t. ex. skatt, ATP-bidrag, diverse avbetalningar och försäkringar, civila kläder m. m.

För huvuddelen av de värnpliktiga med försörjningsskyldighet bedömdes beloppet 1 200 dkr (825 kr) per månad vara för lågt, varför dessa värnpliktiga alltjämt skulle behöva söka hjälp via "forsorsgsloven". Sammanfattningsvis fann kommittén att alternativ b) var otillfredsställande, då karaktären av stödsystem till största delen skulle kvarstå för de försörjningsskyldiga.

Av principiella skäl föredrog kommittén egentlig värnpliktslön (alternativ c), lika för försörjare och icke-försörjare. Lönen borde vidare vara oberoende av de värnpliktigas tidigare utbildning och verksamhet och så tilltagen, att de värnpliktiga endast undantagsvis skulle behöva söka hjälp via "försorgsloven". Beträffande beloppet ansågs det lämpligt att utgå från avlöningen till "ikke-faglærte" statsanställda, ca 1 800 dkr (1 240 kr) per månad. Lönen skulle fortlöpande regleras enligt statens gängse regler härför.

Med en kontantlön av denna omfattning borde enligt kommittén huvuddelen av naturaförmånerna upphöra och i stället erbjudas de värnpliktiga mot rimlig betalning. Den påtvungna tjänstgöringen kunde dock motivera vissa naturaförmåner vid sidan av kontantlönen. Sålunda föreslogs fri förläggning och fri uniform samt ersättning för hemresekostnader över 35 dkr per månad.

Slutligen föreslog kommittén att en särskild utredning skulle överse gällande bestämmelser enligt "försorgsloven" m. m. i avvakten på ett system med egentlig värnpliktslön. Förslag i denna del framlades år 1970 och innebar bl. a. möjligheter till hjälp med avbetalning på egendom, som tidigare ansetts som lyxbetonad, t. ex. TV. Vidare föreslogs ökade möjligheter till hyreshjälp för ogift värnpliktig.

I maj 1970 antog folketinget ett principuttalande om föranstaltningar angående de värnpliktigas ekonomiska och sociala förhållanden. I detta uttalande, som innehöll en uppfordran till regeringen att genomföra en förbättrad avlöningsordning för inkallade värnpliktiga, framhölls att även om det vore önskvärt att snarast kunna sätta gränsen för en egentlig värnpliktslön så högt som möjligt — t. ex. vid de 1 800 dkr/månad som föreslagits i det tidigare nämnda betänkandet från 1968 — måste detta anpassas till de ekonomiska möjligheterna och endast kunna genomföras över en följd av år. Frågan om naturaförmåner skall utgå i kombination med kontantförmåner måste vara avhängig av resultatet av förhandlingar med

de värnpliktigas talesmän, framhölls likaså.

Representanter för de värnpliktiga uppgav vid UFV besök i Köpenhamn att de värnpliktigas önskemål vad beträffar värnpliktslönen är, att denna ej skall differentieras med hänsyn till lönen före inryckningen etc. utan att alla skall få samma lön. Vidare vill de värnpliktiga behålla frikortet för resor. Om värnpliktslön införs är man beredd att ta en lägre lön mot att få behålla frikortet.

3.2 Norge

Värnpliktsförmånerna i Norge består av kontant- och naturaförmåner som egenförmåner samt familjeförmåner.

Norsk värnpliktig uppbar under grundutbildningen, som har en omfattning om 12—15 månader, *penningbidrag* med 8 nkr (5:80 kr) per dag om han är menig och med 8:50—9:00 nkr (6:20—6:50 kr) om han är befäl med högst korporals grad eller "ledende menig". Värnpliktigt befäl med högre grad åtnjuter månadslön motsvarande yrkesbefäl av motsvarande grad. Under repetitionsutbildning är *penningbidraget* 10:50 nkr (7:60 kr) per dag för korporaler och "ledende menig".

Antalet *fria ledighetsresor* är i princip begränsat till en fri hemresa under 12 månaders tjänstgöring.

Det *familjesociala stödet* utgår i form av ett "försörgertillegg" utan behovsprövning med 447 nkr (325 kr) per månad till hustru om inga andra "försörgertillegg" utgår — eljest med 425 nkr (310 kr) per månad. Barntillägg utgår med 497 nkr (360 kr) per månad för första barnet och 187 nkr (136 kr) för övriga barn. Vidare utgår "försörgertillegg" för bl. a. försörjda föräldrar och syskon.

Värnpliktiga, som råkar i ekonomiska svårigheter på grund av militärtjänsten, kan beviljas *lån eller bidrag*. Lån eller en kombination av lån och bidrag är de primära hjälpformerna medan enbart bidrag är avsett för de fall då lån inte är till någon hjälp för den värnpliktige. Bidrag kan ges

till räntor på lån för exempelvis utbildnings- eller bosättningsändamål, läkarvårdsutgifter m. m. för den värnpliktiges familj, försäkringspremier, hyra till ogifta värnpliktiga i särskilda fall.

Det förutsättes att den värnpliktige utan lån eller bidrag själv kan klara förpliktelser om mindre än 50 nkr (36 kr). Bidragsbeloppet är i princip maximerat till 500 nkr för enskild värnpliktig under grundutbildningen. Lån beviljas inte med större belopp än som kan återbetalas med ett avdrag om 60 nkr per månad på den värnpliktiges lön före eller efter utryckningen.

År 1969 tillsattes en utredning för att undersöka möjligheterna att effektivisera repetitionsövningarna inom försvaret. Utredningen avgav sitt betänkande under våren 1971. I betänkandet framhålles bl. a. att nuvarande avlöningssystem under repetitionsövningar medför olika ekonomiska villkor för offentligt respektive privat anställda värnpliktiga. Medan värnpliktig som är offentligt anställd uppbär sin civila lön med avdrag för den militära, får den privatanställda endast ersättning enligt "fredsregulativet". Utredningen föreslår därför, att de värnpliktiga ges en "hemmalön" som för gifta innebär 90 procent och för ogifta 70 procent av den civila lönen. För år 1970 skulle detta ha medfört en kostnad för staten av ungefär 13 mnkr (9,5 mkr).

3.3 Finland

Grundutbildningen i Finland omfattar 7—11 månader.

Penningbidrag utgår till menig med 2:— mk (2:30 kr) per dag.

Vid tjänstgöringens slut utbetalas ett *utryckningsbidrag* om 150 mk (173 kr) ifall den värnpliktige vid utryckningstillfället saknar tillräcklig utkomst på grund av medellöshet, arbetslöshet eller annan liknande omständighet. En höjning av utryckningsbidraget liksom en utökning av antalet bidragsberättigade är planerad.

Fria resor förekommer ej men är planerade att införas.

Det *familjesociala stödet* utgår i form av ett grundunderstöd som motsvarar folkpensionens fulla stöddel. Det utbetalas per månad till anhöriga som är berättigade att få militärunderstöd och är avsett att täcka familjens dagliga behov. Vidare ersätts de faktiska bostadskostnaderna med beaktande av ortens allmänna hyresnivå och en skälig bostadsstandard. Efter socialnämndens prövning kan utöver grundunderstöd och bostadskostnader även beviljas understöd för vissa specialutgifter, t. ex. för sjukvårds-, begravnings-, beklädnads- och barnavårdskostnader.

3.4 Förbundsrepubliken Tyskland

Grundutbildningen omfattar för flertalet värnpliktiga i Västtyskland 18 månader.

Penningbidrag till menig utgår med 4:50 DM (7:40 kr) per dag och till befäl med belopp varierande mellan 6:— DM (9:— kr) för Gefreiter (korpral) och 18:— DM (27:— kr) för General.

Vidare erhåller värnpliktig julpengar med 125 DM.

Fri hemresa åtnjutes en gång i månaden.

I fråga om *familjeförmånerna* skiljer man mellan, å ena sidan, värnpliktiga, som gör grundutbildning före fyllda 25 år och, å andra sidan, värnpliktiga som gör sin grundutbildning efter 25 års ålder eller är inkallade till repetitionsutbildning.

I första fallet består förmånerna av dels familjepeningning till viss angiven krets av anhöriga, dels särskilda bidrag i andra fall av underhållsskyldighet, dels ock s. k. "Sonderleistung" som t. ex. bidrag till försäkringspremier, räntebidrag till bostadslån, i undantagsfall bostadsbidrag, näringsbidrag och begravningsbidrag. Familjeförmånerna utom näringsbidraget är skattefria.

Familjepeningning utgår endast om den värnpliktige går miste om sin civila lön under militärtjänstgöringen. Den beräknas med utgångspunkt i den värnpliktiges nettoinkomst före militärtjänstgöringen och varierar till sitt belopp så att högre nettoinkomst ger högre familjepeningning. Beloppet

varierar vidare med hänsyn till antalet bidragsberättigade anhöriga, varvid ingen skillnad görs på hustru, barn, föräldrar etc. Sålunda är t. ex. familjepeningen för en anhörig 295 DM per månad vid en månadsinkomst (netto) om 400—420 DM medan den uppgår till 369 DM per månad för fyra anhöriga vid samma inkomst. Vid en nettoinkomst överstigande 1 300 DM per månad är familjepeningen 702 DM per månad för en anhörig och 994 DM per månad för fyra anhöriga.

Värnpliktig, som gör sin grundutbildning efter fyllda 25 år eller som gör repetitionsutbildning, får i stället för nu angivna förmåner ersättning för inkomstbortfall med 90 procent av nettolönen upp till högst 2 700 DM per månad om han är gift samt med 70 procent av nettolönen upp till högst 2 100 DM per månad om han är ogift och har bidragsberättigade anhöriga.

3.5 Nederländerna

Grundutbildningens längd i Nederländerna är 16—18 månader inom armén och 18—21 månader inom flottan och flygvapnet.

I Nederländerna har man ett förmånssystem, som bygger på löneprincipen. Sålunda uppbär värnpliktig under grundutbildning beskattad *månadslön*, som varierar efter ålder, grad, civilstånd och barnantal. För ogift menig under 24 år samt för gift menig är månadslönen 351 floriner (512 kr). Denna summa ligger under beskattningsbart belopp. För värnpliktiga i högre grader är motsvarande belopp 356—616 floriner (519—899 kr) efter skatteavdrag. Vidare utgår barnbidrag med 52 floriner (76 kr) per månad för ett barn och 105 floriner (153 kr) per månad för 2 eller flera barn. Även barnbidraget är beskattningsbart.

I övrigt utgår bl. a. kompensation för sjukvårdskostnader, för skatt på barnbidrag samt bidrag till tjänstepension.

Ogift värnpliktig betalar för förläggning och förplägnad med ca 30 procent av lägsta lönebeloppet.

Semesterersättning utgår med sex procent av årslönen.

Värnpliktig, som tjänstgör längre än 16 månader, får *avskedspremie* motsvarande 20 floriner (30 kr) per månad.

Ogift värnpliktig har en *fri hemresa* var fjortonde dag medan gift värnpliktig har tre sådana resor per månad. Samtliga värnpliktiga har 50 procent rabatt på alla järnvägsbiljetter. För närvarande övervägs att ersätta här angivna reseförmåner med ett kontantbelopp om 50 floriner (74 kr) per månad.

3.6 Frankrike

Grundutbildningen omfattar i princip 12—16 månader.

Till menig soldat utgår *penningbidrag* med 75 öre per dag. Högre penningbidrag utgår till befäl. Sålunda har t. ex. furir 1:95 kr per dag. Dessa belopp fastställdes så sent som den 1 juli 1971. En ytterligare höjning från 75 öre till 1 kr är planerad.

Naturaformåner utgår i form av fri kost, logi, beklädnad m. m.

Fria resor förekommer ej men däremot tillämpas en särskild militäravgift vid permissionsresor till hemorten. Den stadgade ledigheten för värnpliktiga är 15 dagar per år förutom ledighet vid större helger.

Familjeförmåner utgår inte. I stället tillämpas ett system med befrielse från militärtjänstgöring för familjeförsörjare enligt vissa komplicerade regler. Som exempel kan nämnas att en gift familjeförsörjare, vars hustru ej förvärvsarbetar, i regel befrias om han har ett eller flera barn och en inkomst om ca 600 francs per månad.

I övrigt kan nämnas att man lägger stor vikt vid den utbildning, som syftar till att förbereda soldaten för hans civila yrke efter uttryckningen.

Enligt vad som uppgivits från franska myndigheter angående det tillämpade förmånssystemet är detta byggt på grundsatsen att den allmänna värnplikten är en medborgerlig insats och plikt. Från militärtjänstgöring befrias t. ex. den, vars nära anhörig

med livet gjort sin insats för Frankrike — t. ex. de ungdomar vars far, mor, bror eller syster förklarats "Mort pour la France".

3.7 Österrike

Grundutbildningen i Österrike omfattar nio månader men en nedskärning till sex månader är planerad.

Penningbidrag utgår vid obligatorisk tjänstgöring med 12 S (2:50 kr) per dag till menig, underbefäl och underofficer och med 24 S (5 kr) till officer. Till befäl utgår månatliga tillägg med t. ex. 120 S (25 kr) till korpral och 600 S (125 kr) till fänrik.

Som *naturaförmåner* åtnjutes fri kost, logi, sjukvård och beklädnad.

Värnpliktig har rätt till *familjepenning* för hustru och barn. Familjepenningen grundas på ett beräkningsunderlag som för löntagare är en tredjedel av nettoinkomsten under de tre sista månaderna före militärtjänstgöringen dock högst 5 400 S (1 120 kr) och lägst 1 800 S (372 kr) för månad.

Familjepenning utgår i princip för hustru med 50 procent av beräkningsunderlaget och för övriga bidragsberättigade, som tillhör den värnpliktiges hushåll, med 10 procent av beräkningsunderlaget. Familjepenningen får sammanlagt ej överstiga 80 procent av beräkningsunderlaget.

4.1 *Utbildnings- och tjänstgöringsförhållanden*

4.1.1 Värnpliktiga

Grunderna för nuvarande system för utbildning av värnpliktiga godkändes av 1966 års riksdag efter förslag av Kungl. Maj:t i prop. 1966:106 (2 LU 1966:48, rskr 1966:271). Förslaget byggde på 1960 års värnpliktsutrednings betänkande Värnplikten (SOU 1965:68).

Enligt värnpliktslagen (SFS 1941:967, omtryckt SFS 1969:378, ändr. 1971:169, 1162 och 1972:331 och 332) är svensk man värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller 18 år till och med det under vilket han fyller 47 år. Frikallelse eller befrielse från värnpliktstjänstgöring kan ifrågakomma under vissa i värnpliktslagen närmare angivna förutsättningar.

Värnpliktig skall uttagas för utbildning

- a) vid försvarsgren eller vid truppslag eller vapenslag inom försvarsgren,
- b) i särskild tjänst eller till särskild tjänstgöring,
- c) till befattning eller grupp av befattningar samt
- d) vid förband eller utbildningsanstalt.

Befattning för menig, underbefäl, underofficer eller officer avser militär, civilmilitär eller civil personal.¹

Uttagning för utbildning till militär befattning för officer får inte ske utan den

värnpliktiges medgivande. För uttagning för annan befattning fordras medgivande av den värnpliktige endast om uttagningen ändras efter inskrivningen och den ändrade uttagningen medför att tiden för grundutbildningen förlängs. Ändrad uttagning från utbildning till militär befattning till utbildning för civilmilitär eller civil befattning eller från utbildning till civilmilitär eller civil befattning till militär befattning får dock ske utan den värnpliktiges medgivande.

För ändrad uttagning efter avslutad GU fordras ej medgivande av den värnpliktige.

Värnpliktig skall såvitt möjligt uttagas för den utbildning för vilken han kan anses bäst lämpad. I den mån det kan ske skall hänsyn tagas till den värnpliktiges önskemål. Värnpliktig bör ej uttagas för utbildning till befattning, för vilket fordras längre GU än ett år, om han visar att detta medför särskilt svåra olägenheter för honom eller för nära anhörig till honom som är beroende av hans arbete.

Värnpliktsutbildningen omfattar GU och RU. Utbildningen har i huvudsak den uppbyggnad och tidsmässiga omfattning som framgår av det följande. I redovisningen används tjänsteställningsbegrepp som gällt intill den 1 juli 1972.

¹ Skall fr. o. m. 1 juli 1972 i stället vara befattning för menig, grupp-, plutons- eller kompanibefäl. Se i övrigt avsnitt 4.2 betr. det nya tjänsteställningssystemet.

Grundutbildning

GU berör årligen omkring 50 000 värnpliktiga. GU tre huvudkomponenter är allmänmilitär utbildning, befattningsutbildning och förbandsutbildning.

Den allmänmilitära utbildningen har samma innehåll för alla krigsmaktens värnpliktiga och omfattar ca 3 månader fördelade över större delen av utbildningstiden. Utbildningen avser bl. a. att ge den värnpliktige förmåga att dels ta hand om sig själv och hjälpa andra under svåra yttre förhållanden, dels försvara sig själv och den enhet inom vilken han verkar.

GU inleds regelmässigt med delar av den allmänmilitära utbildningen. Därefter följer en befattningsutbildning som i fråga om längden varierar med hänsyn till utbildningsbehovet för varje typ av krigsbefattning.

Jämsides med befattningsutbildningen genomförs grundläggande utbildning i förband. Utbildningen hålls samman i avsnitt, där olika skeden i striden eller verksamheten övas.

GU avslutas med övningar i krigsorganiserade förband, grundläggande krigsförbandsutbildning, det s. k. GKU-skedet. De förband som sammansätts av värnpliktiga under GU bör enligt prop. 1972:75 i de flesta fall ses som utbildningsförband och inte som delar av krigsorganisationen. Utbildningsförbanden kan i vissa fall utgöra stommen till ett visst bestämt förband i krigsorganisationen.

Befattningsutbildningen innehåller för befälsuttagna värnpliktiga också befälsutbildning, som är en förutsättning för att dessa värnpliktiga skall kunna få övning i befälsföring under den tillämpade förbandsutbildningen. De som skall bli värnpliktiga officerare fullgör efter frivilligt åtagande fortsatt GU vid kadettskola eller motsvarande skola sedan GKU-skedet har avslutats.

Eftersom behovet av utbildningstid för olika befattningar växlar, är GU differentierad såväl inom som mellan försvarsgrenarna. De värnpliktiga indelas efter utbildningsbehovet i olika kategorier. Meniga värnpliktiga hänförs till någon av kategorierna E, F, G och handräckningstjänst.

Härvid betecknar G i princip värnpliktiga med den vid försvarsgrenen kortaste tiden för GU och F den därefter kortaste tiden samt E den längsta tiden. Inom marinen behandlas flottan och kustartilleriet var för sig. Det nu sagda innebär bland annat att värnpliktiga G vid en försvarsgren kan ha annan längd på GU än värnpliktiga G vid annan försvarsgren. Beteckningen anger icke något ensartat behov vid inskrivningen av kvalifikationsnivå hos den värnpliktige och återspeglar icke längden på RU för denne.

Till kategori E hänföres bl. a. förare, laddare och skytt i stridsvagn, batteriplatsbiträde vid artilleriet, vissa sjukvårdare vid trängen, radiosignalister vid flottan samt radarobservatörer och ett flertal mekaniker vid flygvapnet. Kategori F omfattar bl. a. skyttesoldat, pansarvärnssoldat, riktare vid artilleriet, eldledningsman och radarman vid luftväret, telegrafister, telefonister och mekaniker. I kategori G slutligen ingår främst värnpliktiga avsedda för vissa befattningar som inte har aktiv strid till huvuduppgift, exempelvis befattningar i trossar.

Tjänstgöringstidens längd är i värnpliktslagen fastställd dels såsom ett minsta antal dagar som inte må underskridas, dels i form av föreskrivet högsta dagantal för olika kategorier värnpliktiga. De tider som fastställts med anledning av 1966 års riksdagsbeslut om värnpliktigas utbildning och som i allt väsentligt ägt tillämpning till och med budgetåret 1971/72 framgår av tabell 4:1. Under denna tidsperiod har tiden för grundutbildning inte fått understiga 235 dagar.

Inryckning till GU sker i stort vid tidpunkter på året, som framgår av tabell 4:2.

Utbildningen till värnpliktig officer omfattar ytterligare 3 månader utöver underofficersutbildningen och fullgörs vid armén som regel sommaren direkt efter underofficersutbildningen (den 1 juni — den 31 augusti). Vid kustartilleriet äger motsvarande officersutbildning rum under vinterhalvåret i omedelbar anslutning till underofficersutbildningen. Även vid flottan ansluter denna frivilligt åtagna utbildning till GU. Vid flygvapnet är utbildningen förlagd

Tabell 4:1 Tjänstgöringstidens längd som regel enligt 1966 års riksdagsbeslut

Försvarsgren Kategori	Grund- utbildning	Repetitionsutbildning			Summa tjänst- görings- dagar
		Krigsför- bandsövning	Särskild övning	Mobilise- ringsövning	
ARMÉN					
Officerare	540 ³	5×32	2×11 ²	5×1-2 ¹	722
Underofficerare	450	"	"	"	632
Underbefäl	345	5×25	"	"	470
Värnpliktiga E	345	"	"	"	470
" F	300	5×18 ⁷	"	"	390
" G	255	"	"	"	345
FLOTTAN					
Officerare	540 ³	5×32	3×11	"	733
Underofficerare	450	"	"	"	610
Underbefäl	364	5×25 ⁸	"	"	489
Värnpliktiga E	450	" 8	"	"	575
" F	364	5×18 ⁹	"	"	454
" G	320	" 9	"	"	410
KUSTARTILLERIET					
Officerare	540 ³	5×32	3×11	"	733
Underofficerare	450	"	"	"	643
Underbefäl	330	5×25	"	"	455
Värnpliktiga F	300	5×18	"	"	390
" G	251	"	"	"	341
FLYGVAPNET					
Officerare	510 ³	5×25	5×4	"	655
Underofficerare	420	"	"	"	565
Underbefäl	364	5×15 ⁵	5×4 ⁴	"	439
Värnpliktiga E	364	"	"	"	439
" F	300	"	"	"	375
" G	225	"	"	"	330
Handräknings- värnpliktiga	390 ⁶				390
Specialtjänst	utbildningen uppdelad på omgångar med hänsyn till civila studier m m.				394-540

¹ Vissa värnpliktiga. Sammanlagt högst 8 dagar.

² Högst 3×11 dagar. Värnpliktiga ubef och E endast i vissa fall.

³ Därav frivillig utbildning 90 dagar.

⁴ Endast vissa.

⁵ Vissa ubef 5×22.

⁶ Repetitionsutbildning, omfattande i regel 3×18—5×18 dagar, fullgörs i regel i direkt anslutning till grundutbildningen.

⁷ I vissa befattningar 5×25.

⁸ Vissa värnpliktiga 5×32 (kan uppdelas).

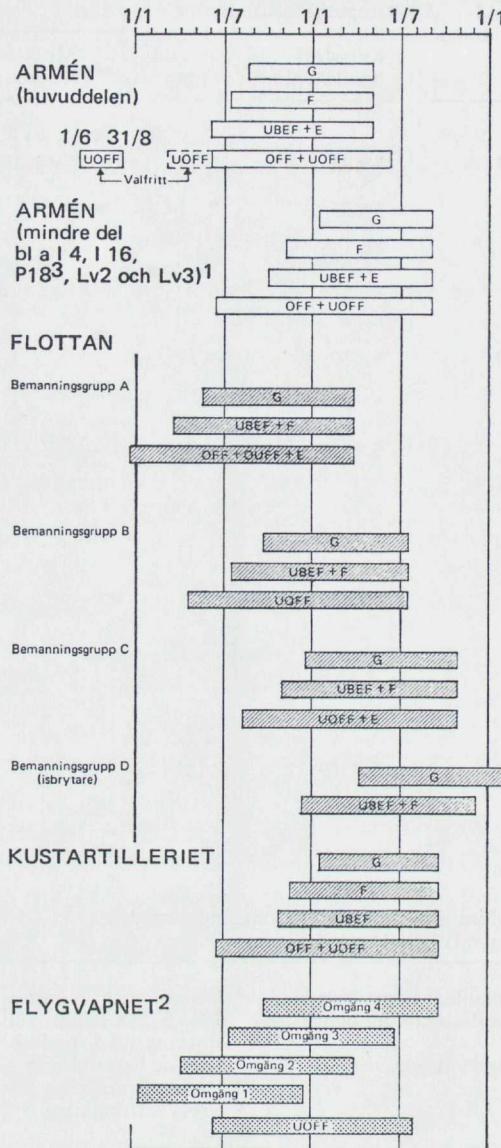
⁹ Vissa värnpliktiga 5×25 (kan uppdelas).

till juni — augusti.

Värnpliktiga, som uttagits för utbildning i specialtjänst, har hittills genomgått utbildning enligt andra grunder än övriga värnpliktiga. Från och med den 1 juni 1972 tillämpas successivt en ny ordning för dessa värnpliktiga (prop. 1971:88, FöU 1971:14, rskr 1971:144). Den nya ordningen innebär att utbildningen av värnpliktiga som avses för hittillsvarande specialtjänstbefattningar genomförs i form av GU och RU i likhet

med vad som gäller för övriga värnpliktiga. I samband härmed avskaffas den särskilda uttagningen i specialtjänst. Vissa hittillsvarande specialtjänstbefattningar skall inte längre rekryteras med GU-värnpliktiga utan med äldre värnpliktiga, genom så kallad överföring. Detta sker till det antal som motsvarar krigsorganisationens behov. Urvalet görs bland sådana som avslutat viss utbildning och erhållit praktik inom facket. Sådan överföring kan innebära flyttning

Tabell 4:2 Grundutbildningens inpassning under året.

- 1) Inryckning i likhet med arméns huvuddel förekommer även.
- 2) Alla flygvapnets värnpliktiga E, F och G rycker in till någon av ovanstående utbildningsomgångar, ett fåtal tillhörande kategori F och G gör kortare tid och rycker ut före övriga.
- 3) Vid P 18 endast Ubef, F och G.

från befattning i lägre funktionsnivå till befattning i högre funktionsnivå t. ex. inom de tekniska specialområdena.

GU för dem som alltjämt rekryteras med GU-värnpliktiga skall omfatta allmänmilitär utbildning, befattningsutbildning och militär miljöutbildning under fältmässiga förhållanden. Befattningsutbildningens längd avvägs med hänsynstagande till de värnpliktiga civila utbildningskompetens.

Värnpliktig kan efter egen ansökan och särskild prövning antagas för bistånds- och katastrofutbildning (SFS 1971:355). Sådan värnpliktig är ålagd att fullgöra GU under högst 450 dagar samt RU under minst 90 och högst 160 dagar.

I överbefälhavarens (ÖB) förslag till programplaner för det militära försvaret för perioden 1972/73—1976/77 har frågan om *vissa modifieringar av tiden för GU* för de värnpliktiga tagits upp.

Bland annat med anledning av nämnda förslag har Kungl. Maj:t genom beslut den 22 oktober 1971 *dels* uppdragit åt ÖB att lämna förslag rörande förändringar av GU för värnpliktiga vid de olika försvarsgrenarna, *dels* uppdragit åt ÖB och värnpliktsverket att vidta de förberedelser som behövs för att de ändringar i GU som ÖB föreslår så långt möjligt i sin helhet skall kunna tillämpas med början år 1972, *dels ock* bemyndigat chefen för försvarsdepartementet att göra erforderliga avsteg från de i Kbr den 16 juni 1966 meddelade provisoriska bestämmelserna om värnpliktsutbildningen (TLA nr 50/1966, TSA nr 50/1966; nytryck TKG 220:710292).

Sedan ÖB i skrivelse den 12 november 1971 föreslagit att vissa avsteg göres i nyssnämnda Kbr såvitt avser värnpliktiga vid armén under utbildningsåret 1972/73, har departementschefen i beslut den 19 november 1971 meddelat bestämmelser om GU längd och inpassning under året för ifrågavarande värnpliktiga. Vidare har ÖB i skrivelser den 19 och 25 januari 1972 föreslagit avsteg från bestämmelserna i 1966 års brev i fråga om de värnpliktskategorier som inte tagits upp i skrivelsen den 12 no-

vember 1971. ÖB förslag innebär en förkortning av tiden för flertalet värnpliktiga. I överensstämmelse med förslaget har beslutats om viss försöksverksamhet under utbildningsåret 1972/73. Avsikten är att fortsätta försöken i huvudsak enligt de riktlinjer ÖB har dragit upp.

Genom beslut av 1972 års vårriksdag har det minsta antal dagar som må uttagas för GU reducerats från 235 till 200 dagar (SFS 1972:332). Samtidigt har antalet dagar för GU till bistånds- och katastrofinsatser minskats från 450 till 360 (SFS 1972: 360).

Den 17 februari 1972 har departementschefen beslutat (TKG 220:720085), att GU i militära befattningar för officers- och underofficersuttagna värnpliktiga vid armén samt för värnpliktiga vid flottan, kustartilleriet och flygvapnet som rycker in till sådan utbildning under utbildningsåret 1972/73 skall ha den längd som anges i tabell 4:3. Tjänstgöringstidens längd för övriga värnpliktiga vid armén är jämväl angiven i tabellen.

Tjänstgöringstiden för uttagna för utbildning i hittillsvarande specialtjänst har jämväl reducerats i huvudsak i likhet med vad som gäller övriga värnpliktiga inom samma kategorier. Tiden varierar för olika befattningar från omkring 250 dagar upp till 450 dagar.

För värnpliktiga i handräckningstjänst görs i avvaktan på beslut med anledning av förslag från utredningen om handräckningsvärnpliktiga (SOU 1972:53) en mindre förkortning av tjänstgöringstiden under 1972/73.

Enligt bemyndigande den 7 april 1972 har chefen för försvarsdepartementet tillkallat sakkunniga för utredning rörande värnpliktigas utbildning och utnyttjande m. m. — 1972 års värnpliktsutredning (VU 72).

Repetitionsutbildning

RU berör årligen omkring 100 000 värnpliktiga. RU är den sammanfattande benämningen för krigsförbandsövningar, särskilda övningar, fackövningar, särskilda fackövningar och mobiliseringsövningar. RU genomförs i regel i det krigsförband vid

vilket den värnpliktige är krigsplacerad, dvs. det förband till vilket han skall instäl- la sig vid en eventuell mobilisering.

Vid ändrad organisation, tillkomst av ny materiel och nya förfaringssätt skall den värnpliktige under RU kunna ges kompletterande utbildning. RU skall vidare kunna medge omskolning i samband med omplacering till annan krigsbefattning, exempelvis vid överföring från fältförband till lokalförsvarsförband.

Krigsförbandsövningar genomförs i princip av förbanden vart fjärde år. Huvudändamålet är att samträna förbanden. Tyngdpunkten i utbildningen förläggs därför till förbandsutbildningen. Den enskilde soldatens befattningsutbildning begränsas till vad som absolut behövs för att han skall kunna lösa sina uppgifter i förbandet. Krigsförbandsövningar avslutas ofta med större övningar där förband från olika försvarsgre- nar och truppslag m. m. samövas.

Antalet krigsförbandsövningar är för en värnpliktig högst 5. De har olika längd beroende på vilken försvarsgren den värnplik- tige tillhör och i vilken befattning han är krigsplacerad. Dagantalet framgår av tabell 4:1.

En värnpliktig vid armén och flottan är under värnpliktstiden i de flesta fall krigs- placerad i mer än en typ av krigsförband eller enhet. Han är i regel först krigspla- cerad i ett fältförband om han tillhör armén och på ett stamstridsfartyg om han tillhör flottan. Han omkrigsplaceras senare till lo- kalförsvarsförband eller etappförband vid armén och på hjälpfartyg eller i landför- band vid flottan.

Vid kustartilleriet och flygvapnet är den värnpliktige i de flesta fall under hela sin värnpliktstid krigsplacerad i samma typ av krigsförband. Del av de värnpliktiga vid flygvapnet liksom även vid flottan överförs under senare delen av värnpliktstiden till armén för omskolning och krigsplacering i lokalförsvarsförband. Värnpliktiga oavsett försvarsgren kan också efter fullgjord GU och — i regel — del av RU genom uppskov disponeras för användning inom annan del av totalförsvaret. Värnpliktiga som medges

uppskov för krigsplacering inom civilförsva- ret kan där åläggas en tjänstgöringsskyldig- het motsvarande den som återstår för veder- börande i hans egenskap av värnpliktig.

De värnpliktiga genomför normalt 2 el- ler 3 krigsförbandsövningar vid fältförband. Återstående krigsförbandsövningar fullgörs normalt i lokalförsvarsförband eller etapp- förband. 4 år mellan krigsförbandsövning- arna har av 1960 års värnpliktsutredning ansetts vara maximum för att erforderliga färdigheter för insats vid mobilisering skall kunna garanteras.

De förband som ställs till krigsorganisa- tionens förfogande efter varje GU-omgång bedöms bli fullt effektiva delar av organisa- tionen först sedan de har inordnats i större förband — bataljon och brigad — under en krigsförbandsövning.

Mellan krigsförbandsövningarna inplaceras särskilda övningar för vissa värnpliktiga som ingår i förband med särskilt komplicerad stridsteknik eller utrustning. Dessa övning- ar genomförs vid armén och kustartilleriet med flertalet fältförband och omfattar an- tingen enbart personal i officers- och under- officersbefattning eller all personal i nyckel- befattningar. Övningen är elva dagar lång och förläggs i regel till sommaren. Även vid flottan omfattar särskild övning elva dagar men genomförs endast för personal som är placerad i befattning för värnpliktig officer. Vid flygvapnet omfattar övningen fyra dagar och fullgörs i princip av samma personalkategorier som vid armén.

Mobiliseringsövningar genomförs vid vissa förband och kan bestå av mobiliseringsge- nomgång eller mönstringsövning.

Mobiliseringsövningarna fullgörs av ett begränsat antal värnpliktiga varje år. Mo- biliseringsgenomgångarna avser ett fåtal nyckelbefattningar i ett förband och mönst- ringsövningarna genomförs av ett litet antal förband som är av särskild betydelse för att avvärja kupperfall. En mobiliseringsövning omfattar i regel högst 24 timmar.

För att tillgodose de behov av befattnings- utbildning och kompletteringsutbildning som föreligger i samband med bl. a. överfö- ring till annan befattning får tid för krigs-

Tabell 4:3 Grundutbildningens längd för värnpliktiga i militära befattningar under utbildningsåret 1972/73

Värnpliktskategori	Armén		Flottan	Kustartilleriet	Flygvapnet
	Antal dagar		Antal dagar	Antal dagar	Antal dagar
	Alt. I	Alt. II			
Värnpliktiga G	235	235	306	235	235
Värnpliktiga F	270	292	350	235	235
Värnpliktiga E	302	338	436		332—346 ⁹
Ubef. uttagna	302	338	350	304	269—346 ⁹
Uoff. uttagna (sammanhängande utbildning)	405 ¹ 360 ² 450 ³		350 ⁶ 436 ⁷	360 ⁸ 405 ⁷	420 ¹⁰ 360 ⁷
Off. uttagna					
med sammanhängande utb	450 ⁴		526	495	450
med delad utb. grupp A ⁵	450+45				
med delad utb. grupp B	360+90				

¹ Grupp A, som omfattar vissa vpl. vid pansar-, ingenjör- och signaltrupperna

² Grupp B, som omfattar huvuddelen

³ Grupp C, som omfattar vpl. för vissa speciella befattningar

⁴ Omfattar huvuddelen

⁵ Omfattar vpl. vid pansar-, ingenjör- och signaltrupperna

⁶ Som avlagt sjökapt.- eller sjöingenjörsexamen

⁷ Andra

⁸ Stabstjänstvärnpliktiga

⁹ Antal dagar beroende på befattning

¹⁰ Fototolkar

förbandsövning eller särskild övning användas. Övningen kallas därvid fackövning eller särskild fackövning.

4.1.2 Vapenfria tjänstepliktiga

Efter egen ansökan samt efter beslut av vapenfrinämnden kan värnpliktig medges att i stället för värnpliktstjänstgöring fullgöra vapenfri tjänst. Sådant medgivande förutsätter att särskilda i vapenfriförfattningarna angivna villkor är för handen. Vapenfri tjänstepliktig är enligt lagen om vapenfri tjänst (1966:413) skyldig att för sin utbildning tjänstgöra totalt 450 dagar. Den som skall utbildas till särskilt kvalificerade uppgifter kan dock åläggas tjänstgöring under totalt 540 dagar. Uttagning av vapenfria tjänstepliktiga sker företrädesvis till följande tjäns-

ter: brandtjänst, reparationstjänst, vårdtjänst, lantbrukstjänst, ekonomitjänst samt expeditionstjänst. Ansvaret för uttagning, utbildning och redovisning av vapenfria tjänstepliktiga åvilar arbetsmarknadsstyrelsen.

Tjänstgöringen fullgörs som regel enligt ett av följande alternativ, varvid de av arbetsmarknadsstyrelsen begagnade benämningarna GU och RU används. (Enligt lagen om vapenfri tjänst kan tjänstgöringen för vapenfri fördelas i omgångar över hela värnpliktstiden. Lagen gör ingen indelning i GU och RU.)

Alt. I GU 375 dagar och RU 3×25 dagar

Alt. II GU 325 dagar och RU 5×25 dagar

GU, som i regel fullgörs i en följd, uppdelas innehållsmässigt på allmän introduk-

tion till GU, befattningsutbildning (kursbunden) och tillämpningsutbildning. RU, som kan vara centraliserad eller decentraliserad, fördelas över hela värnpliktstiden t. o. m. 47 års ålder. Målet för RU är att vidmakthålla tidigare kunskaper erhållna under GU och tillföra nya kunskaper som är nödvändiga för att vapenfri tjänstepliktig skall kunna fullgöra sina uppgifter i den befattning i vilken han krigsplacerats. RU genomförs som regel vart fjärde eller sjätte år räknat från det år då GU avslutats och efter särskild utbildningsplan.

Med anledning av att tiden för GU av värnpliktiga reducerats i enlighet med vad som sagts i det föregående har de vapenfria tjänstepliktigas utbildningstid minskats. För huvuddelen av de vapenfria har utbildningstiden fr. o. m. den 1 juli 1972 fastställts till 420 dagar (SFS 1972:347), dvs. ungefär lika lång tid som huvuddelen av de underbefälsuttagna värnpliktiga, som omfattas av den tidigare omnämnda försöksverksamheten, fullgör i form av GU och RU.

4.1.3 Inskrivningsskyldiga

Som här tidigare nämnts är svensk man värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller 18 år. Under vissa förutsättningar kan dock en yngling på egen ansökan och med målsmans samtycke inskrivas såsom underårig (förtidsinskrivning). Han är då i lagens mening värnpliktig från och med inskrivningen. Sådan förtidsinskrivning får medges tidigast det år vederbörande fyller 16 år under förutsättning att militärutbildningen inte påbörjas förrän det påföljande kalenderåret. För sådana som innehar medborgarskap även i annan stat samt sådana som vinner svenskt medborgarskap vid en senare tidpunkt än det år de fyller 18 år gäller särskilda bestämmelser. Huvudregeln är att värnplikten skall fullgöras i den stat där vederbörande är varaktigt bosatt. Befrielse från tjänstgöringsskyldighet i fred kan medges enligt i värnpliktslagen särskilt angivna villkor.

Tidigast det år den värnpliktige fyller 18 år kallas han till inskrivningsförrättning, där han under två dagar genomgår medicinska och psykologiska undersökningar och prov samt lämnar uppgifter i övrigt (skolutbildning, yrke etc.) som är av betydelse för beslut om hans tjänstgöringsförhållanden m m såsom värnpliktig. Beslut fattas av inskrivningsnämnd och innebär i stort antingen att den värnpliktige uttages för viss utbildning eller att han frikallas från värnpliktens fullgörande eller tillfälligt undantas från denna skyldighet och prövas på nytt vid ett senare tillfälle, dock skall avgörande träffas om hans lämplighet att fullgöra värnplikt senast det år han fyller 21 år.

4.2 Nytt tjänsteställningssystem inom krigsmakten

Inom krigsmakten används ett särskilt system som anger personalens tjänsteställning, dvs. inbördes turordning i tjänsten. Tjänsteställningssystemet är ett hjälpmedel för att bestämma rätten och skyldigheten att ta befäl.

Sedan tjänsteställningsfrågan närmare utretts beslöt Kungl. Maj:t den 26 mars 1971 att med tillämpning fr. o. m. den 1 juli 1972 införa ett nytt tjänsteställningssystem inom krigsmakten.

I prop 1972:44 med förslag till lag om ändring i värnpliktslagen m. m. lämnas en redogörelse för såväl det gamla som det nya tjänsteställningssystemet. Av propositionen kan inhämtas bl. a. följande. För sammanhangets skull redovisas samtliga tjänstegrader m. m. även om UFV uppdrag väsentligen berör befälsnivåerna kompanibefäl, plutonsbefäl och gruppbefäl samt de meniga.

Det tidigare tjänsteställningssystemet

Regler för att i oförutsedda situationer avgöra vem som skall ingripa finns sedan länge inom krigsmakten. Med tjänsteställning förstås, som redan antytts, den inbördes turordningen i tjänsten och systemet innehåller de regler som anger denna turordning. Tjänsteställningen är således ett hjälpmedel för

att bestämma skyldighet och rätt att ta befälet i chefens och ställföreträdarens frånvaro.

Regler om befälsrätt är nödvändiga under krigsförhållanden. Att dessa regler också tillämpas i fred motiveras främst av att fredsverksamhetens huvudsyfte är utbildning för kriget. För att krigsmakten snabbt skall kunna utveckla full effekt måste de rutiner som skall tillämpas i krig nötas in i fred. Givetvis kan också i den övriga fredsverksamheten uppstå situationer i vilka det behövs allmänna regler om befälsrätt.

Tjänsteställningen har också en viss psykologisk betydelse för mindre rutinerat befäl. Även om militärpsykologiska urvalsmetoder för bedömning av befälslämplighet under de senaste åren har fått ökad tillförlitlighet, kan inte rimligen alla chefsbefattningar i krigsorganisationen besättas med individer som i kraft av sina personliga egenskaper betraktas som självklara ledare av sin omgivning och som därför spontant accepteras såsom chefer av sina underlydande. Många chefer behöver därför tjänsteställningen som hjälp för att utöva sitt befäl.

De militära tjänstegraderna representerar vad man i dagligt tal menar med tjänsteställning. I fråga om civilmilitär och civil personal motsvaras tjänstegrad av tjänstklass resp. tjänstegrupp med samma benämning som de militära tjänstegraderna.

Den inbördes turordningen emellan de tjänstegrader som före den 1 juli 1972 användes inom armén framgår av tabell 4:4.

Tjänstegraderna för officerare fördelades i det äldre systemet över tre nivåer. Tjänstegraderna 1—3 omfattade därvid generalspersoner, tjänstegraderna 4—7 regementsofficerare och tjänstegraderna 8, 10 och 12 kompaniofficerare.

Inom flottan användes för flera av de nämnda tjänstegraderna särskilda benämningar såsom amiral, kommendör, kommandörkapten av 1. och 2. graden, flaggunderofficer och högbåtsman. Särskilda tjänstegradsbenämningar fanns också vid vissa truppslag inom armén, inom kustartilleriet och inom flygvapnet.

Tabell 4:4 Tjänstegrader före 1 juli 1972

Ordningsföljd	Befälsgrupp		
	Officerare	Underofficerare	Underbefäl
1	General		
2	Generallöjtnant		
3	Generalmajor		
4	Överste ¹		
5	Överste		
6	Överstelöjtnant		
7	Major		
8	Kapten		
9		Förvaltare	
10	Löjtnant		
11		Fanjunkare	
12	Fänrik		
13		Sergeant	
14			Rustmästare
15			Överfurir
16			Furir
17			Korpral
18			Vicekorpral

¹ I lönegrad C 2 eller högre lönegrad.

Det nya tjänsteställningssystemet

Vid utformningen av det nya tjänsteställningssystemet var målet främst att undanröja de brister som fanns i den tidigare ordningen. Den vägledande principen var att åstadkomma ett logiskt samband mellan uppgifterna i krigsorganisationen och tjänsteställning. Tjänsteställningen skulle, med andra ord, ge ett uttryck för varje krigsmans relativa förmåga — kompetens — att utöva befäl.

Med hänsyn till den befälsrätt som organisatoriskt bör vara knuten till en befattning har vissa huvudtyper av befattningar i främst krigsorganisationen förts samman till typbefattningar. Typbefattningarna har placerats med hänsyn till kompetenskravet på olika nivåer, kompetensnivåer. Eftersom kravet på befälsförmåga varierar mellan befattningarna på samma kompetensnivå, har i vissa fall en skiktning skett även inom nivån.

Kompetensnivåerna är till antalet åtta,

nämligen nivån för högre chefer (H) samt regementschefer- (R), fredsbataljonschefer- (F), bataljonschefer- (B), kompanichefer- (K), plutonchefer- (P), troppchefer- (T) och gruppchefernivån (G).

Nivån H omfattar försvarets högsta militära befattningar och motsvarar i huvudsak befattningarna för tidigare generalspersoner och flaggmän. Till nivå R hänförs regementschefer, flottiljchefer, chefer i lägre regional instans m. fl. Till nivå F hör utbildningsbataljonschefer och andra befattningshavare som närmast under regementschefen eller motsvarande chef har ansvaret för verksamheten vid fredsförbanden. Nivå B inrymmer befattningar för bataljonschef och ställföreträdande bataljonschef i krigsorganisationen samt därmed jämförliga befattningar. Nivå K omfattar befattningar för kompanichef, ställföreträdande kompanichef och liknande befattningar i krigsorganisationen. I nivå P återfinns befattningar för plutonchef och liknande i krigsorganisationen. Till nivå T hör befattningar som chef för sådana avdelningar i krigsorganisationen som är mindre än pluton men större än grupp och befattningar som plu-

tonchefer ställföreträdare, kompanikvartermästare och stabsofficer. Nivå G slutligen omfattar krigsorganisationens befattningar för gruppchef och gruppchefer ställföreträdare.

Genom att varje typbefattning svarar mot en bestämd tjänstegrad får man ett klart samband mellan befälsrätt och tjänsteställning.

För att underlätta systematiken i reglementen och instruktioner har tjänstegraderna förts samman i befälsnivåer. Tjänstegraderna och deras ordningsföljd samt befälsnivåerna framgår av tabell 4:5.

Tjänsteställningen bestäms liksom före den 1 juli 1972 av tjänstegradernas ordningsföljd. För befäl med samma tjänstegrad bestäms tjänsteställningen av tjänsteåldern.

En jämförelse med tidigare ordning ger vid handen att tjänstegraderna förvaltare, rustmästare och vicekorpral utgått liksom ett flertal särbenämningar såsom ryttmästare, flaggunderofficer, styckjunkare, högbåtsman och konstapel. Vidare har ordningen mellan fänrik och fanjunkare kastats om.

Hittills använda gruppbenämningar har försvunnit eller ändrats. Benämningarna i

Tabell 4:5 Tjänstegrader, befälsnivåer m. m. fr. o. m. 1 juli 1972

Befälsnivå	Tjänstegradernas benämning			Mot befälsnivå svarande kompetensnivå
	Nr	Inom krigsmakten utom flottan	Inom flottan	
I. Generalspersoner (flaggmän)	1	General	Amiral	H
	2	Generallöjtnant	Viceamiral	
	3	Generalmajor	Konteramiral	
II. Regementsbefäl	4	Överste av 1. graden	Kommendör av 1. graden	R
	5	Överste	Kommendör	F och B
	6	Överstelöjtnant	Kommendörkapten	
	7	Major	Örlogskapten	
III. Kompanibefäl	8		Kapten	K och P
	9		Löjtnant	
	10		Fänrik	
IV. Plutonsbefäl	11		Fanjunkare	T
	12		Sergeant	
V. Gruppbefäl	13		Överfurir	G
	14		Furir	
	15		Korpral	

Tabell 4: 6 Jämförelser mellan tidigare och nya gruppbenämningar m. m.

Tidigare gruppbenämning	Ny gruppbenämning	Omfattar normalt tjänstegraderna nr
Officerare (yrkespersonal) Underofficerare (yrkespersonal)	Regementsofficerare Kompaniofficerare	1—9 8—10
Underbefäl (yrkespersonal) a. äldre personal b. yngre personal (furirer och lägre)	Plutonofficerare Gruppchefer	11—12 13—15
Reservofficerare	Reservofficerare/kompanibefäl och högre	1—10
Reservunderofficerare Värnpliktiga officerare	Reservofficerare/plutonsbefäl Värnpliktsofficerare/kompani- befäl	11—12 8—10
Värnpliktiga underofficerare	Värnpliktsofficerare/plutons- befäl	11—12
Värnpliktigt underbefäl	Värnpliktiga gruppchefer	13—15

det nya systemet är regementsofficerare, kompaniofficerare, plutonofficerare, gruppchefer, reservofficerare, värnpliktsofficerare och värnpliktiga gruppchefer. Av tabell 4:6 framgår dels vilka tjänstegrader som de nya grupperna omfattar, dels sambandet mellan tidigare och nya gruppbenämningar. I uppställningen har inte tagits med särskilda varianter inom systemet.

Som uppställningen visar används i den nya ordningen benämningarna regementsofficer och kompaniofficer i en annan betydelse än i det äldre systemet. I det tidigare angav begreppen, som förut har sagts, nivå medan de i det nya systemet används som beteckning på befälsgrupper. Av uppställningen kan också utläsas att tidigare yrkesunderofficerare härnäst kallas kompaniofficerare och innehar tjänstegraderna kaptan, löjtnant och fänrik samt att yrkesunderbefälet numera kallas dels plutonofficerare med tjänstegraderna fanjunkare och sergeant, dels gruppchefer med tjänstegraderna överfurir, furir och korpral.

Mot typbefattningar inom kompetensnivåerna B, K, P, T och G svarar en befattningsinriktad utbildning som är obligatorisk för all personal inom samma befälsgrupp. Utbildningen omfattar såväl teoretisk skoling som praktisk tjänstgöring. Tjänstegraden erhålls när genom föreskriven utbild-

ning kompetens har uppnåtts för krigsplacement i den typbefattning som svarar mot tjänstegraden.

Det anförda innebär att sambandet mellan lönesättning och tjänsteställning har brutits. Lönesättningen bestäms efter förhandlingar och beror på andra faktorer än de som reglerar befälsrätten. I det nya systemet innebär därigenom befordran två från varandra skilda åtgärder, tjänstetillsättning och tjänsteställningsbefordran. Reglerna för tjänstetillsättning berör bara yrkespersonalen och påverkas inte av tjänsteställningssystemet. Tjänsterna anges i fortsättningen inte med tjänstegrader utan med befattning eller gruppbenämning. Inte sällan medför brist på kvalificerat befäl i såväl freds- som krigsorganisationen att viss personal måste fullgöra uppgifter för vilka den formellt saknar kompetens. Av en sådan placering i högre befattning följer emellertid inte att vederbörande får den tjänstegrad som svarar mot den högre befattningen. Han har nämligen inte den kompetens som behövs för befordran till den högre tjänstegraden.

Också den civilmilitära personalens befattningar placeras på olika nivåer, funktionsnivåer, som motsvarar de militära kompetensnivåerna. Mot civilmilitär typbefattning svarar en bestämd tjänsteklass med samma benämning som motsvarande tjäns-

tegrad.

Vad slutligen gäller den civila personalen inom krigsmakten finns inget behov av regler om tjänsteställning. Civil personal tillhör i stället fyra tjänstegrupper, varav en jämställs med regementsbefäl och högre befäl, en med kompanibefäl, en med plutonsbefäl samt en med gruppbefäl och meniga.

4.3 Förordnandeföreskrifter m. m. för värnpliktiga

Som tidigare angivits har ett nytt tjänsteställningssystem införts inom krigsmakten fr. o. m. den 1 juli 1972. I anslutning härtill och med giltighet fr. o. m. sagda dag har i go nr 228/1972 (TKG 123: 720203) föreskrifter meddelats rörande förordnanden av värnpliktig militär och civilmilitär personal. I huvudsak innehåller förordnandeföreskrifterna följande.

Värnpliktig militär och civilmilitär personal förordnas i tjänstegrad respektive tjänsteklass. Värnpliktig civil personal placeras i tjänstegrupp. Vad i föreskrifterna sägs om förordnande i tjänstegrad(-klass) gäller om inte annat anges även för placering i tjänstegrupp.

Värnpliktig är skyldig att motta förordnande och fullgöra de åligganden som enligt gällande reglementen, instruktioner och övriga föreskrifter är förenade med förordnandet. Förordnande meddelas att gälla tills vidare, som regel dock längst intill värnpliktstidens utgång. Förordnande vid GU slut meddelas fr. o. m. dagen efter utryckningsdagen. Förordnande i viss tjänstegrad (-klass) meddelas värnpliktig när han genom föreskriven utbildning förvärvat erforderlig kompetens och i övrigt är lämplig för krigsplacering i den befattning som svarar mot tjänstegraden(-klassen). Under GU meddelas förordnande i viss tjänstegrad utan att kompetens för krigsplacering uppnåtts. För sådant förordnande fordras dock att värnpliktig med godkända vitsord har genomgått viss bestämd del av utbildningen. Förordnande meddelas skriftligt enligt anvisningar som utfärdas av överbefälhavaren. Om ut-

tagningen ändras för värnpliktig under GU, förordnas han enligt de regler som gäller för den kategori till vilken han hänförs genom ändringen. Förordnande meddelas (återkallas) av s. k. förordnandemyndighet. Förordnande som värnpliktig upphör att gälla vid anställning såsom militär eller civilmilitär personal.

Förordnande som värnpliktigt militärt eller civilmilitärt befäl innebär, om ej annat föreskrives, att vederbörande under den tid förordnandet gäller innehar angiven tjänstegrad(-klass) under all tjänstgöring enligt värnpliktslagen och under sådan tjänstgöring eller vid sådana tillfällen i övrigt, då uniform får bäras enligt Tjänstereglemente för krigsmakten (TjRK). Motsvarande gäller för civil personal som placerats i tjänstegrupp.

Förordnande av värnpliktig militär personal i tjänstegrad under GU och vid GU slut meddelas enligt tabell 4:7.

Förordnande av värnpliktig militär personal i tjänstegrad under GU till civilmilitär befattning och i tjänsteklass vid GU slut meddelas enligt tabell 4:8.

Förordnandetidpunkt skall enligt försvarsgrenschefs närmare bestämmande i möjligaste mån anpassas till avslutning av visst utbildningsskede i GU. Förordnande som skulle ha meddelats under pågående övningsuppehåll får gälla fr. o. m. dagen för övningsuppehållets början. Ändring av antalet tjänstgöringsdagar för förordnande till viss tjänstegrad(-klass) regleras genom beslut av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall. Värnpliktig som under GU ej erhållit godkända vitsord vid tidpunkt för förordnande enligt tabell 4:7 respektive 4:8 får efter särskild prövning förordnas senare under GU. Värnpliktig som vid GU slut ej erhållit godkända vitsord, förordnas i den lägre tjänstegrad (-klass) för vilken han befinner lämplig. Den som härvid ej erhållit godkända vitsord för krigsplacering i befattning för gruppbefäl skall vara menig.

Förordnande efter GU förekommer dels beträffande den som genomgått frivillig befälsutbildning, dels i samband med krigsplacering i vissa fall, dels ock i fråga om

värnpliktig civilmilitär och civil personal, som överförts eller omskolats.

Förordnande skall återkallas för den som prövats vara olämplig att utöva befäl på grund av oförmåga, dåligt uppförande eller opålitlighet och för den som lider av sådant fel eller lyte eller sådan sjukdom, som utgör varaktigt hinder för hans tjänstgöring som

befäl. Innan förordnande återkallas skall den som avses avförordnas ges tillfälle att skriftligen yttra sig.

Talan mot beslut om förordnande (placement i tjänstegrupp) förs genom besvär hos försvarsgrenschef, chefen för värnpliktsverket och överbefälhavaren.

Tabell 4:7 Förordnande av värnpliktig militär personal i tjänstegrad under GU och vid GU slut

Värnpliktig uttagen för utbildning till	Minsta antal dagar ¹ för förordnande till			
	Korpral	Furir	Sergeant	Fänrik ²
<i>Plutonsbefäl</i> (kompanibefäl)				
Armén och kustart samtliga samt flottan flertalet	180	330	450	540
Flottan, linje A sjöbefäl (resoff)	120	300		450
Flottan, sjöbefäl (vpl off)	90	180	360	
Flygvapnet samtliga	180	330	420	510
<i>Gruppbefäl</i>				
Armén, marinen och flygvapnet	240	330		

¹ Om längre grundutbildningstid tidigast dagen efter utryckningsdagen.

² Vid utbildning till regementsofficer efter avslutning av lämpligt utbildningsskede dock tidigast efter 540 dagar.

Tabell 4:8 Förordnande av värnpliktig militär personal i tjänstegrad under grundutbildning till civilmilitär befattning och i tjänsteklass vid grundutbildnings slut

Värnpliktig uttagen för utbildning till	Minsta antal dagar för förordnande till			
	Korpral	Furir ²	Sergeant ³	Fänrik ⁴
<i>Kompanibefälsnivå</i>				
Apotekare	—	160	210	240
Läkare	135 ¹	160	210	240
Läkarassistent (Tandläkare)	135 ¹	160	210	240
Veterinär	—	160	270	345
<i>Plutonsbefälsnivå</i>				
Personalvårdsassistenter	180	240	330 ⁵	
Tekniker lv				
Radartekniker art				
Tekniker KA				
Systemtekniker FV				
Meteorolog				

¹ Vid kalendarisk anpassning från dagen efter läkarassistentenskola

² Vid kalendarisk anpassning
a. för apotekare efter apotekarbefälsskola
b. för läkare efter miljöutbildningsskedet

³ Vid kalendarisk anpassning
a. för apotekare efter apotekarfackskola

b. för läkare efter krigskirurgisk kurs
c. för läkarassistent efter förberedande sjukvårdstjänstgöring

⁴ Vid kalendarisk anpassning efter avslutad grundutbildning

⁵ Om längre grundutbildningstid tidigast vid utryckningen

5.1 MPI enkätundersökning m. m.

5.1.1 MPI undersökning

MPI har under hösten 1971 med Kungl. Maj:ts medgivande för UFV räkning utfört en enkätundersökning bland ett urval värnpliktiga under såväl GU som RU i syfte att utröna de värnpliktigas ekonomiska och sociala situation m. m. Rapporten över undersökningen är som bilaga fogad till UFV betänkande och publiceras särskilt.

Undersökningen omfattade, såvitt gäller GU, alla värnpliktiga vid I 4, I 16 och KA 5, som ryckte ut i början av hösten 1971, samt alla underofficersuttagna värnpliktiga vid kustartilleriet 1970/71. Urvalet omfattade 1 900 värnpliktiga. Bortfallet uppgick till ca 12 procent av urvalet. Urvalet beträffande RU (krigsförbandsövning) gjordes som en typ av sannolikhetsurval, ett s. k. flerstegsurval, ur arméns andra övningsomgång 1971/72. Urvalet omfattade 1 495 värnpliktiga och bortfallet uppgick till 14,6 procent.

Av det omfattande materialet får man fram en ganska detaljrik bild, socialt och ekonomiskt, av den värnpliktige såväl under GU som under RU. MPI framhåller emellertid att möjligheten att generalisera de resultat som framkommit i undersökningen beträffande GU begränsas bl. a. med hänsyn till det sätt på vilket urvalet ur populationen med hänsyn till omständigheterna måst ske. Möjligheterna att generalisera till värnplik-

tiga under RU inom armén torde enligt MPI vara goda. UFV har vid studium av undersökningsresultatet funnit att detta i stort sett stämmer överens med den uppfattning om de värnpliktigas förhållanden, som UFV på andra grunder kommit fram till. UFV anser sig därför kunna utnyttja materialet för att ge en någorlunda tillförlitlig bild av de värnpliktigas situation. UFV är dock medveten om att situationen för t. ex. värnpliktiga vid förband i övre Norrland kan förete ganska betydande avvikelser från den som återspeglas i den nu aktuella undersökningen. Detsamma kan gälla t. ex. värnpliktiga på Gotland eller vid kustflottan. Det nu sagda gäller bl. a. möjligheterna till hemresor och den därmed eventuellt sammanhängande trivselfaktorn.

En värnpliktig under GU skulle med användande av medianvärden och, i förekommande fall, genomsnittsvärden i undersökningsresultatet kunna tecknas på följande sätt.

Han är vid inryckningen 20 år. Han är ogift och sammanbor inte heller med fästmö eller motsvarande och har inga barn. Han bor hos sina föräldrar. Han är förvärvsarbetande med privat anställning. Hans månadsinkomst var före inryckningen 1 500—2 000 kr. Han har ingen inkomst eller ersättning från arbetsgivaren under militärtjänstgöringen och ingen förvärvsinkomst under veckosluten eller övningsuppehållen. Han har varken före eller under militärtjänstgöringen

några utgifter av typ räntor, amorteringar och avbetalningar. Han lånar inte pengar under GU men däremot utnyttjar han 1 000—2 000 kr av sina besparingar. Han återgår till sitt tidigare arbete efter utryckningen.

Rekryten anser att hans ekonomi före inryckningen var god eller mycket god medan den uppfattas som ganska eller mycket dålig under militärtjänstgöringen. Den värnpliktige trivs varken bra eller dåligt.

Av MPI rapport inhämtas i övrigt bl. a. följande angående de värnpliktiga under GU. Ca 26 procent av de värnpliktiga var vid inryckningen studerande. De anställda utgjorde ca 69 procent, medan 2 procent var jordbrukare eller egna företagare. Mindre än en procent uppgav att de före inryckningen var arbetslösa medan arbetslösheten efter utryckningen var ca 9 procent.

Av de värnpliktiga under GU uppgav ca 19 procent att de var sammanboende med maka eller fästmo (motsv). Endast ca en tredjedel av de sammanboende var gifta. Ca 43 procent av de sammanboende hade barn. De sammanboende hade i större utsträckning än de övriga egen bostad. Drygt hälften av de sammanboende hade både före och under GU maka (motsv.) med inkomst av tjänst m. m. — i flertalet fall om högst 2 000 kr per månad. Mer än hälften av de sammanboende hade bostadsbidrag under GU. Något mindre än hälften av de sammanboende hade familjepening. Familjepening utgick i mycket större utsträckning till gifta sammanboende än till ogifta sammanboende. Sammanboende hade i större utsträckning än övriga värnpliktiga såväl före som under tjänstgöringen utgifter i form av räntor, amorteringar eller avbetalningar. Värnpliktiga sammanboende ansåg i stor utsträckning att deras ekonomi under militärtjänstgöringen var mycket dålig. De sammanboende trivdes något sämre under GU än övriga värnpliktiga.

Nio värnpliktiga hade socialhjälp före inryckningen medan antalet socialhjälpfall under militärtjänstgöringen ökade till 29. Den andel som fick ekonomisk hjälp från anhöriga ökade från ca 19 procent före

inryckningen till ca 33 procent under militärtjänstgöringen. Ca 87 procent av de värnpliktiga har utnyttjat något av sina besparingar under tjänstgöringen. Medianvärdet för utnyttjade besparingar ligger på 1 000—2 000 kr. Drygt 40 procent anger att de varit tvungna att låna pengar. De värnpliktiga har under tjänstgöringen i genomsnitt haft egna utlägg för resor per månad med 51—75 kr. Ca 73 procent av de värnpliktiga bodde före inryckningen hos sina föräldrar. Av dem som vid inryckningen hade någon form av egen bostad hade två tredjedelar denna kvar vid utryckningen. Som skäl för att man avstod bostaden har bl. a. uppgivits att man ej hade råd med hyran (ca 50 procent) eller att man ej fick hyra ut i andra hand (ca 10 procent). Det är främst de ensamstående som varit tvungna att göra sig av med bostaden. Av de ensamstående hade endast ca 5 procent bostadsbidrag.

De flesta värnpliktiga gjorde sin militärtjänstgöring mindre än 51 km från hemorten. De åkte hem minst en gång i veckan och var i stort sett nöjda med hemresemöjligheterna. Det vanligaste färdssättet var bil. Som ovan nämnts bör materialet, såvitt gäller avstånds- och resefrågorna, tolkas med särskilt stor försiktighet med hänsyn till urvalet av GU-värnpliktiga.

Det ovan redovisade ger vid handen att den värnpliktiges ekonomiska situation genomsnittligt sett försämras under GU i jämförelse med hans förhållanden före inryckningen. Av tabell 5:1 framgår situationen före och under GU för några typfall som UFV tagit fram på grundval av MPI rapport. Av naturaförmånerna under GU har livsmedelskostnaden och del av beklädnads-kostnaden tagits med vid jämförelsen men däremot inte förmåner, som speciellt betingas av militärtjänstgöringen och som inte motsvarar den värnpliktiges normala behov under civila förhållanden t. ex. de fria ledighetsresorna och kasernhyra. UFV har grundat sina beräkningar av dessa kostnader på vissa uppgifter (hösten 1971) från försvarets

materielverk.¹ Utryckningsbidraget har inte tagits med vid jämförelsen.

Det visar sig att av de exempel, som redovisas i tabellen, blir försämringen under GU störst för den ogifte menige. Han får med gjorda förutsättningar en minskning om 774 kr per månad. Den menige, som har förvärvsarbetande hustru och ett barn, får en försämring, som är mindre än hälften av den ogiftes. Motsvarande värnpliktig med hustru utan inkomst och ett barn får däremot en förbättring med 46 kr per månad i jämförelse med tiden före GU.

Vid en bedömning av nämnda typfall bör uppmärksammas, å ena sidan, att värdet av naturaförmånerna torde vara upptaget med lågt belopp räknat efter aktuellt pris per portion och dag samt, å andra sidan, att portionsuttaget minskar i stor omfattning under veckosluten. Vidare bör det uppmärksammas att de värnpliktiga har vissa utgifter som är speciellt betingade av värnplikts-tjänstgöringen. Sålunda har som nämnts de värnpliktiga, som deltog i undersökningen, en kostnad per månad för hemresor om 50 à 75 kr.

Om MPI rapport, såvitt gäller RU, används på motsvarande sätt får man fram följande bild av de sociala och ekonomiska förhållandena för *en värnpliktig under RU (KFÖ)*.

Han är 30—34 år gammal. Han är gift och har ett barn under 16 år. Han är förvärvsarbetande med privat anställning. Hans månadsinkomst var före inryckningen 2 500—3 000 kr. Han har ingen inkomst eller ersättning från arbetsgivaren under KFÖ och ingen förvärvsinkomst under veckosluten under KFÖ.

Hans maka är förvärvsarbetande med en månadsinkomst om högst 1 000 kr. Hans bostadskostnad ligger på 200—400 kr per månad. Han har utgifter av typ räntor och amorteringar om högst 300 kr per månad. Han lånar inte pengar under KFÖ men han utyttjar 200—400 kr av egna besparingar. Han får varken före eller efter inryckningen socialhjälp. Före inryckningen har han inte heller bostadstillägg. Däremot får han under KFÖ bostadsbidrag om högst 10 kr per

dag. Han uppbär under KFÖ familjepening om 16—20 kr per dag. Han är under KFÖ förlagd 50—150 km från hemorten. Han reser hem någon eller några gånger under KFÖ. Han färdas därvid i bil.

Repetitionssoldaten anser att hans ekonomi före inryckningen var ganska god medan den uppfattas som varken god eller dålig under KFÖ. Här bör noteras att sådana som skulle få allvarliga ekonomiska svårigheter vid inkallelse beviljas anstånd med fullgörande av tjänstgöringen. Den värnpliktige trivs ganska bra under KFÖ.

Vidare inhämtas från rapporten bl. a. följande angående värnpliktiga under KFÖ. Av de värnpliktiga under KFÖ var ca 87 procent anställda och ca 9 procent jordbrukare eller egna företagare. Endast 2,5 procent var studerande. De arbetslösa utgjorde 1,7 procent. Mindre än 3 procent saknade inkomst före inryckningen. Drygt hälften av de värnpliktiga hade inte någon inkomst eller ersättning under KFÖ från arbetsgivare eller egen rörelse. Av de övriga hade de flesta (ca 63 procent) mellan 20—29 procent av den normala bruttolönen.

Ca 70 procent av de värnpliktiga under KFÖ var gifta och ca 79 procent var sammanboende med maka eller fästmo (motsv.). Ca 62 procent av de värnpliktiga hade hemmavarande barn under 16 år — flertalet ett eller två barn. Ca 8 procent hade hemmavarande barn över 16 år. Omkring hälften av de sammanboende hade maka (motsv.) med inkomst av tjänst m. m. Närmare 60 procent av de sammanboende hade bostadsbidrag under KFÖ. Av sammanboende värnpliktiga hade ca 68 procent familjepening.

Av MPI rapport kan vidare bl. a. inhämtas att antalet personer med socialhjälp steg från 8 (0,3 procent) före inryckningen till

¹ Försvarets materielverk har i augusti 1971 beräknat kostnaderna för livsmedel till 5: 70 kr per man/dag under GU, 5: 84 kr per man/dag under RU och 8: 70 kr per man/dag ombord. UFV räknar med en uppskattad dagskostnad för livsmedel om 6 kr per man/dag. Kostnaderna för personal och förplägnadsmateriel förutsätts stanna på statsverket. För beklädnad och tvätt räknar UFV med 1 kr per man/dag, vilket är en mindre del av den totala beklädnadskostnaden.

Tabell 5:1 Skillnad mellan inkomster (ej bostadstillägg m. m.) före GU och värnpliktsförmåner under GU för några typfall. Belopp i kr per månad

Vpl. civil- stånd m m	Ink. m m före inryckn.			Vpl.-förmåner (våren 1972)					Skilln. kol. 9 o. 4
	Ink.	Prel. skatt m m	Skilln. kol. 2 o. 3	Penning- bidrag	För- plägnad m m	Fam.- penning	Bost.- bidrag	S:a kol. 5—8	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Menig, ogift	1 750	586	1 164	180	210	—	—	390	— 774
Menig, gift, 1 barn, hustru utan ink., bost.- kostn. 400 kr/mån	1 750	436	1 314	180	210	570	400	1 360	+ 46
Menig, gift, 1 barn, hustrus förvärvsink. 1 500 kr/mån., bost.- kostn. 400 kr/mån	1 750	586	1 164	180	210	470	—	860	— 304

KFÖ till 93 (7,6 procent) under KFÖ. Drygt 67 procent uppgav sig ha utnyttjat sina besparingar under KFÖ och ca 11 procent anger att de lånat pengar.

I tabell 5:2 redovisas situationen före och under KFÖ för några typfall. Tabellen visar att den ekonomiska situationen förändras mycket olika för de värnpliktiga beroende på dels familjeförhållandena och därmed möjligheterna till familjebidrag och dels om civila inkomster upp bärs under militärtjänstgöringen. Sämst är det för den ogifte utan civil inkomst under KFÖ. Han får en försämring under KFÖ om 733 kr per månad. Den gynnsammaste förändringen får familjeförsörjaren med flera barn och hemmavarande hustru utan inkomst, om han får bibehålla viss del av sin civila lön under KFÖ. Har han två barn, får han under angivna förutsättningar en förbättring om 580 kr per månad. Det bör uppmärksammas att i samtliga fall räknats med samma inkomst före inryckningen. I förekommande fall räknas med att 25 procent av normallönen bibehålls under KFÖ. Detta är i överensstämmelse med svenska arbetsgivareföreningens rekommendation till sina medlemmar. Även kommunalanställda får som regel bibehålla 25 procent av lönen under RU. Statsanställda bibehåller som regel en

större del av den civila inkomsten under RU. En statstjänsteman med 2 750 kr i månadslön (löneklass A 17 i ortsgupp 4) får bibehålla 2 007: 50 kr av bruttolönen för månad räknat. En jämförelse av den ekonomiska situationen före och under KFÖ för värnpliktiga med ovan angivna familjeförhållandena och med bibehållna civila löneförmåner om 25 procent utfaller fördelaktigast för låginkomsttagarna medan höginkomsttagarna gör en ekonomisk förlust under RU. Gränsen härför går dock så högt som vid en månadsinkomst om ca 5 200 kr.

Det bör uppmärksammas att de i tabell 5:2 redovisade förändringarna skulle bli något annorlunda om hänsyn tagits till slutskatteeffekten.

En jämförelse mellan värnpliktiga under GU och värnpliktiga under RU ger som väntat generellt sett helt olika bilder såväl socialt som ekonomiskt. Familjebildning, förvärvsarbete före inryckningen, högre inkomster etc är mera frekvent ifråga om värnpliktiga under RU än under GU. Förändringarna i ekonomin räknat per månad före respektive under militärtjänstgöringen (tabellerna 5:1 och 5:2) visar inte alltför stora skillnader ifråga om den ogifte värnpliktiga under GU och ogifte värnpliktiga under RU. Om civila löneförmåner utgår un-

Tabell 5:2 Skillnad mellan inkomster (ej bostadstillägg m. m.) före KFÖ samt inkomster och värmpfikt-förmåner under KFÖ för några tyfall. Belopp i kr per månad

	Ink. m m före inryckn.			Ink. m m efter inryckn. (25 % av normallönen)			Vpl.-förmåner (våren 1972)					S:a kol. 7 o. 12	Skilln. kol. 13 o. 4	
	Ink.	Prel. skatt m m	Skilln. kol. 2 o. 3	Ink.	Prel. skatt m m	Skilln. kol. 5 o. 6	Penning- bidrag	För- plagnad m m	Fam.- penning bidrag	Bost.- bidrag	S:a kol. 8-11	12	13	14
Menig, ogift, bostadskostnad 400 kr/mån	{ 2 750 { 2 750	1 137 1 137	1 613 1 613	— 688	— 155	— 533	270 270	210 210	— —	400 400	880 880	880 880	880 1 413	— 733 — 200
Menig, gift, 1 barn, hustru utan inkomst, bostadskostnad 400 kr/mån	{ 2 750 { 2 750	987 987	1 763 1 763	— 688	— 5	— 683	270 270	210 210	570 570	400 400	1 450 1 450	1 450 1 450	1 450 2 133	— 313 + 370
Menig, gift, 1 barn, hustrus förvärsink, 1 000 kr/mån, bostadskostnad 400 kr/mån	{ 2 750 { 2 750	1 137 1 137	1 613 1 613	— 688	— 155	— 533	270 270	210 210	570 570	150 150	1 200 1 200	1 200 1 200	1 200 1 733	— 413 + 120
Menig, gift, 2 barn, hustru utan inkomst, bostadskostnad 400 kr/mån	{ 2 750 { 2 750	987 987	1 763 1 763	— 688	— 5	— 683	270 270	210 210	780 780	400 400	1 660 1 660	1 660 1 660	1 660 2 343	— 103 + 580
Menig, gift, 2 barn, hustrus förvärsink, 1 000 kr/mån, bostadskostnad 400 kr/mån	{ 2 750 { 2 750	1 137 1 137	1 613 1 613	— 688	— 155	— 533	270 270	210 210	780 780	150 150	1 410 1 410	1 410 1 410	1 410 1 943	— 203 + 330

der RU blir försämringen för rekryten dock betydligt större än för repetitionssoldaten. Förändringen för familjeförsörjaren med ett barn och utan civila inkomster under militärtjänstgöringen blir enligt redovisningen i nämnda tabeller ogynnsammast för repetitionssoldaten. Situationen blir dock den motsatta om den värnpliktige under RU får bibehålla 25 procent av sina civila löneför-måner.

MPI rapport innehåller en mängd ytterligare uppgifter av intresse, vilka ger en än mera nyanserad bild av de värnpliktigas förhållanden m. m. UFV kommer att i fortsättningen av detta betänkande återkomma till rapporten vid behandlingen av olika del-frågor.

5.1.2 Viss undersökning av psykiska och psykosomatiska insufficiensreaktioner under GU

Överläkare Åke Bliding och doktor Bengt Sandberg, Lund, har till UFV redovisat en sammanställning av ekonomiska förhållanden m. m., som framkommit vid en av dem utförd undersökning, benämnd »Undersökning av psykiska och psykosomatiska insufficiensreaktioner under militär grundutbildning» (Försvarsmedicinska forskningsdelegationens projekt nr 23: 111/71). Sammanställningen finns fogad som bilaga till detta betänkande.

Sammanställningen bygger huvudsakligen på material, som insamlats utbildningsåren 1969/70 och 1970/71 vid 3 arméförband. Totalt har undersökningen omfattat 13 000 värnpliktiga under åren 1966/67—1971/72.

Av sammanställningen inhämtas bl. a. följande.

Det framgår att 14—19 procent av de värnpliktiga räknar med att få svåra ekonomiska problem genom inryckningen och att andelen värnpliktiga, som rapporterar sådana problem ökar under utbildningsårets gång. Det är en minoritet som inte upplever att inryckningen till militärtjänstgöring ger ekonomiska problem.

Av de värnpliktiga, som remitterats till

psykiater under GU, har 20—30 procent rapporterat aktuella ekonomiska problem. Många av dessa uppges vara primärt psykiskt stabila och socialt välanpassade personer, som med bättre ekonomiskt stöd aldrig skulle utvecklat psykiska eller psykosomatiska insufficienser med avbruten GU och eventuellt i vissa fall bestående eller recidiverande symptomatologi som följd.

5.2 Jämförelser mellan värnpliktsförmåner och vissa förvärvsinkomster m. m.

UFV har funnit det vara av intresse att som komplement till de uppgifter, som redovisats under avsnittet 5.1, jämföra den ekonomiska situationen för, å ena sidan, de värnpliktiga och, å andra sidan, några olika kategorier förvärvsarbete, nämligen statligt anställda tjänstemän samt industriarbetare. Det bör påpekas att statliga tjänster anges med våren 1972 gällande tjänstebestämmelser och löne- grader. UFV kommer också att bl. a. något beröra låginkomstutredningen sett ur det perspektiv, varom här är fråga.

Värnpliktsförmånerna under GU såsom de beräknats i föregående avsnitt uppgår för menig ogift till 390 kr för månad (våren 1972). Om förmånerna omräknas till skattepliktig inkomst blir beloppet 472 kr (kommunal utdebitering 24 kr). Vid beräkning av skatten har förplägnadsförmånerna m. m. (210 kr/mån) dock beräknats till 260 kr för månad enligt riksskatteverkets anvisningar för beräkning av preliminär A-skatt för år 1972. Beloppet 472 kr motsvarar något mer än en tredjedel av lönen i löneklass A 1 (1 272 kr/mån. på 4-ort) på statlig löneplan. Lönegrad A 1 gäller för fast anställd menig under första anställningsåret.

Förmånerna under GU för menig gift med ett barn och hustru utan inkomst samt en bostadskostnad om 400 kr per månad har i avsnitt 5.1 beräknats till 1 360 kr per månad. Omräknat till skattepliktig inkomst på ovan angivet sätt blir beloppet 1 882 kr. Detta belopp ligger mellan lönen i löneklasserna A 8 och A 9. För jämförelse kan nämnas att instruktörsaspirant (teknikeraspi-

rant) är placerad i lönegrad Ag 7 (1 714 kr/mån). Lönegrad A 9 uppnås inom kontorskarriären efter fyra tjänsteår efter 18 års ålder. A 9 är begynnelselönegrad inom befordringsgången för polisman.

För menig ogift med en bostadskostnad om 400 kr per månad har förmånerna under RU beräknats till 880 kr per månad under föregående avsnitt. Detta motsvarar ett skattepliktigt belopp om 1 298 kr, vilket ligger något över lönen i löneklass A 1.

För gift menig med ett minderårigt barn och hustru utan inkomst samt en bostadskostnad om 400 kr för månad har förmånerna under RU i avsnitt 5.1 beräknats till 1 450 kr per månad, vilket motsvarar ett skattepliktigt belopp om 2 045 kr. Detta belopp ligger något över löneklass A 10. Som jämförelse kan nämnas att fast anställd furir har lönegraden A 11. Inom poliskarriären uppnås A 11 efter ett anställningsår. A 11 är slutlönegrad i den reglerade befordringsgången inom kontorskarriären.

Om den värnpliktige under RU har två minderåriga barn och i övrigt samma förhållanden som i föregående stycke blir hans värnpliktsförmåner 1 660 kr per månad, motsvarande en skattepliktig inkomst om 2 522 kr. Detta belopp motsvarar närmast lönen i löneklass A 15 (2 510 kr/mån på 4-ort). Lönegrad A 15 är slutlönegrad i befordringsgången för fast anställt underbefäl och uppnås som regel efter 9 1/2 tjänsteår (rustmästare). A 15 är begynnelselönegrad för underofficer. I polisens befordringsgång uppnås A 15 efter tre tjänsteår. I lönegrad A 15 finns vidare bl. a. förrådsförmän, assistenter m. fl.

Vid de jämförelser som ovan gjorts har räknats med låga värden för förplägnad m. m. Vidare har förmåner som fria resor, utryckningsbidrag, logementskostnader m. m. inte alls tagits med i beräkningarna.

Under avsnitt 2.3 har räknats fram en total genomsnittskostnad för värnpliktsförmåner per tjänstgöringsdag om ca 42 kr under GU och ca 56 kr under RU, motsvarande 1 260 kr respektive 1 680 kr per månad. Om dessa belopp räknas om till belopp, som motsvarar skattepliktigt månadsin-

komst för ogift, får man 1 960 kr respektive 2 944 kr. Närmast jämförbara löneklasser (4-ort) är A 9 (1 923 kr) respektive A 19 (2 998 kr). Det bör uppmärksammas att i dessa belopp även räknats in fastighetskostnader beträffande GU samt kostnader för in- och utryckningsresor m. m., vars karaktär av värnpliktsförmån kan ifrågasättas.

En jämförelse mellan värnpliktsförmånerna och tillgängliga uppgifter angående lönerna för arbetare inom egentlig industri år 1970 (statistiska meddelanden 1972, Am 1972: 3) visar bl. a. följande.

Den genomsnittliga timförtjänsten har beräknats till 14: 28 kr för vuxna manliga arbetare. Här inräknas övertids- och skifttillägg, helgdagslön, semesterlön, permitteringslön och andra förmåner. Timförtjänsten motsvarar en månadsinkomst om ca 2 377 kr om hänsyn tas till veckoarbetstiden år 1970 samt bortfall av arbetstimmar vid semester och helger. Den genomsnittliga timförtjänsten exklusive övertids- och skifttillägg m. fl. ovan angivna förmåner utgjorde år 1970 12: 20 kr för vuxna manliga arbetare. Denna timförtjänst motsvarar en månadsinkomst om ca 2 031 kr.

Förmånerna för ovan exemplifierade värnpliktiga under GU når inte upp till 1970 års industriarbetarlöner. Detsamma gäller för den ogifte menige under RU. Förmånerna, uppräknade med beräknad skatt, för familjeförsörjaren under RU överstiger däremot i vart fall den lägre av de beräknade industriarbetarlönerna. Familjeförsörjaren med två barn når upp till belopp, som överstiger båda de beräknade industriarbetarlönerna. Skillnaden blir i detta fall omkring 490 kr för månad mellan värnpliktsförmånerna och den genomsnittliga industriarbetarlönen exklusive övertidstillägg m. m. — Jämförelserna bör tolkas med stor försiktighet. Å ena sidan används genomsnittsvärden för industriarbetaren medan, å andra sidan, värnpliktsförmånerna beräknats för vissa typfall. Med hänsyn härtill ger en jämförelse mellan värnpliktsförmånerna och industriarbetarlön exklusive diverse tillägg m. m. i vart fall en riktigare bild än om även sist berörda förmåner tas med vid beräk-

ningen av industriarbetarlönen.

Viss jämförelse kan också göras mellan värnpliktsförmånerna och uppgifter angående svenska folkets inkomster m. m. i den officiella statistiken samt i det av låginkomstutredningen presenterade materialet. UFV avstår dock från att göra några mera ingående redovisningar härvidlag med hänsyn till att jämförelsematerialet inte är i alla delar adekvat. Bl. a. härrör materialet från olika inkomstår.

Statistisk årsbok för år 1971 (tabell 383) uppger 2 928 691 manliga inkomsttagare för år 1969 (taxeringsåret 1970) med inkomster från 0 till över 50 000 kr per år. Om högsta inkomsten sätts till 60 000 kr för år kan en genomsnittsinkomst (sammanräknad nettoinkomst¹) om 22 656 kr för år eller 1 888 kr för månad räknas fram. Beloppet överensstämmer nära med det ovan beräknade värdet (omräknat till skattepliktig inkomst) av värnpliktsförmånerna under GU för menig gift med ett barn. För män i åldrarna 18—24 år utgör den sammanräknade nettoinkomsten i genomsnitt 13 825 kr för år eller 1 152 kr för månad. Detta belopp är betydligt högre än de beräknade förmånerna (uppräknade med skatt) för menig ogift under GU men understiger vad som beräknats för övriga i detta avsnitt angivna typfall av värnpliktiga.

Materialet i låginkomstutredningens betänkande Svenska folkets inkomster (SOU 1970: 34) avser inkomster m m under år 1966. Låginkomstutredningen använder begreppet totalinkomster och avser därmed summan av skattepliktiga och icke skattepliktiga (socialhjälp, allmänna barnbidrag etc) inkomster.

Av de helårs- och heltidsanställda männen hade enligt låginkomstutredningen ca 9 procent lägre totalinkomst än 15 000 kr per år. Högre totalinkomst än 30 000 kr per år hade ca 23 procent av de helårs- och heltidsanställda männen. Dessa uppgifter, som således avser inkomster för mer än 5 år sedan, kan jämföras med lägsta respektive högsta beloppet (omräknat till skattepliktig årsinkomst) för ovan angivna typfall av värnpliktiga, dvs. 5 664 kr respektive 30 264

kr. Vid en jämförelse bör dessa belopp i förekommande fall ökas med beloppen för det allmänna barnbidraget och i vissa fall med bostadstillägg.

Ur låginkomstutredningens betänkande Den svenska köpkraftsfördelningen 1967 (SOU 1971: 39, s. 47) inhämtas bl. a. att köpkraften år 1967 i genomsnitt var 11 000 kr för personer i åldern 15—75 år. Köpkraften har beräknats som skillnaden mellan inkomster (även icke skattepliktiga) och skatter. I beloppet 11 100 kr beräknas ingå sociala bidrag 900 kr, pensioner 1 000 kr, annan inkomst 400 kr, förvärvsinkomst netto 8 800 kr. Värdet av värnpliktsförmånerna som de beräknats ovan för menig ogift under GU och RU ligger under beloppet 11 100 kr. Beträffande de ovan beräknade förmånerna för värnpliktiga familjeförsörjare kan en direkt jämförelse med låginkomstutredningens genomsnittliga köpkraftsberäkning inte göras, eftersom den sistnämnda är beräknad per capita medan värnpliktsförmånerna har beräknats per familj.

Om den gifte värnpliktige utan barn uppbär full familjepening (12 kr/dag) för hustrun och bostadsbidrag om 400 kr per månad, vilket här i sin helhet hänföres till hustrun, skulle hon därmed få en köpkraft som motsvarar 9 120 kr för år eller närmare 2 000 kr mindre per år än den genomsnittliga köpkraften 1967.

5.3 Jämförelser mellan värnpliktsförmåner och vissa sociala förmåner

Det sociala trygghetssystemet innefattar bl. a. socialförsäkringens olika grenar, särskilda stödformer såsom arbetslöshetsförsäkring, studiemedel m. m. samt socialhjälp. UFV har funnit det vara av intresse att jämföra värnpliktsförmånerna med vissa av de ersättningar och bidrag m. m., som inryms i detta system. Avsikten med jämförelsen är att utröna hur värnpliktsförmånerna be-

¹ Ang. sammanräknad nettoinkomst se Statistisk årsbok 1971, källhänvisningar m. m. till tab. 383.

loppsmässigt skiljer sig från de sociala bidrag och ersättningar m. m., som garanterar en viss levnadsstandard utan att ersätta ett inkomstbortfall. UFV har med denna utgångspunkt valt att göra jämförelser med förmånerna för folkpensionär, bidrag inom arbetsmarknadsutbildningen, studiemedel och socialhjälp. Jämförelser bör göras i medvetande om att behovssituationen är en annan för t. ex. en folkpensionär än för en värnpliktig. UFV vill åter understryka att värdet av den värnpliktiges förplägnad m. m. (portionspris per dag) är lågt beräknat, vilket bör komma ihåg vid jämförelse med de kontantförmåner inom det sociala fältet, som beräknats för uppehälle m. m. Rent allmänt kan sägas att jämförelserna i det följande mellan olika sociala bidrag m. m. och värnpliktsförmånerna görs med reservation för de skilda syften (olika utgiftsändamål) som de olika förmånerna kan ha.

De förmåner för folkpensionär, som bör tas med för att få en rättvisande jämförelse är hel ålderspension för ensamstående, pensionstillskott, kommunalt bostadstillägg samt, i förekommande fall, barnstillägg. Detta är förmåner, som varje folkpensionär utan andra inkomster eller tillgångar är berättigad till. Förmånsbeloppen utgör för månad i april 1972 533 kr för ålderspension, 53 kr för pensionstillskott och 148 kr för barnstillägg. Det kommunala bostadstillägget varierar mellan olika kommuner. Här räknas med en bostadskostnad och ett bostadstillägg om 400 kr per månad.

Den ensamstående folkpensionären utan barn kommer med angiven beräkning upp till ett månatligt belopp om 986 kr. Eftersom inga andra inkomster förutsätts, är beloppet fritt från skatt. Folkpensionären uppbär således 196 kr mer i månaden än den ogifte menige värnpliktige under GU, om denne uppbär bostadsbidrag med 400 kr per månad och övriga värnpliktsförmåner beräknas som ovan till 390 kr per månad. Om den värnpliktige inte är berättigad till bostadsbidrag blir skillnaden 596 kr per månad till folkpensionärens fördel.

Folkpensionsförmånerna överstiger även förmånerna för den menige ogifte värnplik-

tige under RU. För den senare har ovan beräknats 880 kr per månad inklusive bostadsbidrag om 400 kr. Skillnaden i förmåner är 106 kr för månad.

Om den värnpliktige förutsätts vara familjeförsörjare kan jämförelse göras mellan situationen för familjen (barn samt hustru utan inkomst) med full familjepening och situationen för den ensamstående folkpensionären med barn under 16 år. I båda fallen förutsätts full täckning utgå för en till 400 kr per månad beräknad bostadskostnad. Med ett minderårigt barn får folkpensionären sammanlagt per månad 1 134 kr medan den värnpliktiges familj får 970 kr eller 164 kr mindre. Om familjen i båda fallen omfattar två barn blir förmånerna för folkpensionären 1 282 kr per månad och för den värnpliktiges familj 1 180 kr per månad. Skillnaden är i detta fall 102 kr.

Utbildningsbidrag inom arbetsmarknadsutbildningen består av grundbidrag, hyresbidrag, familjetillägg och särskilt bidrag. Bidragen är inkomstprövade med hänsyn till familjemedlems inkomst m. m. Bidragen är icke skattepliktig inkomst. Bestämmelser om utbildningsbidragen finns dels i arbetsmarknadskungörelsen (SFS 1966: 368 med senare ändringar), dels i olika Kungl. brev, dels ock i av arbetsmarknadsstyrelsen utfärdade cirkulär och meddelanden. Förslag till ändrade bestämmelser har framlagts (stencil Ds In 1971: 13) av utredningen för översyn av bidragsbestämmelser m. m. inom arbetsmarknadsutbildningen. Riksdagen har under våren 1972 beslutat om vissa ändringar i förmånsbestämmelserna.

Som jämförelse, såvitt nu är ifråga, med värnpliktig tas här den elev inom arbetsmarknadsutbildningen, som fyllt 18 år och utbildas vid skola, som tillhandahåller fri kost och fritt logi.

Enligt våren 1972 gällande bestämmelser utgår till denna elev bl. a. grundbidrag med 275 kr per månad, om han är ogift, och med 325 kr per månad, om han är gift. Har han fast bostad i hemorten får han ersättning för den faktiska bostadskostnaden där, om han är familjeförsörjare; till den som inte är familjeförsörjare kan ersättning

för bostadskostnaden komma ifråga om särskilda skäl föreligger. Familjeförsörjaren får vidare familjetillägg med högst 150 kr i månaden för make m. fl. och 100 kr i månaden för varje barn under 16 år, som stadigvarande bor samman med bidragstagaren. — Den ensamstående eleven blir således berättigad till 275 kr i månaden jämte naturaförmåner samt i förekommande fall ersättning för bostadskostnaden. Om naturaförmånerna för enkelhetens skull värderas till samma belopp, som ovan beräknats för värnpliktig, dvs. 210 kr per månad, blir värdet av de sammanlagda förmånerna 485 kr i månaden exklusive hyresbidraget. Familjeförsörjare med hustru, ett barn och fast bostad med en beräknad bostadskostnad om 400 kr i månaden kommer upp till ett belopp om sammanlagt högst 1 185 kr i månaden. Med två barn blir beloppet 1 285 kr i månaden.

För den ogifte menige värnpliktige under GU har förmånerna ovan beräknats till 390 kr i månaden. Han får således 95 kr mindre än eleven inom arbetsmarknadsutbildningen förutsatt att ersättning inte utgår för bostadskostnad.

Den gifte värnpliktige under GU med ett barn, som uppbär full familjepening och bostadsbidrag om 400 kr i månaden, får däremot sammanlagt 175 kr mer i månaden än motsvarande elev inom arbetsmarknadsutbildningen.

Vid en jämförelse mellan förmånerna för värnpliktig under RU och förmånerna under arbetsmarknadsutbildning finner man att den ogifte menige värnpliktige får 5 kr mindre i månaden än motsvarande elev under nämnda utbildning. Härvid förutsätts i båda fallen en faktisk bostadskostnad om 400 kr i månaden för vilken full täckning erhålles.

Den gifte värnpliktige under RU med full familjepening för hustru och ett barn samt bostadsbidrag med 400 kr i månaden får sammanlagt inklusive naturaförmånerna 1 450 kr i månaden eller 265 kr mer än motsvarande elev inom arbetsmarknadsutbildningen. Omfattar familjen i båda fallen två barn blir skillnaden 375 kr i månaden till

den värnpliktiges förmån.

Studiemedel utgår enligt studiemedelsförordningen (1964: 401 med senare ändringar) under vissa förutsättningar till studerande vid universitet m. fl. postgymnasiala läroanstalter. I studiemedlen ingår en återbetalningsfri del benämnd studiebidrag. Studiemedlen innefattar även barntillägg till studerande, som har barn under 16 år. Huvuddelen av studiemedlens maximibelopp är återbetalningspliktig (studiekredit). Studiemedlen är indexreglerade genom anknytning till basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Studiemedlen är räntefria men återbetalning skall i stället ske i princip i fast penningvärde. Vidare är studiemedlen behovsprövade och reduceras med hänsyn till den studerandes och, i förekommande fall, hans makas inkomst och förmögenhet. Kostnaderna för studiemedlen finansieras över statsbudgeten.

Genom att huvuddelen av studiemedlen är återbetalningspliktig är dessa av en annan karaktär än de övriga sociala förmåner, som behandlas under detta avsnitt. Då studiemedlen emellertid beräknats för vissa uppskattade utgifter för den studerandes kostnad och uppehälle m. m. och därmed avses medge en viss levnadsstandard, anser UFV det vara av intresse att jämföra beloppen för studiemedlen och värnpliktsförmånerna.

Maximala studiemedel — utom barntillägg — utgick under läsåret 1971/72 med 9 660 kr, motsvarande 966 kr per månad med ett läsår om 10 månader. Barntillägget utgick med 1 725 kr per år. I ett av 1968 års studiemedelsutredning avgivet betänkande (SOU 1971: 87) angående reformer inom studiemedelsystemet framläggs bl. a. förslag om höjning av studiemedlens maximibelopp. Vid bifall till förslaget skulle nämnda belopp om 9 660 kr vid oförändrat basbelopp komma att ökas till 10 350 kr för läsår.

Det maximala belopp, 966 kr per månad, som utgått under läsåret 1971/72 överstiger med 576 kr de ovan beräknade förmånerna för ogift menig värnpliktig under GU och med 86 kr förmånerna för motsvarande värnpliktig under RU. I det senare fallet förutsattes den värnpliktige få sin bostads-

kostnad om 400 kr per månad täckt av bostadsbidrag.

Som framgår av den närmare redogörelse, som lämnas i det följande i detta betänkande, kan de i studiemedlen inräknade utgifterna för livsmedel m. m. antas uppgå till högre belopp än det här beräknade värdet av den värnpliktiges förplägnad m. m. (210 kr/mån). Däremot täcker inte studiemedlen så hög bostadskostnad som 400 kr i månaden. Det bör vidare uppmärksammas att studiemedlen bl. a. är avsedda även för utgifter för studiemateriel.

Studiemedlen innefattar inte något familjesocialt stöd utom barn tillägget. Detta, som under läsåret 1971/72 uppgick till ca 173 kr per månad räknat efter ett läsår om 10 månader, understiger full familjepening för värnpliktigs barn med 37 kr per månad. — Om den värnpliktiges familjeförmåner för hustru (full familjepening om 12 kr/dag) och bostadsbidrag om 400 kr per månad eller tillsammans 760 kr per månad jämförs med det maximala studiemedelsbeloppet (utom barn tillägget), 966 kr per månad, blir skillnaden 206 kr.

Socialhjälp utgår dels som obligatorisk hjälp för erforderligt uppehälle och vård enligt 12 § socialhjälpslagen, dels ock som frivillig hjälp enligt kommunernas bestämmande enligt 13 § samma lag. Socialhjälp är skattefri.

Vid en kartläggning och analys inom socialdepartementet av socialhjälp 1967, benämnd Socialhjälp i län och kommuner 1967 (socialdepartementet 1969: 9), konstaterades att starkt skiftande riktlinjer för socialhjälp tillämpades inom de 135 kommuner, som omfattades av undersökningen. Det framkom att den interkommunala ersättningsstaxan var ett vanligt rättesnöre för behovsprövningen. Andra förekommande riktlinjer var folkpensionsnivån och existensminimum. Många kommuner tillämpade särskilda normer och en del uppgav att de inte hade några riktlinjer utan prövade behoven fritt.

Av särskilt intresse är de nya riktlinjer och normer för socialhjälp, som på senare tid tillämpas bl. a. inom Stockholms kom-

mun. Enligt dessa riktlinjer utgår socialhjälp som dels ett grundbelopp, som innefattar alla löpande utgifter i normalfallet utom bostadskostnaden, dels ock generella tilläggsbelopp för bostadskostnad, kosttillägg enligt läkarintyg etc. Grundbeloppet är indexreglerat genom anknytning till basbeloppet. Grundbeloppet baseras på en beräknad hushållsbudget för olika familjetyper. UFV återkommer i kapitel 8 med en närmare redogörelse för konstruktionen (budgetberäkning m. m.) av socialhjälp i Stockholm m. fl. kommuner.

De normer och riktlinjer för socialhjälp, som sålunda tillämpas inom Stockholms kommun, har antagits av flera andra kommuner inom landet.

Nämnda grundbelopp för socialhjälp i Stockholm var under första delen av år 1972 för månad 525 kr för ensamstående, 875 kr för makar eller sammanboende, 175 kr för barn i åldern 0—9 år, 260 kr för barn i åldern 10—15 år och 320 kr för barn i åldern 16—19 år; i senare fallet med avdrag för eventuellt inkomst- och behovsprövat studiebidrag eller studiemedel av annat slag.

En jämförelse mellan nämnda belopp och värnpliktsförmånerna för ogift värnpliktig tjänar knappast något syfte, då ett studium av förenämnda budget visar att den inrymmer en rad utgifter, som inte har någon eller samma aktualitet för den värnpliktige i hans militära miljö. Däremot har socialhjälpens belopp stor aktualitet för en jämförelse med familjebidragsförmånerna.

Den gifte värnpliktige med ett barn, hustru utan inkomst och en bostadskostnad av 400 kr i månaden uppbär i familjebidrag 970 kr i månaden. I motsvarande socialhjälpfall (barnet i åldern 0—9 år) blir beloppet inklusive full täckning för bostadskostnaden 1 100 kr eller 130 kr mera än i familjebidragsfallet. Hustrun räknas här som ensamstående. Om familjen består av två barn i åldrarna 0—9 år respektive 10—15 år ökar skillnaden mellan socialhjälp och familjebidragen till 180 kr per månad.

5.4 Vissa sammanfattande jämförelser

I tabellerna 5: 3 och 5: 4 har sammanställning gjorts av vissa av de löner och förmåner för olika grupper, som redovisats under avsnitten 5.2 och 5.3. Sammanställningarna utgör endast exempel, avsedda att belysa de här diskuterade frågorna.

I tabellen 5: 3 har således i beräkningen för värnpliktig menig tagits med penningbidrag, uppskattat värde av fri förplägnad m. m. samt i förekommande fall hel familjepening och bostadsbidrag om 400 kr per månad. De inom parentes angivna beloppen avser nämnda förmåner, omräknade till skattepliktiga belopp.

UFV vill åter erinra om vanskligheten av att göra översiktliga jämförelser mellan bidrag m. m. för olika grupper med hänsyn till de skilda förhållanden, som gäller för de olika grupperna och som medfört skilda konstruktioner av och belopp för förmånerna. Sålunda är t. ex. situationen för en värnpliktig och en folkpensionär liksom konstruktionen av förmånerna för dessa i flera avseenden så olika att möjligheterna till en meningsfull översiktlig jämförelse kan ifrågasättas.

Med denna reservation i minnet konstateras att enligt redovisningen i tabell 5: 3 har den ogifte menige värnpliktige under GU det sämst ställt av där upptagna grupper medan motsvarande värnpliktige under RU har det bättre än eleven i arbetsmarknadsutbildningen och likaledes bättre än statstjänstemannen med lön enligt löneklass A 1.

Förmånerna för den menige värnpliktige familjeförsörjaren såväl under GU som under RU överstiger vad som utgår till eleven i arbetsmarknadsutbildning med motsvarande familjesituation och ligger även över nivån för studiemedlen. Om familjen omfattar — förutom hustru — ett barn uppgår förmånerna för den värnpliktige under GU eller RU till högre belopp än lönen för statstjänsteman i löneklass A 7. Den värnpliktige under RU med hustru och ett barn når upp till belopp som även överstiger industriarbetarlönen med en timförtjänst om 12: 20

kr. Rekryten med hustru och två barn har det enligt tabellen bättre ställt än såväl statstjänstemannen med lön enligt löneklass A 11 som industriarbetaren med en timförtjänst om 12: 20 kr — i båda fallen med motsvarande familjesituation som den värnpliktige. Den värnpliktige under RU med hustru och två barn kommer upp till belopp, som överstiger både lönen enligt löneklass A 15 och industriarbetarlönen räknat efter en timförtjänst om 14: 28 kr.

Vid jämförelserna ovan har inte beaktats den socialhjälp, som de redovisade anställda inkomsttagarna eventuellt kan vara berättigade till.

Av tabell 5: 4 framgår skillnaderna i den värnpliktiges familjeförmåner (hel familjepening och helt bostadsbidrag) och motsvarande förmåner för eleven i arbetsmarknadsutbildning och för universitetsstudenten. Vidare framgår skillnaderna mellan nämnda värnpliktsförmåner samt socialhjälp och bostadstillägg för ensamstående samt barn i olika åldrar enligt Stockholms socialhjälpnormer. Det bör bl. a. uppmärksammas att skillnaden i grundbidraget för gift och ogift elev i arbetsmarknadsutbildningen (50 kr/mån.) inte redovisats i tabell 5: 4.

Av tabellen kan utläsas att Stockholms socialhjälpnormer ger högre förmånsbelopp än familjepeningen utom såvitt gäller barn i åldern 0—9 år. Vidare finner man att det familjesociala stödet är förmånligare för den värnpliktige än för eleven i arbetsmarknadsutbildningen och för universitetsstudenten.

Tabell 5:3 Sammanställning av förmåner för vissa värnpliktiga och vissa löner samt vissa sociala förmåner (våren 1972)

Civilstånd m m	Vpl menig		Statsanställd (lönegrad/klass; ortsgrupp 4)		Industriarbetare		Folkpen- sionär	Elev i arb.-m.- utb.	Univ. stud.	Anmärkning		
	GU	RU	A 1:1	A 7:7	A 11:11	A 15:15					Kr/tim ¹	
	Kr/mån	Kr/mån	Kr/mån	Kr/mån	Kr/mån	Kr/mån	Kr/mån	Kr/mån	Kr/mån			
Ogift	390 (472)	880 (1 298)	1 272	1 714	2 125	2 510	2 377	2 031	986 ²	485 ³	966 ⁴	Skattefritt Beskattningsbart
Gift, hustru, 1 barn	1 360 (1 882)	1 450 (2 045)	1 272	1 714	2 125	2 510	2 377	2 031	1 720 ⁵	1 185	1 139 ⁴	Skattefritt Beskattningsbart
Gift, hustru, 2 barn	1 570 (2 320)	1 660 (2 522)	1 272	1 714	2 125	2 510	2 377	2 031	1 868 ⁵	1 285	1 312 ⁴	Skattefritt Beskattningsbart

¹ 1970 års löner.

² Inklusive kommunalt bostadstillägg om 400 kr.

³ Som regel tillkommer hyresbidrag.

⁴ Huvuddelen återbetalningspliktig.

⁵ Ålderspension och pensionstillskott har här beräknats för två ensamstående för att få en mera adekvat jämförelse med den värnplikti- ges och hans familjs situation.

Tabell 5: 4 Sammanställning av familjeförmåner inkl. bostadsbidrag (motsv.) för värnpliktiga, elever i arbetsmarknadsutbildning och universitetsstuderande samt socialhjälp enligt Stockholmsnormer (våren 1972).

Familjemedlem m m	Vpl Kr/mån	Elev i arb.-m.-utb. Kr/mån	Univ.- stud. Kr/mån	Soc.-hj- tagare Kr/mån
Hustru	360	150	—	525 ¹
Barn 0—9 år	210	100	173 ²	175
Barn 10—15 år	210	100	173 ²	260
Barn 16—19 år	210	—	—	320
Bost.kostn. 400 kr/mån	400	400	225 ^{2 3}	400

¹ Beräknat för ensamstående socialhjälpstagare.

² Återbetalningspliktigt.

³ För bostad här beräknad del av studiemedlen.

I UFV direktiv har vissa grundläggande brister i nuvarande förmånssystem påtalats.

Frågan om förbättringar av förmånerna åt värnpliktiga m. fl. har tagits upp i ett antal riksdagsmotioner under senare år. Sålunda har i riksdagen väckts förslag om bl. a. höjningar av penningbidraget och familjepeningen, utökade reseförmåner och bostadsbidrag åt ensamstående.

Kritik mot nuvarande värnpliktsförmåner har också framförts från värnpliktshåll. Denna kritik har mestadels gällt omfattningen av förmånerna och inte så mycket systemet som sådant, även om tankar på ett radikalt annorlunda system framkommit.

I det följande redovisar UFV de synpunkter beträffande värnpliktsförmånerna som dels skriftligen inhämtats från vissa myndigheter, dels ock framförts av värnpliktiga vid skilda tillfällen under de senaste åren.

6.1 Vissa myndigheters m. fl. synpunkter

Av de myndigheter från vilka UFV inhämtat eller berett tillfälle lämna synpunkter har skriftliga synpunkter m. m. lämnats av följande nämligen, chefen för marinen, chefen för flygvapnet, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsstyrelse, fortifikationsförvaltningen, försvarets materielverk och arbetsmarknadsstyrelsen samt svenska kommunförbundet.

Chefen för marinen och chefen för flygvapnet har bedömt en rad av nuvarande förmåner som otillräckliga. Sålunda anger båda behov av förbättringar ifråga om penningbidrag, förplägnadsersättning, fria ledighetsresor, familjebidrag till s. k. sammanboende samt bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktiga. Chefen för marinen har därjämte bl. a. tagit upp frågor om förbättringar av sjö tillägg, utryckningsbidrag, färderkost-ersättning, tjänstgöringspremier åt officersaspiranter samt om införande av värnpliktslån om högst 5 000 kr.

Försvarets civilförvaltning betonar den principiella skillnad i nuvarande system mellan de egentliga värnpliktsförmånerna och familjebidragen, som ligger i att familjebidragen men icke de övriga förmånerna utgår efter inkomstprövning och som gör det naturligt att bedöma dessa två förmånsgrupper var för sig.

Själva systemet för de egentliga värnpliktsförmånerna kan enligt civilförvaltningen på det hela taget knappast sägas ha någon mera påtaglig brist i och för sig om man bortser från att flertalet bidrag och ersättningar är alltför låga. Som viss nackdel anges uppspaltningen på flera olika slag av ersättningar, vilket dock merendels betingas av speciell tjänstgöring eller utbildning.

Beträffande familjebidragssystemet redovisar civilförvaltningen såväl för- som nackdelar. Som fördelar anges att systemet tillgodoser de mest behövande, att det är bil-

ligt, rättvist, flexibelt samt användbart såväl i fred och under beredskap som — med viss reservation — i krig. Som nackdelar anges att behovsprövningen för med sig en i viss utsträckning omständlig handläggning och flera svårbedömbara gränfall, att bidragsbeloppen är låga, att avsaknaden av indexreglering medfört eftersläpning av familjepenningen, att det är svårt för den värnpliktige att själv beräkna ersättningens storlek samt att det ibland förekommer dröjsmål med handläggning och utbetalning.

Civilförvaltningen anser att det visserligen föreligger behov av viss justering av behovsprövningsreglerna för familjebidragen men att bestämmelserna i denna del i stort sett är ändamålsenliga. Någon anledning att ur principiell synpunkt ändra reglerna finns därför knappast, såvida familjebidrag alljämt skall utgå efter behovsprövning. Då ligger det enligt civilförvaltningen närmare till hands att helt slopa behovsprövningen, vilket dock skulle medföra svåröverskådliga ekonomiska och andra konsekvenser.

Civilförvaltningen tar även upp familjemedlemsbegreppet och konstaterar att nuvarande konstruktion i huvudsak är ändamålsenlig enligt vad erfarenheterna visar.

Vad gäller frågan om ett nytt och annorlunda system för värnpliktsförmåner skulle det enligt civilförvaltningen i och för sig vara ändamålsenligt att införa ett kontantlönesystem, där samtliga nuvarande förmåner utom naturaförmånerna ersättes med en enda kontant lön. Ett sådant system torde dock komma att medföra sådana ekonomiska konsekvenser att reformen knappast skulle gå att realisera. Civilförvaltningen redovisar avslutningsvis den uppfattningen att det inom ramen för nuvarande kostnader inte torde gå att få fram ett system, som är bättre och mer ändamålsenligt än det nuvarande.

Försvarets sjukvårdsstyrelse behandlar företrädesvis tre områden inom hälso- och sjukvården, nämligen vaccination, försvarspsykiatri och tandvård.

En verkställd översyn av beredskapen på vaccinationsområdet har visat på behovet av ökat skydd mot smittsamma sjukdomar bl. a.

genom vaccination under repetitionsutbildningen. En utökad vaccination bedöms medföra en ökning av de årliga vaccinkostnaderna med ca 0,2 mkr.

Krigsmakten saknar f. n. egen psykiatrisk organisation, vilket är en svår brist. De förändrade sociala, ekonomiska och yrkesmässiga förhållandena för de värnpliktiga skapar, anför styrelsen, stora problem. Behov av kapacitet för psykiatrisk undersökning m. m. gäller ifråga om värnpliktiga under såväl GU som RU. Enligt sjukvårdsstyrelsen bör en försvarspsykiatrisk organisation byggas upp i etapper. Ökningarna härför av de årliga kostnaderna beräknas till sammanlagt ca 0,9 mkr för år. Dessa uppvägs delvis av vinster inom utbildningsorganisationen m. m.

Resurserna för tandvården inom krigsmakten är enligt sjukvårdsstyrelsen otillräckliga. F. n. kan endast ca 50 procent av en årsklass värnpliktiga beredas tandvård. Möjligheterna att utnyttja värnpliktiga tandläkare i fredstandvården minskar successivt. Även standarden på tandläkarmottagningarna är otillräcklig. Engångskostnaderna för erforderlig upprustning av dessa (lokaler och material) beräknas till ca 6,5 mkr förutsatt att tandvården bedrivs i krigsmaktens egen regi.

Sjukvårdsstyrelsen pekar även på vissa områden som ur hygienisk synpunkt behöver förbättras. Sålunda berörs behovet för de värnpliktiga av lämplig nattdräkt och tätare ombyten av underkläder och strumpor. Vidare framhålls den höga beläggningstätheten och den bristande utrustningen i bl. a. omoderna kaserer och baracker. Renhållning och städning av förläggningar m. m. sker f. n. genom de värnpliktigas egen försorg. Tillsynen av verksamheten anges stundom vara dålig och allvarlig kritik har kunnat riktas mot renhållningen.

Fortifikationsförvaltningen anger att kaserer, matinrättningar, marketenterier, sjukvårdsavdelningar och andra funktioner, som är väsentliga för de värnpliktigas trivsel, i allmänhet är gamla och ganska hårt slitna. Under senare år har dock en väsentlig förbättring av byggnadsstandarden kunnat genomföras.

Flertalet förläggingsbyggnader för armén och marinen har uppförts före 1923. Kaserer, som byggts före 1919 och som ej renoverats därefter, har i allmänhet logement med ytor om vardera 50 à 60 m² med en beläggning, som ofta kan uppgå till 16 à 18 man. De kaserer, som byggts under 1940-talet, har ofta fått logement med en yta om 20 à 30 m², där man förlagt 8—10 man. Vid normenlig beläggning om 5 m² per man skall logementen med dessa ytor tillåta en beläggning om 10—12 respektive 4—6 personer.

Fortifikationsförvaltningen pekar på en rad ytterligare brister i fråga om vissa äldre förläggingsbyggnader såsom avsaknaden av varmvatten i tvättrännor och avskärmning av wc-platserna i toaletterummen, otillräckligt antal tvätt- och duschplatser.

Efter en inventering av förläggningstillgångar m. m., som fortifikationsförvaltningen utförde hösten 1970, beräknas kostnaderna för att täcka nybyggnadsbehovet av förläggingsplatser m. m. till ca 130 mkr. Renoveringsbehovet av äldre förläggningar omfattar 175 kaserer och beräknas dra en kostnad av ca 320 mkr.

Fortifikationsförvaltningen uttalar allmänt om förläggingskasererna att en reell standardhöjning kräver att hela funktionen förutsättningslöst studeras mot bakgrunden av normal bostadsstandard. Därvid bör bl. a. följande synpunkter beaktas. Logementen bör ges karaktären av sovrum, där radio, TV, kortspel m. m. ej bör förekomma. Med modern ventilationsteknik bör förläggingsytan kunna vara 4 m² per värnpliktig eller därunder. Överskjutande del av förläggingsstandarden kan då användas för ett eller flera mindre dagrum. Nuvarande »lektions-sal tillika dagrum» är en olycklig kompromiss. Omklädnads- och duschrum bör anordnas så att utrustning m. m. inte behöver förvaras i logementen.

Fortifikationsförvaltningen redovisar även behov av nybyggnad och renovering av matinrättningar och marketenterier, sjukvårdsavdelningar, bad (bastu), fritidslokaler, gymnastik- och samlingshallar. Kostnaderna här för uppskattas till omkring 365 mkr.

Förbättringar av de värnpliktigas miljö på en rad andra områden har aktualiserats. Som exempel på angelägna objekt för vilka anslag saknas anges följande: motorvärmare för värnpliktigas fordon, vårdlokaler för fordon, simhallar, garage för motorcyklar och cyklar, skidspår med el-anläggningar, vissa fritidslokaler, förvaringslokaler för personlig sportutrustning m. m.

Försvarets materielverks yttrande innefattar fackmyndighetens synpunkter m. m. beträffande förplägnadsförmåner, beklädnadsförmåner samt inkvarteringsförmåner och förläggingsstandard.

Materielverket uttalar att de normer m. m. som gäller för bespisingfunktionen inom krigsmakten anses motsvara de krav som kan ställas i detta avseende. Det har emellertid från vissa förband påtalats svårigheter att med gällande portionspris följa normerna. En preliminär bedömning inom materielverket visar behov av en ökning av portionspriset per dag med 1 krona, innebärande en ökning av de årliga kostnaderna med ca 17,5 mkr.

Den utveckling som pågår inom bespisingfunktionen syftar enligt materielverket i första hand till ekonomiska vinster. Stor hänsyn tas därvid även till miljöfaktorer, som berör de värnpliktiga. En anpassning till de mönster som utvecklas i samhället i övrigt eftersträvas.

I fråga om beklädnadsförmånerna medför gällande princip med omsättning av utrustningen i mobiliseringsförråden att de värnpliktiga inte alltid kan tilldelas den modernaste materielen. Vad gäller de kvantitetsmässiga bristerna nämner materielverket bl. a. vissa persedlar, som bör tillföras utrustningen för olika kategorier värnpliktiga, nämligen nattdräkter, träningsoveraller, bottiner, sovsäckar och vissa uniformspersedlar. Engångskostnaderna för anskaffning av dessa objekt beräknas till ca 65 mkr och ökningen av de årliga driftskostnaderna till 7 mkr.

Beträffande inventarier för logement är behoven av logementsskåp, logementssängar, sänglampor och sängpersedlar inte tillgodosedda. Engångskostnaderna för att täcka

dessa brister beräknas till ca 6 mkr. För höjning av standarden på inventarier i övriga av de värnpliktiga utnyttjade lokaler behövs ökade anslagsmedel, som uppgår till betydande belopp om man skall uppnå en standard motsvarande den inom den civila samhällssektorn.

Slutligen pekar materielverket på behovet av förbättrad förläggningsstandard på flottans äldre fartyg.

Arbetsmarknadsstyrelsen har begränsat sitt uttalande till fråga om ersättning för vapenfria tjänstepliktiga vid visst slag av tjänstgöring.

Svenska kommunförbundets styrelse yttar sig om vissa frågor på familjebidragsområdet.

Vid kontakter, som styrelsen haft med vissa kommuner, har det framkommit att förmånssystemet av allt att döma inte tillämpas helt enhetligt av kommunerna. I vissa kommuner utgår socialhjälp i undantagsfall till familj, som erhåller familjebidrag, medan andra kommuner är mera restriktiva på denna punkt. Den socialhjälp som i sådana fall utgår syftar mestadels till att täcka ett tillfälligt hjälpbehov. Från de kontaktade kommunerna har framkommit ett enhälligt önskemål om klarare och överskådligare bestämmelser.

En jämförelse mellan de basbeloppsanknutna normalbelopp för socialhjälp, som tillämpas inom Stockholms m. fl. kommuner, och ersättning enligt familjebidragsförfattningarna visar enligt styrelsen att socialhjälpnormerna vanligtvis ger högre belopp än vad som kan utgå som ersättning vid värnpliktstjänstgöring. Eftersom styrelsen betraktar normalbeloppen för socialhjälp som exempel på en rimlig ekonomisk levnadsnivå, vill styrelsen förorda en höjning av nuvarande bidragsnivå och anser det värdefullt om förmånerna görs värdebeständiga.

Beträffande administration och kostnadstäckning av familjebidragen ifrågasätter styrelsen om denna verksamhet skall betraktas som en primärkommunal uppgift. Familjebidragen utgör enligt styrelsen ett skydd mot inkomstbortfall och har karaktären av en socialförsäkring. Primärkommunerna har

inte i dag annat än i undantagsfall ansvar för socialförsäkringar. Enligt styrelsens mening talar starka skäl för att uppgiften överförs till den allmänna försäkringskassan.

Om det inte befinns möjligt att avlasta kommunerna ifrågavarande uppgift bör enligt styrelsens bestämda uppfattning en ändring av nuvarande ordning genomföras enligt två alternativa lösningar. Ett första alternativ skulle vara att den direkta prövningen av familjebidragen utfördes av kommunen och att utbetalningen skedde genom att kommunen har dragningsrätt på ett statligt konto. Staten skulle svara för hela kostnadstäckningen inklusive administrationskostnaderna. Enligt det andra alternativet skulle administrationen alltjämt ligga kvar hos kommunen men staten svara för full kostnadstäckning i form av statsbidrag — även för de administrativa insatserna.

För den händelse frågan närmast kommer att lösas enligt det andra alternativet ifrågasätter styrelsen om inte förskotten av statsbidrag för familjebidragen kan löpa så länge verksamheten pågår och den årliga avräkningen slopas. För närvarande förekommer dröjsmål med behandlingen av förskottsansökningar med följd att kommunen måste ligga ute med betydande belopp.

6.2 Synpunkter framförda av värnpliktiga

De värnpliktigas önskemål har kommit till uttryck i olika sammanhang. Representant för de värnpliktiga har ingått som expert i utredningen. Sålunda har experten Terne- mar förordnats efter förslag av 1971 års värnpliktskonferens.

En stor del av de frågor, som behandlas på de årliga värnpliktskonferenserna, gäller värnpliktsförmånerna. UFV har studerat motioner och protokoll från 1970—1972 års konferenser och dessutom har representanter för utredningen närvarit vid de två senaste konferenserna.

UFV har vidare haft hearings i Stockholm den 14 april 1971 med 15 värnpliktiga från samtliga försvarsgrenar samt den 15 april 1971 med 8 värnpliktiga personalvårds-

assistenter. Förband inom samtliga militär-områden, Gotlands militärkommando och kustflottan fanns representerade bland ifrå-gavarande värnpliktiga. En sammanfattning av vad som framkom vid dessa hearings finns fogad som bilaga till detta betänkande.

Värnpliktiga från Gotlandsförbanden hade tillfälle att vid UFV besök inom Gotlands militärkommando den 6 december 1971 framföra sina synpunkter på värnpliktsförmånerna.

Vid den enkät bland värnpliktiga, som MPI utfört för UFV räkning, har framkommit en rad önskemål om och synpunkter på värnpliktsförmånerna.

De synpunkter och önskemål, som så-lunda framförts i olika sammanhang, spän-ner över hela fältet av värnpliktsförmåner och innefattar till övervägande del krav på höjda ersättningar eller andra förbättringar av nuvarande förmåner. Förslag om ett radikalt annorlunda förmånssystem har endast förekommit i begränsad omfattning.

Nedan följer en kort sammanfattning av de synpunkter, som framkommit vid *MPI enkät*.

Penningbidraget bör höjas anser en majoritet av de 41 GU-värnpliktiga som fram-fört synpunkter på detta. 15—20 kr anses vara ett rimligt dagligt bidrag. Bland RU-värnpliktiga tyckte några att penningbidraget borde utgå efter andra principer än de nu gällande. De flesta angav att ersättningen borde utgå efter befattning och inte efter den militära graden. Ett 70-tal RU-värnpliktiga önskade ersättning i någon form för förlorad arbetsförtjänst.

Värnpliktiga som framförde synpunkter på familjepeningen menade, att denna är för låg. Beträffande bostadsbidraget tyckte man, att generösare regler borde gälla för sammanboende. GU-värnpliktiga tog upp de ensamståendes civila bostadssituation och påpekade det olyckliga i att man av ekono-miska skäl tvingas lämna ifrån sig bosta-den.

Några RU-värnpliktiga kommenterade särskilt näringsbidraget. Samtliga ansåg, att alla egna företagare borde erhålla ekono-misk hjälp under krigsförbandsövningen,

oberoende av inkomst, förmögenhet etc.

Bland dem som framförde synpunkter an-gående förslagen till förändring av förmåns-systemet, ställde sig knappt hälften positiva till någon form av värnpliktslön. Det var dock vanligt att man ville behålla flera av de nuvarande naturaförmånerna, i första hand inkvartering och fri klädsel. De övriga uttryckte tveksamhet om värnpliktslönen med hänsyn till den förmodade svårigheten för den värnpliktige att hushålla med peng-arna.

44 GU-värnpliktiga hade synpunkter på reseförmånerna. En tredjedel av dessa öns-kade fler fria resor och ca en fjärdedel ville ha helt fria resor. Några föreslog, att de fria resorna ersätts av en kontantförmån som kommer även bilägarna tillgodo. 26 RU-värnpliktiga hade synpunkter på reseför-månerna under krigsförbandsövningen. Hälft-en ansåg, att ersättning för resa med eget fordon borde erhållas p. g. a. långa avstånd samt dåliga förbindelser mellan hemort och förläggningssort. Resterande hälft värnplik-tiga ansåg, att man borde ha fria eller bil-ligare resor på flyg, båt, buss och tåg för hembesök under krigsförbandsövningen.

Ett visst mått på angelägenheten av de olika önskemålen kan finnas i antalet motio-ner i de olika frågorna till värnpliktskonfe-renserna. Av de motioner i förmånsfrågor, som avgavs till *1971 års värnpliktskonferens* avsåg flertalet förbättring av följande för-måner, nämligen reseförmåner (39 st), pen-ningbidrag (29 st) och familjebidrag (28 st). Det kan också nämnas att frågan om för-bättrad kasernstandard tagits upp av 75 motionärer, även om antalet motioner i kasernfrågor begränsade sig till 5.

Värnpliktskonferensens ställningstagande i anledning av ifrågavarande motioner och dessas utskottsbehandling innebär i huvud-sak följande.

2 fria resor per månad införes i avvaktan på helt fria resor. Den värnpliktige skall i princip fritt disponera antalet fria resor under utbildningsåret. Resa beställes 2 vec-kor i förväg i stället för 5. Gränsen om 8 timmars tidsvinst för rätt till resekostnads-ersättning vid färd med eget fordon minskas

till 3 timmar.

Av intresse är att ett antal motioner angående ersättning för resa med privat fordon, när detta används i stället för fri resa med allmänt kommunikationsmedel, avslogs med hänsyn till trafiksäkerheten och den allmänna målsättningen att begränsa bilismen till förmån för kollektiva trafikmedel samt till den orättvisa det skulle innebära för dem som ej har bil.

Vidare uttalade sig värnpliktskonferensen för att förhandlingar upptas mellan förbanden och trafikföretagen för att utverka rabatt för de värnpliktiga vid färd med kommunala trafikmedel.

Penningbidraget bör indexregleras och graderas efter tjänstgöringstidens längd enligt följande.

0 — 8,5 mån.	15: — kr
8,5—10 »	16: 50 kr
10 —11 »	18: — kr
11 —18 »	25: — kr

Utbildningspremierna slopas.

Familjepennningen bör indexregleras samt höjas till en nivå som svarar mot kostnaderna för en familj i dagens läge.

Familjebidrag bör utgå till sammanboende oavsett civilstånd.

Bestämmelserna om bostadsbidrag till ensamstående bör göras generösare för att möjliggöra att den värnpliktige kan behålla sin bostad under tjänstgöringstiden.

Familjebidragsnormerna bör ses över i syfte att nå större enhetlighet mellan kommunerna.

Familjepennning och bostadsbidrag bör utbetalas retroaktivt från inryckningsdagen även om ansökan om familjebidrag ingivits senare än en månad från inryckningsdagen.

Vid 1972 års värnpliktskonferens avsåg de flesta motioner som avgavs i förmånsfrågor — liksom vid 1971 års konferens — förbättring av reseförmåner (80 st), penningbidrag (57 st) och familjebidrag (43 st). Vidare avgavs knappt 20-talet motioner om vardera utryckningsbidrag, förplägnadsersättning och kasernstandard.

Endast en mindre del av de till konferensen inkomna motionerna hann behandlas i både utskott och plena. Utskottsutlåtandena

angående förmånsfrågorna innebär i huvudsak följande.

De värnpliktiga ges rätt till obegränsat antal resor på samtliga av landets privata, statliga och kommunala kommunikationsmedel. Det framstår som ett rättvisekrav att de värnpliktiga beredes lika möjligheter till hemresa.

I avvaktan på att helt fria resor införs, skall de värnpliktiga erhålla rätten att utnyttja sina fria resor efter eget önskemål.

Värnpliktiga som är förlagda till Gotland eller har 60 mil och mer till hemmet eller där avsevärd tidsvinst kan göras skall ha fri hemresa med flyg.

I fråga om penningbidraget föreslås samma ställningstagande som gjordes av 1971 års värnpliktskonferens. Graderingen (av penningbidraget) bör dock göras enligt följande.

0— 7 mån	15: — kr
7— 8 »	16: 50 kr
8—10 »	18: — kr
10— »	25: — kr

Utryckningsbidraget bör uppjusteras till 1 000 kr och samtidigt regleras enligt konsumentprisindex.

Familjepennningen bör indexregleras samt höjas till 20 kr per dag för hustru, fästmo eller motsvarande och till 10 kr per dag för barn.

Värnpliktig bör utan särskild prövning erhålla ersättning för sin reella bostadskostnad och under inga som helst förhållanden tvingas lämna sin förhryda bostad.

De av 1971 års värnpliktskonferens gjorda ställningstagandena i fråga om familjebidrag, vilka redovisats ovan, återkom i övrigt oförändrade i utskottsutlåtandet.

Förplägnadsersättningen bör regleras enligt konsumentprisindex och utgå med 15 kr för dag. Den som ej åter på förbandet under tjänstefria dagar bör få förplägnadsersättning.

De sanitära anordningarna i kasernerna bör snarast förbättras. Dessförinnan tillsättes en civil inspektion för att utreda de sanitära förhållandena på samtliga förband.

De normer som gäller för kasernstandarden, bl. a. att varje värnpliktig skall ha fem

m² i sitt förläggingsrum och att logementen bör inredas för 6—12 värnpliktiga, bör uppfyllas omedelbart.

Ingen standardskillnad ifråga om boende mellan olika värnpliktskategorier bör föreligga.

Efter att ha tagit del av de önskemål och synpunkter, som de värnpliktiga i olika sammanhang framfört, har UFV kommit till den uppfattningen att det som i allmänhet upplevs som mest angeläget är höjt penningbidrag, ökat antal fria resor samt bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktiga. På senare tid synes även höjning av utryckningsbidraget ha fått en allt större aktualitet för de värnpliktiga.

UFV anser det angeläget att påpeka att flertalet av här redovisade önskemål uttals av värnpliktiga under GU. Motsvarande önskemål från värnpliktiga under RU har framkommit endast vid MPI-enkäten.

7.1 Utgångspunkter m. m.

Vid en diskussion om olika principer för ett nytt system för förmåner åt värnpliktiga m. fl. bör utgångspunkter och andra förhållanden eller yttre ramar, som kan påverka bedömningen, vara klarlagda.

Enligt värnpliktslagen är svensk man värnpliktig från och med det kalenderår under vilket han fyller 18 år till och med det under vilket han fyller 47 år. Värnplikten innefattar enligt samma lag skyldighet att undergå utbildning för att den värnpliktige skall kunna fullgöra sina uppgifter inom krigsmakten.

Någon ändring av grundprincipen om allmän värnplikt är inte aktuell. Första avsnittet av målsättningen för totalförsvaret enligt 1972 års försvarsbeslut lyder sålunda (prop. 1972: 75 s. 108):

Totalförsvaret är en hela svenska folkets angelägenhet och skall bygga på medborgarnas personliga insatser, som för vapenföra manliga medborgare grundas på allmän värnplikt. Det skall ge uttryck för vår vilja att bevara landets frihet.

Vid anmälan av prop. 1972: 75 (s. 109) anför departementschefen även följande i anslutning till uttalande av 1970 års försvarsutredning (SOU 1972:4, s. 195) om den allmänna värnpliktens betydelse i totalförsvarets fortsatta utveckling:

Totalförsvaret bör vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Jag delar utredningens mening att detta

mål bäst förverkligas genom att det militära försvaret byggs på den allmänna värnpliktens grund. Den allmänna värnplikten är som idé övergripande och av största betydelse för försvarsviljan och den reella försvarseffekten. Den bidrar till att manifestera viljan att säkra landets trygghet mot yttre hot. Den allmänna värnplikten utgör därigenom ett betydelsefullt bidrag till de grundläggande strävandena i den svenska säkerhetspolitiken.

Den allmänna värnplikten innebär inte att utbildningstidens längd m. m. måste vara lika för alla. Olika utformningar av värnpliktssystemet kan tänkas. Beträffande olika handlingsmöjligheter när det gäller försvarets sammansättning på lång sikt finner departementschefen (prop. 1972:75, s. 111) i likhet med 1970 års försvarsutredning att olika alternativ beträffande värnplikten behöver utredas för att ge större säkerhet vid de fortsatta överväganden om försvarets inriktning som skall ske under de närmaste åren. Hur olika typer av förband bör organiseras och utnyttjas påverkar t. ex. utbildningstidens längd för olika kategorier värnpliktiga. Dessa frågeställningar, innefattande även nyttjandetiden av de värnpliktiga i krigsorganisationen, bör enligt departementschefen bli föremål för särskild utredning. Kungl. Maj:t har sedermera beslutat om tillkallande av särskilda sakkunniga för utredning av nämnda frågor och har i direktiven för utredningen bl. a. uttalat att utredningens förslag inte får innefatta åtgärder, som leder till kategoriklyvning.

Vad värnplikten i ett längre perspektiv skall komma att innefatta i fråga om utbildningstidens längd m. m. är således oklart. Redan nu är utbildningstidens längd m. m. differentierad mellan olika kategorier av värnpliktiga och den försöksvis modifierade värnpliktsutbildningen under budgetåret 1972/73 innebär för vissa kategorier en ökad differentiering.

UFV har således vid sina bedömningar beträffande värnpliktsförmånerna att utgå från allmän värnplikt såsom en grundprincip men har också att beakta utbildningstidens längd och möjligheterna till olika variationer i värnpliktsystemets utformning inom ramen för denna grundprincip. Ju större skillnaderna är ifråga om utbildningstid och tjänstgöringsförhållanden i övrigt desto större tyngd kan läggas i argumenten för en kompensation åt de värnpliktiga, som har längre utbildningstid eller svårare tjänstgöringsförhållanden än andra värnpliktiga.

Värnpliktstjänstgöringens innehåll och syfte är av betydelse vid bedömning av principerna för konstruktionen av ett värnpliktsförmånssystem. Sålunda kan rent principiellt läggas andra aspekter på förmånernas utformning om tjänstgöringen helt eller delvis är att jämställa med förvärsarbete än om tjänstgöringens karaktär av utbildning är dominerande. I förra fallet kan principer som marknadsmässig lön eller ersättning för förlorad arbetsförtjänst få större aktualitet än i senare fallet, där studiesociala aspekter kan bli de förhärskande.

Vid dessa överväganden bör man skilja på GU och RU. GU syftar till att ge den värnpliktige sådan utbildning att han senast vid slutet av GU är fullt användbar för krigsplacering. Därjämte måste GU i många fall också ge möjlighet att bilda en sådan övningsorganisation att andra än den värnpliktige själv får erforderlig övning för krigsuppgifter. De förband som sammansätts av värnpliktiga under GU bör därför i många fall ses som utbildningsförband och icke som delar av krigsorganisationen även om personalen — aktiva och värnpliktiga — i en enhet under GU tillsammans bildar stommen i ett bestämt förband i krigsorga-

nisationen (1960 års värnpliktsutredning, SOU 1965: 68, s. 150).

RU syftar beträffande den enskilde värnpliktige till att ge denne sådan utbildning att han under hela den tid han är disponibel för krigsplacering skall vara fullt krigsanvändbar. För krigsförbanden är syftet med RU att hålla den däri krigsplacerade personalen så samtränad att förbandet under hela tiden mellan två övningstillfällen är fullt användbart vid mobilisering utan kompletterande utbildning (SOU 1965: 68, s. 152).

Det nu anförda visar enligt UFV det riktiga och självklara i den allmänt gällande uppfattningen att värnpliktstjänstgöringen i fred är en art av utbildning. Detta gäller i särskilt hög grad GU. Även RU får närmast ses som en art av utbildning även om RU i princip har en annan karaktär med den starka dominansen av övning och samträning i krigsförband.

Innebörden av värnplikten som en medborgerlig skyldighet — men även en rättighet — kan ha betydelse för bedömningen av ett nytt värnpliktsförmånssystem. En skyldighet kan men behöver inte nödvändigtvis upplevas som en uppoffring. Frågan uppkommer då om man skall acceptera att uppoffringar görs för samhällets gemensamma bästa utan att detta beaktas vid bestämmande av den ekonomiska kompensationen för skyldigheten och därmed förenad tvångstjänstgöring m. m. I utländska system synes man härvidlag ha olika uppfattningar. Som exempel på ytterligheter kan erinras om principerna i, å ena sidan, det franska förmånssystemet och, å andra sidan, det danska kommittébetänkandet av år 1968.

Den värnpliktige tvingas vid inryckningen till militärtjänst att lämna sin invanda miljö, sin familj etc. Hans rent fysiska levnadsbetingelser förändras ofta radikalt och han byter ut sitt civila arbete mot en tjänstgöring, för vilken han inte alltid har tillräcklig motivation. Även om det bör vara en strävan att förbättra betingelserna under värnpliktstjänstgöringen i syfte att minska skillnaderna civilt—militärt kommer man aldrig

ifrån att den miljö, i vilken krigsmakten även i fredstid måste arbeta, i väsentliga delar måste avvika från den värnpliktiges normala miljö. Därmed får man också räkna med att värnpliktstjänstgöringen alltid av många kommer att uppfattas som en stor uppoffring oberoende av de ekonomiska konsekvenser, som den för med sig.

Härtill kommer förändringarna av den värnpliktiges ekonomi under värnpliktstjänstgöringen. Fråga uppkommer då om och i vilken omfattning man skall acceptera en standardförsämring för den värnpliktige och hans familj under militärtjänstgöringen. Här kommer framför allt kostnadsaspekten in. Man bör självfallet inte kräva större uppoffringar än som är oundgängligen nödvändigt. Detta gäller först och främst av hänsyn till den enskilde värnpliktige och hans familj men torde även ha en avgörande betydelse för den värnpliktiges inställning till militärtjänstgöringen och därmed för åstadkommande av en effektiv krigsmakt. Frågan bör också ses mot bakgrunden av den omständigheten att värnpliktstjänstgöring inte fullgörs av alla svenska medborgare. Kravet på att ekonomiska och andra åligganden för den del av svenska folket, som gör sin insats för landets försvar, begränsas så långt det är möjligt kan därför väntas bli framfört med än mera skärpa.

Även om personliga och ekonomiska uppoffringar för de värnpliktiga måste accepteras, bör det dock vara ett krav att värnpliktsförmånerna utformas så att de tillgodoser rimliga behov av ekonomisk trygghet för den värnpliktige och hans familj. Att garantera en sådan trygghet får anses vara en skyldighet för staten.

En ekonomisk ersättning av sådan storlek att ingen lider nöd, dvs. att personen ifråga har resurser som nödortfött räcker för bostad, kläder och uppehälle är icke tillräcklig för att rimliga krav skall anses vara uppfyllda. Vilka normer man skall ha är emellertid svårt att bedöma. Underlag för en sådan bedömning kan hämtas från socialhjälpsområdet och från jämförelser med de ekonomiska levnadsbetingelserna för andra grupper inom samhället. UFV har

behandlat dessa frågor i kapitel 5. UFV har vid sina överväganden kommit fram till att de normer för socialhjälp som för närvarande tillämpas inom Stockholms m fl kommuner medger en ekonomisk levnadsnivå, som man icke bör understiga om en rimlig ekonomisk trygghet skall kunna uppnås. Härtill kommer att UFV ur rent allmänna synpunkter anser det oacceptabelt att de värnpliktiga och deras familjer skulle se sig nödsakade att leva på en nivå, som ligger under vad man garanterar dem som uppbär socialhjälp. Såsom anförts under kapitel 5 bör dock en direkt jämförelse mellan nämnda normer och de egentliga värnpliktsförmånerna inte göras. Däremot kan en adekvat jämförelse göras mellan normerna och det familjesociala stödet.

En rimlig ekonomisk levnadsnivå är i och för sig inte tillräcklig för att skapa social trygghet för den värnpliktige och hans familj. Även faktorer, som betingas av värnpliktstjänstgöringens speciella förhållanden, måste beaktas. Här åsyftas ovan berörda miljöförändringar för den värnpliktige, avstånd till familjen etc. Vidare krävs bl. a. åtgärder i syfte att garantera den värnpliktige anställningstrygghet i hans civila gärning och att återinpassa honom i förvärvslivet m. m. efter utryckningen från militärtjänst. Sistnämnda frågor kan visserligen inte anses ingå i UFV uppdrag men utredningen vill understryka dess stora betydelse inte minst i svåra arbetsmarknadslägen med överskott på arbetskraft.

UFV har ovan i huvudsak behandlat frågor, som främst ur den värnpliktiges synpunkt är av betydelse för konstruktionen av ett värnpliktsförmånssystem. Viktigt är också att systemet utformas så att det har en positiv inverkan på inställningen till militärtjänstgöringen hos den värnpliktige. Detta är en komplicerad fråga och har sin grund i en rad samverkande faktorer såsom opinionsbildningen inom samhället, information om försvarets målsättning och uppgifter, den militära miljön och disciplinen, utbildningens kvalitet och pedagogiska uppläggning, förhållandet mellan befälet och de värnpliktiga, graden av medinflytande för de

värnpliktiga, möjligheterna till fritidsaktiviteter samt den ekonomiska och sociala tryggheten. De flesta av nu angivna områden ligger utanför UFV uppdrag. Det kan således inte förväntas att UFV skall finna en lösning av hela frågan om de värnpliktigas inställning till militärtjänstgöringen. Det torde dock vara odiskutabelt att den ekonomiska och sociala trygghetsfaktorn är betydelsefull i sammanhanget.

Det är självfallet angeläget att skapa en motivation för militärtjänstgöringen hos samtliga värnpliktiga. Inte minst viktig är en positiv inställning hos de befälsuttagna värnpliktiga. Ett uppriktigt engagemang för uppgiften hos sistnämnda värnpliktiga torde vara en förutsättning för att man skall kunna nå avsedda utbildningsresultat även för övriga värnpliktiga. Härtill kommer, ifråga om de frivilligt befälsuttagna, behovet av att stimulera till en tillfredsställande rekrytering. Det kan av angivna skäl befinnas angeläget att, liksom nu sker genom utbildningspremierna, med särskild ekonomisk kompensation främja motivationen för och rekryteringen till befälsutbildning.

Det som ovan behandlats i detta avsnitt söker belysa vissa krav på ett förmånssystem, vilka i huvudsak angivits i direktiven för UFV. Härjämte skall förmånssystemet enligt direktiven vara enkelt och praktiskt men samtidigt uppfattas som rättvist av den som fullgör tjänstgöringen. Truppbefälet bör inte mer än nödvändigt belastas med systemets administrering. Systemet skall om möjligt utformas så att det kan anpassas till de särskilda förhållanden, som råder under beredskap och krig.

De grundläggande krav på ett system för förmåner åt värnpliktiga, som redovisats i detta avsnitt, gäller i väsentliga delar också ifråga om vapenfria tjänstepliktiga och inskrivningsskyldiga. De vapenfria tjänstepliktiga bör i princip ha rätt till samma förmåner som de värnpliktiga. Denna grundtanke gäller för närvarande och anledning saknas att avvika därifrån.

Enligt utredningsdirektiven skall UFV som utgångspunkt för sitt arbete ha ungefär rådande totala kostnader för förmåner åt

värnpliktiga. UFV har i dessa kostnader även räknat med vad som i programbudgetdirektiven avsatts till ökade förmåner åt värnpliktiga och vidare utgått från ett oförändrat realvärde av förmånerna. Begreppet kostnader tolkar UFV som det allmännas direkta kostnader och sådana indirekta kostnader, som avser administration och personal för förmånerna åt värnpliktiga m. fl. Ett större ekonomiskt utrymme för konstruktion av ett förmånssystem finns om i kostnadsbegreppet även innefattas offentliga och enskilda arbetsgivares kostnader för de anställdas bibehållna löneförmåner under militärtjänstgöringen samt det allmännas indirekta kostnader på grund av skattebortfall för vissa värnpliktiga m. fl. beroende på in- och utryckningstiderna under året (avsnitt 2.3). Enligt UFV uppfattning torde det inte ha varit avsikten att uttalandet angående kostnaderna i direktiven skall ges en så vidsträckt innebörd. Frågan om och i vilken omfattning civila löneförmåner skall få bibehållas under militärtjänstgöringen är av förhandlingskaraktär och därmed en fråga för arbetsmarknadsparterna. Vad gäller berörda kostnader i form av skattebortfall har dessa en rent skatteteknisk bakgrund. UFV vill emellertid i sammanhanget framhålla att skillnaderna i skatteutfallet kan uppfattas som orättvisa av de värnpliktiga m. fl., vilket UFV också fått erfara under arbetets gång. En lösning av dessa problem uppnås i princip helt eller delvis om man går in för skattepliktiga värnpliktsförmåner. Frågan bör enligt UFV uppfattning uppmärksammas vid översyn av skattelagstiftningen.

UFV vill avslutningsvis beröra de i direktiven påpekade problem som uppkommer vid avvägning mellan å ena sidan förmåner av generell typ, som i princip kommer alla värnpliktiga till godo, t. ex. penningbidrag (särskilt dess grundbelopp) och förplägnad, samt å andra sidan förmåner av mer selektiv typ, som endast kommer vissa värnpliktiga till godo, t. ex. förmåner vid viss utbildning och familjebidrag. Problemet om avvägning mellan generella och selektiva förmåner finns också när det gäller förmå-

ner och bidrag inom den civila sektorn av samhället.

Anledningen till att vissa förmåner endast kommer vissa värnpliktiga till godo kan skifta. När det gäller förmåner vid viss utbildning (hit kan delvis också räknas förmåner av typ höjd avlöning vid längre tjänstgöring eller i särskilt kvalificerad befatning) är motivet främst att skapa ett gott utbildningsresultat. Det selektiva momentet utgör alltså själva syftet med förmånen och problemet vid utformningen av förmånen är främst att finna den lägsta ekonomiska nivå som garanterar att det avsedda ändamålet uppfylls. När det gäller familjebidragsförmåner är motivet bl. a. finansiellt och innefattar frågor om resurstillgång och om den större eller mindre nyttan i det enskilda fallet för den värnpliktige. Resonemanget i det följande rör i huvudsak de selektiva förmånerna av denna senare typ.

Inom en snäv kostnadsram kan i valet mellan generella och selektiva förmåner de senare ibland vara att föredra. Man uppnår därmed en större effekt — dock endast för ett begränsat antal värnpliktiga — än om motsvarande resurser används för generella förmåner. Sålunda kostar en höjning av penningbidraget med en krona per tjänstgöringsdag ca 19 mkr. Samma belopp, 19 mkr, skulle förslå till en höjning med drygt 6 kr per dag av familjepeningen åt hustru (motsv.).

I det fall en viss förmån representerar ett förhållandevis litet belopp talar naturligtvis intresset av administrativ förenkling för att förmånen konstrueras att utgå efter en generell schablon. För förmåner av generell typ talar vidare det av många upplevda rättvisekravet på lika ersättning för lika arbete. Å andra sidan är man när det t. ex. gäller familjebidragen delvis bunden av det faktum att samhället garanterar ett socialt minimiskydd. Skulle exempelvis medel tas från familjebidrag till en generell förstärkning av de värnpliktigas penningbidrag, skulle detta leda — förutom till avsevärda negativa ekonomiska och andra konsekvenser för enskilda värnpliktiga och deras familjer — också till en ökning av samhäl-

lets utgifter i andra former för de värnpliktigas familjer.

Vid avvägningen mellan olika förmånstyper bör en huvudprincip vara att så långt som möjligt ta hänsyn till de värnpliktigas egna önskemål även om detta inrymmer stora svårigheter bl. a. i fråga om metoderna att fastlägga de värnpliktigas egna prioriteringar. Enligt UFV är det av stor vikt att dessa problem studeras och att man söker arbeta upp rutiner för en kontinuerlig kontakt mellan statsmakterna och de värnpliktiga och vapenfria tjänstepraktiska i dessa frågor. UFV har själv i sitt arbete sökt fastställa och ta största möjliga hänsyn till de värnpliktigas och vapenfria tjänstepraktiskas önskemål.

I det följande diskuterar UFV några olika principer för ett nytt förmånssystem, vari inslaget av generella respektive selektiva förmåner varierar. Ett mera renodlat lönesystem innefattar generella förmåner i större utsträckning än t. ex. nuvarande förmånssystem med dess kombination av generella och selektiva förmåner.

7.2 Marknadsmässig lön

Frågan om ersättning under värnplikts-tjänstgöringen m. m. enligt principen marknadsmässig lön har på senare tid dykt upp i diskussionen. Begreppet för tanken till värnpliktstjänstgöringen som jämställd med förvärsarbete. UFV har i det föregående avvisat tanken på en sådan karakteristik av värnpliktsutbildningen. Därmed behöver inte frågan om marknadsmässig lön vara avfärdad. En ersättning enligt denna princip kan likväl av andra skäl vara aktuell. Ett förmånssystem byggt på denna grundtanke inrymmer generellt sett goda möjligheter till ekonomisk trygghet. Vidare innebär det att samma administrativa förfarande (rutiner m. m.) kan tillämpas som gäller för stats-tjänstemän i allmänhet. I vilken mån systemet ur administrativ synpunkt blir enkelt och praktiskt är beroende av dess detaljutformning. Om s. k. millimeterrättvisa skall upprätthållas kan administrativa vinster ute-

bli. En administrativ belastning av stor omfattning blir det otvivelaktigt, om källskatteprincipen skall tillämpas.

Lönerna på den svenska arbetsmarknaden bestäms efter förhandlingar mellan arbetsmarknadsparterna. En mängd olika faktorer inverkar på lönesättningen — bl. a. tillgång och efterfrågan på arbetskraft. Det är knappast möjligt att lönen för värnpliktiga m. fl. skulle kunna bestämmas enligt de regler som gäller på arbetsmarknaden. Principen om värnplikten som en medborgerlig skyldighet kommer man inte ifrån och det är enligt UFV uppfattning otänkbart att denna princip skulle kunna sättas ur spel genom t. ex. en strejk under hänvisning till gängse arbetsrättsliga regler.

Det återstår då att staten—arbetsgivaren ensidigt bestämmer lönen för de värnpliktiga och övriga berörda kategorier efter överläggningar med dessa. Adevkat jämförelsematerial för nivåbedömning finns närmast i lönesättningen för den anställda, militära personalen. För värnpliktiga under GU kan en högsta lönegräns tänkas närmast under lägsta lön för fast anställt gruppbefäl (f. n. A 7 på statlig löneplan; 1 714 kr/mån i ortsgрупп 4). Jämförelser kan göras med lönen för meniga fast anställda — för närvarande A 1 (1 272 kr/mån) under ett år och därefter A 5 (1 527 kr/mån). För värnpliktig i befälsbefattning kan lönen i vart fall under RU tänkas utgå med belopp som gäller för motsvarande aktivt befäl.

Ett system av nu angiven modell borde i princip innebära att inga förmåner in natura skall utgå. Detta gäller i första hand förplägnaden. Ett sådant arrangemang är inte problemfritt. Risk finns bl. a. att den värnpliktige avstår från måltider med åtföljande hälsovådliga konsekvenser. Vidare kan bortfallet av matgäster vid förbanden och svårigheterna att på förhand beräkna erforderligt antal portioner medföra höjningar av portionskostnaderna.

Vad gäller beklädnadsfrågan bör man räkna med att uniformspersedlar m. m. som behövs i tjänsten tillhandahålls kostnadsfritt som lån. Övrig beklädnad kan, om kontantprincipen skall tillämpas, antingen

utlånas till den värnpliktige mot ersättning eller också får den värnpliktige själv sköta denna anskaffning, tvätt m. m. I senare fallet kan problem av praktisk och hygienisk art uppkomma.

Ersättning för tillhandahållet logi bör inte avkrävas den värnpliktige. Han har som regel en civil bostad, även om han långt ifrån alltid själv betalar hyran härför. Man får räkna med att värnpliktslönen skall täcka civil bostadskostnad och därvid även bortse från att denna i många fall hyrs ut under värnpliktstjänstgöringen. Har man detta synsätt är det orimligt att begära av den värnpliktige att han även skall betala kasernhyra. Härtill kommer bl. a. frågan om den värnpliktige, som inkvarteras i en modern kasern, skall betala högre hyra än den värnpliktige som förläggs i äldre logement. Han har ingen möjlighet att själv välja sin bostad, såvida man inte inför frihet att bo utanför kasern.

Om sjukvården m. m. för de värnpliktiga skall organiseras efter vad som gäller för statstjänstemännen borde ett anvisningsläkarsystem införas. En sådan konstruktion, som i och för sig är tänkbar, kräver närmare undersökningar rörande de organisatoriska möjligheterna m. m. Vidare skulle de värnpliktiga m. fl. icke längre åtnjuta hälsovård och tandvård som fria förmåner. Medicinska säkerhetsskäl i kombination med den i flera fall riskfyllda verksamhet som bedrivs inom försvaret gör det dock nödvändigt att bibehålla hälsovården som en fri förmån. Härför talar också beredskaps- och krigsplaceringsskäl. Samma skäl kan delvis anföras också för den fria tandvården.

Förmånen av fria ledighetsresor eller motsvarande kontantersättning bör i princip bibehållas vid sidan av den marknadsmässiga lönen. Detta betingas av de speciella förhållanden som värnpliktstjänstgöringen innebär. Den värnpliktige tvingas att leva åtskild från sin familj och andra närstående. Alternativt kan naturligtvis de fria ledighetsresorna slopas och behovet i stället beaktas vid lönesättningen. Härvid uppkommer dock svårigheten att uppfylla rättvisekraven med hänsyn till de varierande avstånden mellan

tjänstgöringsplats och hemort.

Man får inte bortse från den administrativa belastning och därmed förenade kostnader, som uppkommer om betalning skall erläggas av den värnpliktige för tjänster, som nu utgår som naturaförmåner.

Detta talar för att nuvarande naturaförmåner bibehålls och frånräknas den kontanta lönen. Naturaförmånerna bör därmed i princip beskattas hos den värnpliktige.

Familjebidrag bör inte utgå i ett system som bygger på principen marknadsmässig lön. Eventuellt behov av familjesocialt stöd får tillgodoses med socialhjälp (bostadstillägg).

I det följande redovisas med några exempel hur ett system enligt principen marknadsmässig lön kan utfalla i jämförelse med nuvarande system. Med beaktande av det ovan sagda reduceras därvid värnpliktslönen med den i portionskostnaderna ingående livsmedelskostnaden samt viss del av värdet av beklädnadsförmånerna.

Livsmedelskostnaderna och delar av beklädnadsförmånerna beräknas här till 210 kr per man och månad eller 7 kr per dag (jfr. kap. 5). Med en månadslön enligt löneklass A 1 respektive A 5 skulle den kontanta värnpliktslönen i ortsgroup 4 efter avdrag för nämnda 210 kr bli 1 062 kr respektive 1 317 kr. Skatten på kontantlönen och förplägnadsförmånerna (skatt på beklädnadsförmånerna beräknas ej här) kan för ogift beräknas till för månad 409 kr för lön enligt löneklass A 1 och 505 kr för lön enligt löneklass A 5. Den värnpliktige skulle således få behålla 653 kr om han har lön enligt löneklass A 1 och 812 kr om lön utgår enligt löneklass A 5.

Ovan beräknade kontanta nettolön blir 21: 77 kr per dag enligt löneklass A 1 och 27: 07 kr per dag enligt löneklass A 5. Detta kan jämföras med penningbidraget om 6 kr per dag (våren 1972) till menig under GU. Ökningen blir 263 respektive 351 %. Det bör uppmärksammas att här inte räknats med utryckningsbidrag — för närvarande mindre än en kr per dag — och premier.

För gift värnpliktig blir det inte lika förmånligt. Om han har hustru och ett barn

samt en bostadskostnad om 400 kr per månad får han med de under våren 1972 gällande familjebidragsbestämmelserna i princip full täckning för bostadskostnaden och 570 kr i familjepening eller sammanlagt 970 kr i månaden under förutsättning att han är berättigad till fullt familjebidrag. Med ett penningbidrag om 6 kr per dag blir hans och familjens sammanlagda skattefria kontantinkomst 1 150 kr per månad och om hänsyn tas även till utryckningsbidraget omkring 1 175 kr per månad, medan han med en lön, beräknad enligt ovan men med beaktande av skatten för gift, får en nettoinkomst om 803 kr per månad enligt löneklass A 1 och 962 kr per månad enligt löneklass A 5. Här bortses från att kommunalt bostadstillägg eventuellt kan utgå.

Om lönen i befälsbefattning under RU förutsätts utgå med belopp enligt vad som gäller för motsvarande aktiv personal skulle en värnpliktig i plutonschefsbefattning kunna bli berättigad till lön enligt löneklass A 15 (2 510 kr/mån). Med beräkning av naturaförmåner m. m. enligt ovan blir hans kontantlön efter skatt 1 438 kr per månad eller 47: 93 per dag, om han är gift. I nuvarande system har den värnpliktige plutonchefen under RU 18: 50 kr per dag i penningbidrag (våren 1972). Om hans familje- och bostadssituation är densamma, som i det förut beskrivna fallet, blir hans sammanlagda skattefria inkomst (penningbidrag, familjepening och bostadsbidrag) 1 525 kr per månad. Han skulle således med en värnpliktslön enligt löneklass A 15 få ca 87 kr mindre netto per månad än han är berättigad till enligt nuvarande bestämmelser.

Det bör uppmärksammas att viss del av lönen i den civila anställningen ofta får bibehållas under RU och att ett värnpliktsförmånsystem enligt principen marknadsmässig lön kan få konsekvenser härvidlag.

Om de värnpliktigas nuvarande kontantförmåner (penningbidrag, familjebidrag, premier, inkvarteringsersättningar och utryckningsbidrag m. m.) ersätts med en lön beräknad enligt ovan skulle de årliga utgifterna vid ca 19 milj. tjänstgöringsdagar jämte in- och utryckningsdagar öka med omkring 440

mkr, om lønen anknys til løneklasse A 1 under GU og løneklasserna A 5—A 23 under RU, samt med omkring 600 mkr, om lønen anknys til løneklasse A 5 under GU og løneklasserna A 7—A 23 under RU. Då har inte beräkns några kostnader för semesterersättning eller sociala kostnader. Skatteintäkterna (preliminärskatt) för stat och kommun kan uppskattas till omkring 265 mkr i första alternativet och till ca 325 mkr i det senare alternativet. Förändringar av administrationskostnaderna har ej beaktats vid kostnadsberäkningarna utom såvitt avser familjebidragen. Beräkningen av kostnadsökningarna har gjorts med utgångspunkt i värnpliktsförmånerna under våren 1972.

De nu gjorda kostnadsberäkningarna avser endast värnpliktiga och inte vapenfria tjänstepliktiga eller inskrivningsskyldiga.

7.3 Ersättning för förlorad arbetsförtjänst

UFV har i det föregående hävdats att man inte bör kräva större uppoffringar av den värnpliktiga (motsv.) än som är oundgängligen nödvändigt. Denna tanke synes rimma väl med ett förmånssystem, som i princip ger den värnpliktiga ersättning för den civila arbetsförtjänst, som går förlorad under militärtjänstgöringen. Om full kompensation för den förlorade arbetsförtjänsten utgår kan den ekonomiska uppoffringen förutsättas bli ringa eller ingen. Full kompensation innefattar också hel ATP-beräkning och andra sociala förmåner. Systemet kan emellertid i stället utformas så att det endast ger kompensation till viss del. Parallellt finns härvidlag inom socialförsäkringsområdet. Sålunda är nuvarande sjukpenningssystem så konstruerat att det skall ge den sjuke viss kompensation för förlorad arbetsinkomst eller utgifter för ersättare under sjukdomen. Med beaktande av att sjukpenningen är skattefri utgjorde kompensationen i slutet av 1960-talet i genomsnitt ca 80 procent. I vissa fall torde sjukpenningen ge överkompensation. Sjukpenningförmånerna har utretts av sjukpenningutredningen i syfte att bl. a. inordna sjuk-

penningen i beskattningssystemet (se s. 161).

Principen ersättning för förlorad arbetsförtjänst tillämpas även inom civilförsvaret, som kan ligga närmare till hands som jämförelseobjekt, i så måtto som här är fråga om ersättning vid en tvångsvis ålagd tjänstgöring för landets försvar. Civilförsvarspliktiga över värnpliktsåldern får civilförsvarspenning, som för varje tjänstgöringsdag är 0,2 procent av den civilförsvarspliktiges årsinkomst. Årsinkomsten antas vara lika med det högsta beloppet för den sjukpenningklass som den civilförsvarspliktige tillhör. Civilförsvarspenningen är lägst 8 kr och högst 78 kr. Utöver civilförsvarspenningen utgår utbildningspremie med 15 kr för dag till den som genomgår utbildning under en sammanlagd tid av mer än 60 timmar. Nämda förmåner är skattefria.

Frågan om ändring av ersättningsbestämmelserna beträffande civilförsvarspliktiga har under en rad av år övervägts i olika sammanhang och ingår för närvarande i UFV uppdrag. I en inom försvarsdepartementet år 1967 upprättad promemoria (Försvarsdepartementet 1967: 17) föreslås bl. a. att alla civilförsvarspliktiga med likartad befattning erhåller samma ersättning oberoende av ålder och kön, att samma ersättning utgår oberoende av om tjänstgöringen avser utbildning eller övning samt att de som uttages till särskilt ansvarsfulla och kvalificerade befattningar erhåller högre ersättning efter en skala som tar hänsyn till såväl kvalifikationskraven som den längre utbildnings- och övningstiden.

Möjligheterna att betala en värnpliktslön, som motsvarar utebliven arbetsförtjänst, har även diskuterats i Danmark. Sålunda uttalas i det danska kommittébetänkandet den 5 april 1968 angående de värnpliktigas ekonomiska och sociala förhållanden (s. 23—24) följande.

Som allerede anført, er det udvalgets hovedsynpunkt, at de værnepliktige principielt ikke bør lide økonomiske afsavn i anledning af værnepligtstjenesten. Man har derfor gennemdrøftet mulighederne for at udbetale de indkaldte en reel løn i stedet for den nuværende aflønning, hvor det udbetalte kontante beløb nærmest må betragtes som lommepege.

Blandt flere muligheder har man drøftet udbetaling af en løn svarande til *den reelt mistede arbejdsfortjeneste*.

En gennemgang af det tilvejebragte materiale om de værnepligtiges indtjening før indkaldelsen (bilag 1, tabel 6)¹ viser imidlertid et meget broget billede af de unges lønninger. Alene praktiske årsager vil derfor efter udvalgets opfattelse gøre det særdeles vanskeligt at arbejde med et lønningsprincip, som under værnepligtstjenesten skulle tilsikre den værnepligtige enten samme indtjening som den hidtil i det civile samfund oppebære, eller en indtjening svarende til den beregnede eller forventede, såfremt indkaldelse til aftjening af værnepligt ikke havde fundet sted.

Dertil kommer, at et sådant lønssystem utvivlsomt i mange tilfælde vil blive følt uretfærdigt og direkte urimeligt — ikke mindst af de værnepligtige selv.

Unge under — eller med netop afsluttet — uddannelse, der som regel ingen reel indtjening har haft, vil det blive meget vanskeligt at få rigtigt placeret i et sådant lønningssystem, og det samme vil være tilfældet med de selvstændigt erhvervsdrivende.

Princippet om en soldaterløn som kompensation for tabt arbejdsfortjeneste har udvalget derfor ment at måtte forlade, da det må anses for at være både uretfærdigt og formentlig praktisk uigennemførligt.

De nackdelar med systemet som påtalas i det danska betänkandet kan anföras även mot ett liknande förmånssystem i Sverige. De kanske största administrativa svårigheterna blir att bestämma ersättningen åt egna företagare och andra fria yrkesutövare m. fl. Systemet skulle däremot när det gäller löntagarna i princip kunna utformas tämligen enkelt exempelvis genom att arbetsgivarna ålades fortsatt löneutbetalning, skatteavdrag etc. Ersättning till arbetsgivarna skulle där efter utgå från fjärde huvudtiteln. Man får inte bortse från den administrativa belastning som ligger häri med granskning och kontroll m. m. En fråga som också blir aktuell, om man stannar för ett förmånssystem för värnpliktiga m. fl. enligt nu diskuterad modell, är en eventuell fördelning av kostnaderna mellan staten och arbetsgivarna. En tänkbar lösning är därvid att staten svarar för de direkta lönekostnaderna medan

arbetsgivarna står för de sociala kostnaderna i samma utsträckning som för de civila löntagarna.

De praktiska svårigheterna torde bli mindre om ersättningen anknys till sjukpenningklasserna. Huruvida ett framtida sjukpenningssystem kommer att ge denna möjlighet med rimliga administrativa insatser är vid utarbetandet av detta betänkande inte känt.

Ett förmånssystem enligt nu diskuterat alternativ bör innefatta en viss minimiersättning, gällande för studerande och andra som saknar inkomst av förvärvsarbete. Det bör i sammanhanget uppmärksammas att lägsta sjukpenning för förvärvsarbetande för närvarande är 6 kr per dag eller samma belopp som nu utgår i penningbidrag till värnpliktig menig under GU. För studeranden med rätt till studiemedel kommer obligatorisk sjukpenningförsäkring att införas om ett förslag den 8 februari 1972 av riksrevisionsverket vinner bifall.

En dagspenning, som således bestäms utan beaktande av de militära förhållandena, kan kombineras med särskilda befattningstillägg för befäl och andra värnpliktiga i mera kvalificerade befattningar. Det administrativa förfarandet blir då mera komplicerat och kravet på enkelhet kan bli svårare att uppfylla.

Om ersättningen åt de värnpliktiga bestäms efter den civila arbetsinkomst som går förlorad bör i princip inget familjesocialt stöd utgå med anledning av militärtjänsten. Frågan härom är dock beroende av den kompensationsgrad, som fastställs att gälla för ersättningen. Betydande administrativa fördelar är otvivelaktigt förknippade med ett slopande av familjebidragen.

På motsvarande sätt bör frågan om avdrag för erhållna naturaförmåner bedömas.

Ett system med ersättning för förlorad arbetsförtjänst kan tänkas vara lämpligt enbart för värnpliktiga under RU medan andra principer kan ligga närmare till hands för värnpliktiga under GU. Härför talar bl. a. de korta tjänstgöringsomgångarna under RU. Vidare har inkomster och andra sociala förhållanden som regel nått en större stabi-

¹ Ej här

litet för repetitionssoldaten än för rekryten. Sålunda var enligt den av MPI utförda enkäten 25,8 procent av de värnpliktiga under GU studerande medan motsvarande procenttal under RU endast var 2,5. Vidare saknade 14,4 procent av rekryterna förvärvsinkomster före inryckningen mot endast 2,5 procent för värnpliktiga under RU. Sammanlagt 40,3 procent av rekryterna hade ingen eller högst 1 500 kr i förvärvsinkomst per månad före inryckningen. Av de värnpliktiga under krigsförbandsövning var sammanlagt 7,2 procent i motsvarande inkomstsituation före inryckningen.

Hur den närmare utformningen av ett förmånssystem, byggt på principen ersättning för förlorad arbetsförtjänst, än blir kan det rättvisa i systemet alltid ifrågasättas. Även om man följer sjukpenningnormerna, som för närvarande varierar mellan 6 och 52 kr per dag, kan kritik mot systemet anföras. Att jämställa sjukdom och värnplikt kan synas tvivelaktigt. En sjukförsäkring, grundad på den egna inkomsten, förefaller adekvat, medan en ersättning för en tvångsvis ålagd tjänstgöring — i princip lika för alla — kan kräva, å ena sidan, ett större mått av jämlikhet samt, å andra sidan, hänsynstagande till ansvar m. m. i den militära befattningen. Förslag om värnpliktslön i enlighet med de principer som behandlas i detta avsnitt har framförts av åtskilliga av de värnpliktiga under krigsförbandsövning, som medverkat i MPI undersökning. UFV är dock inte helt övertygad om att dessa uttalanden är representativa för flertalet värnpliktiga under repetitionsutbildning.

I tabell 7:1 lämnas exempel på hur den ekonomiska situationen skulle te sig för den menige värnpliktige, om ersättningen utgår med belopp, som han till följd av militärtjänstgöringen visar sig ha gått miste om i arbetsförtjänst. Eventuell semesterersättning och sociala förmåner beräknas ej. Avdrag beräknas för erhållen förplägnad m. m. med 210 kr per månad. Jämförelser görs med kontantförmånerna (penningbidrag, familjebidrag och utryckningsbidrag) i nuvarande förmånssystem (våren 1972 gällande förmånsbelopp). Därvid förutsätts fullt familje-

bidrag utgå i förekommande fall. Bostadskostnaden beräknas till 400 kr per månad.

Av tabellen framgår att ersättning för förlorad arbetsförtjänst genomgående är ett fördelaktigt alternativ för den ogifte värnpliktige med förvärvsinkomster. Den värnpliktige familjeförsörjaren med hustru och två barn har det däremot ekonomiskt bättre ställt med nuvarande förmåner, om han inte har en civil inkomst om minst omkring 3 000 kr per månad.

I tabell 7:2 redovisas situationen med motsvarande jämförelser för samma värnpliktiga i ett system, som ansluter till sjukpenningklasserna och sjukpenningbeloppen. Tabellen visar att ogifta värnpliktiga i samtliga redovisade inkomstlägen får en bättre ekonomisk situation i det tänkta sjukpenningssystemet än de har med nuvarande förmånssystem. Familjeförsörjarna kommer däremot inte i något av fallen upp till de belopp, som de med förutsatt familjesituation uppbär i kontanta värnpliktsförmåner i nuvarande system.

För samtliga värnpliktiga är helt naturligt ett system med förmåner enligt sjukpenningnormer oförmånligare än ett system, som ger full kompensation för förlorad arbetsförtjänst. Då har inte tagits hänsyn till den totala skattesituationen för den värnpliktige. Om så sker torde i vissa fall alternativet med förmåner enligt sjukpenningnormerna bli förmånligare för den värnpliktige. Detta beror bl. a. på — förutom att sjukpenningen är skattefri — inkomstläget och den kalenderiska förläggningen och längden av vederbörandes militärtjänstgöring.

Aktuellt underlag för en ungefärlig kostnadsberäkning av förevarande alternativ finns i MPI undersökning. UFV har här valt att kostnadsberäkna ett system som helt ansluter till nuvarande obligatoriska sjukpenningssystem. Dagspenningen under militärtjänstgöringen beräknas således efter 6—52 kr skattefritt belopp. För dem som före inryckningen saknade inkomst har räknats efter en dagspenning om 6 kr. Kostnaderna för eventuella befattningstillägg beräknas ej.

Sammanlagt skulle kostnaderna för en sålunda beräknad dagsersättning med ca 19

Tabell 7.1. Kontantförmånerna för menig värmpfiktig i nuv förmånssystem samt i ett system med ersättning för förlorad arbetsförfjänst. Belopp i kr/mån

Den vpl:s förhållanden	Nuv. system			System: Full ers. för förlorad arb.förtjänst					Skillnad kol 10 och 6	
	Pen. bidrag	Fam. penning	Bost. bidrag	Utryckn. bidrag	S:a kol 2—5	Ink av förvärvsarbete före inrykning	Avdrag för förplägnad m m	Direkt skatt ¹		Skillnad kol 7 och kol 8+9
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ogift, GU	180	—	—	25	205	1 000	210	298	492	+ 287
Hustru, 2 barn, RU	270	780	400	—	1 450	1 000	210	148	642	— 808
Ogift, GU	180	—	—	25	205	2 000	210	728	1 062	+ 857
Hustru, 2 barn, RU	270	780	400	—	1 450	2 000	210	578	1 212	— 238
Ogift, GU	180	—	—	25	205	2 500	210	1 012	1 278	+1 073
Hustru, 2 barn, RU	270	780	400	—	1 450	2 500	210	862	1 428	— 22
Ogift, GU	180	—	—	25	205	3 000	210	1 325	1 465	+1 260
Hustru, 2 barn, RU	270	780	400	—	1 450	3 000	210	1 175	1 615	+ 165
Ogift, GU	180	—	—	25	205	4 000	210	1 951	1 839	+1 634
Hustru, 2 barn, RU	270	780	400	—	1 450	4 000	210	1 801	1 989	+ 539

1 Kommunal utdebitering 24 kr; kostförmånerna värderas vid beskattning till 260 kr/mån enl. riksskatteverkets anvisningar för beräkning av preliminär A-skatt för år 1972.

Tabell 7:2 Kontantförmånerna för menig värnpliktig i nuv förmånssystem samt i ett system anslutet till sjukpenningen. Belopp i kr/mån

Den vpl:s förhållanden	Nuv system		System: Sjukpenning			Skillnad kol 6 och 2
	Pen.-bidrag Fam.-penning Bost.-bidrag Utr.-bidrag	Ink av förvärvs- arbete före in- tryckningen	Ers enl sjukp.- klass	Avdrag för för- plägnad m m	Skillnad kol 4 och 5	
1	2	3	4	5	6	7
Ogift, GU	205	1 000	660	210	450	+ 245
Hustru, 2 barn, RU	1 450	1 000	660	210	450	-1 000
Ogift, GU	205	2 000	1 110	210	900	+ 695
Hustru, 2 barn, RU	1 450	2 000	1 110	210	900	- 550
Ogift, GU	205	2 500	1 290	210	1 080	+ 875
Hustru, 2 barn, RU	1 450	2 500	1 290	210	1 080	- 370
Ogift, GU	205	3 000	1 470	210	1 260	+1 055
Hustru, 2 barn, RU	1 450	3 000	1 470	210	1 260	- 190
Ogift, GU	205	4 000	1 560	210	1 350	+1 145
Hustru, 2 barn, RU	1 450	4 000	1 560	210	1 350	- 100

milj tjänstgöringsdagar jämte in- och uttryckningsdagar kunna uppskattas till omkring 590 mkr, varav ca 470 mkr för GU och ca 120 mkr för RU. Med denna beräkning skulle kostnadsökningen bli omkring 315 mkr, om man i det nya systemet inte räknar med några kontanta bidrag (premier, uttryckningsbidrag etc) utöver lönen och icke heller med familjebidrag. Avdrag för naturaförmånerna har ej gjorts. Förändringar av administrationskostnaderna har beaktats endast såvitt avser familjebidragen. Ökningen fördelar sig med ca 270 mkr på GU och ca 45 mkr på RU.

Om den värnpliktige skall betala för sin förplägnad och del av beklädnaden måste beräkningarna göras efter ett högre minimibelopp för dagsersättningen. Om detta sätts till 15 kr för dag och samtidigt alla värnpliktiga förutsätts betala för nämnda naturaförmåner med 7 kr per dag blir kostnadsökningen ca 210 mkr, varav ca 180 mkr för GU och ca 30 mkr för RU.

Om förmånerna konstrueras efter mönster av sjukförsäkringssystemet och därmed arbetsgivarnas kostnader för bibehållna löneförmåner i princip övertas av staten bortfaller motsvarande skatteintäkter för stat och kommun.

Ovan beräknade kostnader innefattar inte

vapenfria tjänstepliktiga och inskrivnings-skyldiga. Om här diskuterat system skall införas för de värnpliktiga bör det även göras tillämpligt på de vapenfria tjänstepliktiga. Däremot kan det av praktiska skäl vara lämpligt att ersätta de inskrivningsskyldiga med ett enhetligt dagsbelopp.

7.4 Studiesocial ersättning m. m.

Med studiesocial ersättning för värnpliktiga avser UFV en ersättning, som i princip ger den värnpliktige samma ekonomiska levnadsvillkor som studeranden, vilka uppbär studiemedel. För att ge en bakgrund till en sådan jämförelse mellan värnpliktiga och studerande kan följande anföras.

Det moderna svenska samhället kan karakteriseras som ett utbildningssamhälle bl. a. i så måtto att utvecklingen inom olika områden av samhället medfört ökade krav på medborgarna i fråga om kunskaper och färdigheter av olika slag.

Samtidigt har frågan om att skapa möjligheter för den enskilda människan till den utbildning, som hon har de begåvningsmässiga förutsättningarna för, kommit i förgrunden.

Samhället har svarat upp häremot med en ökad satsning på utbildningssektorn. Av vikt i sammanhanget är den del av utbildningspolitiken som syftar till ökad jämlikhet i fråga om de ekonomiska studiemöjligheterna. Härvidlag är gällande system för studiefinansiering med hjälp av statliga studiemedel av utomordentlig betydelse.

Utvecklingen har lett till en kraftig ökning under senare år av antalet studerande inom olika utbildningsområden. Icke minst gäller detta den gymnasiala och postgymnasiala utbildningen. Vad gäller antalet studerande vid universitet och högskolor har tillväxten under 1960-talet överstigit prognoserna. Sålunda beräknade statistiska centralbyrån våren 1968 antalet nyinskrivna vid universitet och högskolor läsåret 1968/69 till ca 23 000, medan universitetskanslersämbetet följande år preliminärt beräknade antalet till 27 700 för samma läsår. Utvecklingen och de uppåtgående prognoserna har dock under senare tid vänt. Sålunda konstaterar universitetskanslersämbetet i sina förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1972/73 att antalet förhandsanmälningar till universitets- och högskolestudier för budgetåret 1971/72 varit väsentligt lägre än föregående år.

Den utbildningsverksamhet, som på olika områden och olika nivåer bedrivs inom samhället, kan ses som en integrerad enhet, vare sig fråga är om obligatorisk eller frivillig utbildning. I båda fallen är målet sett ur samhällsnyttans aspekter att ge medborgarna kunskaper och färdigheter, som gör dem skickade att fullgöra sina uppgifter i samhället. En sådan totalsyn på utbildningsverksamheten blir allt naturligare ju mer den högre utbildningen breddas i fråga om antalet studerande.

Betraktar man utbildningsverksamheten på detta sätt integrerad, kan däri innefattas även den militära utbildningen. Vad gäller värnpliktsutbildningen syftar denna till att med kraft av den allmänna värnplikten ge i princip samtliga svenska män de kunskaper och färdigheter, som krävs för att de skall kunna fullgöra de uppgifter som samhället kräver i händelse av krig eller beredskap.

Studerande vid universitet m. fl. postgym-

nasiala läroanstalter har under vissa förutsättningar rätt till studiemedel enligt studiemedelsförordningen (1964:401 med senare ändringar). I studiemedlen ingår en återbetalningsfri del, benämnd studiebidrag. Resten av studiemedlen är återbetalningspliktig (studiekredit). Studiemedlen är räntefria men återbetalning skall i stället ske i princip i fast penningvärde. Studiemedlen är vidare behovsprövade och reduceras med hänsyn till den studerandes och, i förekommande fall, hans makas inkomst och förmögenhet. Kostnaderna för studiemedlen finansieras över statsbudgeten.

Studiemedlen är indexreglerade och utgår för läsår, vilket anses omfatta 10 månader, med 140 procent av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Under läsåret 1971/72 utgick studiemedlen med ett maximalt belopp om 9 660 kr, beräknat efter ett basbelopp om 6 900 kr. Har studerande barn kan barn tillägg utgå med 25 procent av basbeloppet. Vid synnerliga skäl kan extra studiemedel beviljas. Av de maximala studiemedlen utgör 1 750 kr studiebidrag.

Till grund för beräkningen av studiemedlens maximibelopp ligger vissa uppskattningar av utgifterna för kost och logi, läroböcker, studiemateriel, terminsavgifter, försäknings- och försäkringsavgifter, kläder, hygien, nöjen och resor (SOU 1963: 74, s. 63).

I ett av 1968-års studiemedelsutredning avgivet betänkande (SOU 1971:87) angående reformer inom studiemedelsystemet föreslås bl. a. förslag om höjning av studiemedlens maximibelopp med 5 procent av basbeloppet per termin från nuvarande 70 till 75 procent. Detta skulle vid ovan nämnda basbelopp ge en ökning av studiemedelsbeloppet för helt läsår om 690 kr. Den föreslagna höjningen motiveras med den ökade boendekostnad för studerande, som är en följd av utvecklingen av subventionerna av studentbostäderna.

En studiesocial ersättning åt värnpliktiga bör enligt UFV mening i princip ligga på samma nivå som maximibeloppet för studiemedlen. Avdrag bör dock i princip göras för vad som tillhandahålls de värnpliktiga som naturaförmåner och för behov, som

täcks av studiemedlen men som saknar motsvarighet hos de värnpliktiga (studiemateriel m. m.).

Det kan självfallet inte komma ifråga att, på sätt som sker i fråga om studiemedlen, kräva återbetalning av den ersättning som tillerkänns de värnpliktiga. Inte heller är frågan om behovsprövning aktuell. Militär-tjänstgöringens karaktär av ett obligatorium är härvidlag avgörande.

Ett system, som innefattar en värnplikts-ersättning grundad på beräkningen av studiemedlen, kan utformas på olika sätt. Hänsyn kan tas till den differentierade utbildningstiden genom att ersättnings graderas efter tjänstgöringstidens längd. Premier, befattningsstillägg och utryckningsbidrag m. m. kan bli aktuella. Försörjningen av den värnpliktiges familj måste garanteras genom särskilda ersättningsformer. Dessa frågor, som delvis bortfaller med de i avsnitten 7.2 och 7.3 diskuterade löneprinciperna, måste i förevarande alternativ lösas särskilt.

Principen studiesocial ersättning kan befinnas lämplig beträffande värnpliktiga under GU medan andra principer kan vara att föredra när det gäller värnpliktiga under RU. Studiemedlen är avpassade efter ungdomsstuderandes ekonomiska behov och lämpligheten av att grunda ersättningen under RU på studiemedelsberäkningarna kan av den anledningen ifrågasättas. I denna del kan det måhända snarare bli fråga om system som tar hänsyn till den värnpliktiges civila arbetsinkomster eller som bygger på hans uppgifter i krigsorganisationen.

UFV lämnar i det följande exempel på hur den ekonomiska situationen ter sig dels för en menig värnpliktig under GU, om principen studiesocial ersättning tillämpas, och dels för en menig värnpliktig under RU, om ersättning utgår efter befattning i krigsorganisationen och, i förekommande fall, med familjesocialt stöd enligt socialhjälpnormerna inom Stockholms m. fl. kommuner (jfr. avsnittet 7.1). Däremot bortses från eventuellt behov av andra särskilda ersättningar liksom från tillägg vid längre tids tjänstgöring. Naturaförmåner förutsätts utgå ungefär som nu.

Under läsåret 1971/72 utgående studiemedel motsvarar 966 kr per månad. Detta belopp motsvarar en skattepliktig inkomst om, för ogift ca 1 400 kr för månad, vilket ligger mellan löneklasserna A 3 och A 4 (ortsgrupp 4) på statlig löneplan, och för gift med make utan inkomst ca 1 160 kr per månad, vilket är lägre än lönen i löneklass A 1. Efter avdrag för naturaförmåner m. m. återstår av förstnämnda belopp 435 kr, som således skulle utgöra den kontanta ersättningen per månad åt värnpliktig under GU. Av sistnämnda belopp beräknas 225 kr för den värnpliktiges civila bostad. Ersättningen förutsätts dock utgå generellt med 435 kr per månad oberoende av den värnpliktiges bostadssituation. I ett senare avsnitt lämnar UFV en närmare redovisning för de beräkningar, som ligger till grund för nu angivna belopp.

En månatlig ersättning om 435 kr åt den värnpliktige rekryten motsvarar en dagspenning om 14: 50 kr, vilket är 8: 50 kr mer än penningbidraget (6 kr/dag) åt menig våren 1972. Om den schablonberäknade bostadskostnaden, 225 kr, frånräknas, återstår av månadsbeloppet 210 kr, motsvarande 7 kr per dag.

Jämförelsen visar en väsentlig förbättring av den ekonomiska situationen för rekryten, om principen om studiesocial ersättning tillämpas. Detta blir än mer accentuerat om man räknar med att utryckningsbidraget behålls i det nya systemet. Situationen kan emellertid bli den motsatta i vissa fall. Ensamstående värnpliktig under GU kan för närvarande, om han kan åberopa särskilda skäl, få bostadsbidrag, som ger full täckning för hans bostadskostnad. Med en schablonberäkning av denna kostnad till 225 kr per månad kan han komma i ett sämre läge.

Dagspenningen under RU förutsätts utgå med högre belopp än under GU. Här räknas med en dagspenning om 17 kr för värnpliktig i befattning för menig, vilket utgör ett belopp om 510 kr per månad. Den menige värnpliktige uppbär under våren 1972 ett penningbidrag under RU om 9 kr per dag eller 270 kr per månad. Repetitionsoldaten skulle därmed få en ökning av sin ersätt-

ning för månad räknat med närmare 90 procent.

En gift värnpliktig förutsätts få familjebidrag med belopp som överensstämmer med ovan nämnda socialhjälpnormer samt i princip full täckning för sin bostadskostnad. Om han har hustru och två minderåriga barn, skulle han därmed, om förutsättningar för fullt familjebidrag föreligger, bli berättigad till familjepening om 525 kr för hustrun och 252 kr för vardera barnet eller sammanlagt 1 029 kr per månad, räknat efter de socialhjälpbelopp (för barn genomsnittligt belopp) som tillämpas fr. o. m. den 1 januari 1972.

För här exemplifierad familj innebär det nu sagda en förbättring med 249 kr, om man jämför med den under våren 1972 utgående familjepeningen.

För gift rekryt med angiven familjesituation m. m. skulle således egenförmånerna och familjeförmånerna i det tänkta systemet tillsammans ge en förbättring om 279 kr per månad jämfört med förmånerna under våren 1972. För den gifte värnpliktige under RU i motsvarande situation blir förbättringen 264 kr per månad. Härvid räknas i båda fallen med att bostadskostnaden med 225 kr för månad täcks av dagspenningen. Om täckning till viss del för bostadskostnaden inte räknas in i dagspenningen under RU blir den sammanlagda förbättringen för RU-värnpliktig i befattning för menig 489 kr för månad.

Den sammanlagda ökningen av utgifterna för dagspenning och familjebidrag vid ovan beskrivna system för värnpliktsförmåner och med ca 19 milj tjänstgöringsdagar jämte in- och utryckningsdagar kan uppskattas till ca 170 mkr, varav drygt 135 mkr för GU och knappt 35 mkr för RU. De sammanlagda utgifterna för premier, utryckningsbidrag och andra kontanta förmåner har vid beräkningarna förutsatts vara oförändrade i förhållande till nuläget. Vid beräkningarna har ersättning för bostadskostnad räknats in i dagspenningen med 7:50 kr för dag under GU. Beträffande RU förutsätts fullt bostadsbidrag utgå vid sidan av dagspenningen enligt ungefär nuvarande bestäm-

melser. Med beaktande härav kan kostnadsökningen på grund av höjningen av dagspenningen beräknas till närmare 130 mkr under GU och drygt 20 mkr under RU. Kostnaderna för höjningen av familjepeningen beräknas, med ledning av de uppgifter angående de värnpliktigas familjesituation som framgår av MPI enkät, till knappt 10 mkr under GU och till icke fullt 15 mkr under RU. Kommunernas nuvarande utgifter för socialhjälp till värnpliktiga kan förutsättas bortfalla. Dessa utgifter kan uppskattas till ca 3 à 4 mkr för värnpliktiga under GU och ca 5 mkr för värnpliktiga under RU.

Till de ovan beräknade utgiftsökningarna kommer kostnaderna för motsvarande förmåner åt vapenfria tjänstepliktiga samt för eventuellt höjd dagspenning åt de inskrivningsskyldiga.

7.5 Modifieringar av nuvarande system

Karaktistiskt för nuvarande förmånssystem är dess mängd av olika bidrags- och ersättningsformer. Detta har ofta anförts som en av systemets väsentliga nackdelar. Otvivelaktigt kan ett system av denna art lätt bli mera svåröverskådligt än t. ex. ett renodlat värnpliktslönesystem. Systemet kräver också förhållandevis stora administrativa insatser. Dessa nackdelar kan dock vara ett nödvändigt ont om man inom en viss begränsad kostnadsram skall tillgodose de mest angelägna behoven.

Även om nuvarande förmånssystem i princip bibehålles, kan vissa modifieringar därav vara påkallade. Först och främst bör man i möjligaste mån begränsa antalet ersättningsformer. Vidare bör alla möjligheter till administrativa förenklingar bl. a. med hjälp av den moderna datatekniken tillvaratas. I ett detaljrikt förmånssystem måste särskild vikt läggas vid informationen angående förmånerna.

Konstruktionen av de olika förmånerna bör ses över. Vad gäller penningbidraget har kritik riktats mot att detta kopplas samman med den militära graden. Även det nya

tjänstställningssystemet talar för en annan konstruktion. I stället bör man överväga att gradera dagspenningen efter tjänstgöringstidens längd eller, beträffande RU, att bestämma den efter befattningarna i krigsorganisationen.

Behovet av premier och utryckningsbidrag m. m. bör övervägas. Behovet av tjänstgöringspremier kan tänkas bortfalla om dagspenningen höjs stegvis efter tjänstgöringstidens längd. En sådan konstruktion av dagspenningen kan även föranleda en begränsning av utbildningspremierna till renodlade befälsutbildningspremier.

Familjebidragen har till sin konstruktion i stort sett varit oförändrade sedan 1946 och justeringar kan vara motiverade. Bl. a. kräver familjemedlemsbegreppet uppmärksamhet med hänsyn till de ändrade samlevnadsformerna. Här åsyftas särskilt de numera allt vanligare s. k. samvetsäktenskapen. Även de ensamståendes situation har förändrats med åren. Sålunda torde det ha blivit allt vanligare att ungdomarna i tidig ålder lämnar föräldrahemmet. Detta har i sin tur medfört krav på bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktiga i ökande omfattning. Bestämmelserna om behovsprövning av familjebidragen är tämligen komplicerade och möjligheterna till förenklingar bör undersökas. Även andra administrativa och organisatoriska förbättringar bör eftersträvas. Härvidlag bör samordning om möjligt ske med de rationaliseringsåtgärder som planeras inom den civila sektorn — framför allt på socialförsäkringsområdet.

Utvecklingen har visat att nuvarande system med författningsmässigt låsta förmånsbelopp medför en värdemässig eftersläpning (jfr. kap. 2). Det bör därför övervägas att införa indexreglering av flera av värnpliktsförmånerna.

De möjligheter, som för närvarande finns till lån och bidrag i särskilda fall, kan behöva kompletteras. Denna fråga är i stor utsträckning beroende på omfattningen, värdemässigt sett, av de olika förmånerna.

De modifieringar, som enligt det ovan sagda kan vara aktuella, torde delvis kunna göras utan kostnadsökningar som följd.

Andra förbättringar såsom t. ex. en utökning av rätten till bostadsbidrag för ensamstående medför icke oväsentliga kostnadsökningar.

Förändringar av förmånssystemet inom oförändrad kostnadsram torde totalt sett inte innebära några ekonomiska förbättringar av betydelse för de värnpliktiga. Vissa rationaliseringsvinster kan måhända uppnås men knappast av den storleksordning, att därigenom frigjorda medel i nämnvärd grad kan höja standarden på värnpliktsförmånerna. Om således en höjning av familjepeningen till lägst socialhjälpstandard skall vara möjlig krävs anslagsökningar. Detsamma gäller höjning av dagspenningen, ökat antal fria ledighetsresor m. m.

7.6 UFV överväganden

Ett värnpliktsförmånssystem behöver självfallet inte grundas på en enhetlig princip. De behov, som skall tillgodoses, är av så skiftande karaktär att olika bedömningsgrunder kan behöva anläggas. Flera olika principer kan behöva kombineras och ersättningen dessutom kompletteras med särskilda tillägg. En viktig skiljelinje går mellan GU och RU. Såväl tjänstgöringsförhållandena som de värnpliktigas ekonomiska och sociala situation är annorlunda under RU än under GU. Det nu sagda bör hållas i minnet vid en utvärdering av olika alternativa principer för ett förmånssystem.

Av den mängd olika krav och faktorer, som bör beaktas vid konstruktionen av systemet och som framgår i tidigare avsnitt av detta betänkande, vill UFV särskilt framhålla kraven på rättvisa samt ekonomisk och social trygghet. Om dessa krav kan uppfyllas torde systemet därmed också ha en positiv inverkan på militärtjänstgöringen, vilket är av väsentlig betydelse.

Värnpliktiga under GU

UFV har under avsnittet 7.1 deklarerat sin uppfattning att värnpliktstjänstgöringen bör betraktas som en art av utbildning. Därmed framstår den i det föregående beskrivna

principen om studiesocial ersättning som den idémässigt riktiga grunden för ett nytt värnpliktsförmånssystem beträffande GU. Rekryter och studerande tillhör samma åldersgrupp vilket talar för att samhället bör medverka till en likartad standard för de båda grupperna. För de värnpliktigas del kan hävdas att studerandestandard bör vara ett minimum med hänsyn till militärtjänstgöringens tvångsmässiga karaktär. Vidare kan skillnader i den sociala bakgrunden mellan värnpliktiga m. fl. och studerande motivera avvikelser från den här diskuterade principen. Sålunda är det av intresse att notera att av de värnpliktiga som deltog i MPI enkät var vid inryckningstillfället omkring 26 procent studerande medan ca 71 procent var förvärvsarbetande. Familjebildning (sammanboende med maka, fästmo eller motsvarande) var vanligare bland de anställda än bland studerandena. Dessa förhållanden bör beaktas genom regler om familjesocialt stöd m. m. vid utformningen av ett system enligt principen studiesocial ersättning. Därmed bör också kraven på rättvisa och ekonomisk trygghet kunna bli beaktade. Detta innebär att en rad särskilda förmåner alltså måste finnas vid sidan av den generella ersättningen (dagspenningen) med därav betingad administration.

Sistnämnda olägenheter skulle lättare kunna undvikas i ett renodlat lönesystem. UFV har emellertid ansett sig böra överge tanken på en marknadsmässig lön. Som framgår av avsnitt 7.2 och tabell 7:3 kommer, trots de höga kostnaderna, familjeförsörjare med där förutsatta värnpliktslöner i ett sämre läge än med nuvarande värnpliktsförmåner. Detta kan undvikas genom en differentiering av lönerna för familjeförsörjare och övriga, vilket dock med en minimilön för ogift, motsvarande lönen i löneklass A 1, medför ytterligare kostnadsökningar. Allmänt bör det framhållas att ett lönesystem rent praktiskt och administrativt kanske kan innebära fördelar genom att antalet ersättningsformer nedbringas men att kostnaderna för ett sådant system helt naturligt måste bli betydande genom att behov som eljest i större eller mindre grad tillgodoses efter sär-

skild prövning, här måste täckas av en mer eller mindre enhetlig lön. Man bör inte heller bortse från den administrativa belastning för förbanden m. fl., som ett lönesystem med tillämpning av källskatteprincipen innebär. De administrativa vinsterna kan enligt UFV uppfattning aldrig bli av den storleksordning att de uppväger kostnadsökningarna. Tyvärr har UFV inte kunnat få fram underlag för att med närmare beräkning ge belägg för denna uppfattning. — Eftersom värnpliktslönen blir skattepliktig skulle man i vart fall delvis — beroende på värnpliktslörens storlek — nå en lösning av den ovan berörda frågan om skillnaderna i skattebördan för de värnpliktiga med hänsyn till hur in- och utryckningstiderna infaller. Därmed skulle till följd av statskattens progressivitet m. m. det allmännas skatteintäkter öka med kanske något eller några tiotal mkr per år. Dessa intäktsoökningar har inte beaktats vid kostnadsberäkningarna av olika förmånalternativ. De skulle i och för sig kunna utnyttjas för en ökning av värnpliktslönen för familjeförsörjarna för att därmed förbättra den ekonomiska och sociala tryggheten i detta alternativ. Totalt sett torde alternativet likväl bli ett kostnadskrävande alternativ, om kraven på ekonomisk och social trygghet skall tillgodoses.

UFV har ävenledes funnit att principen ersättning för förlorad arbetsförtjänst inte är lämplig som grund för ett nytt värnpliktsförmånssystem, i vart fall såvitt gäller värnpliktiga under GU. Systemet medför betydande kostnader. Ur administrativ synpunkt har systemet såväl för- som nackdelar. Den största administrativa fördelen torde ligga i att hela komplexet med familjebidrag bortfaller. Generellt sett är dock systemet, sett ur administrativa aspekter, sämre än ett system, som innebär någon form av enhetlig värnpliktslön (jfr. avsnittet 7.3). Den väsentligaste invändningen mot ett system, som bygger på principen ersättning för förlorad arbetsförtjänst, gäller rättvisefrågan. UFV vill för sin del hävda, att ett system, som differentierar förmånerna åt de värnpliktiga efter de civila inkomsterna kan uppfattas

som klart orättvist och därmed också menligt inverka på attityden till militärtjänsten. Visserligen innebär militärtjänsten en större ekonomisk uppoffring för höginkomsttagaren, som mister sina civila inkomster under tjänstgöringen, än för låginkomsttagaren, som under militärtjänstgöringen i vissa fall rent av kan uppnå en förbättring av sin ekonomiska situation, men värnplikten är en skyldighet, i princip lika för alla män, och eventuella differentieringar av förmånerna bör därför huvudsakligen ske med beaktande av militära förhållanden (tjänstgöringstidens längd, militär befattning etc) och kravet på ekonomisk och social trygghet.

Gemensamt för de båda sist diskuterade alternativen är att de gynnar de ensamstående värnpliktiga medan familjeförsörjarna i många fall får en sämre ekonomisk situation än med nuvarande system, såvida man inte differentierar lönen mellan familjeförsörjare och andra.

UFV har vid sina överväganden kommit fram till att principen om studiesocial ersättning, kompletterad enligt vad ovan sagts, är den mest lämpliga som grund för ett system av förmåner åt värnpliktiga under GU. Även detta system är kostnadskrävande men inte i samma omfattning som de ovan behandlade, om man utgår ifrån gjorda förutskattningar. Principen gäller i huvudsak standarden och inte själva konstruktionen av förmånssystemet. När det gäller standarden eller nivån för förmånerna kan givetvis jämförelser göras med andra kategorier förmånstagare t. ex. folkpensionärer eller bidragstagare inom arbetsmarknadsutbildningen (jfr. kapitel 5), men bl. a. med hänsyn till åldersläget torde det vara riktigare att jämställa värnpliktiga med studerande.

En studiesocial ersättning, baserad på maximibeloppet för studiemedlen, bör som nämnts utgöra en miniminivå, som bör kompletteras med de tillägg etc, som är motiverade med hänsyn till en rad olika faktorer såsom social trygghet, differentierade utbildningstider och tjänstgöringsförhållanden, rekryteringsskäl och motivationsfaktorer m m. Ett sådant system innefattar större möjligheter till rättvisa mellan olika katego-

rier värnpliktiga än de övriga här behandlade systemen. Detta framstår som särskilt väsentligt vid en långtgående differentiering av utbildningstiderna. Man kommer däremot inte ifrån en viss byråkrati i systemet, som till sin konstruktion kan bli tämligen snarlikt det nuvarande.

För att ytterligare belysa det studiesociala alternativets fördelar, varvid förmånerna för den enskilde värnpliktige måste vägas mot de totala kostnadsökningarna, redovisas i tabell 7:3 vad de olika diskuterade alternativen samt nuvarande system innebär dels för den ogifte rekryten respektive den värnpliktige familjeförsörjaren under GU, dels ock i totala kostnadsökningar. Det bör uppmärksammas att vid beräkning av kostnadsökningarna för alternativet marknadsmässig lön och ersättning för förlorad arbetsförtjänst icke förutsatts någon form av premier, utryckningsbidrag eller andra särskilda ersättningar. Däremot har sådana ersättningar m. m. vid kostnadsberäkningen av det studiesociala alternativet räknats in med sammanlagt nuvarande belopp. Kostnadsökningen för alternativet marknadsmässig lön har beräknats netto efter avdrag för direkta preliminära statliga och kommunala skatteintäkter. I alternativet ersättning för förlorad arbetsförtjänst har ersättningen förutsatts utgå enligt sjukpenningklasserna; lägsta dagspenning har dock beräknats till 15 kr före avdrag för förplägnad m. m. (jfr. avsnitt 7.3). I alternativet studiesocial ersättning jämte familjesocialt stöd enligt socialhjälpsnormer har vid beräkningen av kostnadsökningen hänsyn tagits till förutsatt bortfall av kommunernas kostnader för socialhjälp. Denna minskning av de kommunala utgifterna kan inte förutsättas i de övriga alternativen sådana dessa här beräknats. I samtliga alternativ har räknats med naturaförmåner av nuvarande omfattning. I förekommande fall har avdrag från den beräknade kontantlönen gjorts för förplägnad m. m. Kostnadsökningarna har beräknats med utgångspunkt i de värnpliktsförmåner, som utgått våren 1972. För närmare kommentarer till beräkningarna hänvisas till redogörelserna under avsnitten 7.2—7.4.

Tabell 7:3 Konsekvenserna för två typfall av vpl. under GU av alternativa förmånssystem samt ökning i totala årsinkomsten (mkr).

Vpl., civilstånd m. m.	Marknadsmässig lön, motsv. löneklass A 1		Ers. för förlorad arbetsförtjänst (sjukp. norm.)		Studiesocial ersättning ¹		Nuvarande system (våren 1972)
	Kr/mån netto efter direkt skatt	Ökning total årsk netto efter direkta skatter Mkr ²	Kr/mån	Ökning total årsk Mkr ²	Kr/mån	Ökning total årsk Mkr ²	
Menig, ogift	653		240— 1 350		435		180
Menig, gift, hustru och 1 barn under 10 år; Bost.-kostn. 400 kr/mån	803	155	240— 1 350	180	1 310	135	1 150

¹ Jämte familjesocialt stöd enligt socialhjälpnormer.

² Beräknat efter 16,5 milj tjänstgöringsdagar.

Vid beräkningen av kostnadsökningarna har hänsyn inte tagits till mervärdesskatten och den ökning av statsinkomsterna respektive minskning av nettokostnadsökningarna som följer därav. Om man räknar med att huvuddelen av förmånsökningarna eller uppskattningsvis fyra femtedelar går till konsumtion, belagd med mervärdesskatt, skulle de i tabell 7:3 redovisade kostnadsökningarna, netto efter avdrag för nämnda intäkter, bli omkring 15 à 20 mkr lägre.

Det kan synas förvånande att kostnaderna för det studiesociala alternativet blir lägre än ett system med marknadsmässig lön, beräknad efter löneklass A 1. Som angetts under avsnitt 7.4 motsvarar det maximala studiemedelsbeloppet, 966 kr per månad, en skattepliktig inkomst för ogift enligt löneklass A 3—A 4. Förklaringen ligger i den reducering av beloppet 966 kr, som UFV beräknat med beaktande av den värnpliktige tillkommande naturaförmåner m. m. och som närmare beskrivs i följande kapitel. Reduceringen har gjorts på grundval av beräkningen av studiemedlens maximibelopp (SOU 1963:74, s. 63) och UFV har inte ansett det riktigt att använda samma beräk-

ningsgrunder i andra förmånsalternativ. Det skulle för övrigt få orimliga konsekvenser för familjeförsörjarna om samma reduceringsprinciper tillämpades i lönealternativet.

Värnpliktiga under RU

Ett förmånssystem för värnpliktiga m. fl. under RU kan, som nämnts, behöva konstrueras efter andra riktlinjer än dem, som anses lämpliga för GU. Den typiske repetitions-soldaten företer en annan bild socialt och ekonomiskt än rekryten, vilket framgår av kapitel 5. Åldersvariationerna är stora mellan värnpliktiga under RU. Den genomsnittliga åldern på de repetitionsövande värnpliktiga, som medverkade i MPI undersökning, var ungefär 32 år. Ca 79 procent mot ca 19 procent för värnpliktiga under GU sammanbodde med maka, fästmö eller motsvarande. Ca 62 procent hade ett eller flera hemmavarande barn under 16 år medan endast ca 9 procent av rekryterna hade barn. Närmare 90 procent hade egen bostad, vilket var fallet endast med omkring 25 procent av rekryterna. Vid inryckningstillfället var 2,5 procent studerande mot 26 procent för rekryterna. Medianinkomsterna låg på

2 500—3 000 kr per månad mot 1 500—2 000 kr för värnpliktiga under GU.

Även tjänstgöringsförhållandena under RU skiljer sig väsentligt från förhållandena under GU. Av vikt är i detta sammanhang framförallt de i jämförelse med GU korta men återkommande tjänstgöringsomgångarna. Detta ger särskild tyngd åt kravet att förmånssystemet skall vara administrativt enkelt och praktiskt. Det kan även vara motiv för ett system enligt principen ersättning för förlorad arbetsförtjänst. Arten av uppgifterna under RU (tjänstgöring i krigsbefattning) kan å andra sidan leda till ett system, där förmånerna bestäms efter befattningen vare sig detta sker enligt en mera renodlad löneprincip eller på annat sätt. Vidare bör man beakta det återkommande hinder i den värnpliktiges civila gärning, som repetitionsövningarna innebär.

Vid sina överväganden har UFV funnit att ingen av de grundprinciper, som diskuterats när det gäller GU, bör ges direkt tillämpning under RU. UFV har under avsnittet 7.4 ifrågasatt lämpligheten av att grunda ersättningen under RU på studiemedelsberäkningarna eftersom dessa är avpassade efter ungdomsstuderandes ekonomiska behov. En direkt tillämpning av det studiesociala alternativet under RU skulle i princip innebära exakt samma ersättning under RU som under GU, vilket inte förefaller UFV rimligt. Det som anförts mot en tillämpning under GU av principerna marknadsmässig lön och ersättning för förlorad arbetsförtjänst äger delvis giltighet även beträffande RU. I fråga om sistnämnda princip anser UFV att rättvisekravet väger så tungt däremot, att alternativet enbart av den anledningen bör avvisas. Då är enligt UFV någon form av enhetlig lön att föredra. UFV har emellertid funnit att ett sådant system, om det på ett enkelt och lättadministrerat sätt skall tillgodose kraven på ekonomisk trygghet inte blott för den värnpliktige själv utan även för hans familj, skulle medföra höga kostnader. Om lönen t. ex. sätts så att den motsvarar nuvarande (våren 1972) penningbidrag åt menig under RU samt familjepening för hustrun och två

barn jämte bostadskostnad om 400 kr per månad skulle den generella värnpliktslönen under RU utgöra 1 450 kr för månad, skattefritt belopp. Detta skulle medföra en kostnadsökning om ca 50 mkr. Det bör uppmärksammas att här räknats med låga värden — under socialhjälpnivå för den familjesociala delen. Värnpliktig som har fler än två barn eller en bostadskostnad överstigande 400 kr per månad skulle med denna konstruktion få det ekonomiskt sämre än han har för närvarande, förutsatt att han är berättigad till fullt familjebidrag. Med ett alternativ med marknadsmässig lön, beräknad efter löneklasserna A 5—A 23, kan kostnadsökningen, netto efter avdrag för skatteintäkterna för stat och kommun, nedbringas till omkring 20 mkr (tabell 7:4). Ett sådant alternativ kan dock ur familjesocial synpunkt inte accepteras.

UFV förordar i stället ett förmånssystem för RU, som innefattar en kontant skattefria dagsersättning, bestämd efter befattningen i krigsorganisationen och i förekommande fall kompletterad med särskilt familjesocialt stöd. Därmed premieras i princip ansvar och kvalificerade uppgifter, vilket med den karaktär som RU har bör vara av vikt för att uppnå ett gott utbildningsresultat och som även bör vara i stort sett invändningsfritt ur rättvisesympunkt. Systemet har i jämförelse med det nuvarande den fördelen att uppgifterna och icke den militära graden är avgörande för ersättningen. Den som under RU måste göra tjänst i högre befattning än som han har utbildning och grad för bör också få den högre ersättningen. UFV förutsätter att tjänst i lägre befattning än som motsvarar vederbörandes militära utbildning och grad inte skall behöva förekomma. För sådan RU som inte är ovillkorligt befattningsknuten bör normerande anvisningar utarbetas med krigsbefattningen som grund. Ersättning för bostadskostnad bör inte räknas in i dagspenningen under RU. — Systemet kan utformas så att det tillgodoser kravet på ekonomisk och social trygghet för den värnpliktige och hans familj, men detta är givetvis beroende av de resurser, som kan avdelas för ändamålet. Den värnpliktiges

Tabell 7.4 Konsekvenserna för några typfall av vpl. under RU av alternativa förmånssystem samt ökningar i totala årskostnader (mkr).

Vpl, civilstånd m m	Marknadsmässig lön, motsv lönekl A 5—A 23		Ers för förlorad arb förtjänst (sjukp. norm)		Studiesocial ersättning ¹		Ers efter befattning 17—27 kr/dag ¹		Nivrande system (våren 1972)	
	Kr/mån netto efter direkt skatt	Ökning total årskl netto efter direkta skatter Mkr ²	Kr/mån	Ökning total årskl Mkr ²	Kr/mån	Ökning total årskl Mkr ²	Kr/mån	Ökning total årskl Mkr ²	Kr/mån	Kr/mån
Menig, ogift	812		240— 1 350		435		510			270
Menig, gift, hustru och 2 barn 9 resp 15 år; bostads-kostn 400 kr/mån	962		240— 1 350		1 570		1 870			1 450
Plutonchef, ogift	1 288 ³		240— 1 350		435		690 ⁴			555
Plutonchef, gift, hustru och 2 barn 9 resp 15 år; bostads-kostn 400 kr/mån	1 438 ³	20	240— 1 350	30	1 570	15	2 050 ⁴	30		1 735

¹ Jämte familjesocialt stöd enligt socialförläpsnormer.

² Beräknat efter 2,5 milj. tjänstgöringsdagar.

³ Räknat efter lönekl A 15 med avdrag för förplägnad m. m.

⁴ Räknat efter en dagspenning om 23 kr/dag jämte, i förekommande fall, familjesocialt stöd.

dagsersättning bör i vart fall inte understiga vad som utgår under GU. — Några större administrativa problem torde inte heller komma att uppstå. En fördel — särskilt i det nya FPE-systemet — är att möjligheterna att budgetera kostnaderna för de olika krigsförbanden underlättas.

Ett system av denna art bör i princip kunna tillämpas även under i vart fall vissa krigs- och beredskapsförhållanden. En anpassning av systemet till sådana förhållanden bör vara möjlig.

I tabell 7:4 redovisas på motsvarande sätt som i tabell 7:3 konsekvenserna för några typfall under RU av alternativa förmånssystem samt kostnadsökningar. För fullständighetens skull tas även med alternativet studiesocial ersättning. I detta alternativ har följdriktigt i dagspenningen räknats in 225 kr för månad för bostadskostnad.

Förmånsökningarna kan i allt väsentligt antas gå till konsumtion, belagd med mervärdesskatt. Om detta beaktas vid beräkning av nettokostnadsökningarna, skulle dessa bli ca 3 à 5 mkr lägre än som redovisas i tabell 7:4.

Vid kostnadsberäkningarna har hänsyn inte tagits till det skattebortfall, som kan förutses i framför allt alternativet ersättning för förlorad arbetsförtjänst och som sammanhänger med att bibehålla civila löneförmåner inte kan förutsättas utgå under RU i samma omfattning som för närvarande. Dessa indirekta kostnader för det allmänna kan i och för sig uppgå till flera tiotal mkr men torde helt eller delvis komma att uppvägas av minskade löneutgifter för de stats- och kommunalanställda.

UFV har vid sina beräkningar ovan utgått från att naturaförmåner skall tillhandahållas de värnpliktiga m. fl. såväl under GU som RU i ungefär nuvarande omfattning. Det vore i och för sig tilltalande att införa kontantprincipen och räkna upp dagsersättningen med värdet av ifrågavarande nyttigheter (förplägnad m. m.). De värnpliktiga m. fl. är vuxna män, som oftast uppnått myndig ålder och som därför borde ges frihet att själva disponera ett kontantbelopp i stället för att som nu få sina förmåner splitt-

rade på en rad kontant- och naturaförmåner. Tanken att på så sätt öka det enskilda ansvaret finns på andra håll. Sålunda erinras om de nya riktlinjerna för socialhjälp i Stockholm, vilka bygger på denna grundidé. Vidare erinras om det danska förslaget av år 1968 till nytt förmånssystem för värnpliktiga, som innefattar sådana tankar och som också till viss mindre del realiserats. Emellertid kan en hel del betänkligheter, redovisade under avsnittet 7.2, anföras mot ett renodlat kontantsystem för värnpliktiga m. fl. Härjämte erinras om det ansvar, som åvilar krigsmakten för de värnpliktigas välbefinnande och hälsa särskilt med hänsyn till att det är fråga om tvångsinkallad personal och till stor del en farlig och fysiskt krävande verksamhet. Om detta ansvar skall kunna upprätthållas är det också nödvändigt att krigsmakten har kontroll över de värnpliktigas förplägnad, sjukvård etc. Ur administrativ synpunkt torde ett kontantlönesystem knappast innebära några fördelar — i vissa fall kan snarare en ökad belastning förutses. Av dessa och de övriga skäl, som redovisats i avsnitt 7.2, bör även i fortsättningen förplägnad, inkvartering, beklädnad samt hälso- och sjukvård inklusive tandvård åtnjutas som naturaförmåner. Något annorlunda förhåller det sig med reseförmånerna. Här blir en hel del praktiska och ekonomiska aspekter aktuella av betydelse icke endast för krigsmaktens företrädare och de värnpliktiga utan även för allmänna och enskilda trafikföretag. Av trafiksäkerhetsskäl m. m., som närmare kommer att utvecklas i ett följande avsnitt, anser UFV att fria resor alltfjämt skall utgå som naturaförmån.

Det system som UFV förordar innebär skattefria värnpliktsförmåner, vilket rimmar med kravet i UFV direktiv om ett praktiskt och lättadministrerat system. På senare tid har frågan om beskattning av olika bidrag — sjukpenning, omskolningsbidrag m. m. — blivit aktuell. Om man framdeles allmänt går in för beskattning av bidrag av olika slag, kan frågan om beskattade värnpliktsförmåner ånyo behöva tas upp till övervägande och närmare utredas. Frågan har inom UFV särskilt varit aktuell beträffande

det familjesociala stödet och UFV kommer att i följande kapitel närmare behandla frågan i denna del.

UFV vill vidare understryka att med det kombinerade system för GU och RU, som UFV föreslår och som innefattar ett rimligt familjesocialt stöd, undviker man en ekonomisk belastning för kommunerna för socialhjälp åt de värnpliktiga och deras familjer.

Sammanfattningsvis föreslår UFV följande beträffande förmånerna åt de värnpliktiga. Förmånerna utgår dels kontant och dels in natura. Lägsta dagspenningen åt värnpliktiga under GU bestäms med ledning av grunderna för beräkningarna av studiemedlen. Tillägg i form av förhöjd dagsersättning vid längre tjänstgöring, premier, utryckningsbidrag m. m. tillkommer enligt vad som närmare redovisas i ett följande kapitel. Dagspenningen åt värnpliktiga under RU bestäms efter befattningen i krigsorganisationen. Familjesocialt stöd i form av familjebidrag bibehålles och ges en sådan nivå att kravet på rimlig ekonomisk trygghet kan uppfyllas. Förmånerna bör i princip göras värdebeständiga genom indexreglering. Nu angivna principer skall i tillämpliga delar även gälla beträffande vapenfria tjänstepliktiga och inskrivningsskyldiga.

Systemet kommer med nu skisserad utformning att förete vissa likheter med det nuvarande. Detta gäller framförallt uppdelningen på en rad olika förmånstyper, vilken bl. a. sammanhänger med nödvändigheten ur kostnadssynpunkt att bibehålla selektiva förmåner i systemet. UFV har således måst gå in för ett system, som liksom det nuvarande innefattar en kombination av generella och selektiva förmåner. De studiesociala aspekterna och värnpliktsförmånernas anknytning till studiemedelnivå innebär dock en i förhållande till nuläget väsentligt ökad satsning på de generella förmånerna (dagspenningen).

Ökningarna av de årliga kostnaderna för det föreslagna systemet har för värnpliktiga ovan beräknats till 135 mkr för GU och 30 mkr för RU eller tillhoppa omkring 165 mkr. Här innefattas lägsta dagspenning under GU enligt studiemedelsberäkningarna, differen-

tierad dagsersättning under RU samt uppräkning av familjepeningen till socialhjälpstandard. Däremot innefattas inte kostnaderna för de övriga förbättringar som kan vara erforderliga.

Det av UFV föreslagna systemet ryms inte inom den kostnadsram som UFV har att utgå från. UFV har inte ansett sig kunna räkna med att de besparingar, som kommer att göras genom nedskärning av utbildningstiderna för värnpliktiga, utnyttjas för förbättring av värnpliktsförmånerna. UFV anser emellertid att det förordade systemet bör uppställas som ett mål på längre sikt, om det av statsfinansiella och andra skäl inte är möjligt att de närmaste åren genomföra systemet i dess helhet. Med denna målsättning bör riktlinjerna redan nu kunna fastställas och ett nytt system konstrueras för tillämpning fr. o. m. budgetåret 1973/74. Därvid bör förmånerna ges den nivå, som är ur statsfinansiella m. fl. aspekter möjlig, men detaljkonstruktionen vara sådan att en påbyggnad lätt kan ske och angivna mål stegvis uppnås. Konstruktionen bör dock utformas så att den i huvudsak är lämplig även om värnpliktsförmånerna slutligt bestäms efter den lägre kostnadsnivå, som förutsatts i UFV direktiv.

8.1 Inledning

UFV kommer att i detta kapitel behandla de olika förmåner, som bör ingå i det totala systemet av förmåner åt värnpliktiga m. fl. Som angetts redan under kapitel 1 tar UFV dock i princip inte upp frågor, som närmast hör hemma inom personalvårdsområdet.

Som framgår av det föregående anser UFV att tre principer bör vara grundläggande för ett framtida förmånssystem, nämligen studiesocial ersättning under GU, ersättning efter befattning under RU samt lägst socialhjälpstandard beträffande det familjesociala stödet. Konstruktionen av systemet bör emellertid vara sådan att den är lämplig även vid andra ersättningsnivåer än de nu nämnda.

De förmåner, som bör bestämmas med ledning av nämnda tre grundprinciper, är närmast dagspenningen och familjepenningen. De kompletteringar av kontantförmånerna i form av premier, utryckningsbidrag, andra särskilda ersättningar, reseförmåner etc, som erfordras, bör utgå med belopp som kan befinnas skäligen och ur statsfinansiell synpunkt möjliga.

8.2 De egentliga värnpliktsförmånerna

8.2.1 Beräkning av studiesocial ersättning

Vid beräkningar och bedömningar i det följande utgår UFV från nu gällande bestämmelser m. m. angående studiemedel och från det belopp för maximala studiemedel, som utgått under läsåret 1971/72 (jfr. avsnittet 7.4). Som angetts under avsnittet föreligger förslag av 1968 års studiemedelsutredning om förbättrade studiemedelsförmåner.

Utformningen av det statliga studiestödet på den högre utbildningens område grundades på förslag av studiesociala utredningen (SOU 1963:74). Studiemedelsutredningen beräknade maximibeloppet för studiemedel för en studerande utan försörjningsplikt till 6 580 kr för läsåret efter 1963 års penningvärde. När det gäller att fastställa maximibeloppet för vad som skall utgå i studiemedel, bör enligt studiemedelsutredningens uttalande (s. 63) hänsyn givetvis i första hand tas till omfattningen av de enskilda studerandenas studiekostnader. Med studiekostnader avsåg utredningen de utgifter, som den studerande faktiskt har, oavsett om de bestrids av honom själv eller av någon annan. Studiesociala utredningen anförde vidare i denna fråga följande.

Såsom närmare framgår av kap. III i utredningens betänkande II Studentrekrytering och studentekonomi (SOU 1963:53), är det svårt att vinna någon helt säker kunskap om de nuvarande studiekostnaderna vid högre studier. På grundval av 1957 års studentekonomiska undersökning är det dock rimligt att antaga, att de genomsnittliga studiekostnaderna för närvarande ligger vid drygt 6 000 kr för läsåret

om tio månader. Härvid har hänsyn tagits till förändringar i penningvärdet men ej till standardstegringar.

Antagandet på grundval av den studentekonomiska undersökningen bestyrkes av den uppfattning om studiekostnadernas storlek som statsstipendienämnderna bildat sig. Enligt nämndernas uppskattningar utgör utgifterna för kost och logi genomsnittligen 400 kr i månaden, varav 150 kr för bostad, 200 kr för kost och 50 kr för övriga hushållsutgifter. Under ett läsår om tio månader uppgår alltså dessa utgifter till 4 000 kr. Härtill kommer utgifter för läroböcker och studiemateriel, terminsavgifter samt förenings- och försäkringsavgifter, vilka sammanlagt uppskattas till genomsnittligen 600 kr för läsår. Storleken av övriga utgifter för de studerande, såsom utgifter för kläder, hygien, nöjen och resor, är det svårt för nämnderna att ha en säker uppfattning om, eftersom variationerna här visat sig vara mycket stora. Ett någotsånär rimligt antagande synes vara, att dessa utgifter i genomsnitt ligger vid 1 500—2 000 kr om året. Även dessa uppskattningar skulle alltså leda till en studiekostnad av drygt 6 000 kr för läsår.

Med statsstipendienämndernas uppskattningar av studiekostnaderna överensstämmer — naturligt nog — väl de maximibelopp, som nämnderna tillämpar i fråga om lån. Högsta lånebelopp ligger för närvarande vid 5 800—6 300 kr för läsår om nio månader. Denna maxigräns kan dock höjas med belopp, som den studerande har att utge för förräntning av tidigare lån, ävensom med vissa belopp för resekostnader m m.

Emellertid bör maximibeloppet för studiemedel bestämmas även med hänsyn till konsumtionsnivån hos övriga grupper i samhället. Därvid bör hänsyn tas inte bara till ensamstående utan även till gifta med barn. Från denna synpunkt kan de nuvarande beloppen för studiesociala lån inte anses särskilt låga.

Beträffande studiesociala utredningens överväganden angående studiemedel för gifta studeranden och studeranden med barn hänvisas till avsnittet 8.3 i det följande.

Maximala studiemedel utan barn tillägg utgick för läsåret 1971/72 (tio månader) med 9 660 kr. Beloppet grundades på basbeloppet för maj 1971, vilket i sin tur är beräknat på konsumentprisindex för april 1971.

Om de av studiesociala utredningen år 1963 uppskattade beloppen för olika utgifter, sammanlagt 660 kr för månad, med hjälp av konsumentprisindex (delindex) räknas om till värdet i april 1971, får man ett belopp om sammanlagt 976 kr. Beloppet överensstämmer nära (skillnad 10 kr) med studiemedelsbeloppet, som per månad utgör 966 kr. Beräkningarna redovisas i tabell 8:1, som även innehåller en kolumn med de framräknade värdena för april 1971 avrundade nedåt i syfte att uppnå exakt överensstämmelse med det maximala studiemedelsbeloppet.

De olika värdena i kolumn 4 i tabell 8:1 kan enligt UFV läggas till grund för en beräkning av en studiesocial ersättning åt värnpliktiga enligt nämnda prisläge. Beloppet 966 kr bör därvid i princip minskas med däri ingående poster, som motsvarar de värnpliktigas naturaförmåner eller som i hushållsak saknar aktualitet för de värnpliktiga. UFV uppskattar denna minskning till 531 kr enligt följande: kost 295 kr, övriga hushållsutgifter 70 kr, studiemateriel m. m. 81 kr och övrigt 85 kr. Detta innebär att av de olika

Tabell 8:1 Studiemedlens fördelning på olika utgiftsändamål (kr/mån.).

Utgiftsändamål	Uppskattat värde kr/mån år 1963	Värde april 1971 av belopp i kol 2	Belopp i kol 3 avrundade
Kol 1	Kol 2	Kol 3	Kol 4
1. Bostad	150	228	225
2. Kost	200	295	295
3. Övriga hush.-utgifter	50	73	70
4. Studiemat., förs. m. m.	60	88	86
5. Kläder, hygien, nöjen etc.	200	292	290
Summa	660	976	966

posterna enligt tabellen 8:1 kvarstår posten 1 Bostad ograverad. Posterna 2 och 3 utgår helt. Av posten 4 kvarstår 5 kr för försäkringar. Posten 5 minskas med ett uppskattat belopp om 85 kr för kläder, resor, inventarier och hälsovård. Den kontanta ersättningen åt de värnpliktiga skulle därmed enligt ifrågavarande prisläge utgöra 435 kr per månad eller 14:50 kr per dag enligt följande sammanräkning.

Utgiftsändamål	Kr/mån	Kr/dag
Bostad	225	7:50
Försäkringar	5	0:17
Kläder, hygien, nöjen etc.	205	6:83
Summa	435	14:50

Om man bortser från bostadskostnadsdelen i dagspenningen blir återstoden 7 kr eller samma belopp som penningbidraget åt menig under GU fr. o. m. den 1 juli 1972.

Om dagspenningen (grundbeloppet) åt värnpliktig beräknas enligt ovanstående skulle man därmed i princip nå en lösning av den svåra frågan om bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktiga. Som angivits tidigare i detta betänkande uppfattar UFV denna fråga som en av de angelägnaste ur de värnpliktigas synpunkt. För närvarande prövas frågan om bostadsbidrag åt ensamstående från fall till fall. Svårigheterna att genom selektiva normer skilja ut de fall, som bör vara bostadsbidragsberättigade, är påtagliga och har redovisats i försvarets civilförvaltnings yttrande den 13 mars 1970 till riksdagens andra lagutskott angående bostadsbidrag till värnpliktiga (finns fogad som bilaga till detta betänkande).

Med en generell dagspenning, som innefattar ett beräknat belopp för bostadskostnad, förutsätts samtliga GU-värnpliktiga oberoende av den faktiska bostadssituationen få sina bostadskostnader täckta intill detta belopp. Med den här tänkta konstruktionen är det utan betydelse om den värnpliktige faktiskt har en bostadskostnad eller inte. Han bör inte heller vara nödsakad att överlåta eller hyra ut sin bostad under militärtjänstgöringen. Med den numera ökade

ledigheten för de värnpliktiga under veckosluten framstår behovet att disponera en civil bostad som allt angelägnare. Dessutom torde möjligheterna att hyra ut bostaden under militärtjänstgöringen numera inte vara lika goda som tidigare. Att överlåta bostaden inför militärtjänstgöringen kan vara svårt, om det gäller en insatslägenhet.

Med det förda resonemanget har den värnpliktige på samma sätt som studeranden ifråga om studiemedlen full frihet att disponera över dagspenningen.

Av de värnpliktiga under GU, som medverkade i MPI enkätundersökning, hade endast ca 34 procent bostadskostnad före inryckningen. Större delen (ca 73 procent) av samtliga värnpliktiga bodde hos sina föräldrar. Dessa uppgifter bör ställas mot uppgiften i MPI rapport att drygt 70 procent av de värnpliktiga före inryckningen var förvärvsarbetande. Enligt UFV uppfattning bör nu nämnda förhållanden inte hindra att dagspenningen beräknas på ovan angivet sätt.

Om föräldrarna subventionerar sina vuxna söners levnadsomkostnader med fri bostad bör detta betraktas som en privat angelägenhet, som inte bör få vara avgörande för dagspenningens beräkning. Även om föräldrarnas tillhandahållande av fri bostad åt söner skulle innebära ett fullgörande av underhållsskyldigheten enligt föräldrabalken är detta något som inte behöver ändra den av UFV deklarerade uppfattningen om dagspenningens beräkning. I den mån sådan skyldighet föreligger bör den under militärtjänstgöringen övertas av staten. Detta rubbas knappast av möjligheten för föräldrarna att hyra ut den värnpliktiges bostad under dennes militärtjänstgöring. En uthyrning innebär ofta ett intrång för föräldrarna, vilket inte utan vidare bör accepteras. Dessutom bör föräldrarna ha möjlighet att inkvartera den värnpliktige under veckoslut och annan ledighet från militärtjänstgöringen.

UFV anser således att samma belopp för bostadskostnad, som beräknas ingå i studiemedlen — beräknade enligt ovan — bör ograverat ingå i de värnpliktigas dagspenning under GU. Att avdrag inte bör göras

för det logi, som den värnpliktige erhåller av krigsmakten, har UFV motiverat under avsnittet 7.2.

UFV återkommer i fortsättningen till frågan om ersättning till den värnpliktige för bostadskostnad, i den mån denna överstiger den i dagspenningen inräknade schablonersättningen.

Det är enligt UFV uppfattning angeläget att värdebeständigheten av värnpliktsförmånerna och då bl. a. dagspenningen garanteras. Erfarenheterna av det nuvarande systemet visar att en författningsmässig låsning av förmånsbeloppen leder till eftersläpning. Även parallelliteten med studiemedlen talar för någon form av indexreglering av dagspenningen. Med hänsyn till att basbeloppet används för indexreglering av ersättningar inom olika områden såsom inom socialförsäkringen och inom det studiesociala området ligger det närmast till hands att också knyta den kontanta dagsersättningen åt de värnpliktiga till detta belopp. Med utgångspunkt i ovan angivna beräkningar bör dagspenningens grundbelopp fastställas till för år räknat 75 procent av basbeloppet.

På grund av att viss avrundning gjorts motsvarar detta belopp inte fullt 435 kr för månad vid ett basbelopp om 6 900 kr. Den i dagspenningen inräknade bostadskostnadsdelen bör beräknas med ledning av bostadskostnadsindex. Dagspenningens grundbelopp jämte bostadskostnadsdelen bör lämpligen fastställas två gånger årligen. Ansvaret för administrerandet av hithörande frågor bör åvila försvarets civilförvaltning.

En indexreglering av värnpliktsförmåner innebär vissa budgettekniska problem med hänsyn till försvarskostnadsramens anknytning till nettoprisindex m. m. Det kan dock knappast ankomma på UFV att lämna förslag till lösning av denna fråga, som sammanhänger med hela frågan om prisreglering av försvarskostnaderna.

Om således dagspenningens grundbelopp under GU enligt UFV uppfattning bör bestämmas med ledning av studiemedelnivån är därmed inte sagt att en ändring av bestämmelserna om studiemedlen automatiskt skall föranleda motsvarande justeringar av

värnpliktsförmånerna. Huruvida sådana justeringar är motiverade bör prövas särskilt varje gång ändringar av studiemedelsbestämmelserna beslutas. Ändringar på det studiesociala området kan vara motiverade av förhållanden, som helt saknar aktualitet för de värnpliktiga.

De årliga kostnaderna för en höjning av dagspenningen till 14:50 kr under GU kan vid 16,5 milj tjänstgöringsdagar uppskattas till omkring 140 mkr. Samtidigt minskar emellertid utgifterna på familjebidragområdet genom att viss bostadskostnad inräknas i den värnpliktiges dagspenning. Denna minskning kan beräknas till 10 à 15 mkr. — Om kostnadsökningen beräknas med utgångspunkt i det antal tjänstgöringsdagar, som beräknats för GU under försöksåret 1972/73, blir den omkring 10 mkr lägre.

Den höjning av studiemedlens maximibelopp med 5 procent av basbeloppet per termin, som 1968 års studiemedelsutredning föreslagit, ger vid ett basbelopp om 6 900 kr en höjning av studiemedlen med 690 kr per läsår (10 månader). En motsvarande ökning med 69 kr per månad av rekryternas dagsersättning skulle vid 16,5 milj tjänstgöringsdagar medföra en ökning av de årliga utgifterna om närmare 40 mkr om hänsyn inte tas till den minskning av kostnaderna för bostadsbidrag som samtidigt blir följden.

8.2.2 Dagspenning

8.2.2.1 Grundutbildning och inskrivning

Nuvarande konstruktion av penningbidraget med belopp, som varierar efter den militära graden har gammal hävd. Det är naturligt att man på detta sätt velat premiera det högre ansvar m. m., som i allmänhet följer med en högre grad. Som framgår av det tidigare anförda anser UFV dock att befattningen i stället för graden skall vara avgörande i sammanhanget. Till denna fråga återkommer UFV i det följande vid behandlingen av dagspenningen under RU.

Såvitt gäller GU har på senare tid framförts förslag bl. a. vid värnpliktskonferenser-

na om att ersätta nuvarande konstruktion med en dagspenning graderad efter tjänstgöringstidens längd. UFV delar denna uppfattning. Den förordade principen tillämpas för närvarande delvis genom systemet med tjänstgöringspremier. Graden eller befattningen har inte samma relevans som grund för bestämmande av dagsersättningen under GU som under RU. Såsom framgår av det som anförts tidigare i detta betänkande är de renodlade utbildningsmomenten förhärskande under GU och principen om lika ersättning oberoende av grad uppfattas då sannolikt som mera rättvis av de värnpliktiga. Här erinras också om principerna i det nya tjänsteställningssystemet, enligt vilka sambandet mellan lönesättning och tjänsteställning har brutits. En särskild stimulans för de befälsuttagna kan finnas erforderlig men kan liksom nu åstadkommas genom premiesystemet.

Praktiskt och enkelt vore om man kunde stanna för en enhetlig dagspenning för alla värnpliktiga under GU. Såsom framgår ovan har dock krav, som UFV uppfattar som fullt berättigade, framförts på kompensation för de värnpliktiga, som i det differentierade utbildningssystemet har en längre tjänstgöring än andra. Den som tvångsvis åläggs en längre tjänstgöring än andra kan också få större negativa effekter såsom försenade studier, inkomstbortfall etc. Ju större spännvidden är mellan den kortaste och den längsta tjänstgöringstiden desto angelägnare framstår rättvisekravet på differentierade förmåner. Före den 1 juli 1972 varierade antalet tjänstgöringsdagar i den obligatoriska grundutbildningen i huvudsak mellan 255 och 450 (armén). I den försöksverksamhet med förkortad GU, som bedrivs under 1972/73, ökar spännvidden från 227 till 450 dagar inom den obligatoriska utbildningen.

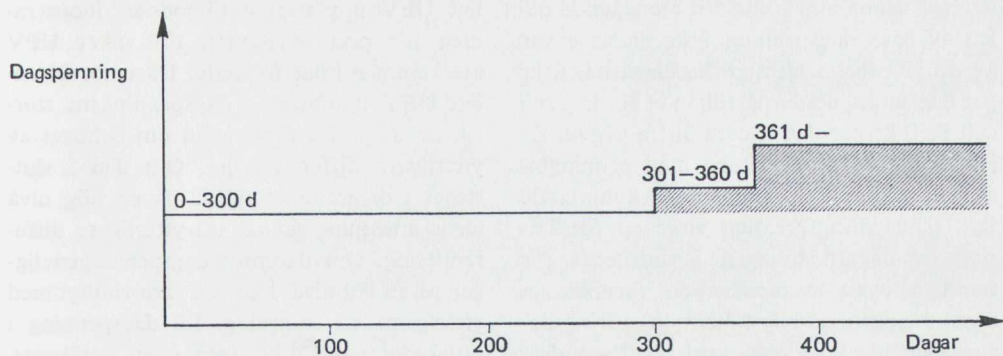
En kompensation för längre tjänstgöringstid kan tänkas i olika alternativa former såsom någon form av tjänstgöringspremie, förhöjt uttryckningsbidrag eller förhöjd dagsersättning. UFV har valt att föreslå det senare eftersom kompensationen så direkt sammanhänger med tjänstgöringstidens längd och då det torde vara av positiv betydelse

att den värnpliktige redan under tjänstgöringen får uppleva den förbättring av värnpliktsförmånerna, som den längre tjänstgöringen ger honom. UFV har även tagit intryck av den uppfattning om dagspenningens konstruktion, som framkommit bl. a. vid värnpliktskonferenserna. UFV ställningstagande innebär att det nya systemet för förmåner under GU inte kommer att inrymma någon särskild form av tjänstgöringspremier. Dagspenningen bör således enligt UFV uppfattning konstrueras enligt en s. k. trappstegsmodell med en "upptrappning" av dagspenningen efter visst antal tjänstgöringsdagar. Rättvisekravet bör av praktiska skäl inte drivas så långt att varje skillnad i antalet tjänstgöringsdagar måste ge utslag i skilda dagspenningsbelopp. Differentieringen av utbildningstiden tenderar att öka. Som exempel på små variationer kan nämnas att grundutbildningens längd för gruppchefsuttagna i nämnda försöksverksamhet utgör 302 dagar vid armén (alternativ I) och 304 dagar vid kustartilleriet. Även ganska stora variationer i antalet tjänstgöringsdagar inom en och samma dagspenningnivå kan behöva accepteras, om inte systemet skall bli onödigt administrativt belastande.

UFV har vid sina överväganden funnit att rättvisekrav och administrativa aspekter skulle bli tämligen väl tillgodosedda om dagspenningen under GU skiftas i 3 olika nivåer i princip enligt följande. Den lägsta ersättningen (grundersättningen) utgår till alla värnpliktiga under de första 300 tjänstgöringsdagarna. Dagspenningen höjs efter 300 och 360 tjänstgöringsdagar. Vissa förskjutningar i ena eller andra riktningen kan finnas lämpliga av bl. a. administrativa skäl. Denna konstruktion kan tillämpas såväl i den ordinarie utbildningsorganisationen som vid den avkortade utbildning, som bedrivs fr. o. m. utbildningsåret 1972/73. Förhöjd dagspenning kommer i första hand befälsuttagna värnpliktiga till godo.

Den lägsta dagspenningen (grundersättningen) kommer med tillämpning av principen om studiesocial ersättning att utgå med 14:50 kr (våren 1972) enligt beräkningarna under avsnittet 8.2.1. Höjningen av dags-

Figur 8:1 Exempel på konstruktion av dagspenningen under GU

penningen i sista steget bör enligt UFV uppfattning vara något större än den första höjningen. För dem som har den längsta tjänstgöringstiden kan det vara motiverat med en större höjning.

Med utgångspunkt i det nu anförda skulde dagspenningen kunna konstrueras enligt i figur 8:1 beskriven trappstegsmodell. Denna avser inte att ge en bild av exakta dagspenningbelopp.

Högst 300 tjänstgöringsdagar gäller enligt den ordinarie utbildningsorganisationen för i runt tal 30 000 man. Tjänstgöringstider om 301—360 dagar har ca 15 000 man. Mer än 360 dagar fullgörs av ca 5 000 man.

Om höjningarna av dagspenningen beräknas till 1:— kr efter 300 tjänstgöringsdagar och 1:50 kr efter 360 dagar skulle kostnaderna härför — dvs. det streckade fältet i figur 8:1 — kunna uppskattas till omkring 2,25 mkr beräknade efter totalt 16,5 milj. tjänstgöringsdagar. Beloppet ligger betydligt under utgifterna för nuvarande tjänstgöringspremier under GU, vilka uppgår till omkring 7 mkr.

Om lägsta dagspenningbeloppet sätts till 14:50 kr skulle den successiva höjningen enligt ovan i slutskedet ge en dagspenning om 17 kr.

En jämförelse mellan de här tänkta dagspenningarna om 14:50 kr, 15:50 kr och 17 kr och de under våren 1972 gällande penningbidragen jämte, i förekommande fall, tjänstgöringspremierna visar beträffande vissa ex-

emplifierade värnpliktiga vid armén med de före den 1 juli 1972 gällande utbildningstiderna, att höjningarna blir för menig kategori F ca 142 procent, för gruppbefälsuttagen i slutskedet ca 32 procent samt för värnpliktig, uttagen till plutonsbefäl, i slutskedet ca 13 procent. För värnpliktig, uttagen till kompanibefäl, blir det i slutskedet en minskning med ca 1,5 procent. Detta torde få beaktas vid ställningstagande till utbildningspremiens storlek.

Om jämförelserna görs med beaktande av de utbildningstider, som gäller under 1972/73 kan de ovan redovisade förändringarna för vissa kategorier bli annorlunda. Sålunda får t. ex. en plutonsbefälsuttagen med 360 tjänstgöringsdagar en förbättring av dagsersättningen i slutskedet med endast ca 3 procent, om man utgår från penningbidraget före den 1 juli 1972 jämte tjänstgöringspremien.

Jämförelser görs ej med de penningbidrag, som utgår efter den 1 juli 1972, eftersom den av UFV föreslagna värdebeständigheten av dagspenningen med all sannolikhet skulle föranleda en uppräkning från samma dag av de dagspenningbelopp, som UFV räknar med i det nya systemet.

Vid de ovan gjorda jämförelserna har inte tagits hänsyn till de konsekvenser, som uppkommer för värnpliktiga, berättigade till bostadsbidrag, genom att täckning för viss bostadskostnad räknats in i dagspenningen med motsvarande reducering av bostadsbi-

draget. Genom att den värnpliktige med bostadskostnad förutsätts avsätta 7:50 kr per dag för denna utgift blir den återstående delen av hans dagspenning 7 kr under envar av de 300 första tjänstgöringsdagarna, 8 kr per dag under de därpå följande 60 dagarna och 9:50 kr per dag fr.o.m. 361:a dagen. En jämförelse av dessa belopp med penningbidragen våren 1972 jämt, i förekommande fall, tjänstgöringspremie visar en försämring av dagsersättningen i slutskedet för samtliga ovan exemplifierade värnpliktiga utom meniga med högst 300 tjänstgöringsdagar. Denna konsekvens, som således endast gäller de värnpliktiga som är berättigade till bostadsbidrag, är en följd av den studiesociala principen såsom den beskrivits i det föregående i detta betänkande. UFV vill emellertid understryka att det i ett samlat system för värnplikt förmåner kan bli nödvändigt att acceptera negativa konsekvenser ifråga om enstaka förmånstyper. Dessa konsekvenser kan uppvägas av förbättringar på andra områden såsom premierna, de fria ledighetsresorna och familjepeningen.

UFV vill påpeka att om jämförelser görs mellan belopp för dagspenning och penningbidrag i början av utbildningen, 14:50 kr respektive 6:— kr, finner man en förbättring för samtliga värnpliktiga — även om man bortser från den del, 7:50 kr, av förstnämnda belopp som beräknas för bostadskostnad.

Det kan ifrågasättas om inte konstruktionen borde inrymma ytterligare ett trappsteg för värnpliktiga med extremt långa utbildningstider. Enligt ovan redovisat förslag kommer dagspenningen att utgå med oförändrat belopp fr o m 361:a dagen. Detta innebär att exempelvis en värnpliktig som utbildas till reservofficer vid flottan (kompanibefäl) och som har en sammanlagd utbildningstid (före den 1 juli 1972) före utnämningen till reservofficer om 810 dagar, tjänstgör under 450 dagar med en och samma dagsersättning. Gentemot detta kan sägas att den längsta värnpliktsutbildningen görs av officersuttagna (kompanibefäl) och att de skäl — utbildningens tvångsmässiga karaktär — som ovan åberopats för en differentierad dagspenning i detta fall saknar

aktualitet. I stället kommer rekryteringsaspekter i förgrunden. Dessa bör dock enligt UFV uppfattning tillgodoses inom ramen för premiesystemet, till vilket UFV återkommer i det följande. Däremot är enligt UFV uppfattning dagspenningens storlek av betydelse för frågan om behovet av ytterligare differentiering. Om den i slutsteget i diagrammet ligger på en hög nivå torde anledning saknas till ytterligare differentiering. Om däremot dagspenningen ligger på en låg nivå, kan det vara rimligt att ytterligare ett trappsteg. En dagspenning i slutskedet om 17 kr, som ovan beräknats, bör i och för sig kunna accepteras oförändrad under lång tjänstgöringstid.

UFV har här velat beskriva den konstruktion, som utredningen förordar. Däremot innebär angivna dagsbelopp över grundersättningen inget förslag utan en exemplifiering för att belysa trappstegskonstruktionens tillämpning. Enligt UFV uppfattning kan det ifrågasättas om inte skillnaderna i dagspenningsbeloppen borde vara större om den relativa rättvisan skall tillgodoses med beaktande av de varierande utbildningstiderna. Detta är dock i sista hand en kostnadsfråga.

För att undvika en värdemässig eftersläpning av dagspenningen bör denna i alla nivåer på samma sätt som angetts i avsnittet 8.2.1 regleras två gånger årligen genom anknytning till basbeloppet.

Den konstruktion för dagspenningen, som här beskrivits bör kunna tillämpas under värnpliktsutbildning enligt värnpliktslagen samt under annan utbildning till kompanibefäl eller motsvarande. Konstruktionen kan få följdverkningar beträffande förmånerna under bl. a. den utbildning, som bedrivs i regi av frivilliga befälsutbildningsförbundet. Som UFV anför i inledningen till detta betänkande kommer utredningen att framdeles i annat sammanhang behandla frågorna om förmåner under utbildning inom de frivilliga försvarsorganisationerna.

Vapenfria tjänstepliktiga bör i princip ha samma förmåner som värnpliktiga. Samma konstruktion för dagspenningen bör således gälla för dessa båda personalkategorier. Med en grundutbildning enligt alternativ I om

375 dagar (jfr. avsnitt 4.1.2) enligt den oavkortade utbildningen före den 1 juli 1972 skulle den vapenfrie under de sista 15 tjänstgöringsdagarna bli berättigad till den högsta dagspenningen enligt diagrammet.

Dagspenningen till de inskrivningsskyldiga synes böra utgå med högst dagspenningens grundbelopp.

Den principkonstruktion av dagspenningen, som UFV sålunda förordar, kan tillämpas oberoende av dagspenningens storlek, vilket är väsentligt om exempelvis principen om den studiesociala ersättningen inte går att realisera förrän på längre sikt.

UFV vill slutligen beröra frågan om avlöningsförhållanden m. m. för regementsofficersaspiranterna. Frågan berör endast ett begränsat antal värnpliktiga.

Till kategorien värnpliktiga hänförs regementsofficersaspiranterna. Dessa värnpliktiga har en lång tjänstgöringstid innan de i samband med förordnande som löjtnant får fast anställning vid krigsmakten. I allmänhet utgjorde denna tid enligt utbildningsgången före den 1 juli 1972 3 år och 4 månader. För den aspirant som genomgår försvarets gymnasieskola, förlängs denna tid med 2 eller 3 år.

Med den ordning, som tillämpas under försöksåret 1972/73, torde utbildningstiderna bli något kortare.

Under ifrågavarande utbildning uppstår aspiranterna värnpliktsförmåner. Jämlikt 11 § värnpliktsavlöningskungörelsen har den värnpliktige dock rätt att välja mellan det för övriga värnpliktiga fastställda penningbidraget och ett penningbidrag, som för ogift motsvarar hälften av månadslönen till statstjänsteman i löneklass 7 på löneplan A (ortsgrupp 4). För gift värnpliktig utgör detta penningbidrag två tredjedelar av månadslönen enligt nämnda löneklass i den Ortsgrupp till vilken utbildningsanstalten hör. Bidraget är delvis skattepliktigt. Valfriheten inträder för värnpliktig, som genomgår försvarets gymnasieskola, först vid andra studieårets början vid skolan och för annan värnpliktig den 1 september under tredje utbildningsåret. Det särskilda penningbidraget åt aspiranterna utesluter rätten till fa-

miljebidrag.

I olika sammanhang — bl. a. vid 1972 års värnpliktskonferens — har fråga väckts om fast anställning och ändrade löneförhållanden m. m. för regementsofficersaspiranterna. Avsaknaden av anställningstrygghet har åberopats. Vidare har som exempel på de förbättringar, som önskas, angivits reglerad arbetstid, övertidersättning, förbättrade ekonomiska villkor i övrigt och förhandlingsrätt. Jämförelser har även gjorts med gruppcheferna, som erhåller fast anställning efter betydligt kortare värnpliktstjänstgöring.

UFV har förståelse för den otillfredsställelse med framförallt den bristande anställningstryggheten, som kommit till uttryck. Denna kan förmodas vara särskilt starkt upplevd under det konjunkturläge, som rått under senare tid. Med anledning härav vill UFV föreslå, att regementsofficersaspiranterna ges fast anställning. Sådan anställning bör i normalfallet ske sedan aspiranten fullgjort minst lika lång tid som värnpliktigt kompanibefäl har fullgjort vid avslutad utbildning (kadettskola). Ifrågavarande tid för GU är olika lång för skilda kategorier. På grund härav bör hänsyn tas till den längsta utbildningstiden. Tidpunkten för övergång från värnpliktsförmåner till fast anställning bör enligt UFV vara densamma inom samtliga försvarsgrenar.

Det kan måhända göras gällande att den otrygghet, som aspiranterna upplever, accepteras på andra utbildningsområden. Sålunda skulle situationen för t. ex. en universitetsstuderande, som tvingas avbryta studierna på grund av bristande studieresultat, inte vara annorlunda än för den regementsofficersaspirant, som inte blir godkänd i utbildningen. Gentemot detta kan dock sägas att aspiranten som regel inte torde ha möjlighet att i samma omfattning som universitetsstuderanden utnyttja de förvärvade kunskaperna inom det civila förvärvslivet.

8.2.2.2 Repetitionsutbildning

UFV har föreslagit (kapitel 7) att dagspenningen åt de värnpliktiga under RU skall

bestämmas efter befattningen i krigsorganisationen. Därmed släpps det samband, som i nuvarande system finns mellan penningbidrag och innehavd grad. Detta ligger i linje med principerna för det nya tjänsteställningssystemet. Som förut nämnts får den föreslagna principen till följd att exempelvis sådan värnpliktig, som under krigsförbandsövning placeras i en högre befattning än som motsvarar hans grad, erhåller den dagspenning som gäller för den högre befattningen.

Även om det nya tjänsteställningssystemet innebär en åtskillnad av tjänsteställningsfrågor och lönefrågor kan systemets indelning av befattningar i olika nivåer m. m. tjäna som underlag för en differentiering av dagspenningen under RU. Den vägledande principen vid systemets utformning har varit att åstadkomma ett logiskt samband mellan uppgifterna i krigsorganisationen och tjänsteställningen. Tjänsteställningen skulle ge uttryck för varje krigsmans relativa förmåga — kompetens — att utöva befäl. En redogörelse för nivåer och grupper m. m. har lämnats i kapitel 4.

Genom en anknytning av dagspenningen till nämnda kompetensnivåer — eventuellt med någon ytterligare skiktning — kommer i princip uppgifter och ansvar m. m. i befattningarna att på ett enkelt sätt kunna beaktas vid bestämmande av dagspenningen. Den reservationen får dock göras att fullständig rättvisa på denna punkt inte kan garanteras eftersom vissa kvalifikationer av stor betydelse inte blir tillräckligt beaktade vid lönesättningen. Det skulle emellertid kräva ett mycket detaljerat befattningsanalysarbete att undersöka alla de faktorer, som rätteligen borde påverka dagspenningen i varje typ av befattning. Detta analysarbete borde sedan pågå kontinuerligt eftersom krigsorganisationen inte är statisk och innehållet i befattningarna ändras. Även om visst i andra sammanhang framtaget material delvis skulle kunna utnyttjas i nämnda arbete torde arbetet likväl bli av betydande omfattning. UFV anser sig därför böra föreslå, att tjänsteställningssystemets indelning i kompetensnivåer läggs till grund för en differentiering av dagspenningen under RU. Såsom anförts

under kapitel 7 torde en sådan konstruktion knappast medföra några större administrativa problem.

De för värnpliktiga aktuella kompetensnivåerna är följande, nämligen kompanichefs-, plutonchefs-, troppchefs- och gruppchefsnivåerna. Med hänsyn till skillnaderna i ansvar m. m. för, å ena sidan, kompanichef och plutonchef samt, å andra sidan, dessas ställföreträdare bör dagspenningen utgå med olika belopp i dessa befattningar. Däremot har UFV icke funnit anledning att differentiera dagspenningen mellan plutonchefs ställföreträdare och troppchef. Likaså räknar UFV med en gemensam nivå för gruppchef och gruppchefs ställföreträdare. Slutligen reserveras en nivå för övriga. I enlighet härmed skulle dagspenningen under RU kunna differentieras enligt följande befattningsnivåer:

1. kompanichef
2. kompanichefs ställföreträdare
3. plutonchef
4. plutonchefs ställföreträdare, troppchef
5. gruppchef, gruppchefs ställföreträdare
6. menig

Denna indelning kan tillämpas på såväl andra motsvarande militära som civilmilitära befattningar. Värnpliktig, som placeras i civil befattning, bör få dagspenning enligt den nivå, som motsvarar befattningens tjänstegrupp — i förekommande fall den lägsta av flera aktuella dagspenningar om inte särskilda skäl finns till avvikelse härifrån.

Dagspenningen åt vapenfria tjänstepliktiga bör utgå med samma belopp som till värnpliktig i befattning för menig.

Vad gäller dagspenningens storlek bör den knyta an till de belopp, som fastställs för dagspenningen under GU. UFV har i kapitel 7 uttalat att dagspenningen under RU i vart fall inte bör understiga vad som utgår under GU.

Längden av krigsförbandsövningarna (KFÖ) varierar mellan 18 och 32 dagar. Här till kommer bl. a. mobiliseringsövningar och särskilda övningar om 1—11 dagar. Denna differentiering kan i och för sig vara skäl för att ge kompensation i någon form — exempelvis förhöjd dagspenning åt de värn-

pliktiga som åläggs längre tjänstgöring än andra under en repetitionsomgång. UFV har dock inte ansett det nödvändigt att driva rättvisekravet så långt. Däremot bör fler fullgjorda övningar än som görs i normalfallet kompenseras med särskild ersättning. Till denna fråga återkommer UFV i det följande vid behandling av premiefrågan.

I tabell 8:2 lämnar UFV med beaktande av det ovan sagda exempel på dagspenningssbelopp under RU varierande mellan 17—27 kr, räknat efter prisläget våren 1972. Spännvidden mellan 17 och 27 kr medger i princip en acceptabel differentiering av dagspenningen. För jämförelse anges i tabellen även den värnpliktiges dagspenning i slutskedet av GU i enlighet med vad som beräknats i avsnittet 8.2.2.1. Härvid bortses från det fall, att värnpliktig på grund av vakanser i krigsorganisationen placeras i högre befattning än som motsvarar vederbörandes utbildning. Vidare redovisas den procentuella höjningen av dagspenningen från GU till RU. Skillnaderna i längden av GU före och efter den 1 juli 1972 påverkar i huvudsak inte uppgifterna i tabellen utom såvitt avser befattningarna för gruppchef och plutonchefs ställföreträdare (jfr. tabell 4:3). Inom parentes anges dagspenning för dessa befattningar vid den avkortade utbildning, som bedrivs efter den 1 juli 1972.

Skillnaderna mellan dagspenningarna i de olika nivåerna under RU är beräknade till lika belopp, 2 kr.

Av tabellen framgår att de värnpliktiga i befattning för menig, som har den längsta grundutbildningen och därmed uppnår högs-

ta dagspenningen under GU, inte får någon höjning från GU till RU. Dessa värnpliktiga utgör dock ett ringa antal. I och för sig är det önskvärt med åtminstone någon höjning från GU till RU för i princip alla värnpliktiga. Detta kan åstadkommas t. ex. genom att lägsta dagspenningen under RU höjs något.

Genom att lägsta dagspenningen under RU bestäms till lägst samma belopp som högsta dagspenningen under GU undviker man den konsekvensen att den befälsuttagne värnpliktige med lång GU, som underkänns i utbildningen och som därför placeras i lägre befattning än som motsvarar den genomgångna utbildningen, får en lägre dagspenning under RU än under slutskedet av GU.

Höjningen av dagspenningen från GU till RU varierar kraftigt mellan de olika befattningarna — från 0 procent för vissa meniga till 59 procent för kompanichefer. Detta blir en konsekvens av kombinationen av de två skilda principerna för konstruktionen av dagspenningen under GU och RU. Nu gjorda jämförelser är av mindre intresse i fråga om de högre befattningarna, eftersom dessa som regel inte blir aktuella för de värnpliktiga förrän efter en eller flera fullgjorda repetitionsövningar. Det bör också framhållas att RU till skillnad från GU innefattar mera markerat inslag av befälsansvar beträffande krigsförbandens ledning och utbildning. Samtidigt vill UFV påpeka att den beskrivna konstruktionen med exemplifierade dagsbelopp för RU innebär en utjämning mel-

Tabell 8:2 Exempel på dagspenning (kr) under RU; jämförelser med exempel på dagspenning under GU

Befattning under RU	Dagspenning under RU	Dagspenning under slutskedet av GU	Höjning i procent från GU till RU
Menig	17:—	14:50—17:—	17—0
Gruppchef	19:—	15:50—17:—	23—12
(Gruppchef)	(19:—)	(14:50—15:50)	(31—23)
Plutonchefs stf	21:—	17:—	24
(Plutonchefs stf)	(21:—)	(15:50—17:—)	(35—24)
Plutonchef	23:—	17:—	35
Kompanichefs stf	25:—	17:—	47
Kompanichef	27:—	17:—	59

lan de olika befattningarna i förhållande till nu gällande system och belopp. Sålunda är skillnaden mellan lägsta och högsta penningbidraget under RU ca 194 procent före den 1 juli 1972 och 175 procent därefter. Skillnaden mellan lägsta och högsta belopp för RU enligt tabell 8:2 utgör endast ca 59 procent.

De exemplifierade dagspenningbeloppen i tabell 8:2 innebär i samtliga nivåer en höjning av beloppen jämfört med vad som gäller våren 1972. Höjningarna varierar mellan 50 öre för kompanichefer och 8 kr för menig.

UFV har övervägt att på motsvarande sätt som i fråga om GU räkna in visst generellt belopp för bostadskostnad i dagspenningen under RU, vilket skulle avräknas på bostadsbidraget. UFV har dock kommit fram till att en sådan konstruktion inte är lämplig under RU, bl. a. därför att den kan anses strida mot grundtanken om "lön efter befattning" under RU. Merparten av RU-värnpliktiga (ca 83 procent enligt MPI enkät) har kostnader för bostad. För dessa värnpliktiga skulle konstruktionen innebära, att "befattningslönen" — sedan bostadskostnadsdelen (7:50 kr/dag) räknats från — understiger dagsersättningen för den värnpliktige i lägre befattning, som inte har någon bostadskostnad. Vidare skulle många RU-värnpliktiga, som under GU inte haft någon bostadskostnad, i realiteten få en lägre dagsersättning under RU än under GU. Andelen GU-värnpliktiga med egen bostadskostnad före inryckningen är enligt MPI rapport endast ca 34 procent. Konsekvenser av sist angiven art kan givetvis undvikas om de ovan angivna dagspenningbeloppen räknas upp med det belopp, som skall avräknas från bostadsbidraget. Konstruktionen med viss bostadskostnad inräknad i dagspenningen bygger på den studiesociala principen. Denna princip bör enligt UFV uppfattning inte ligga till grund för värnpliktsförmånerna under RU, även om en anknytning mellan dagspenningens belopp under GU och RU finns. Principen bygger på ungdomsstuderandenas behov och är därför generellt sett inte tillämplig beträffande RU-värnpliktiga.

— UFV anser således att RU-värnpliktiga i princip skall erhålla full täckning för bostadskostnaden vid sidan av övriga förmåner — dock efter behovsprövning enligt särskilda regler.

Dagspenningen under RU bör på samma sätt som dagspenningen under GU göras värdebeständig genom anknytning till basbeloppet.

De årliga kostnaderna kan med dagspenningsbelopp om 17—27 kr beräknas öka med drygt 20 mkr vid 2,5 milj tjänstgöringsdagar jämte in- och utryckningsdagar för RU. Beräkningarna har gjorts med utgångspunkt i de under våren 1972 gällande penningbidragen.

8.2.2.3 Utbetalning

Beträffande utbetalningen av dagspenningen har UFV övervägt om vissa rationaliseringar kan göras i syfte att minska personalens administrativa arbete. Sålunda har frågor varit uppe bl. a. om utbetalning en gång i månaden och om utbetalning per postgiro eller bank. Framför allt under RU med sina korta tjänstgöringsperioder kunde utbetalning en gång i månaden — eventuellt genom central utbetalning till hemortsadressen — tänkas vara tillfyllest. Det har emellertid visat sig vid de kontakter, som UFV haft med representanter för myndigheter och värnpliktiga, att intresset för sådana förändringar av utbetalningsrutinerna varit ringa. Man har framför allt menat att det blir en försämrad service för de värnpliktiga. Vidare har man — även värnpliktiga — ifrågasatt de värnpliktigas förmåga att under GU hushålla med en s. k. månadslön. Beträffande RU har det gjorts gällande att många värnpliktiga är i behov av dagspenningen under utbildningstiden för att klara sina löpande småutgifter.

UFV anser sig därför inte böra föreslå några förändringar ifråga om utbetalningsrutinerna. Möjligheterna till rationaliseringar bl. a. med hjälp av den moderna datatekniken bör dock fortlöpande bevakas. Detta sker redan nu genom försvarets civilförvalt-

ning i samarbete med värnpliktsverket. Sålunda har bl. a. under senaste året påbörjats en försöksverksamhet med central utbetalning med hjälp av ADB av bl. a. utryckningsbidraget. Vidare pågår försök med maskinellt framtaget underlag för utbetalning av penningbidrag.

8.2.3 Premier

8.2.3.1 Grundutbildning

Såsom framgår av avsnittet 8.2.2.1 innebär den av UFV förordade konstruktionen av dagspenningen under GU att inga tjänstgöringspremier i fortsättningen skall finnas under GU.

UFV har övervägt att även slopa utbildningspremierna och i stället i princip koncentrera all kontant ersättning åt de värnpliktiga till dagspenningen. Den s. k. trappstegskonstruktionen för dagspenningen under GU skulle då få en annan utformning än som beskrivits i avsnittet 8.2.2.1. En ytterligare differentiering med beaktande av längden av utbildningstiderna skulle vara motiverad bl. a. för att medverka till en positiv inställning till befälsutbildning. En sådan differentiering måste innebära stora skillnader i dagspenningbeloppen för värnpliktiga med korta respektive långa utbildningstider, om inte förmånerna åt de befälsuttagna totalt sett skulle försämrats väsentligt i förhållande till nuläget eller den föreslagna nivån för dagspenningen (grundersättningen) höjas kraftigt med därav följande stora kostnadsökningar.

Dagspenningen, till den del den inte är beräknad för bostadskostnad, är liksom nuvarande penningbidrag avsedd för den värnpliktiges personliga småutgifter. Utbildningspremierna har däremot helt andra syften, nämligen att skapa motivation för kvalificerad utbildning och att främja rekryteringen till frivillig utbildning m. m. I nuvarande system har utbildningspremierna bestämts även med beaktande av längden av utbildningstiderna. Det är naturligt att man tillgodoser dessa skilda behov med förmåner i

olika former.

Att ta bort utbildningspremierna utan att ersätta dem med annan värnpliktsförmån är enligt UFV mening inte möjligt. Eftersom den helt övervägande delen av befäl inom försvaret i krigstid består av värnpliktigt befäl är rekrytering och utbildning av dessa i fred en väsentlig beredskapsfråga. Ett försämrande av det värnpliktiga befälets kvalitet skulle få en allvarligt negativ effekt på försvarets förmåga att lösa sina uppgifter. En väl utbildad värnpliktigt befälskader torde även vara en viktig förutsättning för ett gott resultat av framför allt repetitionsutbildningen i stort. Detta syfte nås på skilda vägar. Den ekonomiska kompensationen torde vara av stor betydelse i sammanhanget. — När det gäller den frivilliga utbildningen till kompanibefäl tillkommer behovet av att främja rekryteringen. Detta behov varierar från tid till annan och mellan olika utbildningsgrenar, men generellt sett torde man under en följd av år ha haft en otillfredsställande rekrytering. Sålunda har, enligt uppgift under hösten 1971, visserligen antalet elever vid arméns kadettskolor ökat efter VU 60-systemets införande men likväl har endast omkring 75 procent av det årliga behovet i ett jämnt system kunnat täckas. Med hänsyn till vakansåterfyllnad är motsvarande medeltal 65 procent. Tendensen 1968—1971 har dessutom varit sjunkande.

De insatser på förmånsområdet, som behövs för att främja rekryteringen till och motivationen för befälsutbildning, bör enligt UFV uppfattning alltjämt göras genom någon form av utbildningspremier.

Som nämnts är ett av syftena med nuvarande utbildningspremier att kompensera för lång utbildningstid. Detta torde vara det väsentligaste skälet till att t. ex. meniga kategori E vid flottan men inga andra meniga för närvarande är berättigade till utbildningspremier. UFV anser att man bör sträva efter att renodla de olika förmånstyperna och dessas syfte. Den principkonstruktion för dagspenningen under GU, som UFV föreslagit, innebär en differentiering av beloppen med hänsyn till tjänstgöringstidens längd. I anslutning härtill föreslår UFV att

premierna under GU begränsas till enbart befälsutbildningspremier med syfte att främja motivation och rekrytering. Detta förutsätter dock en tillfredsställande nivå och differentiering av dagspenningen (jfr. avsnitt 8.2.2.1). I annat fall bör premier övergångsvis utgå även till vissa meniga med lång utbildningstid.

UFV är trots det nu anförda medveten om att tjänstgöringstidens längd kommer att få en indirekt betydelse vid bestämmande av premiebeloppen, eftersom både motivation och rekryteringsmöjligheter intimt sammanhänger med längden av utbildningen. Ju längre utbildningen är desto större torde behovet av stimulerande åtgärder vara.

Det kan måhända anses att ett förmånssystem, som bygger på principen om den studiesociala ersättningen, inte bör inrymma någon form av premier. Här kommer emellertid den militära utbildningens särart och dess tvångsmässiga karaktär i förgrunden. En universitetsstuderande har själv valt sin utbildning och har en naturlig stimulans för gott utbildningsresultat i det mål inom förvärvslivet, som han åsyftar med sin utbildning. Den värnpliktige däremot har i princip inte denna valfrihet och som regel inte heller den stimulans, som det frivilligt valda studiemålet ger. Snarare är det tvärtom så att han ofta, om han är studerande i det civila, upplever militärtjänstgöringen som ett hinder i sin strävan att snabbt nå detta mål. Det nu sagda hindrar inte att den värnpliktige i och för sig kan uppleva militärtjänstgöringen med dess varierande uppgifter som stimulerande och intressant. Inte heller värnpliktiga under frivillig utbildning till värnpliktigt kompanibefäl eller reservofficer har militäryrket som sin huvudsakliga sysselsättning, vilket medverkar till behovet av rekryteringsfrämjande åtgärder. Beträffande värnpliktig under utbildning till aktivt befäl förhåller det sig annorlunda. Rättviseskäl, såvitt gäller jämförbara kategorier värnpliktiga, i kombination med rekryteringskäl talar dock för att även ifrågasatt värnpliktiga blir berättigade till premier för den utbildning, som ligger före den tidpunkt då fast anställning uppnås. Frågan har dock

samband med hur anställningstryggheten för dessa värnpliktiga löses.

Under hänvisning till det ovan anförda har UFV funnit att befälsutbildningspremier bör utgå till de värnpliktiga utom meniga kategori E vid flottan (värnpliktiga radiotelegrafister), som för närvarande är berättigade till utbildningspremier (jfr. 14 § värnpliktsavlöningskungörelsen och avsnitt 2.2.1.1). UFV har nu inte funnit anledning att utöka kretsen av premieberättigade med ytterligare kategorier. Utredningen kommer dock att i det arbete med detaljförslag, som följer efter det att detta principbetänkande slutförts, mera ingående pröva denna fråga. Det är UFV förhoppning, att oklarheten om de värnpliktigas framtida utbildningsförhållanden då skall vara undanröjd.

Beträffande storleken av premiebeloppen får en bedömning göras av vad som är rimligt och vad som krävs för att avsedda syften skall uppnås. Dessutom bör av rättviseskäl likartad utbildning ge lika premier även om t. ex. rekryteringsbehovet är större inom det ena området än i det andra. Det kan ifrågasättas om nuvarande nivå för premierna är tillräcklig för att nå avsedda syften — i vart fall i utbildningssystemet våren 1972. Beloppen fastställdes i huvudsak år 1967 och konsumentprisindex har sedan dess stigit med omkring 25 procent (jfr. mellan totalindex 1967 och januari 1972). Kostnaderna för en 25-procentig ökning av nuvarande utbildningspremier kan uppskattas till 3—5 mkr. Om en utjämning av dagspenningen mellan olika kategorier värnpliktiga kommer till stånd och om vissa befälsuttagna rent av får vidkännas en minskning av dagspenningen kan även detta vara ett skäl för att höja premiebeloppen för att undvika en attitydförsämring m. m. hos de befälsuttagna. Å andra sidan kan en hög dagspenning verka så motivationsfrämjande att premierna kan hållas på en låg nivå. Även övriga värnpliktsförmåner bör beaktas vid bedömning av premienivån. Den inverkan på motivation och rekrytering, som pågående förändringar av utbildningssystemet kan ha, bör även tas i beaktande vid bestämmande av premiernas storlek.

Med beaktande av nu angivna omständigheter förefaller det UFV rimligt med en uppräknig av premienivån med i genomsnitt omkring 25 procent, räknat på de belopp och efter de utbildningsförhållanden, som gällt under utbildningsåret 1971/72. UFV beaktar då bl. a. de belopp för dagspenningen och de konsekvenser härav som redovisats under avsnittet 8.2.2. Højningen av premierna kan eventuellt med beaktande av de olika faktorerna behöva ske med något olika procenttal för olika kategorier värnpliktiga. En avkortad utbildning kan verka så motivations- och rekryteringsfrämjande att premierna kan hållas på en något lägre nivå.

Premierna bör om möjligt bestämmas till visst belopp för varje art av utbildning och inte som nu delvis är fallet beräknas till visst belopp per tjänstgöringsdag. Detta sammanhänger med UFV uppfattning att det direkta sambandet mellan premierna och utbildningstidens längd skall upphöra.

UFV har övervägt att föreslå införandet av regler, som garanterar värdebeständigheten av premierna. Som framgår ovan bör premiebeloppen fastställas med beaktande av en rad olika faktorer. En automatiskt verkande anknytning till visst index synes därför inte lämplig. Det är emellertid av vikt att premierna fortlöpande ses över så att inte eftersläpningar i förhållande till förändringar av index och andra relevanta faktorer uppstår. En sådan översyn borde lämpligen kunna ske årligen i samband med myndigheternas arbete med anslagsframställningarna.

Det är UFV uppfattning att syftet med premierna att medverka till gott utbildningsresultat bäst uppnås om dessa som nu i princip utbetalas vid utbildningens slut. Även av de värnpliktiga själva bör det i allmänhet uppfattas som positivt att få ett större engångsbelopp vid utryckningen i stället för att få det fördelat på flera delbetalningar. Den blivande regementsofficeren bör utfå sina premier som värnpliktig innan han får fast anställning vid krigsmakten (jfr. avsnitt 8.2.2.1). Med hänsyn till uppdelningen av utbildningen till reservofficer

bör alltjämt en premie utgå för varje fullgjord reservofficerkurs. Av ovan angivna skäl bör dock det sammanlagda premiebeloppet fördelas med det största beloppet på andra reservofficerkursen och den mindre delen på första kursen.

Rätten till nuvarande utbildningspremier är förenad med krav på godkända vitsord i utbildningen. Värnpliktig som helt eller delvis genomgår vederbörlig utbildning utan att bli berättigad till utbildningspremie får i stället tillägg till tjänstgöringspremie efter 364 dagars tjänstgöring med 4 kr för dag (16 § värnpliktsavlöningskungörelsen).

En värnpliktig, som fullgör utbildning till plutonsbefäl om 450 dagar utan att bli godkänd, får därmed 344 kr i tillägg till tjänstgöringspremie i stället för 2 025 kr i utbildningspremie. Den värnpliktige, som underkänns i utbildningen till gruppbefäl, vilken omfattar mindre än 365 dagar, får ingen ersättning för den uteblivna utbildningspremien. Om underkännandet beror på bristande förmåga, sjukdom eller liknande hos den värnpliktige kan dessa konsekvenser förefalla orättvisa.

UFV har funnit att om syftet med befälsutbildningspremierna att tjäna som sporre till goda utbildningsresultat skall kunna uppnås måste kravet på godkända vitsord alltjämt finnas kvar. UFV vill dock framhålla det angelägna i att de, som bedöms sakna förutsättningar för befälsutbildningen, på ett tidigt stadium skiljs från denna. I princip bör det inte förekomma att någon fullföljer hela utbildningen utan att bli godkänd. Med de möjligheter till urval, som inskrivningssystemet ger, kan antalet underkännanden i befälsutbildningen antas bli få. Så torde också hittills ha varit fallet.

För det fåtal befälsuttagna, som inte kommer i åtnjutande av befälsutbildningspremier, bör liksom nu någon kompensation utgå. Härför talar närmast psykologiska skäl. Den som t. ex. på grund av oförmåga skiljs från utbildningen och kamraterna kan uppleva detta som mycket nedsättande. Om han dessutom går miste om hela den premie, som han räknat med, och som kamraterna blir berättigade till, kan konsekvenserna upp-

fattas som onödigt hårda och orättvisa. Att härvidlag skilja på orsakerna till underkändandet torde inte vara möjligt.

UFV är medveten om att meniga med lång utbildningstid måhända kan uppfatta det som orättvist att befälsuttagna värnpliktiga, som inte godkänts i utbildningen, ges denna kompensation. UFV har dock funnit angivna psykologiska skäl väga tungt i sammanhanget.

UFV anser att kompensationen inte som nu bör utgå med visst belopp per dag lika för alla kategorier utan i stället anknytas till viss del av beloppet för aktuell utbildningspremie. För att undvika spekulationer hos de värnpliktiga om möjligheterna att utfå förhållandevis stora belopp efter kort tjänstgöringstid bör dock kompensationen alltjämt sättas i relation även till fullgjord del av utbildningen. — Skillnaderna i beloppen för befälsutbildningspremierna och kompensationen för uteblivna premier bör enligt UFV uppfattning inte vara så stora som nu. Särskilt med tanke på det viktiga slutskedet av utbildningen bör dock någon skillnad alltjämt finnas. Man riskerar eljest att de värnpliktiga i viss utsträckning inte håller sin ambition och sitt intresse för utbildningen vid liv i förvissning om att hel premie likväl utgår.

Med beaktande av det anförda skulle kompensationen kunna tänkas utgå enligt följande exempel, som grundas på GU längd före den 1 juli 1972. Kompensationen kan lämpligen utgå tidigast efter 300 dagar. Den skulle för tiden därefter kunna beräknas till så stor del av premiebeloppet, som motsvarar antalet fullgjorda tjänstgöringsdagar fr. o. m. 301:a dagen med avdrag för 3 kr per dag. Om en gruppbefälsuttagen med en tjänstgöringsskyldighet om 332 dagar, berättigande till premie om 325 kr, skiljs från utbildningen eller överförs till utbildning för meniga efter 310 dagar, skulle han därmed utfå ett belopp om

$$\left[\left(\frac{325}{332-300} - 3 \right) \times (310-300) = \right] \text{ca } 72 \text{ kr.}$$

På motsvarande sätt skulle en plutonbefälsuttagen med 450 tjänstgöringsdagar,

berättigande till premie om 2 025 kr, få följande belopp, om han skiljs från utbildningen efter 370 dagar, nämligen

$$\left[\left(\frac{2\,025}{450-300} - 3 \right) \times (370-300) = \right] 735 \text{ kr.}$$

Med hänsyn till det fåtal fall, som det här är fråga om, torde en konstruktion som den nu beskrivna inte föranleda någon administrativ belastning av betydelse. Konstruktionen är inte tillämplig för alla fall. Sålunda behövs särskilda regler för exempelvis den som underkänns i reservofficerskurs.

8.2.3.2 Repetitionsutbildning

För närvarande utgår tjänstgöringspremie med 38: 50 kr per dag till värnpliktig, som fullgör särskild övning eller mobiliseringsövning.

Särskild övning fullgöres i första hand av värnpliktiga i befattning för plutonsbefäl eller kompanibefäl (27 § 1 mom. C värnpliktslagen). Varje övning får omfatta högst elva dagar. Skyldigheten omfattar högst tre eller vid flygvapnet högst fem särskilda övningar om sammanlagt för varje värnpliktig högst 33 dagar.

Skyldighet att fullgöra mobiliseringsövning åvilar värnpliktig, som vid förband skall fullgöra uppgift av särskild betydelse för genomförande av förbandets mobilisering eller som är krigsplacerad vid förband, vars mobilisering är avsedd att kunna genomföras på avsevärt kortare tid än som gäller för huvuddelen av krigsmaktens förband. Skyldigheten omfattar högst fem mobiliseringsövningar om sammanlagt högst åtta dagar.

Tjänstgöringspremierna för nu nämnd tjänstgöring infördes 1967 efter förslag av 1960 års värnpliktsutredning. Premierna utgör en kompensation för de olägenheter, som drabbar vissa värnpliktiga till följd av differentieringen mellan olika värnpliktiga av repetitionsutbildningens omfattning. Utredningen ansåg (SOU 1965:68, s. 510) att vad som främst borde beaktas vid avvägningen av kompensationen var antalet öv-

ningar men däremot inte övningarnas längd. Som normalfall borde enligt utredningen väljas det fall att vederbörande fullgjorde fem krigsförbandsövningar. Vad som då återstod att kompensera var särskilda övningar och mobiliseringsövningar.

UFV delar de synpunkter, som framfördes av 1960 års värnpliktutredning och som alltså har aktualitet. Premier för särskild övning och mobiliseringsövning bör således enligt UFV uppfattning alltså utgå.

UFV vill erinra om den förändring av prisnivå som skett sedan beloppet för ifrågasvarande tjänstgöringspremie fastställdes år 1967. En 25-procentig uppräknings skulle medföra en kostnadsökning om närmare 2 mkr.

8.2.4 Utryckningsbidrag

Utryckningsbidraget, för närvarande 250 kr, är närmast avsett att underlätta återgången från GU till civil verksamhet. Många värnpliktiga har endast detta belopp jämte penningbidraget för de sista tjänstgöringsdagarna att lita till för sin försörjning närmast efter utryckningen, om de inte skall skuld-sätta sig eller vara hänvisade till socialhjälp eller bidrag m. m. från föräldrar eller andra närstående. För t. ex. den förvärvsarbetande med månadslön kan situationen vara besvärlig innan första lönen efter utryckningen får lyftas. Även för andra kategorier torde ett utryckningsbidrag vara av stor betydelse. Frågan om utryckningsbidrag får särskild aktualitet under perioder med stor arbetslöshet. Betecknande är att denna fråga rönt en väsentligt större uppmärksamhet under 1972 års värnpliktskonferens än under tidigare konferenser.

För att bidra till social trygghet för den värnpliktige är det viktigt att det lagstadgade förbudet mot uppsägning från anställning på grund av militärtjänstgöring efterlevs. Vidare är det väsentligt med kraftiga insatser från såväl krigsmaktens myndigheter som framförallt från de civila arbetsmarknadsmyndigheterna i syfte att trygga

sysselsättningen för de värnpliktiga efter utryckningen. De värnpliktiga bör ha rätt till den ledighet och de fria resor, som behövs för kontakter med arbetsmarknadsmyndigheter och arbetsgivare. Däremot kan det knappast vara en skyldighet för krigsmakten att ekonomiskt sörja för ifrågasvarande arbetslösa under någon längre tid efter utryckningen. I denna del bör andra hjälpåtgärder såsom arbetslöshetsförsäkring och socialhjälp tillgripas. Det är av vikt att de värnpliktigas situation beaktas när ställning tas till KSA-utredningens betänkande "Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet" (SOU 1971:42). I sammanhanget erinras om uppgifterna i MPI rapport att 0,8 procent av de i undersökningen deltagande rekryterna var arbetslösa före inryckningen till GU medan andelen arbetslösa efter utryckningen utgjorde 8,9 procent. Storleken av ett eventuellt utryckningsbidrag bör således bestämmas utan särskilt hänsynstagande till arbetslöshetssituationen.

Med beaktande av det nu anförda har UFV funnit det generellt sett vara en skyldighet för krigsmakten att underlätta övergången till civil verksamhet för den värnpliktige. I anslutning härtill anser UFV att utryckningsbidraget bör finnas kvar i ett framtida förmånssystem för att den värnpliktige skall kunna få sin försörjning tryggad närmast efter utryckningen från GU. Detta innebär en generell förmån, som går utöver vad en universitetsstudent är berättigad till. Detta avsteg från den studiesociala principen är dock fullt rimligt med hänsyn till militärtjänstgöringens tvångsmässiga karaktär. Därför har UFV inte heller velat föreslå ett utryckningsbidrag, som åstadkommes genom tvångssparande av del av dagspenningen — en fråga som UFV haft uppe till diskussion.

Utryckningsbidraget bör bestämmas till belopp som — liksom nu — är lika för alla värnpliktiga. Med det syfte som bidraget har är det i princip ovidkommande om den värnpliktige har lång eller kort tjänstgöringstid bakom sig. I denna del får dock reservation göras för det fall, att en extrem

avkortning av utbildningstiderna skulle bli aktuell.

En differentiering av utryckningsbidraget skulle med hänsyn till ändamålet snarare ske med beaktande av den värnpliktiges ekonomiska förhållanden — bl. a. tidpunkten för närmaste löneutbetalning. En sådan konstruktion bör dock av praktiska m. fl. skäl inte komma ifråga.

UFV har vid sina överväganden kommit fram till att ett utryckningsbidrag, som i princip motsvarar åtminstone en halv månadsinkomst för värnpliktig, är rimligt. Eftersom dagspenningen enligt UFV förslag skall grundas på beräkningen av studiemedlen och då avdrag för naturaförmåner m. m. inte är aktuellt, när det gäller utryckningsbidraget, bör detta beräknas till hälften av det maximala studiemedelsbeloppet för månad räknat, reducerat med visst belopp för studiemateriel (jfr. avsnitt 8.2.1). Därmed skulle med utgångspunkt i studiemedelsbeloppet för läsåret 1971/72 utryckningsbidraget kunna beräknas till ca 440 kr. Detta motsvarar något mer än 6 procent av det basbelopp, som ligger till grund för studiemedelsberäkningarna 1971/72. För att säkra värdebeständigheten av utryckningsbidraget föreslår UFV att detta årligen bestäms till ett belopp, som motsvarar 6 à 7 procent av aktuellt basbelopp.

Kostnadsökningen vid en höjning av utryckningsbidraget till de värnpliktiga från 250 till 440 kr uppgår till 9 à 10 mkr.

Utryckningsbidrag bör även utgå till vapenfria tjänstepliktiga.

8.2.5 Reseförmåner

Enligt värnpliktsavlöningskungörelsens bestämmelser medges värnpliktig fri resa vid in- och utryckning, vid tjänstledighet för enskild angelägenhet av synnerlig vikt och i form av s. k. fria ledighetsresor. Dessa senare uppgår till ett antal av en för varje hel tjänstgöringsperiod om 30 dagar under GU och en för varje hel tjänstgöringsperiod om 60 dagar under annan utbildning. Vidare åtnjuter den värnpliktige fri resa i tjänsten. I

detta avsnitt kommer UFV att i huvudsak behandla frågan om de fria ledighetsresorna under GU. In- och utryckningsresor och inskrivningsskyldigas resor bör enligt UFV betraktas närmast som ett slags tjänsteresor. Resor vid tjänstledighet för enskild angelägenhet av vikt och ledighetsresor under RU är av mycket obetydlig omfattning.

I kapitel 2 har lämnats en redogörelse för innehållet i nuvarande bestämmelser. Endast följande bör här nämnas. De fria ledighetsresorna under GU skall i första hand tas ut vid övningsuppehåll och i övrigt i samband med ledighet och fritid och skall fördelas jämnt över utbildningstiden om inte särskilda skäl föranleder annat. För närvarande gäller försöksvis att värnpliktig fritt får spara resor, men att han får ta ut högst en resa i förskott (Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1972; TKG 460: 720233). Mycket fria regler gäller i fråga om resmål. Resa får företas till varje plats inom landet som kan nås med allmänt kommunikationsmedel. Resa skall företas med transportmedel som staten tillhandahåller eller, om sådant transportmedel inte ställs till förfogande, med allmänt kommunikationsmedel. Försvarets civilförvaltning utfärdar regler om när resa får ske med flyg eller taxi. Flygresa tillåts för närvarande till och från Gotland och i allmänhet när reseavståndet överstiger 800 km. Vid längre tågresa under natt får den värnpliktige i allmänhet sovvagnsplats. För resa i lokaltrafik gäller som särskilda regler att ersättning för färd med buss eller spårvagn endast utgår om den sammanlagda avgiften för färden uppgår till minst 3 kr och färden är en del av resa till eller från den plats där den värnpliktige är kyrkobokförd eller vistas stadigvarande. Den värnpliktige får använda egen bil om allmänt kommunikationsmedel saknas eller om anlåtande härav medför oskälig tidsutdräkt. Han får därvid ersättning för billigaste färdväg med 20 öre för kilometer och särskild ersättning med 5 öre för kilometer för varje medresande som har rätt till samma fria resa.

Som framgår av redogörelse under tidigare avsnitt 2.1 har under senaste årtionde förmånen av fria ledighetsresor under GU

förbättrats förhållandevis mer än andra värnpliktsförmåner. Fram till år 1963 ägde värnpliktig under hela den s. k. första tjänstgöringen rätt till högst 3 fria ledighetsresor mellan tjänstgöringsplatsen och hemorten. År 1963 beslöts bl. a. följande. Fria resor som dittills fått åtnjutas endast vid övningsuppehåll och tjänstledighet fick nu företas vid ledighet överhuvudtaget. Vidare utökades antalet fria ledighetsresor under GU till 5, dvs. i princip en resa varannan månad. Resorna skulle fördelas jämnt över tjänstgöringsperioden. Riksdagsbeslutet förutsatte att frågan om militärrabatter skulle undersökas närmare genom försvarets civilförvaltnings försorg. Från den 1 juli 1969 fördubblades antalet fria ledighetsresor till att i princip omfatta en resa per månad. Från den 1 januari 1971 medgavs en betydligt ökad frihet för de värnpliktiga vid val av resmål.

Som en faktisk förmån bör också räknas den värnpliktiges möjligheter till rabatt vid resor som han själv betalar. Vid resa med SJ åtnjuter den värnpliktige s. k. militärrabatt enligt regler som tillämpas för studerande vid rikets universitet m. fl. Rabatten innebär att enkel biljett berättigar till resa tur och retur. Rabatten gäller vid biljettpris över 19 kr. Liknande regler gäller också vid vissa andra transportföretag. I detta sammanhang bör även nämnas den möjlighet som den värnpliktige har att utnyttja de veckoslutsresor som organiseras av försvaret, i huvudsak med förhyrda bussar. Denna verksamhet har försöksvis pågått sedan början av år 1971. Administrationen sköts ytterst av försvarets civilförvaltning som härför disponerar vissa särskilt anslagna medel och som centralt låter trycka biljetter, informationsmaterial m. m. För anordnandet av bl. a. veckoslutsresorna har avtal slutits med SJ resebyrå. Resorna med veckoslutsbussar organiseras för transport av värnpliktiga med fri ledighetsresa i fall då detta ställer sig ekonomiskt fördelaktigare för försvaret än transport med ordinarie kommunikationsmedel, varvid också intresset av att förbättra servicen för de värnpliktiga spelar in. De platser i bussarna — ofta till stort antal —

som inte tas i anspråk för att transportera värnpliktiga med fria ledighetsresor säljs till andra värnpliktiga för ett billigt pris. Avgifterna från dessa värnpliktiga bidrar alltså till att finansiera de fria ledighetsresorna. Som exempel på priser kan nämnas att resa Stockholm—Karlstad tur och retur har kunnat erbjudas för 15 kr (motsvarande biljettpris på SJ med militärrabatt 72 kr). Verksamheten expanderar kraftigt och omfattar för närvarande över hundra busslinjer med befordran i medeltal av ca 5 000 värnpliktiga per veckoslut. De värnpliktiga får antas betrakta dessa rese möjligheter som en förmån av betydande värde. Förutom det låga priset torde en anledning till systemets popularitet vara att det på ett smidigt sätt har kunnat anpassas till de värnpliktigas önskemål i fråga om tid och plats. Ett liknande system har kunnat erbjudas de värnpliktiga på vissa tågsträckor, t. ex. Boden—Stockholm till ett pris för tur och retur med sovplats om ca 50 kr.

Bl. a. följande orsaker medför svårigheter att få fram uppgifter om kostnaderna m. m. för de värnpliktigas fria ledighetsresor under GU. De senaste årens försöksverksamhet med nytt ekonomisystem vid vissa förband har i viss utsträckning medfört svårigheter att särskilja resekostnader från andra kostnader. Vidare medger inte nuvarande redovisningssystem särskiljande mellan t. ex. inryckningsresor och fria ledighetsresor. En allmän bedömning av kostnaderna för nu gällande system försvaras också av förändringar i fråga om priser, betalningsutfallets periodisering och antal tjänstgöringsdagar. Vidare kan ännu inte effekten av de under senare år successivt genomförda förbättringarna av reseförmånerna helt överblickas. För närvarande saknas också mer exakta uppgifter om de värnpliktigas resefrekvens. I det följande lämnade uppgifter bör därför betraktas närmast som riktvärden.

För budgetåret 1971/72 anslogs sammanlagt 40 mkr till värnpliktigas resor under anslaget L4 Reseersättningar till värnpliktiga m. fl. och under försvarsgrenarnas anslag till förband med särskild budget. Utgifterna för samma år kan enligt uppgifter under hand

från försvarets civilförvaltning beräknas till ca 42,5 mkr, trots att prishöjningar under året beräknas belasta anslaget till ett belopp om ca 5 mkr. Det gynnsamma betalningsutfallet skulle förklaras bl. a. av utökningen av de särskilda veckoslutsresorna samt en bättre organisation av reseverksamheten. Utgifterna beräknas fördela sig på transportföretag m. m. enligt följande (mkr).

SJ	20,5
SAS-LIN	13,2
Av förbandschef organiserade veckoslutsresor	2,5
Ersättning för taxi och färd med eget fordon	0,9
SL	1,1
Färdkost	1,5
Övrigt	2,8
	<u>42,5</u>

Beloppet under Övrigt innefattar bl. a. ersättning till flygvapnet för vissa flygresor och till transportföretag som GDG, postverket (diligenslinjer) samt olika båttrafik- och linjebussföretag. Beloppet 2,5 mkr för av förbandschef organiserade resor avser en nettoutgift. Bruttoutbetalningar till trafikföretagen kan beräknas till ca 3,1 mkr och biljettintäkter från värnpliktiga till ca 0,6 mkr. Betalning till SJ sker genom inbetalning av förskott och en avräkning efter budgetårets slut, byggd på en undersökning av statistiska centralbyrån i form av ett samplingsförfarande. För närvarande åtnjuter försvaret en rabatt som med hänsyn till nuvarande resefrekvens uppgår till 30 procent på SJ biljettpriser. Rabatt åtnjutes också hos SAS-LIN med 30 procent på ordinarie priser.

När det gäller att bedöma utgifterna för de fria ledighetsresorna möter särskilt stora svårigheter att få fram säkra värden. Med ledning av bl. a. belastningssiffrornas förändring vid fördubblingen av antalet fria ledighetsresor år 1969 kan följande allmänna uppskattning göras för budgetåret 1971/72. Utgifterna för in- och utryckningsresor belöpte sig till ca 10 mkr, utgifterna för övriga resor — till övervägande del fria

ledighetsresor under GU — till ca 32,5 mkr. Av utgifterna för dessa senare resor belöpte sig ungefär 12,5 mkr på flygresor. För att få uppskattningsvärden för budgetåret 1972/73 bör angivna värden reduceras med ca 10 procent med hänsyn till minskat antal tjänstgöringsdagar. I sammanhanget kan nämnas att enligt uppgifter under hand från SJ uppgick kalenderåret 1970 vid dåvarande förhållanden de värnpliktigas egna utgifter för SJ-resor till ca 5 mkr, varvid värdet av militärrabatten samtidigt kan beräknas till ca 3,5 mkr.

Vissa uppgifter om ledighetsresor har kunnat inhämtas ur den MPI-undersökning som redovisas som bilaga till UFV betänkande. Uppgifterna i denna undersökning bör dock — såsom också har framhållits under avsnitt 5.1.1 — med hänsyn till urvalet av förband behandlas med särskilt stor försiktighet när det gäller uppgifter om avstånd och resor under GU. Av undersökningen kan inhämtas bl. a. följande. Av dem som besvarat enkäten hade drygt 80 procent haft sin hemort närmare än 150 km, dvs. avståndet var inte större än att man kunde resa hem över veckosluten vilket också de flesta gjorde. Ca 20 procent åkte hem dagligen. De flesta värnpliktiga använde bil vid hemresan, speciellt de som hade mindre än 500 km till hemorten. För värnpliktiga som hade mer än 500 km till hemorten var tåg det vanligaste färdmedlet. Kostnaden för hemresorna i form av kontant utlägg, den fria ledighetsresan inte medräknad, uppgick till i genomsnitt 51—75 kr för månad, dvs. ca en tredjedel av penningbidraget. Resekostnaderna för månad var inte bara beroende av hur mycket varje resa kostade (en fråga om färdmedel) utan också av hur ofta man reste hem. Högsta kostnader för hemresa hade värnpliktiga med hemort 301—800 km från förlägningsorten. De som hade mer än 800 km till hemorten hade lägre kostnader än övriga, eftersom de inte reste hem så ofta. Knappt 5 procent reste hem en gång i månaden eller mindre. Dessa senare hade också den lägsta resekostnaden, något som tyder på att de utnyttjade den fria hemresan vid sådana tillfällen. Ungefär

tre fjärdedelar av de värnpliktiga ansåg att de hade möjligheter att resa hem i den utsträckning de ville, något som är förklarligt med tanke på att de flesta hade mindre än 150 km till sin hemort. Vid längre avstånd till hemorten var man mer missnöjd med möjligheterna att resa hem. Undersökningen tycks peka på att de s. k. samboende värnpliktiga har större krav på rese-möjligheter än övriga värnpliktiga, oberoende av de faktiska rese-möjligheterna.

De redovisade uppgifterna ur MPI-undersökningen kan sammanställas med de uppgifter om värnpliktigas utnyttjande av de fria ledighetsresorna som under hand har erhållits från försvarets civilförvaltning. Uppgifterna bekräftar det självklara förhållandet att de fria resorna utnyttjas mindre vid förband som har lokal rekrytering (t. ex. bygde-regementen) än vid förband som inte har lokal rekrytering (t. ex. förband i Norrland och specialförband). En undersökning av klippkort visar att 67 procent av de värnpliktiga vid I 15 och F 17 inte vid något tillfälle hade utnyttjat sina klippkort. Motsvarande antal vid ÖrlB O uppgick till 2 procent.

Priset har även betydelse vid valet av transportmedel. Vissa uppgifter hos SJ om värnpliktigas resefrekvens kalenderåret 1970 tycks ge vid handen att genomsnittspriset vid SJ uppgick till mer än dubbla beloppet mot de resor med militärrabatt som betalas av de värnpliktiga själva (68 kr respektive 25 kr). De dyrare biljetterna faller helt enkelt bort när den värnpliktige själv skall betala, antingen därför att resorna inte företas eller därför att man övergår till bilresor i egen bil eller med kamrat. Försöken med militärcharterbussar har även visat att många värnpliktiga med egen bil låtit denna stå och använt kollektivt färdmedel, när resans pris blivit så lågt som varit fallet.

UFV har under sitt arbete strävat efter att få klarhet i de värnpliktigas egna uppfattningar och prioriteringar när det gäller frågan om de fria ledighetsresorna. Det kan antas föreligga en intressekonflikt mellan de värnpliktiga som har ett utpräglat behov av denna särskilda förmån och övriga värn-

pliktiga som i stället har intresse av en ökning av andra förmåner, t. ex. de generella kontanta förmånerna. Motsvarande problematik finns också vid andra förmåner av selektiv typ, t. ex. familjebidrag. Vid de kontakter som UFV har haft med de värnpliktiga (jfr. avsnitt 6.2) har dock från dessas sida allmänt framhållits betydelsen av reseförmånerna. Det har bl. a. anförts att reseförmånerna måste finnas kvar i någon form, men att på grund av att avståndet till hemorten varierar mellan olika värnpliktiga reseförmånerna bör ligga utanför ett system efter t. ex. den studiesociala modellen.

När det gäller de värnpliktigas fria resor har efter vad UFV bedömer, såsom en konsekvens av nuvarande anslagssystem med fast utgiftsram, en motsättning uppstått mellan två i och för sig berättigade allmänna intressen. I det föregående har en kortfattad redogörelse lämnats för systemet med de av militära myndigheter försöksvis organiserade veckoslutsresorna med i huvudsak förhyrda bussar. Verksamheten har inneburit fördelar för försvaret genom att fria ledighetsresor har kunnat ordnas till en förhållandevis ringa utgift och för enskilda värnpliktiga som har kunnat resa hem för ett lågt pris. Som en särskild fördel med systemet har anförts att det kunnat föranleda de värnpliktiga att i mindre utsträckning utnyttja egna fordon vid veckoslutsresor. SJ och andra företag för regelbunden linjetrafik har, bl. a. som en oundviklig konsekvens av sin ställning som allmänna trafikföretag, i stor utsträckning inte kunnat prismässigt konkurrera under upphandlingsförfarandet i samband med dessa resor. Motsvarande problem är aktuella också utanför försvarets område och förhållandet har uppmärksamrats av departementschefen i prop. 1972: 81 med förslag till kungörelse om ändring i förordningen (1940: 910) angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. Departementschefen yttrar bl. a. att gränsdragningen mellan linjetrafik och beställningstrafik har vållat problem av trafikpolitisk betydelse eftersom personbefordran med buss i stor omfattning bedrivs utan tillstånd till linjetrafik men i former som kon-

kurrerar med etablerad busslinjetrafik eller järnvägstrafik. Enligt departementschefen får konkurrensen till följd att förutsättningarna allvarligt försämrats för den linjetrafik som behövs för tillgodoseende av kraven på tillfredsställande transportförsörjning. Också trafikutskottet finner i sitt betänkande i anledning av nämnda proposition (TU 1972: 13) angeläget att linjetrafik som behövs för tillgodoseende av tillfredsställande transportförsörjning skyddas. Utskottet understryker det angelägna i att vid meddelande av linjetrafiktillstånd avvägningen mellan olika företag som önskar trafikera samma sträcka sker så, att inte underlaget för järnvägstrafiken och den traditionella linjetrafiken rycks undan till men för de trafikanter som är i behov av sådan trafik. Utskottet betonar samtidigt vikten av att formella ändringar i tillståndsgivningen inte får medföra att transportförsörjningen försämrats för den stora gruppen veckoslutsresenärer, exempelvis värnpliktiga, som eljest ej skulle ha valt tågförbindelse även om veckoslutstrafik med buss ej funnits. — UFV har inte funnit anledning att ta ställning i denna trafikpolitiska fråga men konstaterar att en fortsatt utvidgning av systemet med veckoslutsresor arrangerade i försvarets regi antagligen i förhållande till nyttan vid nuvarande förutsättningar är det för försvaret billigaste sättet att i avsevärd grad förbättra de värnpliktigas rese-möjligheter under ledighet.

De värnpliktigas fria ledighetsresor kan delvis sägas vara en selektiv naturaförmån. Det selektiva momentet är motiverat av de förhållandevis höga kostnaderna för resor och de vitt skiftande reseavstånden för värnpliktiga. Av rättvise- och kostnadsskäl bör förmånen av fria resor inte ersättas med någon generell kontantförmån, t. ex. i form av ett påslag på penningbidragen som är lika för alla värnpliktiga. Vidare motiverar det allmänna syftmålet med reseförmånen, liksom trafiksäkerheten och kravet på administrativ enkelhet, att förmånen liksom hittills i princip utgår som naturaförmån och inte som en individuellt differentierad kontantförmån. I övrigt kan förmånen av fria ledighetsresor tänkas konstruerad på olika

sätt:

a) i form av ett bestämt antal fria resor, större eller mindre till antalet. Skiftande villkor kan tänkas t. ex. när det gäller resmål och färdstätt.

b) i form av en större eller mindre rabatt på ett obegränsat antal resor på vissa angivna färdmedel. Rabatten kan eventuellt ta form av månadskort till enhetliga låga priser.

c) i form av ett obegränsat antal fria resor på vissa angivna färdmedel. Särskilda villkor kan tänkas uppställda när det gäller resmål.

Även kombinationer av nämnda alternativ kan tänkas. För närvarande får t. ex. i Sverige den värnpliktige både ett visst antal fria resor samt rabatter, t. ex. vid färd på SJ och SAS-LIN. Som framgår av kapitel 3 visar utlandet exempel på alla de anförda alternativen. Förhållandena i utlandet erbjuder dock ringa ledning till frågans lösning. Utformningen av reseförmånerna är nämligen i hög grad betingade av de särskilda förhållanden inom landet, t. ex. i fråga om värnpliktsförmånssystemets allmänna konstruktion, landets storlek och kommunikationsväsendets utveckling. Särskilt intresse har dock det danska systemet med ett frikort på allmänna kommunikationsmedel. Denna förmån åtnjuter stor popularitet hos de danska värnpliktiga.

UFV anser att en förbättring av de värnpliktigas rese-möjligheter under GU är angelägen. UFV utgår från rättvisesynpunkter och från förhållandet att värnplikten är en beordrad tjänstgöring. En strävan bör vara att underlätta den värnpliktiges kontakter med sin invanda miljö. I sammanhanget kan framhållas vissa allmänna drag i samhällsutvecklingen som ökar kraven hos den värnpliktige på bättre möjligheter till resor. Den allmänna standardutvecklingen och i samband därmed bilismens utveckling har ökat kraven på rörlighet. Samtidigt har priserna på de allmänna kommunikationsmedlen ökat förhållandevis mycket. Den numera ofta tidiga familjebildningen har för en del värnpliktiga inneburit ökad bundenhet vid hemmiljön. Den ökade koncentrationen av be-

folkningen till vissa delar av landet har ökat antalet värnpliktiga som tjänstgör på långt avstånd från sin hemort. Detta förstärks av att markbehov m. m. inom koncentrationsområden i flera fall föranlett omlokalisering eller indragning av utbildningsförband ur krigsmakten som har varit förlagt till området i fråga. UFV får hänvisa till den betydande förbättring av reseförmånerna som har genomförts under det senaste årtiondet och som UFV har betraktat som en följdriktig konsekvens av den anförda utvecklingen. UFV är medveten om att verkligt reella förbättringar av reseförmånerna innebär betydande merutgifter. UFV har samtidigt funnit att allmänna trafikpolitiska överväganden spelar en stor roll när det gäller de fria ledighetsresorna och att frågan därför måste diskuteras delvis skild från frågan om övriga värnpliktsförmåner.

Frågan om ökade resemöjligheter för de värnpliktiga är inte endast en finansiell fråga utan också en fråga om faktisk tillgång på transportmedel. Behovet av transportmöjligheter för de värnpliktiga är i huvudsak koncentrerat till vissa särskilda veckodagar (t. ex. vid veckoslut) då också i övrigt råder högtrafik. De militära myndigheternas möjligheter till styrning härvidlag genom förskjutning av tiderna för de värnpliktigas ledighet är i allmänhet små. Den begränsade tillgången gäller främst platser i flygplan, men även i vissa fall sovvagnsplatser och platser på båt. En önskvärd ökning av resemöjligheterna för de värnpliktiga kan därför inte utan vidare innebära en motsvarande ökning av resemöjligheterna med t. ex. flyg eller sovvagn. Begränsningar i fråga om flyg- och sovvagnsresor m. m. drabbar främst värnpliktiga från Mellan- och Sydsvetige som tjänstgör i Norrland och värnpliktiga från fastlandet som tjänstgör på Gotland. Dessa kategorier torde uppgå till ca 10 procent av värnpliktskontingenten under GU. Begränsningar bör, närmast av administrativa skäl, också komma ifråga när det gäller taxiresor. Enligt UFV bör emellertid vissa anslagsmedel ställas till central disposition, t. ex. åt försvarets civilförvaltning, att användas för att i speciella fall under-

lätta resemöjligheten för värnpliktiga med särskilt lång eller komplicerad resväg.

En fråga med starka trafikpolitiska inslag är hur man bör ställa sig till de värnpliktigas utnyttjande av egna bilar under ledighetsresor m. m. Redan nuvarande system motverkar i viss utsträckning ett sådant utnyttjande. Ersättning för resa med egen bil utgår endast under vissa särskilda förutsättningar och ersättningen för km understiger motsvarande ersättning enligt de bestämmelser, som gäller för statliga tjänstemän. Enligt UFV uppfattning — som torde biträdas av bl. a. militära myndigheter — är det ett intresse av bl. a. trafiksäkerhetsskäl att de värnpliktiga i större utsträckning än hittills föranleds att använda kollektiva transportmedel istället för egna bilar. UFV finner att detta intresse är så betydande att det även motiverar en utgiftsökning för statsverkets del.

På begäran av UFV har från SJ sida lämnats vissa beräkningar av kostnader för ett frikort åt värnpliktiga för alla resor under GU innefattande valfritt resmål. Frikortet borde, för att ge en så god täckning av landet som möjligt, även gälla på privata bussföretag m. m. Även för detta har kostnadsberäkningar gjorts liksom för resor med AB Storstockholms lokaltrafik (SL). För SL avses frikortet gälla bara fredag—måndag. I fråga om rätten till fria ledighetsresor bör enligt UFV sådan RU som fullgörs i omedelbar anslutning till GU jämföras med GU. Någon förändring beträffande de fria ledighetsresorna vid övrig RU har UFV ej räknat med, eftersom den korta tjänstgöringstiden vid sådan utbildning gör behovet av fria ledighetsresor mindre framträdande. Vad gäller flygresor har inte heller räknats med någon ökning av nuvarande antal. Detta innebär att en värnpliktig som tjänstgör i norra Norrland med hemort i t. ex. Stockholm skulle få resa hem under en veckohelg i månaden med flyg och under övriga veckohelger med tåg. Totala kostnaden för försvaret för värnpliktigas resor, inkluderande kostnaden för ett frikort för de värnpliktigas samtliga resor under GU, kan beräknas uppgå till 81—86 mkr utifrån hittillsvarande

antal tjänstgöringsdagar för värnpliktiga och nuvarande prisläge. I beloppet inbegrips också kostnader för in- och uttryckningsresor och tjänsteresor för värnpliktiga under GU och RU. Av summan 81—86 mkr faller 75—80 mkr på SJ, 2 mkr på privata busslinjer och 4 mkr på SL. SJ har räknat med extrainsatser av tåg, förstärkningsvagnar och bussar. Man bedömer vidare att vid ett system med frikort ett betydligt ökat antal värnpliktiga kommer att betjäna sig av kollektiva transportmedel i stället för egen bil. Kalkylen räknar inte med att försvaret behöver påföras utgifter för de »semesterresor» som de värnpliktiga med utnyttjande av frikort kan tänkas företa under t. ex. övningsuppehåll. Enligt SJ skulle ett system med frikort, som är individuellt bestämda i fråga om resmål eller reseavstånd, inte medföra nämnvärda besparingar på grund av den komplicerade administrationen. Vid en beräkning av utgiftsökningen för det skisserade frikortet bör anförda 81—86 mkr minskas med beloppet för nuvarande utgifter för resor (reducerat med utgifter för flyg, sovvagn, taxi och färd med eget fordon) och med nuvarande värde av militärrabatter. — Med utgångspunkt i SJ bedömning skulle utgiftsökningen därvid uppgå till uppskattningsvis något över 50 mkr/år. Angivna värden bör kunna reduceras med ca 10 procent med hänsyn till minskat antal tjänstgöringsdagar under 1972/73.

UFV har funnit att nuvarande möjligheter för värnpliktiga till fria ledighetsresor under GU utnyttjas i förhållandevis liten omfattning särskilt på korta och medellånga avstånd. Delvis torde detta bero på att de värnpliktiga anser sig kunna använda egen bil, eftersom kontantutläggen vid resans företagande blir ringa. Av betydelse i sammanhanget är också att den service som för närvarande kan erbjudas de värnpliktiga genom SJ och andra linjeföretags ordinarie trafik i fråga om tid och plats inte alltid kan konkurrera med de fördelar som användande av egen bil innebär. Det senare är bl. a. en oundviklig konsekvens av landets storlek och befolkningens fördelning som inte medger samma linje- och trafiktä-

het som i många andra länder. Å andra sidan visar det av försvaret organiserade systemet med särskilda veckoslutsresor att det är möjligt att bygga upp en trafik som inriktar sig på värnpliktiga och som erbjuder många av dem stora fördelar till låga priser. UFV anser att en ytterligare förbättring av reseförmånerna bör innefatta inte bara ett ökat antal resor utan också en utbyggnad av servicen för de värnpliktiga.

Såsom tidigare har nämnts anser sig UFV inte ha anledning att ta ställning till vissa trafikpolitiska problem som har uppstått i samband med särskilt organiserade veckoslutsresor. UFV vill emellertid peka på att det system med ett frikort som har skisserats av SJ förutsätter en utbyggnad av trafiken till att också inbegripa en del av den service som har kunnat erbjudas de värnpliktiga genom de av försvaret organiserade veckoslutsresorna. Sålunda skall från varje förbandsort avgå ordinarie tåg och/eller bussar i så direkt anslutning till tjänstens slut som möjligt. I de fall när väntetiden till tågets eller bussens avgång skulle bli för stor har man — i den mån de värnpliktigas tjänstgöring inte kan i någon mån anpassas — räknat med ett visst antal nyinsatta förbindelser antingen i form av tåg eller i form av buss i de fall järnvägsnätet inte passar de värnpliktigas resebehov. UFV har funnit att det skisserade systemet med frikort skulle erbjuda de värnpliktiga stora ökade fördelar till förhållandevis ringa samhälls-ekonomiska kostnader. Därutöver kan i detta sammanhang framhållas att de värnpliktigas resor med reguljära färdmedel bidrar till att upprätthålla trafiken på linjer som i annat fall kanske inte skulle kunna fortsätta att trafikeras. De extra tåg och snabbussar som kan behöva inrättas främst för de värnpliktigas behov kan komma även allmänheten till del såsom förbättrade förbindelser.

Med hänsyn till vad här ovan anförts föreslår UFV att frikort införs snarast möjligt för värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga. Skulle det med hänsyn till ekonomiska konsekvenser för försvarets del inte vara möjligt att nu införa frikortet bör de värnpliktiga under en kortare övergångs-

period medges ökat antal fria resor samtidigt med att nuvarande system med särskilda av försvaret organiserade veckoslutsresor byggs ut. UFV föreslår att under alla förhållanden vissa begränsade anslagsmedel reserveras för att i särskilda fall underlätta resemöjligheterna för värnpliktiga med särskilt lång eller komplicerad resväg.

UFV förutsätter att under behandlingen av här framlagda förslag de särskilda frågorna i samband med införandet av ett frikort närmare klarläggs under fortsatta kontakter med SJ. Därvid bör enligt UFV behandlas frågan om den närmare omfattningen av den service som frikortet skall avse och metoderna för prissättning. UFV utgår från att statens utgifter för frikortet måste stå i relation till utnyttjandefrekvensen. Bland övriga problem som fordrar särskild uppmärksamhet vill UFV nämna omfattningen av frikortets giltighet på SL. Vidare märks frågan om eventuell möjlighet för den värnpliktige att som nu i vissa fall med egna medel kunna lösa tillägsbiljett för färd med flygplan eller för sovplats. Vissa begränsningar kan tänkas bli nödvändiga när det gäller möjligheter för värnpliktiga till förtidsbeställning av platsbiljetter och dylikt, detta av hänsyn till den civila trafikens berättigande intressen och intresset av en rationell organisation av reseverksamheten.

UFV har som utgångspunkt för vidare förhandlingar räknat med en utgiftsökning för försvarets del om högst 45 mkr för reseförmåner vid 16,5 milj. tjänstgöringsdagar för GU och högst 40 mkr vid en med genomsnittligt ca 10 procent avkortad GU. Uppskattningen av detta belopp utgår från en bedömning av resefrekvensens ökning och tar hänsyn till genomförd reducering av antal tjänstgöringsdagar och vissa andra besparingar. I beloppet är inräknat medel för att i särskilda fall underlätta resemöjligheterna för värnpliktiga med särskilt lång eller komplicerad resväg. Vid uppskattningen av beloppet har UFV också räknat med att en reducering bör företas för försvarets del med hänsyn till att utgiftsökningen för det föreslagna frikortet inte i sin helhet bör belasta försvarets nuvarande utgiftsram utan

detta endast i en utsträckning som inte är motiverad utifrån renodlat trafikpolitiska hänsyn.

8.2.6 Övriga naturaförmåner

Såsom framgår ovan i detta betänkande anser UFV att de värnpliktiga i fortsättningen skall vara berättigade till naturaförmåner i samma former som nu, dvs. — förutom reseförmåner — fri förplägnad, inkvartering, beklädnad samt hälso- och sjukvård inklusive tandvård. Det får anses vara ett rimligt krav att standarden på dessa förmåner så nära som möjligt ansluter till allmän civil standard. En god standard torde vara av största betydelse för de värnpliktigas trivsel och attityd till militärtjänstgöringen. För närvarande föreligger en rad brister, vilka delvis redovisats i kapitel 6. Att täcka dessa brister är resurskrävande — framför allt på kasernsidan. Här synes behoven särskilt böra uppmärksammas i samband med beredskapsarbeten i besvärliga arbetsmarknadslägen. UFV vill understryka vikten av successiva förbättringar i fråga om naturaförmånerna i snabbast möjliga takt med hänsyn till den betydelse dessa torde ha för de värnpliktigas trivsel m. m. I vissa fall kan organisatoriska förändringar vara en förutsättning för en standardförbättring.

UFV vill här också peka på betydelsen av insatserna inom personalvården. UFV anser att dessa bör fördelas mellan olika förband med hänsyn till de varierande behoven. Högsta prioritet bör härvid ges de isolerat belägna förbanden med få möjligheter till fritidsaktiviteter i den civila omgivningen eller med dåliga möjligheter till hemresor för de värnpliktiga.

Det är icke minst i fråga om naturaförmånerna liksom i fråga om personalvårdsområdet av vikt att man inom ansvariga myndigheter lyssnar till de synpunkter och förslag, som framförs av de värnpliktiga själva. Delvis sker detta genom arbetet inom förbandsnämnder m. m. och fördjupad företagsdemokrati. Dessa synpunkter och förslag kan ofta gälla åtgärder, som är mindre kostnadskrävande men som — även om de kan

synas vara oviktiga detaljer — kan vara av betydelse ur den värnpliktiges synpunkt.

8.2.7 Särskilda ersättningar

Nuvarande förmånssystem inrymmer en rad olika ersättningar såsom förplägnadsersättning, beklädnadsersättning, flygtillägg, sjö-tillägg etc. Såsom redan anförts under avsnittet 7.5 bör man i möjligaste mån begränsa antalet ersättningsformer, vilket är en avgjord fördel ur administrativ synpunkt. Även för de värnpliktiga själva bör ett system med några få förmånstyper i och för sig vara att föredra. I annat fall kan den värnpliktige riskera att gå miste om någon eller några förmåner, som han är berättigad till. Problemen med en tillfredsställande information åt de värnpliktiga i förmånsfrågorna blir svåra att komma till rätta med i ett komplicerat system.

UFV har därför studerat de olika ersättningsformerna var för sig och övervägt möjligheterna att ta bort dem. UFV har dock kommit fram till att det inom system, som bygger på andra principer än totallöneprincipen, i huvudsak inte är möjligt att dra in dessa förmåner. Enligt UFV uppfattning bör i princip kontant ersättning utgå i de fall de värnpliktiga av olika skäl inte kommer i åtnjutande av naturaförmånerna. Andra skäl kan åberopas för att bibehålla vissa av nuvarande ersättningsformer. UFV återkommer härtill i det följande vid behandling av de olika förmånerna.

När UFV i det följande behandlar olika ersättningsformer såvitt gäller värnpliktiga, innefattas däri också i förekommande fall motsvarande förmåner åt vapenfria tjänstepliktiga.

8.2.7.1 Förplägnadsersättning

Förplägnadsersättning utgår för närvarande (våren 1972) med 6 kr per dag i stället för fri förplägnad, när den värnpliktige har tillstånd att själv svara för sin förplägnad samt när han i samband med tjänstledighet eller på grund av sjukdom ej befinner sig vid förbandet (33 § värnpliktsavlöningskungörelsen). Beloppet för förplägnadsersätt-

ningen bestäms av försvarets civilförvaltning efter samråd med ÖB.

Sin till omfattningen största betydelse har förplägnadsersättningen vid övningsuppehållen. Däremot utgår inte ersättning vid veckoslut och helger, när den värnpliktige lämnar förbandet. Detta har föranlett ett utbrett missnöje bland de värnpliktiga. Med den ökade fritiden (lediga lördagar) har denna fråga fått allt större aktualitet. Vidare har kritik framförts mot beloppet, 6 kr, som anses alltför lågt.

Den dagspenning för värnpliktiga, som UFV förordat i det föregående, innefattar inget beräknat belopp för förplägnad. Vid de beräkningar, som gjorts med utgångspunkt i studiemedlen, har utgifterna för kost dragits ifrån. Det är då följdriktigt att särskild ersättning utgår när förplägnad av någon anledning inte kan åtnjutas i natura. UFV har likväl i förenklande syfte övervägt att ta bort denna förmånstyp. Därvid borde dagspenningen bestämmas till belopp, som även innefattar kompensation för i varje fall nuvarande förplägnadsersättning. Med beaktande av nuvarande kostnader för förplägnadsersättningen skulle dagspenningen under GU behöva ökas med omkring 60 öre för att ge denna kompensation. Med den konstruktion av dagspenningen för GU respektive RU, som UFV förordat, skulle en höjning beträffande GU få återverkningar på dagspenningen under RU även om förplägnadsersättning i ringa omfattning är aktuell under RU. En på nu angivet sätt konstruerad "förplägnadsersättning" får vissa stötande konsekvenser. Den blir otillräcklig för den värnpliktige, som med nuvarande bestämmelser kommer i åtnjutande av förplägnadsersättning i större utsträckning än genomsnittet. Särskilt betänkligt är detta om vistelsen utanför förbandet är föranledd av sjukdom. UFV har vid överväganden av för- och nackdelar med förplägnadsersättningen i dess nuvarande form funnit att övervägande skäl talar för att den bibehålls som särskild förmån.

UFV anser att den kritik, som riktats mot begränsningen av förplägnadsersättningen till tid för tjänstledighet eller sjukdom, är

riktig. Det får anses helt följdriktigt att ersättningen utgår i vart fall vid hel dags bortovaro vid veckoslut och helger när de värnpliktiga som regel lämnar förbandet. Däremot kan det av praktiska skäl finnas anledning att utesluta ersättning vid enstaka outtagen måltid. Trots sin här deklarerade uppfattning räknar UFV i princip inte nu med någon vidgad rätt till förplägnadsersättning med hänsyn till de betydande kostnadsökningar som skulle bli följden. Kostnadsökningen kan uppskattas till storleksordningen 20 mkr vid 16,5 milj. tjänstgöringsdagar och med ett ersättningsbelopp om 6 kr för dag. Frågan bör dock framdeles uppmärksammas och förbättringar bör på längre sikt eftersträvas. Redan nu bör måhända smärre justeringar i föreskrifterna göras. Sålunda bör rätt till förplägnadsersättning finnas, när exempelvis värnpliktiga genom omfördelning av tjänstgöringen beredes extra ledighet. Så är för närvarande inte fallet.

Beloppet för förplägnadsersättningen bör motsvara rimliga utgifter för den värnpliktiges uppehälle under ledigheten. Ett minimikrav synes härvid vara den standard, som medges enligt den s. k. Stockholmsbudgeten för socialhjälp. Denna budget (januari 1972) inkluderar 280 kr per månad för mat (uppehälle) åt ensamstående. Beloppet motsvarar ca 9: 35 kr per dag eller 3: 35 kr mer än nuvarande (våren 1972) förplägnadsersättning. Det i studiemedlen ingående beloppet för kost, så som det beräknats i avsnittet 8.2.1 motsvarar ca 9: 85 kr per dag. UFV föreslår en uppräknig av förplägnadsersättningen från 6 till 10 kr per dag. Kostnaderna härför kan beräknas till 6 à 7 mkr vid 16,5 milj. tjänstgöringsdagar.

Värdebeständigheten av förplägnadsersättningen bör garanteras genom anknytning till livsmedelskostnadsindex. En reglering av värdet bör lämpligen ske 2 gånger årligen.

8.2.7.2 Måltidsersättning

Värnpliktig erhåller måltidsersättning (33 § värnpliktsavlöningskungörelsen) i stället för

fri förplägnad vid egentliga tjänsteresor samt när förplägnad ej tillhandahålles honom i tjänsten. Enligt försvarets civilförvaltnings bestämmande kan måltidsersättning även utgå i vissa andra fall. Ersättningen utgår med 9 kr för vardera frukost och extra måltid och med 18 kr för vardera lunch och middag.

Måltidsersättningen är närmast att betrakta som traktamente. Före den 1 januari 1971 utgick i stället för måltidsersättning traktamente enligt i huvudsak samma bestämmelser, som gäller för aktiv personal. Systemet med måltidsersättning har ansetts innebära en förenkling av handläggningen.

UFV har inte funnit anledning att föreslå någon förändring beträffande principerna för måltidsersättningen. Det hade inneburit viss rationalisering om förplägnadsersättningen och måltidsersättningen kunnat slås samman till en ersättningstyp. Detta förutsätter emellertid att beloppet sätts så högt att inte någon värnpliktig behöver tillgripa egna medel för att klara sin mathållning. Det får anses vara ett rimligt krav att krigsmakten ger sådana garantier när fråga är om förplägnad under tjänstgöring.

8.2.7.3 Färdkostsättning

Färdkostsättning utgår med 25 kr vid fria ledighetsresor och vid in- och utryckningsresor ävensom vid resor till och från inskrivningsförrättning under förutsättning att restiden är mer än 10 timmar (32 § värnpliktsavlöningskungörelsen). Ersättning utgår endast vid färd till och från hemorten.

UFV har övervägt olika alternativ till färdkostsättningen i syfte att skapa större rättvisa mellan värnpliktiga eller att åstadkomma viss rationalisering. Sålunda har UFV övervägt möjligheterna att ta bort rätten till färdkostsättning utan att ersätta den med något annat eller att ersätta den med förplägnadsersättning eller måltidsersättning eller att höja den generella dagspenningen åt de värnpliktiga som kompensation för bortfallet av färdkostsättningen. UFV anser det rimligt och angeläget med någon form av kostsättning åt värnplik-

tiga med särskilt långa resvägar. Om utgifterna för denna ersättning skall kunna hållas inom ramen för ungefär nuvarande kostnader för färdkostsättningen torde det inte finnas anledning att ändra principerna för färdkostsättningen. Med den nuvarande utformningen krävs måttliga administrativa insatser.

Det bör uppmärksammas att vid en ökning av de fria ledighetsresorna ökar utgifterna för färdkostsättning i motsvarande mån.

8.2.7.4 Mässpenningar

Under sjötjänstgöring äger värnpliktig i stället för fri förplägnad erhålla mässpenningar enligt motsvarande bestämmelser för personal på aktiv stat (33 § värnpliktsavlöningskungörelsen).

Närmare bestämmelser om mässpenningar finns i 7 § resereglementet för försvaret (TKG 460: 720034).

Mässpenningar utgår till befäl samt viss kock-, hovmästar-, och mässuppassarpersoner som är inmönstrad som besättning på fartyg, med belopp motsvarande summan av penningvärdet av skeppsportion och fast tillägg. Det fasta tillägget varierar för olika kategorier mellan 14: 40—4: 40 kr för dag. Beloppen betalas ut till mässarna eller i vissa fall till berörd personal. UFV har fått uppfattningen att bestämmelserna om mässpenningar tillämpas olika.

UFV kan inte finna något annat skäl för att bibehålla förmånen för värnpliktiga än som motiveras av jämförelsen med den anställda sjötjänstgörande personalens förmåner.

Eventuella betänkligheter mot att avveckla mässpenningarna torde bli mindre vid en hög dagspenning för de värnpliktiga. Om sjötjänstgörande värnpliktiga i fortsättningen skall vara berättigade till sjötillägg, kan detta eventuellt bestämmas till belopp, som även innefattar kompensation helt eller delvis för mässpenningarna. Beträffande kock- och servicepersonalen, för vilken mässen äger tillgodoräkna sig viss ersättning, anser UFV det vara egalt om vederbörande är värnplik-

tig eller anställd.

UFV är medveten om att det kan innebära vissa praktiska svårigheter att för värnpliktig personal ta bort mässpenningarna men bedömer det vara möjligt att lösa dessa. Enligt UFV bör det ganska komplicerade systemet med mässpenningar om möjligt avvecklas.

8.2.7.5 Inkvarteringsersättning m. m.

Bestämmelser om inkvarteringsersättning finns dels i 34 § värnpliktsavlöningskungörelsen och dels i Kungl. Maj:ts brev den 30 september 1960 angående inkvarterings- och reseersättningar m m åt värnpliktiga (TLA nr 95 med ändring).

Värnpliktig kan enligt kap. 13 moment 11 tjänstereglementet för krigsmakten under vissa förutsättningar ges tillstånd att bo utanför kasern. Regementschef (motsv.) kan därvid — i stället för att förhyra bostad åt värnpliktig — betala ut ett kontant månatligt hyresbidrag med 50 kr (inkvarteringsersättning) till den värnpliktige. Såsom förutsättning härför gäller bl. a. att den värnpliktige på grund av utrymmesbrist eller av medicinska skäl inte kan inkvarteras i kronan tillhörig lokal samt att den värnpliktige inte utnyttjar egen bostad för vilken han uppbär bostadsbidrag enligt familjebidragsförordningen.

Utgifterna för inkvarteringsersättning uppgick under budgetåret 1970/71 till drygt 3 mkr.

Med den konstruktion av dagspenningen åt värnpliktiga, som UFV förordar, innefattas en beräknad kostnad för civil bostad i dagspenningbeloppet. Med ett sådant system bör inkvarteringsersättning inte kunna utbetalas i de fall den värnpliktige kan utnyttja sin vanliga, civila bostad vid tillstånd att bo utanför kasern. Beträffande övriga fall bör det vara en skyldighet för krigsmakten att tillhandahålla bostad och någon form av inkvarteringsersättning behövs ej.

Eftersom krigsmakten, även om inkvarteringsersättningen avvecklas, kommer att ha vissa utgifter för hyra av civila bostäder åt värnpliktiga, kommer vid bifall till UFV

förslag endast en del av nämnda utgifter om 3 mkr att bortfalla.

Vid egentliga tjänsteresor och fria ledighetsresor samt vid in- och utryckningsresor liksom vid resor till och från inskrivningsförrättning utgår ersättning för nattlogi, om övernattnig är nödvändig (34 § värnpliktsavlöningskungörelsen). Anledning saknas att ändra dessa bestämmelser.

8.2.7.6 Beklädnadsersättning

Värnpliktig som har tillstånd att i tjänsten begagna egna persedlar erhåller beklädnadsersättning (35 § värnpliktsavlöningskungörelsen). Ersättning utgår enligt en särskild i försvarets civilförvaltnings anvisningar till värnpliktsavlöningskungörelsen intagen taxa för olika persedlar. För hel beklädnadsutrustning utgör ersättningen för närvarande 1: 75 kr per dag.

Tillstånd att i tjänsten bära egna kläder kan bl. a. vara föranlett av tjänstens krav eller av medicinska skäl. För sådana fall bör beklädnadsersättningen som särskild ersättningsform finnas kvar, eftersom den värnpliktiges dagspenning enligt UFV förslag i princip inte är avsedd att täcka utgifterna för civila kläder.

8.2.7.7 Risktillägg m. m.

Värnpliktig erhåller särskild ersättning för sjötjänstgöring, dykeriarbete, flygtjänstgöring och fallskärmstjänst enligt särskilda av Kungl. Maj:t utfärdade bestämmelser (13 § värnpliktsavlöningskungörelsen). Föreskrifterna om sjötillägg och dykningstillägg återfinns i Kungl. brev den 30 juni 1967 med bestämmelser om särskilda ersättningar till värnpliktiga vid sjötjänstgöring m. m. I annat brev samma dag har Kungl. Maj:t utfärdat bestämmelser om särskilda ersättningar till värnpliktiga för flygtjänstgöring och fallskärmstjänst.

De ersättningar och tillägg, varom här är fråga, utgör till skillnad från flertalet övriga värnpliktsförmåner skattepliktig inkomst.

Motsvarande förmåner, som de nu angiv-

na tillkommer den aktiva personalen. Föreskrifterna är dock olika för de båda personalkategorierna. Beloppen är i princip lägre för värnpliktiga än för anställd personal.

UFV har vid studium av nämnda föreskrifter för värnpliktiga funnit att dessa företer en i vissa fall långt gående differentiering med hänsyn till den värnpliktiges grad, befattning, art av tjänstgöring etc. Sålunda varierar exempelvis sjötillägget med hänsyn till såväl den värnpliktiges grad som fartygstypen. Dykningstillägget utgår med visst belopp per sexminutersperiod som dykningen varat. Beloppet varierar efter det djup där verksamheten utförs. I sistnämnda fall är differentieringen förstälilig men det kan likväl ifrågasättas om inte enkla, schabloniserade regler och belopp vore tillfyllest. I andra fall kan differentieringen sakligt ifrågasättas.

Allmänt vill UFV framhålla följande. En stor del av den verksamhet, som bedrivs inom krigsmakten är riskfylld. Det är därför synnerligen angeläget att staten garanterar ett tillfredsställande ekonomiskt skydd vid olycksfall och sjukdom, som föranleds av förhållandena i tjänsten. UFV ställer sig däremot tveksam till systemet med särskilda risktillägg eller motsvarande. Det torde vara svårt att med bestämdhet avgöra vilken verksamhet som är farligare än den andra även om visst underlag i bedömningen härvidlag finns bl. a. i olycksfallsfrekvensen. Enligt UFV uppfattning kan det ifrågasättas om här aktuella tjänstgöringsformer är förenade med sådana risker eller andra olägenheter att de framför andra tjänstgöringsformer som t. ex. kastning med skarp handgranat, spräng- och mintjänst samt mörkerkörning med motorcykel bör berättiga till särskilda tillägg. Av psykologiska skäl — jämförelser med den aktiva personalens förmåner — är UFV likväl inte beredd att föreslå indragning av ifrågavarande ersättningar. UFV anser dock att frågan bör fortlöpande bevakas och tilläggen m. m. på längre sikt dras in om och i den mån möjligheter därtill ges.

Enligt UFV uppfattning bör i förenklade syfte större enhetlighet beträffande risktill-

läggen m. m. eftersträvas. En differentiering i likhet med den nuvarande kan ifrågasättas och full rättvisa härvidlag torde svårigen kunna åstadkommas.

Risktilläggen (motsv) bör på samma sätt som andra värnpliktsförmåner vara skattefria. Beloppen bör bestämmas med beaktande härav.

8.2.7.8 Övrigt

Vid kontakter som UFV haft med representanter för centrala staber m. fl. har önskemål framförts om ytterligare tillägg eller särskilda ersättningar för att stimulera till utbildningen eller kompensera de värnpliktiga för särskilda olägenheter. Fråga har sålunda uppkommit om beredskapstillägg och förbandsövningstillägg eller motsvarande. Sådana förslag strider mot den strävan, som UFV har att i möjligaste mån söka begränsa antalet olika ersättningstyper.

Vad gäller beredskapstjänsten kan denna otvivelaktigt vara mycket pressande, vilket UFV fått bekräftat vid bl. a. hearings som UFV hållit med vissa värnpliktiga. Detta har särskilt påtagligt framhållits beträffande Gotlandsförbanden. UFV ifrågasätter dock om en ekonomisk kompensation är bästa sättet att komma till rätta med dessa problem. Enligt UFV uppfattning bör man i stället förbättra tjänstgöringsförhållandena genom insatser på personalvårdsområdet (fritidsaktiviteter, trivselanordningar m. m.). UFV erinrar om sitt uttalande i annat sammanhang i detta betänkande om en differentiering av personalvårdsresurserna med beaktande av förhållandena vid olika förband. Man torde också kunna komma till rätta med vissa olägenheter genom förbättrade möjligheter till permissioner och hemresor.

UFV ställer sig även avvisande till införandet av förbandsövningstillägg eller motsvarande för de värnpliktiga, även om UFV är medveten om den positiva effekt på utbildningen, som ett dylikt tillägg kan väntas ha.

8.3 De familjesociala förmånerna

8.3.1 Principerna för de familjesociala förmånerna

Som framgår av vad tidigare sagts i betänkandet har UFV vid sina överväganden funnit att ett nytt förmånssystem bör innefatta familjesocialt stöd under såväl GU som RU och att detta stöd bör ges en sådan nivå eller omfattning att kravet på rimlig ekonomisk trygghet för de värnpliktigas anhöriga uppfylles. Detta innebär att principen om studiesocial ersättning, som ligger till grund för UFV bedömning av de egentliga värnpliktsförmånerna, inte är tillämplig i fråga om det familjesociala stödet. I studiemedelssystemet finns endast ett ringa familjesocialt skydd inbyggt och detta blott i form av barnstillägg. Beträffande frågan om studiemedel till gifta studerande och studerande med barn uttalade studiesociala utredningen (SOU 1963: 74, sid. 64) följande:

En gift studerande kan visserligen vara skyldig att bidra till makens uppehälle. Emellertid kan det starkt ifrågasättas om makens uppehälle skall bestridas med studiemedel. Enligt utredningens mening bör det kunna förutsättas, att maken själv svarar för sitt uppehälle. Saknar han av ena eller andra anledningen möjligheter härtill, ligger andra anordningar närmare till att sörja för honom än studiefinansieringssystemet. Sålunda erhåller exempelvis den som till följd av sjukdom eller barnsbörd inte kan förvärvsarbeta ersättning för inkomstbortfallet från den allmänna försäkringen. Utredningen finner därför inte anledning att föreslå, att högre maximibelopp skall gälla för studerade, som är gift.

Om den studerande har barn, får däremot det maximibelopp som föreslagits för ensamstående studerande utan barn antagas bli otillräckligt. Det är därför enligt utredningens mening erforderligt att studiemedlen förstärkes med *barnstillägg*. Sådant tillägg bör utgå inte blott till studerande, som har vårdnaden om barn, utan även till studerande, som är pliktig att utge lagstadgat underhållsbidrag till barn. Det förefaller nämligen rimligt, att ett barns rätt till underhållsbidrag i princip inte påverkas av att den bidragsskyldige bedriver högre studier. Har denne möjlighet att för barnet erhålla tillägg till sina studiemedel, får han också anses äga förutsättningar att utge underhållsbidrag till barnet åtminstone med belopp, som

svarar mot tillägget. — Det bör enligt utredningens mening gälla en viss åldersgräns för barnet för att det skall berättiga till barntillägg. Utredningen föreslår att barntillägg skall utgå för barn under 16 år.

Vid UFV överväganden rörande möjliga alternativ vid utformningen av det familjesociala stödet har UFV funnit, att det lämpligaste alternativet är ett förmånssystem, som är uppbyggt på en kombination av socialvårds- och socialförsäkringsprinciperna. Som framgår av kapitel 6 har styrelsen för svenska kommunförbundet i skrivelse till UFV den 3 september 1971 framfört förslag i denna riktning. Förbundet anför bl a följande:

Beträffande lämpligheten av nuvarande administration och kostnadstäckning vill styrelsen först ifrågasätta om denna verksamhet skall betraktas som en primärkommunal uppgift. Familjebidragen till värnpliktiga utgör ett skydd mot inkomstbortfall och har karaktären av en socialförsäkring. Primärkommunerna har inte idag annat än i undantagsfall ansvar för socialförsäkringar. Med anledning härav anser styrelsen att kommunerna bör avlastas uppgiften att handlägga familjebidragen till värnpliktiga. Enligt styrelsens mening talar starka skäl för att uppgiften överföres till den allmänna försäkringskassan. Försäkringskassan svarar ju nu för handläggningen av de kommunala bostadstilläggen till pensionärer med den kontroll och inkomstprövning som skall ske enligt bestämmelserna om dessa tillägg. Försäkringskassan bör då med fördel kunna handha också familjebidragsverksamheten.

Det finns som kommunförbundet påpekar beröringspunkter mellan det familjesociala stödet under värnpliktstjänstgöringen och nuvarande socialförsäkringsgrenar — sjukförsäkringen, folkpensioneringen, ATP, yrkesskadeförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen. I samtliga fall är fråga om att garantera social trygghet i situationer, då de normala försörjningsmöjligheterna sätts ur spel helt eller delvis. Vidare finns inom socialförsäkringssystemet en organisation för de administrativa uppgifterna vilken torde vara väl lämpad att ta hand om motsvarande uppgifter även såvitt gäller det familjesociala stödet under värnpliktsutbildningen.

I det följande redovisar UFV sina överväganden i vissa frågor, som är väsentliga

för konstruktionen av det familjesociala stödet. Här avses framför allt frågor rörande kretsen av förmånsberättigade, formerna för och nivån på bidragen samt inkomstprövningen, beskattningen, finansieringen och administrationen av förmånerna.

8.3.2 Förmånsberättigade

När det gäller att ta ställning till frågan vilka den värnpliktige närstående personer, som bör kunna komma i åtnjutande av de familjesociala förmånerna, dvs. vara förmånsberättigade, är det naturligt att se efter hur denna fråga lösts i gällande familjebidragsförordning. Som nämnts i avsnitt 2.2.1.2 uppräknas i 3 § av sagda förordning de personer, som är att anse såsom familjemedlemmar eller kan förklaras jämställda därmed och för vilka familjebidrag sålunda kan utgå. Nuvarande familjemedlemsbegrepp bygger i allt väsentligt på giftermålsbalken och föräldrabalken. Den värnpliktiges hustru med vilken han sammanlever och hans barn under 16 år, som står under hans vårdnad, är ovillkorligen familjemedlemmar. Dessa skall obetingat tillerkännas familjebidrag (familjepenning) om icke behovsprövningsreglerna lägger hinder i vägen. Husföreståndarinna är också familjemedlem, om den värnpliktige sammanbor med egna eller hustrus minderåriga barn och saknar maka eller hon är arbetsoförmögen. Frånskild eller hemskild hustru, värnpliktigs andra barn än ovan nämnts, hans hustrus barn och hans föräldrar kan även vara familjemedlemmar, nämligen om den värnpliktige är underhållsskyldig mot dem och lämnat väsentligt bidrag till deras uppehälle. Andra anhöriga — exempelvis fosterföräldrar, fosterbarn, svärföräldrar, syskon, far- eller morföräldrar, styvfader eller styvmoder samt under äkten-skapsliknande förhållanden stadigvarande sammanboende kvinna (i fortsättningen här benämnd fästmö) — kan i vissa fall jämställas med familjemedlemmar.

Det nuvarande familjemedlemsbegreppet har varit oförändrat sedan bidragssystemet

infördes åren 1940—42. Det förslag om bl. a. ändring i detta begrepp, som framfördes av 1954 års värnpliktsavlämningsutredning i dess den 30 december 1958 dagtecknade betänkande (stencilerat) med förslag till familjebidragsförordning, kunde enligt föredragande departementschefen (prop. 1960: 33) icke tjäna som underlag för en allmän revision av familjebidragssystemet.

Beträffande kretsen av förmånsberättigade har UFV övervägt att gå in för ett familjemedlemsbegrepp, som endast skulle omfatta dels hustru, sammanboende fästmö och husföreståndarinna, i samtliga fall endast under förutsättning att den värnpliktige sammanbor med eget eller hustrus barn, dels ock egna och hustrus barn. Ett familjemedlemsbegrepp, som utesluter hustrun utan barn från rätt till familjebidrag, skulle förutsätta att hustrun hade möjlighet att försörja sig själv. Principen skulle överensstämma med den moderna synen på kvinnans roll i samhället och jämlikhet med mannen. Ett snävt familjemedlemsbegrepp skulle ha vissa fördelar. En av dessa är att det s. k. fästmöproblemet skulle lösas så att säga automatiskt genom att familjepenning överhuvud taget aldrig skulle kunna utgå i sådant fall av sammanboende utan barn. Om nämligen hustru utan barn inte skulle kunna erhålla familjepenning så kan ju inte gärna dylikt bidrag utges för sammanboende fästmö. På det administrativa området skulle onekligen åtskilligt vara att vinna om kretsen förmånsberättigade begränsades på nu angivet sätt. Den utbyggda socialförsäkringen och socialhjälpens underlättar numera i och för sig möjligheterna att begränsa familjemedlemskretsen.

Det finns dock nackdelar och svårigheter med det berörda snäva familjemedlemsbegreppet. Det kan sålunda starkt ifrågasättas om det är rimligt att hustrun efter kanske 10 à 20 år som hemmafru skall behöva anse sig nödsakad att gå ut på arbetsmarknaden på grund av makens militärtjänstgöring. Vidare syns det mycket tveksamt om man — bl. a. på grund av makars underhållsskyldighet gentemot varandra — från familjemedlemsbegreppet kan utesluta

exempelvis sjuk, klen, invalidiserad, arbetslös eller gravid hustru. Naturligtvis skulle man för sistnämnda och liknande fall kunna göra undantag och lämna bidrag »om särskilda skäl förelåg». Många besvärliga »gränsfall» kan förmodas uppstå om en dylik ordning infördes.

Vid övervägandet av nu berörda problem rörande hustru har UFV funnit det bli klarare, enklare och sakligt sett riktigare att i familjemedlemsbegreppet innefatta sådan värnpliktigs hustru mot vilken han är underhållsskyldig, oavsett om barn finns eller ej. Men härav skulle då följa, att »fästmöproblemet» icke löstes på ett enkelt sätt. Detta problem kan dock i och för sig klaras av antingen på sätt som sker f. n., dvs. genom en särskild bedömning och beslut av central myndighet (försvarets civilförvaltning) från fall till fall, eller genom att man som bidragstagare över huvud taget inte accepterar fästmö utan barn. Ett ställningstagande i enlighet med det sist nämnda kan uppfattas som mycket negativt. Detta särskilt som det blir alltmer vanligt förekommande med sammanboende utan att äktenskap ingåtts. Följande exempel belyser vidare detta. En RU-soldat har under många år sammanlevt med sin fästmö under äktenskapsliknande förhållanden, han har helt försörjt henne och hon kan bl. a. på grund av ålder och/eller sjukdom ej erhålla något förvärvsarbete. Med det familjemedlemsbegrepp som här senast angetts skulle den barnlösa fästmön inte kunna komma i åtnjutande av familjebidrag (familjepenning). Stöd för ett så snävt familjemedlemsbegrepp kan man i och för sig finna i det förhållandet, att det inom olika förmånsområden bara i mycket begränsad omfattning förekommer att — om barn saknas — sammanboende kvinna i denna sin egenskap erhåller ersättning, bidrag, pension eller dylikt på grund av mannens anställning, tjänstgöring, frånfalle etc. En genomgång av en del sådana förmånsområden utvisar sålunda, att det enligt uttryckliga bestämmelser eller praxis endast i undantagsfall utges bidrag eller ersättningar till kvinnan. För att stadigvarande sammanboende kvinna i förmånshänseende even-

tuellet skall bli jämställd med gift kvinna krävs som regel, att kvinnan har eller har haft barn med mannen eller tidigare varit gift med honom. Ofta utges ingen förmån alls om inte äktenskap ingåtts. Som exempel härpå kan nämnas pension (s. k. änkepension) efter statligt eller kommunalt anställd. I vissa fall utges förmånen ifråga efter särskild prövning och/eller med reducerat belopp. Så är exempelvis förhållandet beträffande statens grupplivförsäkring. Till ogift sammanboende kvinna utbetalas sålunda som regel halvt grundbelopp vid mannens dödsfall. Om sammanboendet pågått mycket lång tid och kvinnan fyllt 50 år kan helt grundbelopp utgå.

Som ytterligare argument för en i familjebidragshänseende restriktiv behandling av fästmö i det fall då barn saknas, kan vidare följande framhållas. I fråga om äktenskap föreligger en lagstadgad ömsesidig underhållsskyldighet makarna emellan. Någon sådan juridisk underhållsskyldighet finns däremot inte vid ett sammanboendeförhållande (här bortses från eventuell skyldighet att utge s. k. förlossningsbidrag). Anledningarna till att kontrahenterna i ett sådant förhållande inte gifter sig kan naturligtvis vara vitt skilda. De skäl, som talar för att här avsedd fästmö inte skulle inkluderas i kretsen förmånsberättigade, gäller framför allt svårigheterna att i många fall avgöra om ett varaktigt sammanboendeförhållande verkligen föreligger och om den värnpliktige faktiskt försörjt fästmön. Vid behandlingen av frågan huruvida fästmö skall vara bidragsberättigad eller inte kan det vara av intresse att ta del av vad familjelagssakkunniga i sitt den 10 maj 1972 dagtecknade betänkande Familj och äktenskap, del 1 (SOU 1972: 41), uttalat i fråga om lagstiftningens neutralitet i förhållande till olika samlevnadsformer och olika moraluppfattningar. I sammanfattningen till betänkandet anför de sakkunniga bl. a. följande (sid. 46—47):

I fråga om neutraliteten till formen för familjebildningen söker de sakkunniga först klarlägga vad som skall förstås med neutralitet och finner att den kan ges två tolkningar. Den ena innebär att det allmänna väl kan tillhandahållas — under samlingsbeteckningen äktenskap —

ett särskilt regelkomplex som är utformat för att lösa de problem som uppkommer vid mannens och kvinnans samlevnad med familjefunktioner, men inte skall resa några anspråk på att de skall utnyttja regelkomplexet genom att ingå äktenskap. Samhället ställer sig neutralt genom att ge dem full frihet att välja. Den andra tolkningen innebär att neutralitet föreligger bara om den samhälleliga regleringen av mannens och kvinnans inbördes relationer och av deras förhållande till det utanförhållande samhället är densamma, oavsett om de ingått äktenskap eller ej. Neutraliteten förverkligas då på så sätt att äktenskapet varken ger fördelar eller medför nackdelar som inte är för handen redan på grund av den faktiska samlevnadsituationen eller, med direktivens ord, lagstiftningen om äktenskapet privilegierar inte en samlevnadsform framför andra. De sakkunniga konstaterar att de två formerna av neutralitet inte kan förverkligas samtidigt.

Neutralitetsaspekten gör sig enligt de sakkunniga gällande i två hänseenden, nämligen dels inom det område som äktenskapslagstiftningen reglerar, dels inom de olika regleringar utanför detta område som tar äktenskapet till utgångspunkt för särbestämmelser, sakligt grundade på mannens och kvinnans samhörighet, exempelvis inom social- och skatterätt. Såvitt avser det av äktenskapslagstiftningen reglerade området finner de sakkunniga att ett förverkligande av neutralitetstanken genom att konsekvent ge samma regler för samlevande ogifta som för gifta skulle beröva äktenskapet som rättsligt institut dess materiella innehåll. Det skulle också strida mot direktivens uttalande att äktenskapet även framdeles bör ha en central plats i familjerätten. Det bör emellertid inte utesluta att det på särskilda punkter kan komma ifråga att av sociala eller andra särskilda skäl ge regler för samlevande ogifta av samma innehåll som reglerna för gifta. De sakkunniga konstaterar att man dock i sådana fall måste beakta dels att man kan nå effekter i direkt strid med de samlevandes vilja, nämligen om de underlåter att gifta sig just i syfte att undgå en rättslig reglering av sin förbindelse, dels att betydande svårigheter möter att precisera den faktiska situation, i vilken samma regler som för gifta skall gälla.

Såvitt avser likabehandling oavsett civilståndet av samma faktiska situation på områden utanför det som äktenskapslagstiftningen täcker pekar de sakkunniga bl. a. på att praktiska svårigheter kan följa av nödvändigheten att i sådana fall alltid utreda de faktiska förhållandena så snart olika regler gäller för samlevande och ensamstående.

Sammanfattningsvis uttalar de sakkunniga att det, om äktenskapet skall behållas som ett rättsinstitut med en central roll, är svårt att

konsekvent utforma lagstiftningen på ett sätt som kan anses innebära en långtgående neutralitet till samlevnadsformen. Detta utesluter inte att i vissa hänseenden samma regler kan ges för samlevande, vare sig de ingått äktenskap eller ej. Särskilt inom områden utanför det som äktenskapslagstiftningen reglerar kan sådan jämställdhet komma ifråga. Äktenskapslagstiftningens uppgift bör vara att lösa praktiska problem som uppkommer till följd av mannens och kvinnans samlevnad med familjefunktioner och att ge sådana lösningar på problemen som både från de enskildas och det allmännas synpunkt är bättre än de lösningar som skulle följa av annars gällande regler.

Under avsnittet »Neutralitet på lagstiftningsområden utanför äktenskapsrätten» inför familjelagssakkunniga bl. a. följande (sid. 96):

Social- och skatterätt har tidigare nämnts som områden där på vissa punkter den faktiska sociala situationen tagits som utgångspunkt för regleringar i stället för eller i kombination med civilståndet. I fråga om rätt att överta hyresrätt eller bostadsrätt gäller i viss utsträckning motsvarande. Men i övrigt är det i stort sett så att särreglerna anknyter till civilståndet. Från praktiska synpunkter kan man hävda att en sådan ordning ofta är ändamålsenlig. Civilståndet, som är registrerat genom det allmännas försorg, kan lätt fastställas utan att den enskilde själv behöver medverka. Klarläggandet av den faktiska samlevnadssituationen kan däremot vålla utredningssvårigheter, särskilt om parterna har olika uppfattningar. Även andra skäl talar i samma riktning. Utgår man nämligen konsekvent från civilståndet blir den enskildes rättigheter och skyldigheter i skilda hänseenden bedömda från samma utgångspunkt och det blir möjligt att samordna skilda regelsystem så att de ger sakligt sett riktiga resultat. Anknyter man däremot vissa regleringar till den faktiska situationen och andra till civilståndet kan det blir svårt att överblicka hur sammanträffandet av rättigheter och skyldigheter för vederbörande utfaller. Han kan exempelvis bli berättigad till en förmån på grund av det faktiska samboendet till en annan förmån på grund av att han är ogift, utan att det finns sakliga skäl för mer än den ena förmånen. På motsvarande sätt kan han gå miste om förmån, som sakligt sett bort tillkomma honom.

Även 1968 års studiemedelsutredning har berört frågan om de s. k. samvetsäktenskapen. I betänkandet Reformer inom studiemedelsystemet (SOU 1971: 87) skriver utredningen under rubriken »Sammanboende-begreppet inom studiemedelsystemet» bl. a.

följande (sid. 131—132):

Inom äktenskapsrätten och föräldrarätten saknas i dag regler som tar hänsyn till de s. k. samvetsäktenskapen. Inom den sociala lagstiftningen är sådan samlevnadsform i flera fall reglerad, när parterna har eller har haft barn tillsammans. Liknande bestämmelser finns i skattelagstiftningen. Enligt 65 § i kommunal-skattelagen likställs med gifta de som, utan att vara gifta, lever tillsammans, om de tidigare varit gifta med varandra eller om de gemensamt har eller har haft barn.

Studiemedelsystemets regler avseende prövning mot makens ekonomiska förhållande äger endast tillämpning på gifta sammanboende personer. Ogifta men faktiskt sammanboende, med eller utan barn, jämställs sålunda inte med gift studiemedelstagare. Prövning gentemot makens ekonomiska förhållande förekommer ej heller om makarna under studietiden bor åtskilda.

Dessa bestämmelser i studiemedelsystemet torde i ett antal fall ha medfört, att gifta studerande formellt kan ha bosatt sig på annan adress än maken, men trots detta levt tillsammans under övervägande delen av studietiderna. De har därigenom undgått prövningen gentemot makens ekonomi, vilken, om prövning skett, kunde ha diskvalificerat från rätten till studiemedel. Studiemedelsnämnderna har haft små möjligheter att kartlägga omfattningen av sådant missbruk.

Studiemedelsutredningen anser med tanke på det nu anförda, att sådana förändringar bör vidtas i studiemedelsystemet, dels att en neutral hållning till olika samlevnadsformer uppnås, dels att missbruk i den form som här beskrivits ej längre kan förekomma.

Studiemedelsutredningen anför vidare i denna fråga följande (sid. 148):

I studiemedelsförordningen saknas bestämmelser om att studiemedel skall behövsprövas gentemot inkomst och förmögenhet hos person med vilken sökande sammanbor utan att vara gift. F. n. sker således ingen prövning mot båda parternas ekonomi även om de lever tillsammans i ett äktenskapsliknande förhållande, med bl. a. gemensam ekonomi. Däremot jämställs sammanboende personer med gifta i skattehänseende, om de tidigare varit gifta med varandra, eller har eller har haft barn tillsammans. Den förvärvsarbete parten erhåller då en skattereduktion, om den studerande parten har en nettoinkomst om högst 2 000 kr. I studiemedelhänseende jämställs inte sammanboende personer med gifta varför de oberoende av varandras ekonomi kan erhålla studiemedel. Dessutom erhåller den förvärvsarbete parten en skattereduktion. Enligt studiemedelsutredningens mening kan det inte vara riktigt att

de som sammanbor, utan att vara gifta, i ena fallet skall likställas med gifta och då erhålla en förmån, och i andra fallet betraktas som ogifta och då kunna erhålla en annan förmån. Det principiellt riktiga bör vara att regler med anknytning till samma problem är så enhetliga som möjligt. Med tanke på att utredningen förordat att prövning mot makes ekonomi även i fortsättningen skall behållas i studiemedelssystemet, föreslår utredningen att samboendet även regleras i fråga om rätten till studiemedel. Lämplig utgångspunkt för utformning av bestämmelser bör kunna hämtas i 65 § kommunalskattelagen, som reglerar samma förhållande i skattehänseende. Enligt denna lag likställs med gifta de som, utan att vara gifta, lever tillsammans, om de tidigare varit gifta med varandra eller om de gemensamt har eller har haft barn.

Studiemedelsutredningen föreslår därefter ändring av studiemedelsförordningen (1964: 401; omtryckt 1970: 266) innebärande att de för gift studerande gällande bestämmelserna i 11 och 12 §§ sagda förordning jämväl skall äga tillämpning i fråga om den som, utan att vara gift, lever tillsammans med person med vilken han tidigare varit gift eller har eller har haft barn.

Ovannämnda utredningars nu återgivna uttalanden utgör enligt UFV uppfattning bl. a. belägg för de särskilda svårigheter och problem, som är förknippade med ekonomiska förmåner till sammanboende ogifta personer.

Enligt UFV uppfattning är det, trots vad här i det föregående sagts beträffande sammanlevande kvinna, inte önskvärt att en värnpliktig exempelvis såsom i det ovan tidigare nämnda fallet med mångårigt sammanboende går miste om familjebidrag (familjepening) för sin fästmo — ett bidrag som automatiskt skulle ha utgivits om kontrahenterna varit gifta. Om fästmo i de fall då barn saknas frånges möjligheten att få familjebidrag, skulle detta innebära en väsentlig försämring i förhållande till vad som gäller sedan 30 år tillbaka. UFV har sålunda funnit att här avsedd fästmo inte bör uteslutas från den personkrets, som kan ifrågakomma för familjesocialt stöd, om synnerliga skäl föreligger. I bidrags- och behovsprövningshänseende bör sådan fästmo — i motsats till vad som för närvarande gäller

— helt följa de regler som finns för hustru. UFV återkommer till frågorna om bidraget (familjepeningen) och behovsprövningen i respektive avsnitt.

För att erhålla en uppfattning rörande den ungefärliga omfattningen av antalet fall då medgivande för närvarande lämnas att fästmo utan barn får tillerkännas familjepening har UFV under hand från försvarets civilförvaltning inhämtat viss statistik över antalet årligen handlagda ärenden jämlikt 3 §, andra stycket, familjebidragsförordningen och avseende värnpliktiga under både GU och RU. Med ledning av denna statistik kan sålunda antalet ärenden rörande fästmo utan barn beräknas uppgå till omkring 550. Ca 80 procent av dessa ärenden brukar bifallas, vilket innebär att det varje år torde finnas högst 450 värnpliktiga som sammanbor med här avsedd fästmo och erhåller familjebidrag för henne. Av ifrågavarande ärenden torde gissningsvis ungefär hälften avse gravida fästmo.

I detta sammanhang kan det måhända vara av visst intresse att påpeka, att man av MPI enkätundersökning utläser att i runt tal 19 procent av de värnpliktiga under GU är sammanboende men att bara knappt en tredjedel av dessa är gifta. Andelen gifta, vilken stämmer väl överens med den officiella statistiken, motsvarar inte fullt 6 procent av det totala antalet värnpliktiga eller i absoluta tal mellan 2 500 och 3 000 man. Enkätundersökningens uppgifter beträffande värnpliktiga under RU ger vid handen att ca 70 procent är gifta, ungefär 2,5 procent frånskilda eller änklingar och drygt 27 procent ogifta. Av RU-värnpliktiga är 79 procent sammanboende. Av dessa sammanboende värnpliktiga är ungefär 9 av 10 gifta.

UFV har även övervägt möjligheterna att utesluta den värnpliktiges föräldrar från kretsen av förmånsberättigade. Med hänsyn till de under efterkrigstiden väsentligt utbyggda socialförsäkringarna m. m. torde det numera vara sällan som en värnpliktig försörjer sina föräldrar. Fall förekommer emellertid — detta gäller som regel med den värnpliktige sammanboende moder — där modern helt försörjts av den värnpliktige kanske i ett par

års tid eller längre. I vissa sådana fall kan den värnpliktige t. o. m. vara juridiskt underhållsskyldig gentemot sin moder. Här må också erinras om att den nuvarande familjebidragsförordningen särskilt slagit vakt om sådan moder, som förestår den värnpliktiges hem. Skäl talar alltså för att i första hand värnpliktigs moder men även fader fortfarande bör tillhöra kretsen av förmånsberättigade. UFV anser sig alltså inte böra föreslå någon förändring på denna punkt.

Beträffande den näralliggande frågan om moder, som förestår den värnpliktiges hem, skall, liksom nu, kunna beviljas den högre familjepenningen efter särskilt medgivande anser UFV att så bör vara fallet. Frågan berörs ytterligare under avsnitt 8.3.3.1.

Enligt nuvarande familjebidragsförordning gäller att värnpliktigs barn under 16 år, som står under hans vårdnad, är familjemedlemmar. Värnpliktigs andra barn, d. v. s. de som han inte har vårdnaden om och de som är över 16 år, samt hans hustrus barn, är familjemedlemmar om den värnpliktige är underhållsskyldig mot dem och lämnat väsentligt bidrag till deras uppehälle. Begreppet underhållsskyldig anknyter helt till 7 kap. i föräldrabalken.

Vid sina överväganden beträffande värnpliktigs barn och hustrus barn har UFV funnit att någon saklig ändring i de nuvarande bestämmelserna i 3 § familjebidragsförordningen inte erfordras eller är önskvärd.

Som nämnts i det tidigare här återopade avsnittet 2.2.1.2 får enligt 3 § andra stycket gällande familjebidragsförordning annan den värnpliktiges anhörig än som sägs under a) och b) i paragrafens första stycke samt huseföreståndarinna i andra fall än som avses under c) i samma stycke, när synnerliga skäl föreligger, efter särskilt medgivande jämföras med familjemedlem. Vid sina överväganden beträffande den krets av förmånsberättigade som sålunda i särskild ordning — liksom fästmö utan barn — kan komma i åtnjutande av familjebidrag, har UFV funnit att ej heller någon förändring bör göras beträffande denna krets. Gällande bestämmelser, som i princip medger en mycket vidsträckt tillämpning, innebär att vil-

ken anhörig som helst, när synnerliga skäl föreligger, kan jämföras med familjemedlem och därmed erhålla familjebidrag (familjepenning). Begreppet »anhörig» är inte definierat. Exempel på anhöriga, för vilka medgivande kan lämnas, har givits i inledningen till föreliggande avsnitt. Enligt uppgifter som UFV under hand erhållit från försvarets civilförvaltning uppgår numera antalet fall där här avsett medgivande för »annan anhörig» lämnas till endast något tiotal per år. I allmänhet gäller det då medgivande att fosterbarn — exempelvis från främmande land — skall få jämföras med familjemedlem (i avvaktan på adoption eller dylikt).

Ärendena rörande i föregående stycke avsedda medgivanden bör enligt UFV uppfattning centralt behandlas av försäkringskassas centralkontor eller eventuellt av riksförsäkringsverket i syfte att söka uppnå ett enhetligt bedömande av ärendena.

Försvarets civilförvaltning har från samtliga familjebidragsnämnder införskaffat uppgifter angående under budgetåret 1969/70 utbetalt familjebidrag. Av uppgifterna, som bl. a. är uppdelade på de olika bidragsformerna, kan utläsas att det under GU utbetalades familjepenning till hustru och minderårigt barn i bestående äktenskap med tillhoppa 15,4 mkr och till alla andra än nu nämnda anhöriga med totalt 8,1 mkr. Motsvarande siffror under RU var 21,9 mkr respektive 1,4 mkr. Allt tyder på att den alldeles övervägande delen av de 8,1 mkr under GU utgavits för sammanboende fästmö och gemensamt barn samt för fästmö utan barn. De fall under både GU och RU som avser familjepenning för föräldrar och perifer anhöriga (fästmöns barn med annan fader än den värnpliktige, fosterbarn m. fl.) måste bedömas vara förhållandevis få.

Sammanfattningsvis anser således UFV att ingen ändring bör göras i nuvarande familjemedlemsbegrepp. Detta begrepp får naturligtvis modifieras i den mån den familjerättsliga lagstiftningen kommer att ändras.

Vad i detta avsnitt sagts om värnpliktiga och deras anhöriga gäller jämväl vapenfria tjänstepliktiga och deras anhöriga.

8.3.3 Familjebidragsformer

Av nuvarande familjebidragsformer — familjepenning, bostadsbidrag, näringsbidrag, sjukbidrag och begravningsbidrag — kan enligt UFV uppfattning sjukbidragen med hänsyn till bl. a. den allmänna sjukvårdersättning som numera sedan länge utgår till alla svenska medborgare utmönstras. UFV har övervägt att dra in även begravningsbidragen och näringsbidragen men har funnit att dessa bidragsformer lämpligen inte bör tas bort. Det familjesociala systemets bidragsformer skulle alltså komma att omfatta familjepenning, bostadsbidrag, begravningsbidrag och näringsbidrag. UFV har inte sett någon anledning att ändra de från familjebidragsförordningen välkända benämningarna på bidragsformerna och den sammanfattande beteckningen familjebidrag.

Gällande familjebidragsförordning innehåller, som omnämnts i kapitel 2, förutom bestämmelser om familjebidrag i egentlig mening även föreskrifter om s. k. hemortslön, vilka i princip endast gäller när krigsavlöningsreglementet äger tillämpning. I den mån denna förmån skall finnas kvar bör hemortslönen regleras i annan ordning. UFV kommer därför inte att här ytterligare beröra sagda förmån.

Vad i detta avsnitt sägs om värnpliktiga och deras anhöriga gäller jämväl vapenfria tjänstepraktiga och deras anhöriga.

8.3.3.1 Familjepenning

I avsnitt 7.1 har UFV uttalat att underlag för en bedömning av vad som skall avses med rimliga krav på ekonomisk trygghet för de värnpliktigas anhöriga kan hämtas från bl. a. socialhjälsområdet (jfr även kapitel 5.)

Enligt lagen om socialhjälp är socialnämnden i vistelsekommunen under vissa förhållanden skyldig att lämna socialhjälp till uppehälle och erforderlig vård (12 §). Socialhjälpens omfattning och inriktning förutsätts bli beroende av den individuella behovsprövningen. Socialhjälpelagen innehåller inga preciserings till belopp eller standard-

garantier. Vid anmälan av propositionen med förslag till lag om socialhjälp m. m. år 1955 (nr 177) uttalade föredragande departementschefen bl. a. följande:

... förslaget andemening synes kunna uttryckas så, att vederbörande skall erhålla vad som i allmänhet å den ort, där hjälpen lämnas, anses erforderligt för att vederbörande skall kunna leva under drägliga förhållanden, alltså inte bara vad som åtgår till mat, husrum och kläder utan även vad som behövs för inventarietrustning och annat dylikt. Givetvis bör hjälpen inte utmätas så snålt, att vederbörande nätt och jämnt hålles över svältgränsen, men å andra sidan bör hjälpen inte heller vara så frikostig, att hjälptagaren beredes en högre levnadsstandard än den, på vilken fullt självförsörjande medborgare i små ekonomiska omständigheten lever.

Socialstyrelsen har i »Råd och anvisningar nr 10» lämnat följande kommentarer till lagstiftningen:

Erforderligt understöd för livsuppehälle skall icke endast omfatta vad som utgår till mat och hyra samt kläder och hemmets utrustning. Utgifter för personlig hygien, rengöring, tvätt samt underhåll av klädesutrustning och heminredning måste även kunna täckas. Härtill kommer att en hemmaboende hjälptagare är i lika stort behov av fickpengar som anstaltsvårdade personer. Understödet bör således även innefatta belopp avsett som fickpengar. Obligatorisk socialhjälp skall därjämte kunna utgå för speciella kostnader, såsom elström för belysning och matlagning samt vissa sjukvårdskostnader, såsom läkar- och medicinkostnader, poliklinisk vård och konvalescentvård i den mån ersättning ej utgår från försäkringskassa.

Såsom framgår av den inom socialdepartementet gjorda undersökningen (jfr. kap. 5) tillämpas starkt skiftande riktlinjer för socialhjälp inom kommunerna. Vid undersökningen framkom även att den av svenska kommunförbundet utgivna rekommendationen angående interkommunal ersättning för utgiven socialhjälp hade stor betydelse för socialhjälpstandard genom att rekommendationen utgjorde ett vanligt rättesnöre för behovsprövningen. Rekommendationen är visserligen icke avsedd att tillämpas vid behovsprövningen i de enskilda hjälpfallen, men så har ändå blivit förhållandet i många kommuner. För tiden 01.01—31.12 1972 har i rekommendationen följande taxa fast-

ställtts över högsta ersättningsbelopp per månad.

Taxa över högsta ersättningsbelopp per månad

	Kr
Vuxen person	730
Makar	1 140
1 minderårigt barn	175
För två eller flera minderåriga barn höjes det högsta ersättningsbeloppet per månad fr. o. m. 1.1.1972 med 175 kr för varje barn.	
Vuxen person med 1 barn	905
För två eller flera minderåriga barn höjes det högsta ersättningsbeloppet per månad fr. o. m. 1.1.1972 med 175 kr för varje barn.	
Makar med 1 barn	1 315
För två eller flera minderåriga barn höjes det högsta ersättningsbeloppet per månad fr. o. m. 1.1.1972 med 175 kr för varje barn.	

Ersättningstaxans belopp innefattar ersättning för all lämnad socialhjälp till livsuppehållet såsom till mat, bostad med bränsle,¹ el-ström samt kläder och inventarieutrustning. För inventarieutrustning som inte kan anses utgöra endast löpande komplettering, t. ex. i hemsaneringsfall, bör särskild ersättning utgå, liksom beträffande s. k. engångskostnad för klädesutrustning. Taxebeloppet innefattar icke kostnader för socialhjälp till läkarvård, tandvård, medicin, begravningshjälp.

I Stockholm har med tillämpning fr. o. m. den 1 juni 1970 nya riktlinjer och normer för socialhjälp antagits. De nya riktlinjerna innebär dels fastställande av grundbelopp, som innefattar alla löpande utgifter i normalfallet utom bostadskostnaden, dels en indexreglering av grundbeloppen genom anknytning till basbeloppet.

Socialnämnden har antagit normalbelopp för socialhjälpen utgörande grundbelopp och tilläggsbelopp. När man fastställt normalbeloppen har man gått ut från målsättningen, att man vill tillförsäkra människorna en garanterad levnadsstandard. Som grund-

val för avvägningen av en sådan nivå har man begagnat sig av omfattande undersökningar rörande familjers levnadskostnader samt barnkostnaderna i olika åldrar. Man har jämfört hittillsvarande socialhjälpkostnader med inkomsterna för vissa grupper förvärvsarbetande. Budgetförslag för olika familjetyper har gjorts upp. Normalbeloppen har slutligen jämförts med arbetsinkomsten för vissa grupper. Budgetförslaget per den 1 januari 1972 framgår av tabell 8: 3.

Det nya i normerna är att socialhjälpen lämnas på grundval av en budgetmässigt beräknad minimistandard, som vid förekommande socialhjälpbehov garanteras samtliga kommuninneväanare. Självfallet gäller socialhjälpslagets bestämmelser om individuell behovsprövning och en allmän förutsättning är således att vederbörande saknar medel för sitt uppehälle och är förhindrad att själv uppnå inkomster i nivå med angiven minimistandard.

Inom ramen för normalbeloppen äger var och en frihet att hushålla efter egna önskemål och intressen. Den tidigare detaljerade bidragsprövningen kan till stor del slopas, vilket innebär att de hjälpsökande slipper att själva begära särskilda bidrag och den därmed förenade prövningen, som inte minst i fråga om beklädnadshjälp ofta uppfattas som förödmjukande. Att ansvaret för hushållningen i stället i princip läggs på den enskilde anser socialnämnden samstämmer med strävandena att åstadkomma en långsiktig rehabilitering till självständighet och eget ansvar.

Nedan anges *grundbeloppen* i andel av basbeloppet samt månadsbeloppen från den 1 januari 1972 (på grundval av ett basbelopp om 7 100 kr avrundat nedåt till hela jämna 200-tal kr).

¹ Kostnaden för bostad om ett rum och kök med uppvärmning kan enligt riksskatteverkets anvisningar för beräkning av existensminimum för 1972 schablonmässigt anses uppgå till 2 280 kr för år eller 190 kr för månad.

Tabell 8: 3 Förslag till budget för ensamstående och makar samt för barn i olika åldersgrupper och ungdomar, där hjälp utgår till föräldrarna. Basbeloppet 7 100 kr (avrundat nedåt till jämna 200-tal kr). Januari 1972.

Behovets art	Ensamstående	Makar eller sammanboende	Minderåriga barn		Ungdomar 16—19 år
			0—9 år	10—15 år	
Mat (uppehälle)	280	505	165 ¹	215 ¹	245
Kläder	50	100	35	50	50
El-ström	15	20	5	5	5
Telefon	20	20			5
Inventarier	15	20	5	5	10
Resor	10	20	5	10	15
Tvätt- och rengöring	15	25	10	10	10
Övriga hushållsutgifter	30	40	5	10	10
Hälsovård	10	10	10	10	10
Tidn., radio och TV-lic.	25	25			
Hemförsäkring	5	5			
Personlig hygien	15	30	15	15	15
Övriga personliga utgifter	35	55	20	30	35
Studiematerial m. m.					10
Summa	525	875	275	360	420
Allmänt barnbidrag, förlängt barnbidrag och studiebidrag.			— 100	— 100	— 100
Grundbelopp	525	875	175	260	320 ^a

¹ Jämte fri skolmåltid

^a Med avdrag för ev. inkomst- och behovsprövat studiebidrag eller studiemedel av annat slag.

	Andel av basbeloppet	Månadsbelopp från 1 jan. 1972
Ensamstående	90 %	525
Makar o. samboende	150 %	875
Barn 0—9 år	30 %	175
Barn 10—15 år	45 %	260
Ungdom 16—19 år	55 %	320

4. Kosttillägg enligt läkarintyg

- a) barn och vuxna 45
b) förstärkt kosttillägg till vuxna 65

5. Uteätartillägg 125

Fri läkarvård och medicin beviljas då inkomsterna med frånräknande av skatt och faktisk bostadshyra inte överstiger 120 % av angivna grundbelopp.

Flera andra kommuner tillämpar liknande principer för socialhjälp som Stockholm.

Familjepeningen för de värnpliktigas anhöriga bör efter mönster av »Stockholmsbudgeten» täcka rimliga behov i fråga om mat, kläder, el-ström, telefon, inventarier, resor, tvätt- och rengöring, övriga hushållsutgifter, hälsovård, tidningar, radio- och TV-licens, hemförsäkring, personlig hygien och övriga personliga utgifter. Enligt Stockholmsbudgeten beräknas som framgår av tabell 8: 3 dessa behov våren 1972 till, för

Utöver nämnda grundbelopp kan följande tilläggsbelopp komma i fråga:

	Månadsbelopp
1. Bidrag till bostadskostnad	Faktiska hyra + värme
2. Bidrag till omkostnader vid full arbetsinkomst	100
3. Bidrag till partiellt arbetsför vid förvärvsarbete	100—200

månad räknat, 525 kr för ensamstående samt — efter avdrag för allmänt barnbidrag, förlängt barnbidrag och studiebidrag — till 175 kr för barn i åldern 0—9 år, till 260 kr för barn i åldern 10—15 år och till 320 kr för barn i åldern 16—19 år, i sistnämnda fall med avdrag för eventuellt inkomst- och behovsprövat studiebidrag eller studiemedel av annat slag. Dessa belopp utgör alltså socialhjälpens grundbelopp, till vilka kan komma de tilläggsbelopp — framför allt för bostadskostnad — som redovisas ovan.

Som framgår av kapitel 7.1 »Utgångspunkter m. m.» har UFV vid sina överväganden kommit fram till att de normer för socialhjälp som numera tillämpas i Stockholm m. fl. kommuner medger en ekonomisk levnadsnivå, som man inte bör understiga om en rimlig social trygghet skall kunna uppnås för de värnpliktigas familjer. Denna målsättning bör gälla oavsett längden av den värnpliktiges militärtjänstgöring. Även ur rent allmänna synpunkter kan det inte anses vara godtagbart att de värnpliktigas familjemedlemmar nödgas leva på en nivå, som ligger under vad socialhjälpstagnarna tillförsäkras.

Familjepeningen för de värnpliktigas anhöriga bör därför enligt UFV uppfattning närmast täcka de utgifter, som avses med socialhjälpens grundbelopp enligt t ex Stockholmsbudgeten. Liksom nu bör det endast finnas 2 olika familjepeningbelopp: ett högre belopp för hustru, fästmö och husföreståndarinna samt ett annat lägre belopp för barn och vissa andra anhöriga (se avsnitt 8.3.2). Fästmö bör erhålla det högre beloppet oavsett barn finns eller inte. Sistnämnda belopp bör efter särskild prövning även kunna utgivas för värnpliktigs moder, som förestår hans hem, något som gällande familjebidragsförordning ger möjlighet till. Beloppet för barn m. fl. bör beräknas till ett ungefärligt genomsnitt av de olika barnbeloppen i Stockholmsbudgeten. Ett sådant genomsnitt motsvarar en andel av basbeloppet — avrundat nedåt till jämna 200-tal kr — om för år räknat 43,2 procent. UFV är medveten om att en sådan genomsnittsberäkning kan kritiseras med hänsyn till att

de olika barnbeloppen i Stockholmsbudgeten grundas på barnkostnaderna i olika åldrar. Ett yngre barn blir således med UFV beräkning överkompenserat i förhållande till vad socialhjälp ger medan ett barn i övre tonåren får ett för lågt belopp. UFV anser dock att dessa olägenheter bör accepteras då tillämpningen av regler med endast ett barnbelopp blir väsentligt enklare.

Det är av stor vikt att familjepeningen görs värdebeständig. Den bör därför lämpligen knyts till basbeloppet och utgå med viss procent därav. Familjepeningens andel av basbeloppet — avrundat enligt ovan — blir i enlighet med det anförda för år räknat 90 procent för hustru (motsv) och 43,2 procent för barn m. fl. Våren 1972 uppgick basbeloppet till 7 100 kr. Med detta belopp som grund (avrundat till 7 000 kr) skulle alltså familjepeningen utgöra:
för hustru (motsv.) 17: 50 kr för dag eller 525: — kr för månad
för barn m. fl. 8: 40 kr för dag eller 252: — kr för månad

Om de allmänna försäkringskassorna, som UFV föreslår i det följande, kommer att överta familjebidragsverksamheten, bör enligt vad som under hand uttalats från RAFA-utredningen en avrundning av basbeloppet inte ske. Däremot bör familjepeningens såväl månadsbelopp som dagsbelopp avrundas till hela krontal med hänsyn till de principer som tillämpas eller övervägs beträffande försäkringskassornas övriga verksamhet. Av administrativa m. fl. skäl, som framförts av RAFA-utredningen, bör beträffande värdesäkring av familjepening- en gälla, att beloppet bestäms efter basbeloppet vid kalenderårets ingång.

Den föreslagna uppräknigen av familjepeningen syftar, som ovan sagts, till att täcka rimliga behov i fråga om bl. a. kläder, elström, telefon, radio- och TV-licens samt hemförsäkring. Med hänsyn härtill synes den s. k. särskilda hjälpverksamheten, som omtalats i det föregående och som avser bidrag för just sådana ändamål, kunna upphöra. Den ringa del av verksamheten som gäller värnpliktigas ledighets- och utryckningsresor till plats utom Sverige, synes

lämpligen kunna bestridas från samma anslag som de värnpliktigas övriga resor.

Familjepenning konstruerad på sätt ovan föreslagits kan beräknas öka de årliga utgifterna med omkring 23 mkr, varav för GU 10 mkr. Härvid har räknats med 19 milj. tjänstgöringsdagar, varav 16,5 milj. för GU. Kommunernas kostnader för socialhjälp kan samtidigt beräknas nedgå med omkring 8 mkr per år.

8.3.3.2 Bostadsbidrag

I avsnitt 2.2.1.2 har lämnats en redogörelse för nuvarande bestämmelser rörande bostadsbidragen. Av sagda redogörelse, till vilken här får hänvisas, framgår sammanfattningsvis följande:

1. Bostadsbidrag utgår
  - a) under såväl GU som RU till värnpliktig, vilken sammanbor med familjemedlem, i princip utan närmare villkor (betr. värnpliktig under GU se dock punkt 3 nedan),
  - b) till annan värnpliktig (ensamstående) under GU under vissa förutsättningar samt
  - c) till annan värnpliktig (ensamstående) under RU som regel för hela tjänstgöringstiden utan särskilda villkor.
2. Bostadsbidrag utgår i princip med belopp, som svarar mot de faktiska bostadskostnaderna. Då fråga är om bostad i den värnpliktige eller hans hustru tillhörig fastighet får bostadsbidrag ej beviljas med högre belopp än som motsvarar bostadens hyresvärde med tillägg för bränslekostnader.
3. I fråga om värnpliktig under GU får vid bestämmandet av bostadsbidrag, där ej i särskilt fall annat medges, hänsyn inte tas till större bostadskostnad än som svarar mot hyran på orten för bostad om två rum och kök.
4. Bostadsbidrag får inte utan särskilt medgivande beviljas för mer än en bostad.
5. Den värnpliktige kan erhålla särskilt bostadsbidrag för uppvärmning av bostad (bränslebidrag), för flyttningkostnader och för magasinshyra.

I ett par tidigare avsnitt av detta betänkande har UFV redogjort för konstrukti-

onen av beräkningarna av den föreslagna generella dagspenningen, vilken är baserad på studiesocial ersättning. Såsom därav framgår förutsätts den värnpliktiges kostnader för civil bostad kunna täckas av dagspenningen intill 225 kr för månad. Detta gäller för värnpliktiga under GU. Det bör erinras om att dagspenningen föreslås bli värdebeständig enligt i huvudsak de principer som gäller för studiemedlen. Beloppet 225 kr har beräknats med utgångspunkt i studiemedlen läsåret 1971/72. Med den förordade konstruktionen av dagspenningen kommer samtliga dessa värnpliktiga alldeles oberoende av bostadsförhållandena att få sina bostadskostnader täckta intill 225 kr för månad. Om de har en bostadskostnad understigande 225 kr för månad eller inte alls någon sådan kostnad, kommer de ändå att uppbära sagda belopp. Den värnpliktige får alltså förfoga över beloppet efter eget gottfinnande. Sammanbor rekryttjänstgörande värnpliktig med familjemedlem — dvs. sådan anhörig för vilken det utgår eller kan utgå familjepenning — kan bostadsbidrag beviljas för den del av bostadskostnaden som överstiger 225 kr för månad. RU-värnpliktig erhåller däremot bostadsbidrag utan avdrag för nämnda belopp.

Av MPI enkätundersökning utläses att omkring 65 procent av de GU-värnpliktiga inte hade någon bostadskostnad före inryckningen. Under själva värnpliktstjänstgöringen saknade 78 procent bostadskostnader. Ungefär 13 procent hade tydligen på ett eller annat sätt gjort sig av med bostaden eller kostnaden härför (genom andrahandsuthyrning eller dylik). Ca 15 procent av rekryterna uppbar enligt enkäten bostadsbidrag under militärtjänstgöringen.

Vid tidpunkten för inryckningen hade ca 16 procent av de RU-värnpliktiga ingen kostnad för bostad.

Med hänsyn till konstruktionen av dagspenningen kommer i det av UFV föreslagna systemet utrymme över huvud taget inte att finnas för speciellt bostadsbidrag i fall som avses under punkt 1 b) ovan, ensamstående värnpliktig under GU, dvs. värnpliktig, vilken inte sammanbor med sådan familjemed-

lem, som omnämnes i avsnitt 8.3.3.1. Som tidigare framhållits i detta betänkande skulle därmed den besvärliga och komplicerade frågan om bostadsbidrag till ensamstående värnpliktiga i princip ha blivit löst. Här erinras också om vad som förut påpekats, nämligen att det nu föreslagna systemet för vissa här avsedda ensamstående värnpliktiga kan medföra en försämrad bidragsgivning. Så blir förhållandet i de fall nuvarande förmånssystem ger full täckning av bostadskostnaden och denna överstiger 225 kr för månad. Detta gäller dock endast ett förhållandevis ringa antal värnpliktiga under GU.

Med hänsyn till vad nu sagts har UFV övervägt huruvida eventuellt möjlighet borde införas att, om särskilda skäl föreligger, tilldela de ensamstående GU-värnpliktiga ett speciellt bostadsbidrag, som helt eller delvis skulle täcka bostadskostnaden till den del denna inte täcks av dagspenningen (225 kr/mån våren 1972). UFV har emellertid efter ingående prövning ansett sig böra avvisa tanken härpå — främst med hänsyn till grundprincipen i det föreslagna nya förmånssystemet, vilken syftar till att ge den värnpliktige under GU möjligheter till i princip samma levnadsstandard som studeranden.

Som framgår av punkt 1 a) ovan utgår bostadsbidrag enligt gällande familjebidragsförordning under såväl GU som RU till värnpliktig, vilken sammanbor med familjemedlem, i princip utan närmare villkor. För rekryt gäller dock viss inskränkning angående bostadsbidragets storlek, som behandlas nedan. I det föreslagna förmånssystemet bör bostadsbidrag till här avsedda värnpliktiga enligt UFV uppfattning utgå i huvudsak enligt nuvarande normer. Detta innebär alltså att bostadsbidrag i princip skall beviljas med belopp motsvarande hela den faktiska bostadskostnaden, dvs. den hyra som den värnpliktige har att erlägga och som belöper på tjänstgöringstiden (oavsett tidpunkten för hyresuppbörden) respektive de kostnader för egen fastighet eller lägenhet, som den värnpliktige har att bestrida, dock ej med högre belopp än som motsvarar bostadens hyresvärde med tillägg för bräns-

lekostnader. I förekommande fall skall kommunalt bostadstillägg, inkomst av uthyrning och dylikt helt eller delvis frånräknas hyran eller bostadskostnaden.

Enligt nu gällande bestämmelser finns ingen klar övre gräns för bostadsbidragets belopp, då det gäller värnpliktiga under RU. I 12 § 3 mom familjebidragsförordningen stadgas endast att vid bestämmandet av kostnaderna för bostad »skall skälig hänsyn tas till behovet av bostad samt till den värnpliktiges och hans hustrus bundenhet av hyresavtal eller andra åtaganden för bostadsbehovets tillgodoseende». Då fråga är om bostad i den värnpliktige eller hans hustru tillhörig fastighet, får bostadsbidrag ej beviljas med högre belopp än som motsvarar bostadens hyresvärde med tillägg för bränslekostnader. Hyresvärdet — som kan vara svårt att fastställa — beräknas på visst i anvisningarna till familjebidragsförfattningarna närmare angivet sätt.

UFV har närmare övervägt, huruvida en fix övre gräns borde sättas för bostadsbidragets belopp i stället för ovan angivna bestämmelser. Härvid kunde man exempelvis följa de normer och hyresgränser, som tillämpas i fråga om bostadstillägg för barnfamiljer, eller på annat sätt bestämma en gräns som kunde anses lämplig i sammanhanget. Beträffande värnpliktiga under RU har emellertid UFV funnit det mycket tveksamt om det är riktigt och lämpligt att införa en speciell övre gräns för bostadsbidraget. Om en RU-värnpliktig har en bostadskostnad, som — kanske i inte oväsentlig grad — överstiger en viss fastställd gräns kan man, om han får bostadsbidrag endast med belopp upp till gränsen, inte utan vidare utgå ifrån att han själv kan klara av att under tjänstgöringstiden betala resterande del. Om han inte kan det torde han få anlita kommunens socialvård. Förutom de betänkligheter ur allmän synpunkt, som måhända kan resas häremot, framstår det som föga rationellt att bidrag till bostadskostnaden skall utgå från två helt olika myndigheter. För värnpliktiga under RU bör därför enligt UFV uppfattning nuvarande föreskrifter om bestämmandet av bostadsbi-

draget för bostad såväl i förhyrd lägenhet som i egen fastighet eller lägenhet i huvudsak böra äga tillämpning.

Som angetts under punkt 3 ovan finns beträffande bostadsbidrag till värnpliktiga under GU den inskränkande föreskriften i gällande familjebidragsbestämmelser, att hänsyn inte får tas till större bostadskostnad än som motsvarar hyran på orten för bostad om två rum och kök. Försvarets civilförvaltning kan dock i varje särskilt fall medge, att bostadsbidrag får beviljas med högre belopp. Enligt från civilförvaltningen inhämtade upplysningar behandlar ämbetsverket varje år ungefär 300 sådana framställningar. Omkring 80 procent av framställningarna brukar bifallas. Av MPI-enkäten rörande värnpliktiga under GU framgår, att endast 0,4 procent hade kostnader för bostad — före avdrag för ev. bostadstillägg — med mellan 601—800 kr för månad. Härtill kommer två värnpliktiga, som hade bostadskostnader överstigande 800 kr per månad. De nu angivna siffrorna från MPI-enkäten stämmer mycket väl överens med civilförvaltningens statistik. Med utgångspunkt från en normal årskontingent om 50 000 rekryter kommer man nämligen med dessa siffror fram till att mellan 200 och 250 värnpliktiga, totalt sett, har en bostadskostnad som överstiger den normala för två rum och kök. Härvid har kostnaden för dylik bostad antagits uppgå till högst 600 kr för månad.

Det ovan återgivna siffermaterialet m. m. har styrkt UFV i uppfattningen att bestämmelserna om bostadsbidrag i föreslaget nytt förmånssystem bör vara i huvudsak desamma som nu även i fråga om värnpliktiga under GU. Den inskränkande föreskriften beträffande hyran för två rum och kök synes dock böra utvidgas att avse tre rum och kök.

Beträffande särskilt bostadsbidrag för uppvärmningskostnader (bränslebidrag), för flyttningskostnader och för magasineringskostnader samt bostadsbidrag för mer än en bostad till värnpliktig synes enligt UFV uppfattning nuvarande bestämmelser i stort sett böra tillämpas jämväl i det nya förmåns-

systemet. Nu nämnda bidrag får dock inte utgå till ensamstående värnpliktig under GU med hänsyn till den föreslagna konstruktionen av dagspenning och bostadsbidrag.

Om de allmänna försäkringskassorna kommer att överta familjebidragsverksamheten, som UFV förutsätter, kan det visa sig ändamålsenligt att utfärda tillämpningsföreskrifter så att viss samordning sker av principerna för beräkning av bostadskostnader enligt bestämmelserna för bostadstillägen till barnfamiljer och bostadsbidragen till värnpliktiga.

Som angetts under avsnitt 8.2.1 kan de årliga utgifterna för bostadsbidrag beräknas minska med 10 à 15 mkr om dagspenningen åt värnpliktiga under GU konstrueras enligt UFV förslag. Därvid har räknats med 16,5 milj. tjänstgöringsdagar för GU. Kostnaderna för bostadsbidrag åt värnpliktiga under RU kommer däremot att bli oförändrade.

8.3.3.3 Sjuk- och begravningsbidrag

Som framgår av avsnitt 2.2.1.2 utgår till värnpliktig vid familjemedlems frånfälle begravningsbidrag med högst 2 000 kr för hustru och 1 000 kr för annan familjemedlem. Staten svarar helt för kostnaderna för de utgivna begravningsbidragen. Dessa kostnader är mycket blygsamma. Under budgetåret 1969/70, som torde vara representativt jämväl för de två närmast efterföljande budgetåren, utbetalades således begravningsbidrag till värnpliktiga under GU i 12 fall (förmodligen för barn) med 11 300 kr (i ett fall rörde det sig om reducerat bidrag) och till värnpliktiga under RU i 2 fall med 2 000 kr, dvs. tillhopa 13 300 kr. För den värnpliktige kan bidraget betyda mycket ur såväl ekonomisk som psykologisk synvinkel. UFV har vid sina överväganden därför funnit att begravningsbidraget bör bibehållas som särskild bidragsform och utges i enlighet med nuvarande bestämmelser. Beloppet bör dock med hänsyn till uppräknings av begravningshjälpen inom den statliga grupplivförsäkringen enligt SFS 1972: 159 höjas till 3 000 kr respektive 1 500 kr.

Enligt nuvarande bestämmelser kan i vis-

sa fall sjukbidrag utges vid familjemedlems sjukdom för att bestrida kostnader — i den mån dessa inte ersättes av allmän försäkringskassa — för erforderlig vård och transport till och från läkare eller vårdanstalt m. m. I undantagsfall kan sjukbidrag även utgå för tandvård. Under senare år har de totala årliga kostnaderna för utgivna sjukbidrag genomsnittligen inte uppgått till mer än omkring 50 000 kr, varav kommunandel 6 000 kr. Man kan alltså konstatera att sjukbidragen har en mycket liten omfattning och endast berör ett fåtal värnpliktigas anhöriga. Med hänsyn härtill och till det numera inom landet väl utbyggda sjukförsäkringssystemet samt till den föreslagna höjningen av familjepeningen, vilken bör ge utrymme för de förhållandevis små kostnaderna för familjemedlems sjukvård, har UFV funnit sig böra föreslå ett slopande av sjukbidragen. Ett sådant slopande skulle medföra en viss, låt vara mindre, förenkling i administrativt hänseende.

8.3.3.4 Näringsbidrag

Enligt den tidigare i olika sammanhang åberopade MPI-undersökningen utgör antalet egna företagare (inklusive jordbrukare) omkring 2 procent av rekryterna, som uppgår till ungefär 50 000 man per år. En årskontingent kan alltså antas innehålla ungefär 1 000 man, som är företagare. Endast en mindre del av dessa synes ha behov av näringsbidrag. Alla ärenden rörande sådant bidrag till rekryter underställs försvarets civilförvaltnings prövning. Ämbetsverkets statistik utvisar att 65 värnpliktiga beviljats näringsbidrag och att 47 ansökningar om bidrag avslagits under 1971. Året innan var det något högre siffror, som dock inte rubbar helhetsintrycket i vad avser omfattningen av näringsbidrag till företagare. För budgetåret 1969/70, som i detta sammanhang torde vara representativt även för 1970/71 och 1971/72, uppgick utbetalat näringsbidrag till GU-värnpliktiga till totalt (både statens och kommunernas del) 224 000 kr. Detta innebär att de 65 värnpliktiga genomsnittligen uppbar ungefär 11 à 12 kr per dag

i näringsbidrag.

Antalet näringsidkare (inklusive jordbrukare) bland RU-värnpliktiga uppgår enligt MPI-enkäten till ungefär 8 procent. Om man antar att antalet RU-värnpliktiga genomsnittligen utgör 100 000 per år skulle alltså omkring 8 000 näringsidkare årligen fullgöra RU. Av enkäten framgår vidare bl. a. följande. Endast drygt 20 procent eller 1 600 man av näringsidkarna uppbar näringsbidrag. Ungefär 11 procent hade sådant bidrag med mellan 1—10 kr per dag och drygt 9 procent med mellan 11—40 kr per dag. Inte fullt 40 procent hade behövt anställa extra personal i företaget på grund av RU. Knappt 70 procent uppgav att företaget varit i gång under inkallelsetiden. De flesta av dessa, ca 45 procent, hade uppgivit att företaget fungerat delvis. Drygt 27 procent anmälde att verksamheten var tillfälligt nedlagd under den värnpliktiges frånvaro för militärtjänst och ca 5 procent att verksamheten definitivt upphört.

Utbetalat näringsbidrag till RU-värnpliktiga för budgetåret 1969/70, uppgick totalt (både statens och kommunernas del) till 826 000 kr. För budgetåren 1970/71 och 1971/72 saknas motsvarande uppgifter, men man kan anta att ungefär samma belopp utbetalats för vart och ett av sagda budgetår. Om nyssnämnda uppgifter från MPI-enkäten läggs till grund för beräkning av näringsbidragskostnaderna finner man visserligen att dessa blir något lägre, omkring 600 000 kr, men UFV anser dock att uppgifterna ger en någorlunda riktig bild av de ungefärliga årliga utgifterna för näringsbidragen. I denna uppfattning har UFV också blivit styrkt därigenom, att UFV före MPI-enkätens tillkomst med ledning av bl. a. anslagsbelastningen kommit fram till att »antalet företagare som beviljades näringsbidrag uppgick till omkring 1 500, möjligen uppemot 2 000», dvs. en uppgift som väl stämmer med enkäten.

I anvisningarna till familjebidragsförfattningarna ges vissa allmänna synpunkter på näringsbidrag och andra former av familjebidrag till företagare. UFV har utförligt redovisat dessa synpunkter ävensom gällande

bestämmelser i avsnittet 2.2.1.2, till vilket här får hänvisas. Som framgår av dessa bestämmelser föreligger i familjebidragshänseende en principiell viktig skillnad mellan företagare och övriga värnpliktiga i det att företagaren inte blott i likhet med arbetstägaren ofta får ett inkomstbortfall under värnpliktstjänstgöringen utan ibland även mer eller mindre stora rubbningar i sin förvärvsverksamhet under kortare eller längre tid efter tjänstgöringens slut. Detta har ansetts motivera att företagarna skall ha möjligheter till ett särskilt näringsbidrag. Av avgörande betydelse för bedömningen av storleken av det totala familjebidraget till företagaren blir härvid hur företagets avkastning skall beräknas under den värnpliktiges inkallelsetid, hur anhörigas eventuella arbetsinsats skall värderas m. m. och i vad mån avkastningen skall anses bära påverka förekommande behov av familjepennyng och bostadsbidrag.

UFV har ingående övervägt frågan hurvida näringsbidragen skulle kunna slopas. Med hänsyn till de i det föregående berörda speciella förhållandena för företagarna har UFV emellertid funnit, att dessa bidrag kan avvecklas endast under förutsättning att någon annan form av ekonomiskt stöd införes. Sådant stöd kan i och för sig tänkas vara konstruerat på olika sätt. UFV har sålunda övervägt stöd i form av någon sorts skattelindring för inkomsten från näringen för det år företagaren fullgjort värnpliktstjänstgöring eller i form av lån, exempelvis värnpliktsslån av ungefär den typ (räntefrihet m. m.) som infördes under beredskapsåren på 1940-talet och som omnämnts i kapitel 2 eller lån mot statlig borgen, som får tas upp i vanliga banker. — Idén med skattelindring har emellertid UFV funnit knappast kunna eller lämpligen bära omsättas i verkligheten. Företagarna torde nämligen inte vara så mycket betjänta av skattelindring på grund av värnpliktstjänstgöring, eftersom deras största behov av hjälp nästan undantagslöst infaller under själva tjänstgöringen och tiden närmast därefter. Ett stöd skattelindringsvägen synes knappast kunna utformas på sådant sätt att det ger omedelbar verkan.

Men även principiella skäl kan anföras mot ett sådant stöd. Nu nämnda invändningar kan däremot inte med samma styrka göras beträffande värnpliktsslån och statliga garantislån. Dessa ligger enligt UFV uppfattning bättre till att införa än skattelindring och bestämmelserna för lånen skulle onekligen kunna utformas på sådant sätt att stöd i rätt tid kunna lämnas med hänsyn till den värnpliktiges civila och militära förhållanden ävensom till hans företag. Behovet av dylika lån till näringsidkare sammanhänger naturligtvis med hur många värnpliktiga företagare som årligen fullgör militärtjänstgöring. Som framgår av vad som sagts tidigare i förevarande avsnitt kan omkring 8 000—9 000 företagare årligen antas fullgöra värnpliktstjänstgöring (såväl GU som RU). Av dessa synes högst 1 600 à 1 700 med nuvarande bestämmelser uppbära näringsbidrag med tillhoppa ungefär 1 mkr, varav kommunandel omkring 125 000 kr. UFV, som i lånefrågan under hand haft viss kontakt med Sveriges kreditbank och riksbanken, har vid sina överväganden funnit, att det knappast kan vara rationellt att tillskapa ett nytt värnpliktsslån eller lån mot statlig borgen enbart för värnpliktiga som är företagare. Ovan angivna uppgifter rörande antalet värnpliktiga företagare talar knappast för en sådan reform. Det torde bli större administrativt bestyr med dessa lån än med näringsbidragen. Lånen måste rimligtvis löpa i vart fall något eller några år och härunder skall de administreras. Handläggningen av ett näringsbidragsärende är däremot mera en engångsåtgärd. Beslut om näringsbidrag kan i vissa fall vara arbetskrävande men dock tarvas inte mer arbete än det som krävs vid beviljande av värnpliktsslån. Generellt sett torde lån för de värnpliktiga, som är företagare, inte vara fördelaktigare än näringsbidrag. Det kan till och med av principiella skäl ifrågasättas om det inte bör vara en skyldighet för krigsmakten att vid behov lämna ett skäligt återbetalningsfritt kontantstöd åt de värnpliktiga näringsidkarna. UFV har sålunda funnit att näringsbidraget bör bibehållas som en särskild familjebidragsform. Då uppkommer frågan om

de nuvarande näringsbidragsbestämmelserna, för vilka redogörelse lämnats i avsnitt 2.2.1.2 kan bibehållas helt eller delvis. UFV har bl. a. övervägt att i förenklande syfte införa ett enhetligt belopp för näringsbidrag, som skulle utgå generellt utan behovsprövning till alla näringsidkare. UFV har dock övergett denna tanke med hänsyn till kravet på rättvisa mellan olika företagare liksom gentemot övriga yrkesgrupper. Såvitt UFV kunnat finna föreligger i och för sig inget behov av saklig ändring av de i 14 och 15 §§ familjebidragsförordningen meddelade bestämmelserna om näringsbidrag (här bortses då från föreskriften angående storleken av maximalt bidrag). Dessa bestämmelser kompletteras med av försvarets civilförvaltning utgivna anvisningar rörande tillämpningen av förordningen. Dessa tillämpningsanvisningar, som också åberopats i nyssnämnda avsnitt, ses fortlöpande över. Utformningen av och innehållet i dessa anvisningar, särskilt på nu berörda område, har ibland tagits upp i olika sammanhang bl. a. motionsvägen i riksdagen. Sålunda har senast i motionen 1972: 216 hemställts att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla om översyn av familjebidragsförordningen i vad den avser näringsbidrag till företagare där hustru och barn under 16 år genom merinsatser upprätthåller företagets drift under företagarens egen militärtjänst, allt i syfte att åstadkomma en rättvisare värdering av hustruns insatser och en bättre överensstämmelse med behandlingen av andra grupper.

I sitt fortsatta utredningsarbete med detaljföreskrifterna beträffande värnpliktsförmånerna kommer UFV att ta upp frågan om beräkningen av företagets inkomster och utgifter (bl. a. för löner till anställd personal) samt om värderingen av anhörigs arbetsinsats.

Sammanfattningsvis vill UFV framhålla, att UFV funnit att det nuvarande näringsbidraget är en ändamålsenlig stödform under värnpliktstjänstgöring i fredstid och att de grundläggande principerna för detta bidrag är riktiga. En översyn av tillämpningsföreskrifterna för näringsbidraget synes där-

emot vara påkallad. Slutligen vill UFV i detta sammanhang upplysningsvis erinra om att näringsbidrag — dock endast i undantagsfall — möjligen kan bli kompletterat med lån från den i avsnitt 8.4.1 föreslagna utökande låne- och bidragsverksamheten. Vidare bör här påpekas, att näringsidkare i viss utsträckning erhåller anstånd med fullgörande av värnpliktstjänstgöring i de fall då ett akut behov uppstått av deras personliga medverkan i företaget. Å andra sidan bör i detta sammanhang också framhållas, att ett väl avvägt stöd i form av näringsbidrag kan resultera i färre ansökningar om anstånd.

8.3.4 Inkomstprövning, beskattning m. m.

Som framgår av tidigare avsnitt (2.1.4.2) av detta betänkande utgjorde under åren 1940—1961 samtliga former av familjebidrag, utom begravningsbidrag, skattepliktig intäkt men vid källskattereformens genomförande den 1 januari 1947 undantogs familjebidragen från preliminärbeskattning. Vid familjebidragens tillkomst 1940 hade den generella skatteplikten motiverats med att summan av familjebidrag, krigslön och den värnpliktiges naturaförmåner var jämförbar med lön som utgick enligt kollektivavtal inom industrin. Vidare hade anförts att familjebidraget (familjepennningens grundbelopp) utgick utan behovsprövning och att man borde undvika skattebortfall för kommunerna. När skatteplikten togs bort för alla former av familjebidrag, utom näringsbidrag, för tid fr.o.m. den 1 januari 1962 (SFS 1962: 218), motiverades detta bl. a. med att de anförda förhållandena inte längre var för handen (prop. 1962: 131). Som en olägenhet för de värnpliktiga av den då gällande ordningen framhölls vidare, att de värnpliktiga i efterhand belastades med kvarskatt eftersom några källskatteavdrag inte förekom med hänsyn till att familjebidragens belopp i regel understeg eller blott obetydligt översteg uppbördsförordningens existensminimum. Skattefrihetens införande föranledde inte någon justering av familjebidragens belopp.

Enligt direktiven bör UFV uppmärksamma sådana problem som rör förmånssystemets samordning med bl. a. skattelagstiftningen. I kapitel 7 har UFV framhållit, att det av UFV där förordade systemet innebär skattefria förmåner. UFV erinrar samtidigt om att frågan om beskattning av vissa bidrag (sjukpenning, omskolningsbidrag m. m.) numera blivit aktuell och framhåller, att för det fall man framdeles allmänt går in för beskattning av olika slags bidrag kan frågan om beskattade värnpliktsförmåner ånyo behöva tas upp till prövning. Med hänsyn till den av UFV föreslagna konstruktionen av och nivån på de egentliga värnpliktsförmånerna, som bl. a. innebär att varje värnpliktig under tiden för sin tjänstgöring skall vara garanterad viss ersättning, ligger det nära till hands att även framledes ha dessa förmåner skattefria. Något annorlunda gäller beträffande familjebidragen. I fråga om dessa finns onekligen vissa skäl som talar för att åter göra dem till skattepliktig inkomst.

Som tidigare framhållits är de nuvarande familjebidragen behovsprövade och skattefria (utom det speciella näringsbidraget). Det finns ett klart samband mellan behovsprövning och beskattning. Om behovsprövade förmåner föreligger är det rent allmänt sett mindre angeläget att ur rättvisesynpunkt m. m. ha dessa beskattade. Omvänt gäller att om behovsprövningen avskaffas ligger det nära till hands att göra förmånerna skattepliktiga för att därmed söka uppnå en utjämning av förmånerna av icke behovsprövade bidrag olika inkomsttagare emellan. UFV har övervägt frågorna beskattning/behovsprövning och därvid sökt utröna vilken effekten blir — i förhållande till bidragsgivningen enligt bestämmelserna våren 1972 — om man avskaffar behovsprövningen och inför beskattade familjebidrag där bidragsmottagaren¹ blir skattskyldig. Detta kan utläsas av tabell 8: 4. Ett sammandrag av uppgifterna i tabell 8: 4 har intagits i tabell 8: 5.

Exemplen i dessa och övriga tabeller i detta avsnitt avser hustru till värnpliktig under RU. I motsvarande beräkningar beträffande

hustru till värnpliktig under GU blir beloppen något annorlunda med hänsyn till det för bostadskostnad inräknade beloppet (225 kr/mån. våren 1972) i den värnpliktiges dagspenning. Tabellerna är dock närmast uppgjorda för att belysa principerna i behovsprövningen.

Fr.o.m. den 1 juli 1972 höjdes familjepeningbeloppen med 3 respektive 1 kr för dag eller till 450 respektive 240 kr för månad. Detta rubbar dock i princip inte relationerna mellan de olika inkomstgrupperna m. m.

Som synes av nyssnämnda tabeller blir följden av de här diskuterade förändringarna, att i de fall hustrun har ingen eller relativt måttlig inkomst kommer väsentligt lägre familjebidrag netto efter skatt att utgå än enligt våren 1972 gällande bestämmelser, medan förhållandet är det motsatta vid högre hustruinkomst. Det hade varit önskvärt med ett omvänt resultat. Om man — för beskattningen av det totala familjebidraget — söker kompensera familjerna, där hustrun har ingen eller ringa inkomst, genom en uppräknings av familjepeningen finner man att familjepeningen för hustrun och barnen måste uppräknas med mer än 80 procent. Om en sådan uppräknings skall gälla generellt, för detta med sig att stora bruttokostnadsökningar uppstår liksom att även hustrur med goda egna arbetsinkomster kommer i åtnjutande av familjepeningshöjningen. I tabell 8: 6 visas effekten av beskattning av familjebidraget utan inkomstprövning vid en uppräknings av familjepeningen med drygt 80 procent. Om man låter bostadsbidraget vara skattefritt — det blir ju inget över till beskattning av detta bidrag — krävs inte så kraftig uppräknings av familjepeningen som den nyss angivna. Verkan av beskattning av bostadsbidraget är något svåröverblickbar alldenstund bostadskostnaderna varierar i hög grad. Om man finner att allt familjebidrag skall beskattas skulle ur teknisk synpunkt en lösning vara att finna i en sammanslagning av familje-

¹ I detta avsnitt används begreppet bidragsmottagare för hustru, barn eller annan för vilken familjebidrag beräknas.

Tabell 8: 4 Effekten av beskattning av familjebidrag utan inkomstprövning

Hustru och 2 barn samt bostadskostnad 620 kr/mån. Familjepenning (360 + 420 =) 780 kr/mån. och bostadsbidrag 620 kr/mån. eller tillhoppa 1 400 kr/mån. Preliminärskattetabell 24 för 1972 är använd och avdrag har gjorts enligt kolumn 1 respektive 3. Beloppen avser kr/mån. Hustrun är bidragsmottagare.

Med våren 1972 gällande bestämmelser får

hustru, som har en arbetsinkomst om 3 733 kr/mån, inget familjebidrag alls om hon har 2 barn och en bostadskostnad om 620 kr/mån. Vid inkomster mellan 501—3 733 kr blir familjebidraget reducerat.

Kolumn 6 och 10 visar skillnaden mellan bidragsresultatet enligt övervägda och våren 1972 gällande bestämmelser.

Hustruns brutto- arb.ink.	Skatt på arb.ink.	Nettoink. på arb.ink.	Fam.bidr.	Skatt på fam.bidr.	Nettoink. på fam.bidr.	Total brutto- ink.	Total skatt	Total netto- ink.	Fam.bidr. enl. best. våren 1972
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	0	0	1 400	435 ¹	965	1 400	435	965	1 400
500	4	496	1 400	578	822	1 900	582	1 318	1 400
750	112	638	1 400	588	812	2 150	700	1 450	1 275
1 000	210	790	1 400	605	725	2 400	815	1 585	1 150
1 500	410	1 090	1 400	684	716	2 900	1 094	1 806	900
2 000	625	1 375	1 400	784	616	3 400	1 409	1 991	650
2 500	867	1 633	1 400	854	546	3 900	1 721	2 179	463
3 000	1 160	1 840	1 400	873	527	4 400	2 033	2 367	275
4 000	1 786	2 214	1 400	870	530	5 400	2 656	2 744	0
5 000	2 408	2 592	1 400	892	508	6 400	3 300	3 100	0

¹ Vid längre inkallelser.

penningen och bostadsbidraget. Härefter skulle dras källskatt på totalsumman och endast ett bidrag — familjebidrag — skulle därefter utbetalas. Till grund för detta skulle då ligga antalet familjemedlemmar och den faktiska eller acceptabla bostadskostnaden. Man skulle härvid kunna tänka sig att bostadsbidraget eventuellt beräknades till ett belopp överstigande den faktiska bostadskostnaden, exempelvis med viss procent

av sagda kostnad.

Ett sätt att motverka effekten enligt tabell 8: 6 vore att ersätta nuvarande behovsprövning med ett familjebidrag indelat i klasser (jfr. sjukpenningklasserna). Här skulle dock högsta beloppet utgå till hustru (motsv.) med den lägsta inkomsten.

Ovan har räknats med beskattning av familjebidraget hos hustrun. En sådan ordning kan dock diskuteras. Före 1962 blev

Tabell 8: 5 Sammandrag av uppgifterna i tabell 8: 4. Beloppen avser kr/mån.

Hustruns arbetsinkomst	Erhåller i familjebidrag netto		Innebär försäkring resp. förbättring i förhållande till kolumn 2
	Enl. våren 1972 gällande be- stämmelser	Vid beskattning och avskaffad behovsprövning	
1	2	3	4
0	1 400	965	— 435
500	1 400	822	— 578
750	1 275	812	— 463
1 000	1 150	725	— 425
1 500	900	716	— 184
2 000	650	616	— 34
2 500	463	546	+ 83
3 000	275	527	+ 252
4 000	0	530	+ 530
5 000	0	508	+ 508

Tabell 8: 6 Effekten av beskattning av familjebidrag utan inkomstprövning.

Familjepenningen uppräknad med drygt 80 procent. I övrigt samma förutsättningar som i tabell 8: 4. Beloppen avser kr/mån.

Hustruns arbetsinkomst	Fam.bidrag efter uppräkning av fam.pening med drygt 80 %	Sammanlagd inkomst	Skatt på inkomsten	Total nettoinkomst	
				Vid beskattade icke behovsprövade fam.bidrag	Vid oförändrade fam.bidrag (våren 1972)
0	2 051	2 051	651	1 400	1 400
500	2 051	2 551	918	1 633	1 896
750	2 051	2 801	1 094	1 707	1 913
1 000	2 051	3 051	1 221	1 830	1 940
1 500	2 051	3 551	1 535	2 016	1 990
2 000	2 051	4 051	1 847	2 204	2 025
2 500	2 051	4 551	2 160	2 391	2 096
3 000	2 051	5 051	2 470	2 581	2 115
4 000	2 051	6 051	3 096	2 955	2 214
5 000	2 051	7 051	3 776	3 275	2 592

den värnpliktige beskattad oavsett vem som faktiskt tillgodogjorde sig bidraget. Med den numera genomförda särbeskattningen av äkta makar är dock förutsättningarna annorlunda. Vissa problem torde uppkomma vid en beskattning hos bidragsmottagaren. Som ett exempel härpå kan nämnas frågan om familjepening för barn i upplöst äktenskap där barnets moder har vårdnaden om barnet. Det verkar inte vara logiskt, att modern eller barnet skall beskattas för familjepeningen (underhållsbidraget) eftersom den värnpliktige inte äger rätt att i sin självdeklaration göra avdrag för underhållsbidrag åt barn. För en beskattning av familjebidraget hos den värnpliktige talar den omständigheten att bortfallet av hans civila inkomster föranlett familjebidraget.

Ett återinförande av beskattning av familjebidragen skulle föra med sig visst ökat arbete i administrativt hänseende. Detta synes särskilt gälla i frågan om värnpliktiga under RU (lämnande av kontrolluppgifter m. m.).

Sjukpenningutredningen har den 7 september 1972 avlämnat sitt betänkande Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. (SOU 1972: 60). Utredningen har kommit fram till att tekniska förutsättningar finns att skattebelägga sjukpenning vid sjukdom och yrkesskada, kontant stöd

vid arbetslöshet och utbildningsbidrag vid arbetsmarknadsutbildning.

Under hänvisning till vad här ovan anförts synes enligt UFV uppfattning statsmakternas beslut i fråga om beskattning av sjukpenningen, det kontanta stödet vid arbetslöshet etc. böra avvaktas, innan frågan om beskattning av familjebidragen tas upp till prövning. UFV har därför funnit sig böra föreslå, att familjebidragen tills vidare skall vara skattefria inkomst (utom näringsbidragen). Om skattefriheten bibehålls måste behovsprövningen av familjebidragen finnas kvar.

Enligt nu gällande bestämmelser är familjebidrag i alla former i princip behovsprövat. Behovsprövningen är av två slag: normerad behovsprövning och fri behovsprövning. I avsnitt 2.2.1.2 har en utförlig redogörelse för innebörden av och reglerna för sagda behovsprövningar lämnats. UFV får här hänvisa till detta avsnitt.

Man kan anlägga många olika synpunkter på hur bestämmelserna rörande inkomstprövningen skall utformas. Självfallet bör dessa vara så enkla att tillämpa som möjligt men ändå ge ett någorlunda rättvist resultat de olika värnpliktiga emellan. Någon millimeterrättvisa bör man dock enligt UFV mening inte sträva efter. UFV har inte före-

slagit någon ändring av nu gällande familjemedlemsbegrepp (avsnitt 8.3.2). Om detta bibehålls oförändrat synes man inte kunna ta bort skillnaden mellan den normerade och den fria behovsprövningen. Däremot kan vissa förenklingar göras i förstnämnda behovsprövning. Denna skulle sedan justeringarna vidtagits innefatta följande.

Man utgår liksom för närvarande från familjebidragsbehovet, dvs. det maximala familjebidraget (familjepenning och bostadsbidrag). Den värnpliktiges under militärtjänstgöringen bibehållna inkomst av civil anställning bör liksom nu verka reducerande endast i den mån inkomsten överstiger en fjärdedel av den normala månadsinkomsten. Av hustruns (motsv.) arbetsinkomst bör viss del utgöra s. k. avdragsfritt belopp och överskjutande del delvis avdragas familjebidraget. Bestämmelsen om minderåriga barns arbetsinkomst bör enligt UFV uppfattning utgå då föreskriften saknar praktisk betydelse och även verkar onödigt tyngande i familjebidragssystemet. Alla andra inkomster än ovan nämnda (den värnpliktiges respektive hustruns arbetsinkomster) som kan föreligga bör hänföras till »annan inkomst». Beträffande inkomst av företag — vilket ägs eller drivs av den värnpliktige och/eller hans hustru — bör särskilda behovsprövningsregler, i princip liknande de nuvarande, utfärdas. UFV har berört detta i avsnitt 8.3.3.4, till vilket här får hänvisas.

Med de ovan redovisade behovsprövningsreglerna blir det bara tre slags inkomster att ta hänsyn till nämligen:

- 1) Den värnpliktiges bibehållna inkomst av civil anställning
- 2) Hustruns (motsv.) arbetsinkomst
- 3) Annan inkomst.

Beträffande inkomst under 1) är några ändringar i gällande bestämmelser inte påkallade. Nuvarande fjärdedelsregler, som korresponderar mot svenska arbetsgivareföreningens rekommendation beträffande lön under militärtjänstgöring, har vunnit hävd. Över huvud taget är det svårt att komma fram till någon bättre lösning beträffande hänsynstagande till den värnpliktiges bibehållna civila inkomst. Att låta all sådan

inkomst inverka reducerande på familjebidraget skulle vara mindre välbetänkt och bara föra med sig att någon bibehållen lön förmodligen ej utbetalades under tiden för militärtjänstgöringen.

Beträffande inkomst under 2), hustruns (motsv.) arbetsinkomst, anser UFV att justering av nuvarande bestämmelser bör göras. Själva grundtanken i dessa — å ena sidan att viss hänsyn i syfte att reducera familjebidraget bör tagas till hustruns inkomst, å andra sidan att hustrun skall stimuleras till förvärvsarbete under makens militärtjänstgöring — bör man dock hålla fast vid. Enligt UFV mening bör reglerna för behovsprövningen utformas på sådant sätt, att det blir till klar fördel för hustrun och familjen att ha annan inkomst att tillgå än enbart familjebidrag. I fråga om hustruinkomsten är det mot bakgrund av vad här sagts ganska svårt att med enkla normer göra en riktig avvägning av i vilken grad hänsyn skall tagas till inkomsten. Det är närmast följande faktorer som är av stor betydelse härvidlag, nämligen beskattningen av arbetsinkomsten, de mycket varierande utgifterna för inkomstens förvärvande och skattefriheten beträffande familjebidraget. Vidare bör den allmänna löneutvecklingen beaktas. Det är med hänsyn till dessa faktorer verkan svårt att göra en rättvis och riktig jämförelse mellan det »verkliga» värdet av arbetsinkomsten och familjebidraget.

Beträffande frågan om skillnad vid behovsprövningen skall göras mellan arbetsinkomst och annan inkomst vill UFV anföra följande. Man kan naturligtvis hävda att behovsprövningsreglerna skall vara lika oavsett inkomstslaget och till stöd härför åberopa kravet på enklast möjliga administration. Övervägande skäl torde dock tala för att skillnad görs mellan hustruns (motsv.) arbetsinkomst och annan inkomst som hon och familjen kan ha. Sistnämnda inkomst kan vara av vitt skilda slag såsom pension, livränta, underhållsbidrag, ersättning vid arbetslöshet, räntor, avkastning av aktier och andra värdehandlingar m. m. I stort sett har dessa inkomster ett gemensamt: de är arbetsfria och i vissa fall även skattefria.

UFV anser att det inte kan vara riktigt att den renodlade arbetsinkomsten skall verka reducerande på familjebidraget i lika hög grad som dessa sistnämnda inkomster. För att belysa föreliggande problematik kan ett exempel av många liknande anföras.

Den värnpliktige är sammanboende utan att vara gift med en kvinna och ett gemensamt barn. Kvinnan är änka och har änkepension med exempelvis 1 500 kr/mån., med vilken hon klarar sin försörjning. Anledningen till att vederbörande inte gifter sig är ofta den att kvinnan då förlorar sin pension. UFV anser att det knappast vore riktigt om denna kvinna skulle erhålla familjebidrag med samma belopp — vid i övrigt lika förhållanden — som den hustru vilken av eget arbete tjänar 1 500 kr/mån. och här för kanske har utgifter för inkomstens förvärvande, vilka kan vara ganska stora i vart fall om utgifter för barntillsyn ingår.

Behovsprövningsreglerna för hustrus arbetsinkomst bör därför utformas på sådant sätt, att denna inkomst kommer att inverka mindre reducerande på familjebidraget än »annan» inkomst. De principer, som ligger till grund för de nuvarande bestämmelserna, kan följas, dvs. en bestämd summa (fribelopp) av arbetsinkomsten skall inte alls påverka familjebidraget medan viss procent av överskjutande del skall reducera detta. Det nuvarande fribeloppet uppgår till en fjärdedel av månadsinkomsten, dock minst 500 kr och överskjutande del skall med halva sitt belopp minska familjebidragsbehovet. I tabell 8: 7 har UFV gjort en sammanställning över hustruinkomstens inverkan på familjebidrag i olika inkomstlägen med nuvarande behovsprövningsregler och våren 1972 gällande familjepeningbelopp. Tabellen bör jämföras med tabellerna 8: 8 och 8: 9.

Med utgångspunkt i vad nu sagts kan man förbättra reglerna för hustruinkomst på flera olika sätt. Nära till hands ligger att höja ovannämnda minimibelopp, 500 kr, till exempelvis 800 kr (eller högre). En sådan höjning skulle de lägre inkomsttagarna ha fördel av. Någon mera påtaglig arbetsstimulerande effekt skulle beloppshöjningen dock inte få för bidragstagaren. Detta framgår

av tabell 8: 8. Man lägger sålunda märke till att om hustrun i det valda exemplet har en arbetsinkomst av 1 000 kr för månad och höjer inkomsten till 2 000 kr medför detta att hon blott får en ökning av sin totala nettoinkomst (arbetsinkomst och familjebidrag) med 75 kr för månad. Höjer hon arbetsinkomsten från 1 000 kr till 2 500 eller till 3 000 kr för månad blir motsvarande ökning 73 kr respektive 111 kr månad. Om hon höjer arbetsinkomsten från 2 000 till 2 500 kr för månad förlorar hon 2 kr för månad i total nettoinkomst. Det bör uppmärksammas att i förevarande exempel räknats med preliminärbeskattning.

I syfte att få fram en avdragsregel som dels är enkel och dels ger ett skäligt bidragsresultat för såväl lägre som något högre inkomsttagare har UFV därför undersökt vissa andra alternativ. UFV har funnit att avdragsreglerna för hustruinkomst lämpligen kan vara följande. Halva bruttoinkomsten, dock minst 500 kr, samt hälften av resterande del skall alltid utgöra fribelopp. Detta kan även uttryckas så att i fråga om inkomster om minst 1 000 kr för månad skall alltid tre fjärdedelar av bruttoinkomsten vara fribelopp. För inkomster understigande 1 000 kr för månad blir fribeloppet med hänsyn till bestämmelsen om 500 kr såsom minimibelopp högre än tre fjärdedelar av bruttoinkomsten. Verkan av nu föreslagna regel framgår av tabell 8: 9. Av denna utläses bl. a. att det blir en förbättrad bidragsgivning i inkomstlägena mellan 1 000 kr och 4 000 kr för månad. Förbättringen är markant beträffande inkomster mellan 1 500 kr och 3 000 kr för månad. Däremot blir det ingen förbättring i fråga om inkomster upp t.o.m. 1 000 kr för månad.

Beträffande den värnpliktiges och familjemedlemmarnas inkomst under 3) ovan, annan inkomst, innebär de nuvarande bestämmelserna att 300 kr för månad av inkomsten utgör fribelopp och att resten helt skall reducera familjebidraget. Någon ändring härutinnan synes knappast erforderlig.

Som tidigare nämnts tillämpas den normerade behovsprövningen, när man skall fastställa familjepening och bostadsbidrag

för den värnpliktiges närmaste anhöriga — hustru och minderåriga barn. UFV anser att ingen annan ändring rörande den personkrets, som skall omfattas av ifrågavarande behovsprövning, är påkallad än att värnpliktigs sammanboende fästmö bör tillhöra sagda krets. UFV har också framhållit detta i avsnitt 8.3.2.

Den fria behovsprövningen, som tillämpas i de fall då den normerade inte skall användas, har i vissa sammanhang föreslagits bli avskaffad. Med det familjemedlemsbegrepp, som UFV antagit, ligger det emellertid i sakens natur att den normerade behovsprövningen måste kompletteras med bestämmelser för hur bidragsgivningen skall avvägas i de fall då fråga inte är om bidrag till hustru (fästmö) och barn. Här erinras exempelvis om att värnpliktig kan ha anhörig, som han delvis underhåller men inte sammanbor med. Den anhörige kan ha inkomster av olika slag. Det kan gälla arbetsinkomst eller arbetsfri inkomst. Den sistnämnda inkomsten kan vara beskattningsbar eller skattefri. Att i sådana och liknande fall tillämpa reglerna för den normerade behovsprövningen är knappast lämpligt. Enligt UFV mening bör det finnas anvisningar — med så fixerade normer som möjligt —

för dessa perifera fall. UFV anser sålunda att den fria eller särskilda behovsprövningen måste finnas kvar.

Ett genomförande av vad UFV ovan föreslagit beträffande dels reglerna för den normerade behovsprövningen i fråga om hustruns arbetsinkomst, dels också inordnande av fästmöns inkomst under dessa regler kommer att föranleda vissa kostnadsökningar. Det är knappast möjligt att beräkna dessa. Emellertid torde kostnadsökningarna enligt UFV mening inte komma att uppgå till några mera avsevärda belopp.

8.3.5 Administration m. m. av familjebidragen

Allt sedan familjebidragssystemets tillkomst år 1940 har familjebidragsverksamheten på det lokala planet haft om hand av kommunerna (genom familjebidragsnämnderna). Tid efter annan har emellertid uttalanden gjorts om att kommunerna borde avlastas ifrågavarande verksamhet. Eftersom det här rör sig om en rent statlig angelägenhet, har det ansetts att kommunerna inte alls skulle behöva bidra till utgifterna för denna. Propåerna om att kommunerna borde

Tabell 8:7 Sammanställning över hustruinkostens inverkan på familjebidraget i olika inkomstlägen.

Hustru utan barn samt bostadskostnad 640 kr/mån. Familjebidragsbehov våren 1972 (360 + 640 =) 1 000 kr/mån. Preliminärskatt enligt tabell 24, kolumn 1, för 1972. Gällande behovsprövningsbestämmelser tillämpade, dvs. avdrags-

fritt belopp en fjärdedel av bruttoinkomsten; dock lägst 500 kr. Överskjutande del påverkar familjebidraget med hälften. Beloppen avser kr/mån.

Bruttoinkomst	Skatt	Nettoinkomst	Belopp som påverkar familjebidrag	Familjebidrag	Totalt belopp (nettoinkomst + fam.-bidrag)	Ökning i förhållande till föreg. inkomstklass
1 000	275	725	250	750	1 475	
1 500	475	1 025	500	500	1 525	+ 50
2 000	700	1 300	750	250	1 550	+ 25
2 500	952	1 548	937	63	1 611	+ 61
3 000	1 264	1 736	1 125	—	1 736	+125
3 500	1 578	1 922	1 312	—	1 922	
4 000	1 890	2 110	1 500	—	2 110	

Tabell 8: 8 Sammanställning över hustruinkomstens inverkan på familjebidraget i olika inkomstlägen.

Samma förutsättningar som i tabell 8: 7 förutom att avdragsfritt belopp räknats med en fjärdedel av bruttoinkomsten, dock lägst 800

kr. Överskjutande del påverkar familjebidraget med hälften. Beloppen avser kr/mån.

Bruttoinkomst	Skatt	Nettoinkomst	Belopp som påverkar familjebidrag	Familjebidrag	Totalt belopp (nettoinkomst + fam.-bidrag)	Ökning/minskning i förhåll. till föreg. inkomstklass
1 000	275	725	100	900	1 625	
1 500	475	1 025	350	650	1 675	+50
2 000	700	1 300	600	400	1 700	+25
2 500	952	1 548	850	150	1 698	- 2
3 000	1 264	1 736	1 100	—	1 736	+38
3 500	1 578	1 922	1 312	—	1 922	
4 000	1 890	2 110	1 500	—	2 110	

Tabell 8: 9 Sammanställning över hustruinkomstens inverkan på familjebidraget i olika inkomstlägen.

Samma förutsättningar som i tabell 8: 7 förutom att avdragsfritt belopp räknats med hälften av bruttoinkomsten, dock minst 500 kr.

Överskjutande del påverkar familjebidraget med hälften. Beloppen avser kr/mån.

Bruttoinkomst	Skatt	Nettoinkomst	Belopp som påverkar familjebidrag	Familjebidrag	Totalt belopp (nettoinkomst + fam.-bidrag)	Ökning i förhåll. till föreg. inkomstklass
1 000	275	725	250	750	1 475	
1 500	475	1 025	375	625	1 650	+175
2 000	700	1 300	500	500	1 800	+150
2 500	952	1 548	625	375	1 923	+123
3 000	1 264	1 736	750	250	1 986	+ 63
3 500	1 578	1 922	875	125	2 047	+ 61
4 000	1 890	2 110	1 000	—	2 110	+ 63

befrias från administrationen av och kostnaderna för familjebidragen har hitintills inte vunnit gehör.

Enligt gällande familjebidragsförfattningar har familjebidragsnämnderna i stort till uppgift att pröva och avgöra ansökningar om familjebidrag samt utbetala sådant bidrag till därtill berättigade.

Som bl. a. framhållits under avsnitt 8.3.1 har svenska kommunförbundet i skrivelse till UFV den 3 september 1971 ifrågasatt om familjebidragsverksamheten skall betraktas som en primärkommunal uppgift. Förbun-

det anser att kommunerna bör avlastas uppgiften att handlägga familjebidragen. Enligt förbundets mening talar starka skäl för att ifrågavarande uppgift överförs till den allmänna försäkringskassan.

För att pröva förslaget att föra över familjebidragsverksamheten till de allmänna försäkringskassorna har UFV i november 1971 frågat samtliga direktörer i dessa kassor om möjligheten och lämpligheten av en sådan överflyttning. I anslutning härtill ställde UFV ett antal kompletterande konkreta frågor.

Alla försäkringskassedirektörerna besvarade förfrågan. De inkomna svaren kan sammanfattas enligt följande.

Försäkringskassedirektörerna anser genomgående att kassorna kan ta över familjebidragsverksamheten. Flera framhåller att vissa slag av ärenden redan har flyttats över till försäkringskassorna (exempelvis handhavandet av den allmänna pensioneringen) och att bl. a. de allmänna barnbidragen troligen också kommer att föras över. Det har sålunda blivit allt vanligare och naturligare för allmänheten att vända sig till försäkringskassans lokalkontor, av vilka det i regel finns minst ett i varje kommun, för upplysning och hjälp i socialförsäkringsfrågor i allmänhet. Det borde därför även i familjebidragsangelägenheter kunna te sig naturligt att uppsöka försäkringskassan.

Det tiotal försäkringskassor, som berört frågan om någon outnyttjad arbetskraft finns tillgänglig i nuläget för familjebidragsverksamheten, anser att så inte är fallet. I fråga om framtida arbetskraftöverskott menar man från en stor majoritet av kassorna, att övergången till ADB under de närmaste åren kommer att frigöra en del personal som skulle kunna sättas in på ifrågavarande verksamhet. Detta förutsätter emellertid att inte kassorna tillförs ytterligare nya uppgifter i samband med överföringen av register till data. Härom vet man för närvarande ingenting.

Ett mindre antal kassor anser att personalförstärkning blir nödvändig om familjebidragsverksamheten övertas, medan de allra flesta som tar upp denna fråga ej ser något behov av personalförstärkning, i vart fall inte vid mindre och medelstora kontor. Stockholms läns allmänna försäkringskassa anför i detta sammanhang följande:

Hur exempelvis personalbehovet i kassan skulle förhålla sig till nuvarande personalbehov för familjebidragsverksamheten blir främst beroende av hur arbetet kan inordnas i kassan och samordnas med annat arbete.

Det förefaller därvid som om administrationen av familjebidrag vore jämförbar med administrationen i kassan av kommunalt bostadstillägg till pensionärer och därför lätt skulle kunna bedrivas parallellt med dessa göromål.

Mot bakgrund av uppgifter om nuvarande personalbehov i exempelvis Stockholms och Järfälla kommuner bör en överflyttning av arbetet till försäkringskassan överhuvudtaget inte kräva mera personal än förut. Genom en sammankoppling med arbetet med bostadstillägg bör en klar personalbesparing ligga inom räckhåll.

Den säsongvariation som normalt utmärker familjebidragsverksamheten med toppar under vårvintern och hösten (repetitionsutbildning) sammanfaller i vissa fall, bortsett från sommarmånaderna, med försäkringskassornas säsongvariation. De flesta kassor har dock sin toppbelastning under november—februari. Under sommarmånaderna är belastningen normalt lägst vid försäkringskassorna men samtidigt infaller semesterperioden. Ett övertagande av familjebidragsärendena skulle därför möjligen medföra att vissa omdispositioner av arbetskraftsuttaget finge göras, men detta betraktas som ett obetydligt problem. Sammanfattningsvis anser sig försäkringskassorna utan svårighet kunna klara familjebidragsverksamhetens säsongvariation.

I dagsläget förfogar endast Stockholms läns allmänna försäkringskassa över eget datasystem. Inom riks-försäkringsverket och statskontoret pågår en gemensam utredning som syftar till utveckling av nya ADB-system för de allmänna försäkringskassorna. Systemen kommer att tas successivt i drift under sjuttioalet. Om ADB-utbetalning av familjebidrag bedöms lönsam, torde ett datasystem naturligen böra utvecklas i anslutning till systemet för de allmänna försäkringskassorna.

I övrigt har kassorna normal kontorsutrustning av god standard med i de flesta fall särskilda anordningar för postgiROUTbetalningar. Någon komplettering av utrustningen anses ej erforderlig.

Kassorna har för närvarande ett personregister på samtliga invånare över 16 år, vilket torde kunna vara av stort värde i familjebidragsverksamheten. I registret finns uppgifter om den försäkrades inkomstläge, civilstånd, adress m. m. Vid en överföring av de allmänna barnbidragen till för-

säkringskassorna kommer också en komplettering av registren med uppgifter om barn under 16 år och familjesamband att ske.

Försäkringskassorna anser genomgående att de har goda möjligheter att företa utredningar om personliga och ekonomiska förhållanden. Svaret från Norrbottens läns allmänna försäkringskassa är belysande:

För att klara dagens utredningsbehov har kassorna personal som särskilt ägnar sig åt interna och externa utredningar rörande alla kategorier försäkrade. Kassorna har utomordentligt goda möjligheter att få fram erforderliga uppgifter från statliga och kommunala myndigheter ävensom arbetsgivare och försäkringsinrättningar med stöd av AFL 20:9. Detta lagrum skulle bara behöva en mindre justering för att bli användbart även vid administrationen av familjebidragsverksamheten.

Några kassor gör en viss reservation i fråga om utredningar som gäller rörelseidkare, beroende på vilka krav man ställer på sådana utredningar. Andra tror sig kunna klara även detta slags utredningar. Västernorrlands läns allmänna försäkringskassa anför i sammanhanget följande:

Upplysningsvis får meddelas att utredning avseende ekonomiska förhållanden för egna företagare är redan nu en arbetsuppgift som förekommer i samband med sjukpenningklassplacering. Om kraven på ekonomiska utredningar är stora kan man till kassans centralkontor knyta ekonomisk expertis som klarar det relativt fåtal utredningar som erfordras för bedömning av ärenden avseende egna företagare.

Samtliga försäkringskassadirektörer som berör frågan om instansordningen över de allmänna försäkringskassorna anser att riksförsäkringsverket bör vara tillsynsmyndighet för familjebidragsverksamheten och därjämte första besvärinstans samt försäkringsdomstolen slutlig besvärinstans.

På frågan om man kan tänka sig den nuvarande tillsynsmyndigheten — försvarets civilförvaltning — som tillsynsmyndighet i stället för riksförsäkringsverket svarar man, att det knappast vore en rationell anordning att ha en särskild tillsynsmyndighet för en liten detalj av försäkringskassornas verksamhet och att detta skulle onödigt komplicera bl. a. kassornas statistiklämnande.

I fråga om administrationskostnaderna

för familjebidragsverksamheten anser försäkringskassorna, att compensation härför bör kunna utgå på samma sätt som idag sker då det gäller handhavandet av den allmänna tilläggs pensioneringen. Kostnaderna för familjebidragen som sådana bör helt täckas med statsbidrag.

Några speciella frågor tas upp av vissa försäkringskassadirektörer. Jämtlands läns allmänna försäkringskassa menar således, att om familjebidragsverksamheten förs över på försäkringskassorna bör ansökningsförfarandet göras på så sätt, att värnpliktsverket datamässigt framställer ansökningsblankett som i mycket god tid tillställs varje inkallad värnpliktig. Av medföljande bestämmelser om rätt till bidrag bör var och en kunna se om han är bidragsberättigad och var i så fall ansökan skall inlämnas. — Gotlands läns allmänna försäkringskassa anför slutligen, att även om ifrågavarande förmåner i första hand är avsedda att utgå under fredstjänstgöring, får man inte blunda för att dylika förmåner kan bli aktuella även under eventuella krigsförhållanden. Eftersom helt naturligt försäkringskassorna måste sköta sina sjukförsäkrings- och pensionsuppgifter även under ett eventuellt krig, torde också ur den synpunkten försäkringskassorna vara ett realistiskt alternativ.

Under sitt arbete har UFV haft kontakt med RAFA-utredningen. Härvid har enbart positiva uttalanden gjorts från RAFA-utredningens sida angående möjligheten och lämpligheten av en överföring av familjebidragsverksamheten till de allmänna försäkringskassorna. Med hänsyn till de omfattande beslutade eller planerade arbetsuppgifter som kommer att tillföras försäkringskassorna under de närmaste åren bör, enligt vad RAFA-utredningen och UFV kunnat finna, familjebidragsverksamheten — för att möjliggöra en friktionsfri omläggning — lämpligen flyttas över till försäkringskassorna senast den 1 juli 1975.

Överföringen bör ske i samordning med försäkringskassornas planerade övertagande av ansvaret för bostadstilläggen till barnfamiljer. Utbildning av den personal som skall ha hand om ifrågavarande verksamhe-

ter synes böra äga rum under första halvåret 1975. Såvitt UFV kunnat finna skulle en överflyttning av familjebidragsverksamheten till försäkringskassorna kunna innebära en rationell åtgärd bl. a. innebärande en förbättrad service åt allmänheten och billigare administration.

Den förbättrade servicen skulle bl. a. ligga däri, att allmänheten normalt har tätare och mera nära kontakt med försäkringskassornas lokalkontor än med familjebidragsnämndernas expeditioner. Försäkringskassorna torde också ha större möjligheter till erforderliga kontroller av inkomster m. m. Över huvud taget synes försäkringskassornas olika register, rutiner för bl. a. utbetalning, maskinella utrustning (ADB) m. m. kunna komma till god användning i familjebidragsverksamheten och viss samordning ske med kassornas övriga verksamhet. Visst samarbete med värnpliktsverket bör även kunna underlätta verksamheten. Arbetsuppgifterna, som inte i nämnvärd grad synes komma att avvika från familjebidragsnämndernas nuvarande, torde med fördel kunna övertagas av försäkringskassorna. UFV föreslår således att den lokala administrationen av familjebidragen överflyttas senast den 1 juli 1975 från kommunerna till försäkringskassorna. Härvid bör kostnaderna för utgivna familjebidrag till 100 procent slutligt bestridas av staten. Beslut i familjebidragsärenden synes normalt kunna fattas på tjänstemannanivå. I en del ärenden, t. ex. rörande näringsbidrag och bostadsbidrag, synes i vissa fall försäkringsnämnderna lämpligen böra engageras.

Revision av familjebidragsverksamheten åvilar nu länsstyrelserna. Vid en överflyttning av sagda verksamhet till de allmänna försäkringskassorna synes revisionen kunna smälta in i den granskning som görs av kassornas vanliga verksamhet.

Enligt nuvarande familjebidragsförordning skall viss myndighet vara förordnad för tillsyn av författningarnas tillämpning (tillsynsmyndighet). Sedan 1961 fungerar försvarets civilförvaltning som sådan myndighet. Som framgår av de ovan redovisade svaren från försäkringskassedirektörerna

anser dessa, att riksförsäkringsverket bör vara tillsynsmyndighet, eftersom det knappast vore en rationell anordning för försäkringskassorna att ha en särskild tillsynsmyndighet för en liten detalj av kassornas verksamhet. Detta skulle komplicera deras arbete. UFV, som delar försäkringskassedirektörernas uppfattning, föreslår att riksförsäkringsverket skall vara tillsynsmyndighet. Enligt UFV uppfattning torde det inte innebära några olägenheter att funktionerna som tillsynsmyndighet ligger hos en central myndighet utanför försvarshuvudtiteln. Som framgår av kapitel 2 har detta förekommit tidigare då statens arbetsmarknadskommision var tillsynsmyndighet.

UFV föreslår vidare riksförsäkringsverket som första besvärinstans och försäkringsdomstolen som slutlig besvärinstans i familjebidragsmål. Denna instansordning finner UFV naturlig om försäkringskassorna övertar familjebidragsverksamheten. Om så sker skulle länsstyrelsernas och kammarrätternas befattning med familjebidragsärendena komma att upphöra.

UFV har bedömt det vara av betydelse att studera kommunernas nuvarande kostnader för administrationen av familjebidragen. UFV har därför — som tidigare framhållits i detta betänkande — efter samråd med svenska kommunförbundet hos samtliga familjebidragsnämnder anhållit om uppgifter rörande sagda kostnader. Alla de 464 kommunerna i riket har inkommit med de sålunda begärda uppgifterna. I många fall har det endast varit möjligt att göra mycket grova uppskattningar av kostnaderna. Totalt uppgår kostnaderna, som avser år 1971, till ca 7 mkr och fördelar sig enligt följande tablå.

	Mkr
a) löner och arvoden	4,6
b) övriga personalkostnader (sociala kostnader)	1,0
c) lokalkostnader (hyra, el, värme etc.)	0,8
d) övriga omkostnader (expenser, tel, porton etc.)	0,6
Summa administrationskostnader	7,0
Om familjebidragsverksamheten överflyttas	

tas till försäkringskassorna innebär detta att man samtidigt från kommunerna lyfter av ca 7 mkr i faktiska administrationskostnader. Med hänsyn till vad som framkommit vid UFV ovannämnda kontakter med RAFA-utredningen samt vissa av direktörerna för försäkringskassorna anser sig UFV kunna räkna med den övervägande delen av nämnda belopp som en rationaliseringsvinst. Försäkringskassornas kostnader för administrationen av familjebidragsverksamheten torde kunna bestridas inom ramen för kassornas övriga verksamhet med hänsyn till den samordning som kommer att ske. — Däremot kommer fjärde huvudtitelns utgifter att öka med ca 5 mkr på grund av att de totala utgifterna för utgivna familjebidrag föreslås utgå helt av statsmedel.

8.4 *Vissa särskilda frågor*

8.4.1 Lån m. m.

Även om dagspenningen höjs och övriga värnpliktsförmåner förbättras i enlighet med UFV förslag i det föregående kan militärtjänstgöringen för en del värnpliktiga medföra ekonomiska svårigheter. Detta gäller bl.a. värnpliktiga som ådragit sig skulder t. ex. i samband med familjebildning eller nystartad rörelse. Oförutsedda behov i samband med t. ex. anhörigs sjukdom kan också uppkomma. Man bör i sammanhanget även erinra om den av UFV föreslagna konstruktionen av dagspenningen under GU, som endast delvis ger täckning av en hög bostadskostnad.

Enligt MPI rapport hade drygt tre fjärdedelar av de i undersökningen deltagande rekryterna före inryckningen inga utgifter av typ räntor, amorteringar och avbetalningar. Skyldigheter av angiven art förekom hos värnpliktiga med eget hushåll och främst dem som var sammanboende med barn. Värnpliktiga som före inryckningen bodde i insats- eller hyreslägenhet hade i större utsträckning ränte- och amorteringsskulder än värnpliktiga, som bodde i möblerad lägenhet/rum. För drygt hälften av de skuldsatta

satta översteg ifrågavarande utgifter inte 200 kr per månad. Andelen värnpliktiga utan betalningsskyldigheter av nu angiven art ökade till över 80 procent under militärtjänstgöringen.

Det kan i sammanhanget vara av intresse att även studera de värnpliktigas utnyttjande av besparingar och lån under militärtjänstgöringen även om detta får förutsättas minska vid en förbättring av de löpande värnpliktsförmånerna. De GU-värnpliktiga, som deltog i MPI-enkäten, utnyttjade under GU i genomsnitt mellan 1 000 och 2 000 kr av egna besparingar. Endast 12 procent uppgav att de inte utnyttjat sina besparingar. Denna andel innefattar även dem, som inte hade några besparingar. Ca 42 procent av de värnpliktiga hade lånat pengar under GU — de flesta mindre än 1 000 kr.

En värnpliktig under KFÖ företer i fråga om skulder m. m. en annan bild än rekryten. Enligt MPI undersökning hade nära 70 procent av de värnpliktiga under KFÖ, som deltog i undersökningen, ränte- och amorteringsskulder vid inryckningen. Mediankostnaden var mellan 1—300 kr per månad. Flertalet av de skuldsatta hade sådana kostnader om 600 kr eller mindre per månad. Liksom i fråga om GU-värnpliktiga synes det finnas ett samband mellan ifrågavarande kostnader och förekomsten av eget hushåll och familj samt typen av bostad.

Av de värnpliktiga under KFÖ uppgav drygt 32 procent att de inte utnyttjat egna besparingar under militärtjänstgöringen. Genomsnittligt hade man utnyttjat mellan 200—400 kr under övningen. Drygt 11 procent hade lånat pengar under övningen — de flesta 400 kr eller mindre sammanlagt.

Även om förekomsten av ränte- och amorteringsskulder är vanligare bland värnpliktiga under KFÖ än bland rekryterna och betalningsskyldigheten beloppsmässigt större torde enligt UFV bedömande de ekonomiska svårigheterna till följd av skuldsättning i många fall vara störst hos rekryterna med hänsyn till längden av militärtjänstgöringen. Å andra sidan bör man av ungdomarna kunna kräva försiktighet i fråga om skuldsättning inför en förestående lång mi-

litärtjänstgöring.

UFV anser att vissa möjligheter till hjälp åt värnpliktiga i besvärliga ekonomiska situationer bör finnas. Denna hjälp kan ges i olika former.

En fråga, som väckts inom UFV men som på ett tidigt stadium avvisats såsom orealistisk, gäller införandet av någon form av allmän moratorielagstiftning beträffande fredstida militärtjänstgöring. Redan med nuvarande bestämmelser finns möjligheter till anstånd med betalning av vissa skulder — skatteskulder och statliga bosättningslån — under militärtjänstgöringen. Beträffande andra typer av skulder är emellertid anstånd med betalning beroende av kreditgivarnas välvilja och en värnpliktig kan därmed komma i den situationen att någon form av hjälp från de militära myndigheterna framstår som rimlig.

Hjälpen kan tänkas i form av lån eller bidrag eller bådadera. Båda hjälpformerna finns i nuvarande förmånssystem men har hittills endast haft en begränsad omfattning. T. o. m. budgetåret 1971/72 har särskilda medel anvisats till försvarets personalvård för lån och bidrag till värnpliktiga i brådskande fall. Det anvisade beloppet utgjorde det senaste budgetåret 15 000 kr. Medlen har fördelats och anvisats förbanden av chefen för försvarsstaben, som utfärdar närmare redovisningsföreskrifter för verksamheten. Trots det i sammanhanget ringa beloppet — något eller några hundratal kronor per förband — lär enligt uppgift många värnpliktiga ha blivit hjälpta med smärre utgifter. Utnyttjandet synes dock ha varierat starkt mellan olika förband — kanske beroende på bristande information om möjligheten.

I och med det nya ekonomisystemets införande den 1 juli 1972 anvisas inte längre speciella medel för låne- och bidragsverksamheten. I handlingsreglerna under respektive försvarsgrens anslag till lednings- och förbandsverksamhet anges i stället att i de budgeterade kostnaderna för primäruppdragen ingår kostnader för kortfristiga och räntefria lån till värnpliktiga eller deras anhöriga för sådana behov som inte lämpligen

kan tillgodoses på annat sätt. Lån får omvandlas till bidrag enligt bestämmelser som meddelas av chefen för försvarsstabens personalvårdsbyrå.

UFV föreslår att man bibehåller ifrågasvarande låne- och bidragsverksamhet men att denna vidgas. Förbandschef bör lämpligen kunna bevilja lån till en och samme värnpliktig om sammanlagt högst 1 000 kr. I undantagsfall bör central myndighet (försvarets civilförvaltning) kunna bevilja högre belopp. Lånen bör vara räntefria under tjänstgöringstiden. Återbetalning bör ske senast inom 12 månader efter tjänstgöringens avslutande. Maximibeloppet för bidrag bör sättas till omkring 200 kr. Lån bör vara den primära hjälpformen. För bidrag bör krävas särskilda skäl. I samtliga fall bör behovsprövning ske. Härvid bör hänsyn även tas till sådana faktorer såsom nödvändigheten av att den värnpliktige iklätt sig betalningsförpliktelser. Sålunda kan det inte vara befogat att de militära myndigheterna lämnar hjälp för t. ex. avbetalning av bil, som den värnpliktige inköpt kort före inryckningen till militärtjänstgöringen. Det är svårt att på förhand beräkna omslutningen av den framtida utökade låne- och bidragsverksamheten. Sammanlagt torde denna dock kunna beräknas till åtminstone 0,5 mkr om verksamheten skall få avsedd bredd. Eftersom det förutsätts att huvuddelen av de totalt omsatta medlen även framdeles skall vara återbetalningspliktiga behöver enligt UFV uppfattning en utökad låne- och bidragsverksamhet inte medföra att förbanden i motsvarande mån måste öka budgeteringen av särskilda medel härför.

Enligt UFV uppfattning kan många värnpliktiga bli hjälpta på ett enkelt och smidigt sätt om den nuvarande låne- och bidragsverksamheten utvidgas på ungefär ovan angivet sätt. En utökning av verksamheten kommer dock att innebära en ökad belastning för förbanden — bl. a. för kassacheferna, som bör handha redovisningen. Även för personalvårdskonsulenternas del kan en ökad arbetsbelastning i samband med prövning av låne- och bidragsansökningar förutses. En verksamhet enligt ovan beskrivna

principer torde likväl vara att föredra ur administrativ synpunkt framför ett system med ett särskilt kreditinstitut eller liknande. Det vore i och för sig tänkbart att bygga upp en låneverksamhet med anlåtande av den i huvudsak avvecklade värnpliktslånefonden. UFV är emellertid övertygad om att administrationen skulle bli både dyrbarare och mera omständlig om låneverksamheten skulle skötas centralt vare sig av ett särskilt tillskapat organ eller en redan befintlig myndighet. Låne- och bidragsbehoven är ofta av brådskande natur och torde mestadels avse små belopp, varför en snabb handläggning och utbetalning är nödvändig. Detta talar för att uppgifterna anförtros de lokala myndigheterna. Av bl. a. samma skäl räcker det enligt UFV uppfattning inte heller att enbart hänvisa de värnpliktiga till de sedvanliga kreditinrättningarna (banker etc).

Motsvarande låne- och bidragsmöjligheter bör finnas för de vapenfria tjänstepliktiga.

8.4.2 Skadeersättningar

8.4.2.1 Ersättningar till värnpliktiga m. fl.

Den värnpliktiges ekonomiska skydd vid skada m. m., som inträffar under militärtjänst, regleras i följande författningar (motsv.): värnpliktsavlöningskungörelsen (1970: 676, ändr. 1972: 368), militärsättningsförordningen (1950: 261 med senare ändr.), kungörelsen om statligt förarskydd (1969: 113), kungörelsen om särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl. (1969: 761), kungörelsen angående grupplivförsäkring åt värnpliktiga m. fl. (1963: 243 med senare ändr.), allmänna skadestandsregler samt reglerna angående bidrag från stiftelsen Kungafonden Med folket för fosterlandet. Vapenfri tjänstepliktig äger samma rätt till ersättning m. m. som värnpliktig. En sammanfattning av de ersättningar m. m. som kan utgå enligt nämnda författningar m. m. redovisas i tabell 8: 10.

Värnpliktsavlöningskungörelsen reglerar förmåner (rätt till sjukvård m. m.) till värn-

pliktig under tjänstgöring.

Bestämmelserna i militärsättningsförordningen ansluter till gällande regler på yrkesskadeförsäkringens område. Enligt direktiven för den år 1971 tillsatta utredningen om en översyn av yrkesskadeförsäkringen (yrkesskadeförsäkringskommittén) bör denna översyn även omfatta militärsättningsförordningen.

Kungörelsen om statligt förarskydd avser att i huvudsak ge förare av statens fordon samma ekonomiska skydd vid trafikolycksfall som kommunala och privatanställda biförare kan få genom att deras arbetsgivare tecknar s. k. förarplatsförsäkring. Uttrycket motorfordon har i kungörelsen samma innebörd som uttrycket automobil i trafikansvarighetslagen. Därmed faller förare av motorredskap utanför kungörelsens tillämpningsområde. Frågan om eventuell ändring av bestämmelserna på detta område övervägs av motorredskapsutredningen.

Kungörelsen om särskilt olycksfallsskydd för värnpliktiga m. fl. tillkom 1969 efter opinionsyttringar bl. a. i riksdagen. Man framhöll bl. a. det angelägna i att ersättning till en svårt skadad värnpliktig fastställdes och utbetalades snabbt. Kungörelsen ger möjlighet att vid invaliditet även utan att skadeståndsskyldighet föreligger snabbt betala ut upp till 150 000 kr. Kan ersättningsbeloppet på grund av ovisshet angående invaliditetsgraden inte fastställas utbetalas förskott på beloppet.

Såväl det statliga förarskyddet som det särskilda olycksfallsskyddet innebär för den skadade att ersättning utges dels då skadeståndsskyldighet för kronan ej föreligger dels, om den skadade bedöms i och för sig äga rätt till skadestånd av kronan, innan den ofta komplicerade skadestandsfrågan slutligt prövats.

Ersättning enligt de båda kungörelserna skall vara komplement till den ersättning, som utgår enligt andra tillämpliga författningar eller enligt allmänna skadestandsrättsliga regler. Därför ges vissa avräkningsregler till undvikande av dubbelersättning.

Bestämmelser om grupplivförsäkring åt värnpliktiga m. fl. ansluter till vad som gäl-

ler för arbetstagare i statens tjänst.

De särskilda bestämmelser om skydd för värnpliktiga m. fl., som således finns, utesluter inte rätten till skadestånd enligt gängse regler härför.

Den översiktliga redogörelse som ovan lämnats ger vid handen att kravet på skydd för de värnpliktiga m. fl. i dessa delar i stort torde vara ganska väl tillgodosett. En

detaljgranskning av bestämmelserna kan dock visa behov av förbättringar i vissa avseenden. Vidare kan det måhända göras gällande att bestämmelserna är svåröverskådliga och svåradministrerade genom upp- spaltningen på flera olika författningar och skilda handläggningsformer med olika handläggande myndigheter. Det torde vara synnerligen angeläget att en klar information

Tabell 8: 10 Ersättningar m. m. till värnpliktiga m. fl. vid militärskador

Ersättnings- bestämmelser	Beslutande mynd. (motsv.)	Sjukvård	Ers. vid sjukdom	Ers. vid invaliditet	Begravningshjälp	Ers. till efterlevande	Ers. för ideell skada
Värnpliktsav- löningskun- görelsen	Förbandet	Fri	Penning- bidrag	—	Begravningshjälp 2 000 kr + transp.	—	—
Militärerättningsförordningen	Riksför- säkrings- verket	Erforder- liga kost- nader inkl. resor	Sjukpen- ning be- räkn. ef- ter en in- komst av lägst 2 ½ ggr basbe- loppet v ingången av det år skadan skedde	Livränta enligt i förordn. angivna regler	20 % av basbelop- pet vid ingången av döds- året	Livräntor till vissa efterle- vande enl. förord- ningen	—
Kungörelsen om statligt förarskydd	Riksför- säkrings- verket	—	—	Upp till 150 000 kr	—	50 000 kr	—
Kungörelsen om särskilt olycksfalls- skydd för värnpliktig m. fl.	Försva- rets civil- förvalt- ning	—	—	Upp till 150 000 kr. Skade- stånd av- räknas	—	—	—
Kungörelsen ang grupp- livförsäkring åt värnplik- tig m. fl.	Statens personal- pensionsverk	—	—	—	—	Försäk- ringsbe- lopp enl. kungörel- sen	—
Skadestånds- regler	Försva- rets civil- förvalt- ning	Erforder- liga kost- nader inkl. resor	Ers. för förlorad arbetsför- tjänst	Livränta med ut- gångs- punkt från in- komst och invalidi- tetsgrad	Skäliga begravningskost- nader	Vanligen livräntor till vissa efter- levande	Sveda och värk samt lyte och men
Stadgar för Stiftelsen Kungafonden Med folket för foster- landet	Stiftelsens styrelse	—	Bidrag efter individuell prövning för att lindra ekonomiska svårigheter till följd av sjukdom eller skada				—

i dessa frågor ges de befattningshavare som har att handlägga ifrågavarande ärenden inom försvaret. Detta har också beaktats genom olika publikationer, som utgetts av centrala myndigheter. Av stor vikt är också att den enskilde värnpliktige hålls orienterad om vad han har att iakttaga efter olycksfall m. m. — inte minst efter uttryckningen från militärtjänst. Det har enligt vad UFV erfarit visat sig brista mycket härvidlag. Betydelsen av information till de värnpliktiga bör inskräpas hos all personal vid förbanden, som har att ta befattning med ifrågavarande ärenden. Risk kan annars finnas för att värnpliktiga går miste om den ersättning, som de eljest skulle varit berättigade till.

En samlad översyn måste ske med sikte på samordning av ovannämnda olika ersättningsregler gällande värnpliktiga m. fl. Denna bör anstå intill dess resultatet av den beslutade översynen av militärsättningsförordningen föreligger eller i vart fall till ett senare skede i det pågående utredningsarbetet på sistnämnda område. UFV anser att en sådan samlad översyn och samordning inte är en uppgift som bör ankomma på UFV. Enligt UFV uppfattning bör uppdraget anförtros åt försvarets civilförvaltning i samråd med riksförsäkringsverket.

8.4.2.2 Värnpliktigas m. fl. skadeståndsansvar

UFV vill något beröra frågan om de värnpliktigas m. fl. ansvar för vållande av skada under militärtjänstgöringen. Frågan har tagits upp inom UFV närmast med anledning av en motion till 1971 års värnpliktskonferens, vari föreslogs införande av någon form av generell »drulleförsäkring», som skulle vara kostnadsfri för den värnpliktige. I motionen hänvisades bl. a. till den militära miljön med farofyllda och riskabla situationer.

Såsom också påpekades i motionen har kronan i stor utsträckning avstått från sin skadeståndsrätt eller regressrätt gentemot värnpliktiga men risken för skadeståndskrav mot den värnpliktige skadevållaren har dock

funnits. Det har kunnat vara fråga om krav antingen från kronan eller från enskild skadelidande.

Den väckta frågan torde i allt väsentligt ha blivit inaktuell genom den skadeståndslag (1972: 207), som trädde i kraft den 1 juli 1972. Enligt denna lag gäller ett oinskränkt skadeståndsansvar för offentliga och privata arbetsgivare i fråga om person- eller sakskada, som arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. Arbetstagaren blir ansvarig för skada, som han vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter. Avsikten är att det ekonomiska ansvaret för skador, som vållas i en arbetsgivares verksamhet skall slutligt bäras av arbetsgivaren och skadeståndsansvar torde endast sällan komma att avkrävas arbetstagaren.

Genom vad som sägs i 5 kap. 8 § skadeståndslagen blir reglerna om principalansvar tillämpliga även när skada vållas av bl. a. värnpliktig och vapenfri tjänstepliktig.

Med hänsyn till det anförda anser sig UFV sakna anledning att föreslå någon form av ansvarsförsäkring för värnpliktiga.

8.4.3 Information om värnpliktsförmåner m. m.

Frågan om en tillfredsställande information åt de värnpliktiga m. fl. i olika förmånsfrågor är mycket betydelsefull. Detta gäller särskilt i ett system med många olika ersättningsformer. Vid de kontakter, som UFV haft med bl. a. värnpliktiga, har det framkommit att informationsfrågan för närvarande inte anses tillfredsställande löst.

MPI-undersökningen ger en viss belysning av resultatet av den information, som nu ges. Det bör uppmärksammas att enkäten gjordes efter uttryckningen och således avser de värnpliktigas kännedom om olika förmåner efter denna tidpunkt.

Som exempel kan nämnas att enligt enkäten drygt 70 procent av de GU-värnplik-

tiga ägde kännedom om bostadsbidragsförmånen. Däremot var andelen som kände till s. k. särskilt bidrag, näringsbidrag och flyttningsbidrag endast mellan 20—30 procent. Av de sammanboende kände drygt 80 procent till möjligheten att ansöka om familjepening. Däremot var andelen mindre (35—40 procent) beträffande sjuk- och begravningsbidrag.

Närmare 80 procent av de KFÖ-värnpliktiga ägde kännedom om bostadsbidraget. I fråga om andra förmåner såsom näringsbidrag och fri resa vid tjänstledighet var kännedomen sämre. Särskilt gäller detta sistnämnda förmån. Endast 29 procent kände till rätten till fri resa vid tjänstledighet. Av de KFÖ-värnpliktiga, som var sammanboende med maka eller fästmo, kände de flesta eller drygt 85 procent till möjligheten att ansöka om familjepening. Däremot var andelen som kände till sjukbidrag och begravningsbidrag endast 27 procent.

Det är av intresse att notera, att — ifråga om värnpliktiga såväl under GU som under KFÖ — var kännedomen om olika förmåner större hos dem som kunde vara berättigade till respektive förmåner än hos övriga värnpliktiga. Detta skulle kunna tyda på att den värnpliktige är den aktive vad beträffar informationsinhämtande — d. v. s. han tar reda på det som kan vara väsentligt för honom själv. Man skulle även kunna dra den slutsatsen att om allmän information givits så har den inte »gått hem» lika bra hos alla kategorier. Det bör dock sägas att detta inte nödvändigtvis behöver vara en brist i informationen eller hos den informerande. Anledningen kan också vara bristande intresse och uppmärksamhet hos den värnpliktige, för vilken förmånen i fråga kanske saknar aktualitet.

Enligt vad UFV erfarit är den information om de ekonomiska förmånerna, som ges de värnpliktiga, generellt sett ganska omfattande. Broschyrer delas ut redan vid inskrivningen och muntliga orienteringar lämnas kort tid efter inryckningen. Det är UFV uppfattning att kritiken mot informationen inte så mycket gäller dess omfattning utan i stället uppläggnings- och utförandet.

Man har ansett broschyrerna svårslästa. Den muntliga informationen lämnas ofta vid slutet av en tjänstgöringsdag, när de värnpliktiga är trötta och ouppmärksamma.

UFV anser det vara viktigt att informationen ges vid lämpliga tidpunkter. Orientering bör lämnas före inryckningen så att de värnpliktiga i god tid kan sätta sig in i de aktuella frågorna. En orientering i samband med inskrivningen kan i och för sig vara bra men bör med hänsyn till tidsintervallet mellan inskrivning och inryckning till tjänstgöring upprepas lämpligen genom att en informationsfolder utsändes i samband med att inkallelseorder utfärdas. Efter inryckningen bör liksom nu muntlig information lämnas.

I detta sammanhang vill UFV också understryka vikten av att den personal, som har att handla de värnpliktiga i berörda frågor, är väl utbildad på området. Detta gäller inte minst de värnpliktiga personalvårdsassistenterna, som tas ut bland skilda yrkeskategorier.

I ett föregående avsnitt har UFV tagit upp informationsbehovet beträffande rätten till ersättning vid olycksfall och skador. UFV anser denna fråga kräva särskild uppmärksamhet med hänsyn till vidden av de konsekvenser, som en bristande information kan medföra för den enskilde drabbade värnpliktige. I denna del bör en viss uppföljning av det enskilda fallet, även efter det den värnpliktige ryckt ut, åvila den militära myndigheten.

Vad ovan sagts om information i förmånsfrågor gäller självfallet värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga under GU men behovet av information även åt RU-värnpliktiga (motsv) får inte undervärderas. Bestämmelserna ändras under åren och de värnpliktiga glömmar bort vad de under GU inhämtat om olika förmåner.

UFV vill också något beröra frågan om service och information åt de värnpliktiga i vissa andra frågor. Sålunda bör den värnpliktige ha möjlighet att i god tid före inryckningen till militärtjänstgöring vidta erforderliga omdispositioner m. m. i sin civila verksamhet. Han bör kunna kräva att om-

kring ett år i förväg få vetskap om den ungefärliga tidpunkten för inryckning till GU. Han bör samtidigt orienteras om längden av GU och därmed också om ungefärlig tidpunkt för utryckningen. Denna förhandsinformation bör även innefatta upplysningar om gällande bestämmelser beträffande förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m. (SFS 1939: 727 med senare ändringar) samt om de värnpliktigas rättigheter i samband med utryckningen (utryckningsbidrag, hjälp med arbetsanskaffning, ledighet för att söka arbete, ersättning vid arbetslöshet m. m.). Senast i samband med utryckningen från GU bör den värnpliktige orienteras om omfattningen och — så långt det är möjligt — den ungefärliga tidsmässiga inplaceringen av honom åvilande repetitionsövningar.

8.5 Kostnadsberäkningar m. m.

8.5.1 Kostnadsberäkningar

De uppskattade ungefärliga kostnadsförändringarna vid bifall till UFV förslag framgår, såvitt gäller värnpliktiga, av tabell 8: 11. UFV har vid beräkningarna utgått från de värnpliktsförmåner, studiemedel och socialhjälpbelopp m. m., som gällt under våren 1972. Beräkningarna avser en utbildningsorganisation, som omfattar ca 19 milj tjänstgöringsdagar för värnpliktiga. Beräkningarna grundas vidare på de exempel på olika förmånsbelopp, som UFV angivit i betänkandet.

Såsom framgår av tabellen ökar de årliga sammanlagda kostnaderna för värnpliktsförmåner med uppskattningsvis 215 mkr. För fjärde huvudtiteln blir dock kostnadsökningen omkring 235 mkr.

De förmånsförbättringar, som skett den 1 juli 1972, kan vid totalt 19 milj tjänstgöringsdagar uppskattas till ca 35 mkr (jfr prop. 1972: 75, sid 192). Med beaktande härav skulle den sammanlagda kostnadsökningen för de av UFV förordade förbättringarna vid angiven omfattning av värn-

Tabell 8: 11 Kostnadsförändringar beträffande värnpliktiga

Kostnadstyp	Kostnadsförändringar (mkr)			
	IV ht		Kommunerna	
	GU	RU	GU	RU
Dagspenning	+142	+20	—	—
Tjänstgöringspremier	— 7	+ 2	—	—
Befälsutbildningspremier	+ 3	—	—	—
Utryckningsbidrag	+ 9	—	—	—
Resor	+ 45	—	—	—
Förplägnadsersättning	+ 6	—	—	—
Familjepenning	+ 11	+13	—1	—
Bostadsbidrag	— 11	+ 2	—2	— 2
Administration (fam.bidr.)	—	—	—3	— 4
Socialhjälp	—	—	—3	— 5
Summa mkr	+198	+37	—9	—11
	+235		—20	
	+215			

pliktsutbildningen kunna beräknas till (215 — 35 =) 180 mkr. Det bör dock uppmärksammas att den av UFV förordade värdebeständigheten av vissa väsentliga förmåner medför — med hänsyn till utvecklingen av konsumentprisindex under första halvåret 1972 — en ökning av kostnaderna enligt tabellen ovan med överslagsvis 10 à 15 mkr. Kostnadsökningen skulle därmed kunna uppskattas till högt räknat 195 mkr vid ingången av budgetåret 1972/73.

Samtliga beräkningar ovan har gjorts med utgångspunkt i 19 milj tjänstgöringsdagar för värnpliktiga. Om beräkningarna i stället görs med beaktande av de avkortade utbildningstider för GU, som gäller under utbildningsåret 1972/73, blir de i tabellen angivna totala kostnadsökningarna drygt 15 mkr lägre. Om kostnadsjämförelsen på samma sätt som ovan görs med utgångspunkt i prisläge m. m. vid ingången av budgetåret 1972/73 torde kostnadsökningen vid en avkortad GU (ca 10 procent minskning av antalet tjänstgöringsdagar) stanna vid totalt ca 180 mkr (jfr 195 mkr ovan).

Kostnadsökningarna för förbättringar av förmånerna åt de vapenfria tjänstepliktiga samt åt inskrivningsskyldiga kan uppskattas till omkring 3 respektive mindre än 1 mkr.

Vid bifall till UFV förslag minskar de kommunala utgifterna. Detta aktualiserar frågan om en reglering mellan staten och kommunerna. UFV har inte ansett sig böra gå in på denna fråga.

8.5.2 Prioriteringar

UFV har med hänsyn till omfattningen av kostnaderna för de föreslagna förbättringarna ansett sig böra göra en angelägenhetsgradering av förslagen.

De förändringar, som inte kräver ökade resurser, torde med något undantag kunna genomföras redan från och med budgetåret 1973/74. Detta gäller konstruktionen av dagspenningen enligt den s.k. trappstegsmodellen under GU och efter befattning under RU. Därmed kan också tjänstgöringspremierna under GU dras in. Vidare torde t. ex. informationen om värnpliktsförmånerna kunna förbättras och låne- och bidragsverksamheten utökas utan några större kostnadsökningar. UFV är medveten om att vissa tillfälliga resursförstärkningar kan behövas hos berörda myndigheter för att förbereda övergången till det nya systemet för konstruktion av dagspenningen m. m. Överförandet av administrationen av familjebidragen från kommunerna till försäkringskassorna bör i enlighet med vad som sagts i ett tidigare avsnitt ske senast den 1 juli 1975.

Vad gäller de resurskrävande reformerna prioriterar UFV dessa enligt följande, varvid siffran 1 anger högsta prioritet.

1. a) Värdebeständighet av värnpliktsförmånerna
- b) Ökat antal fria ledighetsresor (frikort)
2. Höjd familjepenning
3. Höjt utryckningsbidrag
4. a) Höjda premier
- b) Höjd förplägnadsersättning
5. Höjd dagspenning

Nu angiven prioritering kan synas förvä-

rande ur flera synpunkter. Den överensstämmer inte i alla delar med vad man kan vänta med hänsyn till de förslag om provisoriska förbättringar, som UFV framlade i sin skrivelse till chefen för försvarsdepartementet den 1 oktober 1971. Gentemot detta vill UFV framhålla, att UFV i nämnda sammanhang endast ansåg sig kunna föreslå de förbättringar, som UFV på dåvarande stadium av utredningsarbetet hade tillräckligt underlag för.

Vidare kan det vara överraskande att den s. k. studiesociala principen, som innefattas i punkten 5 ovan, getts så låg prioritet. Enbart höjningen av dagspenningen (grunder-sättningen) under GU till s. k. studiemedelnivå medför emellertid kostnadsökningar enligt prisläget våren 1972 om 125 à 130 mkr vid 16,5 milj tjänstgöringsdagar för GU sedan avdrag gjorts för minskade utgifter för bostadsbidrag. Härtill kommer konsekvenserna för dagspenningen under RU. Om UFV bedömt det sannolikt att så stora belopp på en gång kunnat avsättas för förbättrade värnpliktsförmåner, hade denna reform givits en högre prioritet. Med hänsyn till att endast begränsade resurser — 35 mkr per budgetår under perioden 1973/74—1977/78 enligt försvarsdepartementets anvisningar den 17 mars 1972 för programplanerna — bedöms kunna avsättas för förbättrade värnpliktsförmåner under den närmaste framtiden tror sig UFV bäst tillgodose föreliggande behov och de värnpliktigas önskemål genom att prioritera selektiva eller mindre kostnadskrävande generella förmåner framför en höjning av dagspenningen med en eller annan krona.

Såsom framgår av prioriteringslistan har UFV ansett frågan om värdebeständighet av dagspenning och familjepenning m. fl. förmåner ha högsta angelägenhetsgrad. Denna reform torde bl. a. minska olägenheterna av att den s. k. studiesociala principen inte omedelbart kan genomföras. UFV förutsätter att kostnaderna för framtida kompensation för realvärdeförsämring får beräknas vid sidan av de medel, som enligt anvisningarna för programplanerna avsatts för förbättrade värnpliktsförmåner.

Högsta prioritet har även givits frågan om utökad antal värnpliktsresor (frikort). Vid bedömning av de värnpliktigas önskemål — så som de framförts vid värnpliktskonferenserna och vid samtal mellan företrädare för UFV och de värnpliktiga — har UFV funnit det synnerligen angeläget att öka möjligheterna för de värnpliktiga att hålla den personliga kontakten med sina anhöriga.

En höjning av familjepeningen har getts hög angelägenhetsgrad med hänsyn till önskvärdenheten av att snarast möjligt nå upp till socialhjälpnivå enligt de s. k. Stockholmsnormerna.

Höjning av utryckningsbidraget kommer som nummer 3 i prioriteringslistan. UFV har i det föregående grundat beräkningen av utryckningsbidraget på beräkningen av studiemedlen. En angelägen höjning av utryckningsbidraget bör inte få hindras av den omständigheten att den studiesociala principen inte samtidigt kan genomföras.

På nedre delen av prioriteringslistan återfinns frågan om höjning av premierna. Denna fråga är svår att för närvarande angelägenhetsgradera. En höjning av framförallt befälsutbildningspremierna framstår rent allmänt som angelägen med hänsyn bl. a. till penningvärdesförändringarna under senare år. Frågan om premiernas storlek i framtiden sammanhänger dock med en rad olika faktorer, som för närvarande är oklara, såsom utbildningstidernas längd och dennas inverkan på rekrytering och motivation m. m.

UFV är medveten om att en höjning av förplägnadsersättningen framstår som synnerligen angelägen hos de värnpliktiga men har med hänsyn till andra önskvärda reformbehov inte kunnat ge frågan en högre prioriteringssiffra än 4.

Vad sedan gäller höjningen av dagspenningen (grundersättningen) till studiemedelnivå får denna med hänsyn till kostnadernas omfattning förutsättas ske i etapper. Därvid kommer varje sådan höjning i förhållande till ett dagspenningsbelopp om 7 kr, som inte kan hänföras till kompensation för penningvärdesförsämring, att föranleda avräk-

ning på bostadsbidraget under GU. I avvaktan på en höjning av dagspenningen till studiemedelnivå bör bostadsbidrag åt ensamstående under GU liksom nu utgå efter prövning i varje särskilt fall.

UFV har här inte berört naturaförmåner utom såvitt avser de fria ledighetsresorna. UFV vill betona vikten av förbättringar på dessa områden. Särskilt angelägen torde en standardförbättring vara i fråga om logement m. fl. lokaler, som utnyttjas av de värnpliktiga. Dessa förbättringar bör ske successivt vid sidan av reformerna i fråga om kontantförmåner.

De belopp för olika förmånsförbättringar, som UFV redovisat i detta betänkande, utgör i vissa fall en så väsentlig del av den förordade principen att de får anses utgöra UFV förslag. Detta gäller t. ex. beräkningen av dagspenningen enligt studiemedelnivå och familjepeningen enligt socialhjälpnivå. I andra fall t. ex. i fråga om förplägnadsersättningen och premierna föreligger inte detta samband mellan huvudprincip och förmånsbelopp, vilka därför i enlighet med inbörden i UFV direktiv får betraktas som exempel. Det kan då ifrågasättas om sistnämnda förmåner bort tagas med i den angelägenhetsgradering, som UFV ovan redovisat. UFV har dock ansett att en på så sätt begränsad prioriteringslista skulle ge en felaktig bild av UFV samlade syn på värnpliktsförmåner.

De förslag som UFV framlägger grundas bl. a. på UFV bedömningar av de värnpliktigas behov och allmänna rättvisekrav. UFV har inte med dessa bedömningar kunnat uppfylla kravet i utredningsdirektiven om ungefär oförändrade kostnader för värnpliktsförmåner. Förslagen håller sig inte heller inom ramen för de medel, som i anvisningarna för programplanerna avsatts för förbättrade värnpliktsförmåner. I den mån som de föreslagna reformerna inte kan genomföras på kort sikt bör de enligt UFV uppfattning beaktas vid nya avvägningar rörande försvarets inriktning och utformning.

Sammanfattning

UFV har enligt sina direktiv att företa en allsidig utredning beträffande systemet av förmåner vid obligatorisk tjänstgöring i fredstid inom totalförsvaret för utbildning och övning liksom även vid inskrivning av värnpliktiga. UFV har delat upp sitt arbete i olika etapper och redovisar i detta betänkande första etappen. Betänkandet innefattar i huvudsak principförslag beträffande förmåner åt värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och inskrivningsskyldiga.

UFV har försökt kartlägga de värnpliktigas ekonomiska och sociala situation. Som ett led häri har MPI för UFV räkning utfört en enkätundersökning hösten 1971 bland värnpliktiga under såväl GU som RU.

Med ledning av resultatet av nämnda undersökning kan en värnpliktig under GU beskrivas enligt följande. Han är vid inryckningen 20 år. Han är ogift och sammanbor inte heller med fästmö eller motsvarande och har inga barn. Han bor hos sina föräldrar. Han är förvärvsarbetande med privat anställning. Hans månadsinkomst var före inryckningen 1 500—2 000 kr. Han har ingen inkomst eller ersättning från arbetsgivaren under militärtjänstgöringen och ingen förvärvsinkomst under veckosluten eller övningsuppehållen. Han har varken före eller under militärtjänstgöringen några utgifter av typ räntor, amorteringar och avbetalningar. Han lånar inte pengar under GU men däremot utnyttjar han 1 000—2 000 kr av sina besparingar. Han återgår till sitt arbete efter utryckningen.

På motsvarande sätt kan en värnpliktig

under KFÖ tecknas enligt följande. Han är 30—34 år gammal. Han är gift och har ett barn under 16 år. Han är förvärvsarbetande med privat anställning. Hans månadsinkomst var före inryckningen 2 500—3 000 kr. Han har ingen inkomst eller ersättning från arbetsgivaren under KFÖ och ingen förvärvsinkomst under veckosluten. Hans maka är förvärvsarbetande med en månadsinkomst om högst 1 000 kr. Hans bostadskostnad ligger på 200—400 kr per månad. Han har utgifter av typ räntor och amorteringar om högst 300 kr per månad. Han lånar inte pengar under KFÖ men han utnyttjar 200—400 kr av egna besparingar. Han får varken före eller efter inryckningen socialhjälp. Före inryckningen har han inte heller bostadstillägg. Däremot får han under KFÖ bostadsbidrag och familjepening.

Av MPI rapport framgår vidare bl. a. att ca 34 procent av rekryterna hade kostnader för bostad före inryckningen. Motsvarande andel beträffande KFÖ-värnpliktiga var ca 83 procent. Av de värnpliktiga under GU uppgav ca 19 procent att de var sammanboende med maka eller fästmö (motsv.). Endast ca en tredjedel av de sammanboende var gifta. Ca 43 procent av de sammanboende hade barn. Av de värnpliktiga under KFÖ var ca 70 procent gifta och ca 79 procent sammanboende med maka eller fästmö (motsv.). Ca 62 procent av de värnpliktiga under KFÖ hade hemmavarande barn under 16 år — flertalet ett eller två barn.

Förändringarna av de värnpliktigas ekonomi under militärtjänstgöringen i förhållande till tiden före inryckningen varierar mycket. Härtill medverkar olika faktorer såsom rätten till familjebidrag samt egen och hustruns inkomst. I de fall den värnpliktige får bibehålla viss del (25 procent) av sin civila inkomst under militärtjänstgöringen och därjämte uppbär familjepening och bostadsbidrag får han som regel en förbättring av ekonomin under militärtjänstgöringen. Även i andra fall kan den värnpliktiges ekonomi förbättras under militärtjänstgöringen. För en genomsnittsvärnpliktig såväl under GU som under RU torde man dock få räkna med en försämring av ekonomin under militärtjänstgöringen.

UFV har gjort jämförelser mellan, å ena sidan, vissa värnpliktsförmåner och, å andra sidan, vissa löner för anställd personal samt vissa sociala förmåner. Av intresse är därvid bl. a. att värdet av förmånerna för en menig ogift värnpliktig under GU understiger såväl värdet av de förmåner, som utgår till elev i arbetsmarknadsutbildning, som studiemedlen (återbetalningspliktiga) åt eftergymnasial studerande. Vidare noteras att familjeförmånerna är förmånligare för den värnpliktige än för eleven i arbetsmarknadsutbildning och för universitetsstuderanden. Däremot når familjepeningen med visst undantag inte upp till de belopp som utgår enligt de normer för socialhjälp, som tillämpas inom Stockholms m. fl. kommuner.

UFV har vid kartläggningen av bristerna i nuvarande förmånssystem inhämtat synpunkter från bl. a. olika fackmyndigheter m. fl. Därvid har framkommit att brister, som kräver stora belopp att täcka, föreligger beträffande bl. a. förläggings- och beklädnadsstandarden. Vidare har UFV på olika vägar sökt bilda sig en uppfattning om de mest angelägna förbättringarna mätt efter de värnpliktigas önskemål. UFV har därvid kommit till den uppfattningen att det som i allmänhet upplevs som mest angeläget är höjt penningbidrag, ökat antal fria resor samt bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktiga. På senare tid synes även höj-

ning av uttryckningsbidraget ha fått en allt större aktualitet för de värnpliktiga. Tankar på ett radikalt annorlunda system har endast sparsamt förekommit.

I betänkandet diskuterades några olika principer för ett nytt förmånssystem. Därvid slår UFV inledningsvis fast att det bör vara ett krav att värnpliktsförmånerna utformas så att de tillgodoser rimliga behov av ekonomisk trygghet för den värnpliktige och hans familj. Att garantera en sådan trygghet får anses vara en skyldighet för staten. UFV har vid sina överväganden kommit fram till att de normer för socialhjälp, som tillämpas inom Stockholms m. fl. kommuner, medger en ekonomisk levnadsnivå, som man inte bör understiga om en rimlig ekonomisk trygghet skall kunna upprätthållas. En direkt jämförelse med dessa normer ligger närmast tillhands, såvitt avser det familjesociala stödet.

För att uppnå inte endast ekonomisk utan också social trygghet för den värnpliktige och hans familj bör även faktorer, som betingas av värnpliktstjänstgöringens speciella förhållanden, beaktas. Här åsyftas miljöförändringar för den värnpliktige, avstånd till familjen etc. Vid överväganden angående olika förmånsprinciper uppkommer problemet med generella kontra selektiva förmåner. I det fall en viss förmån representerar ett förhållandevis litet belopp talar bl. a. intresset av administrativ förenkling för att förmånen konstrueras att utgå efter en generell schablon. Inom en snäv kostnadsram kan dock i valet mellan generella och selektiva förmåner de senare ibland vara att föredra.

De alternativa grundprinciper för ett nytt förmånssystem, som diskuteras i betänkandet, har getts följande rubriceringar: marknadsmässig lön, ersättning för förlorad arbetsförtjänst, studiesocial ersättning m. m. samt modifieringar av nuvarande system.

I ett system enligt principen marknadsmässig lön kan jämförelsematerial för nivåbedömningar närmast hämtas i lönesättningen för den anställda militära personalen. För värnpliktiga under GU kan en högsta lönegräns tänkas närmast under lägsta lön

för fast anställt gruppbefäl (f. n. A7 på statlig löneplan). För värnpliktiga i befälsbefattning kan lönen i vart fall under RU tänkas utgå med belopp som gäller för motsvarande aktivt befäl. Ett system, som bygger på nu angivna princip, bör inte inrymma något särskilt familjesocialt stöd. Eventuellt sådant stöd får tillgodoses med socialhjälp.

Ett system enligt principen ersättning för förlorad arbetsförtjänst kan konstrueras så att det ger kompensation helt eller delvis för den uteblivna arbetsförtjänsten. I senare fallet ligger en anknytning till sjukpenningssystemet nära till hands. Inte heller detta system inrymmer någon särskild form av familjesocialt stöd.

Med studiesocial ersättning för värnpliktiga avser UFV en ersättning, som i princip ger den värnpliktige samma ekonomiska levnadsvillkor som studeranden, vilka uppbär studiemedel. I ett system enligt denna princip måste försörjningen av den värnpliktiges familj garanteras genom särskilda ersättningsformer. Principen kan närmast vara aktuell beträffande värnpliktiga under GU medan andra principer kan vara att föredra när det gäller värnpliktiga under RU. I denna del kan det snarare bli fråga om system som tar hänsyn till den värnpliktiges civila arbetsinkomster eller som bygger på hans uppgifter i krigsorganisationen.

Bibehålls nuvarande system kan vissa förändringar och moderniseringar befinnas påkallade.

Vid sina överväganden rörande de olika principerna har UFV funnit att ett system enligt principen studiesocial ersättning är att föredra såvitt gäller värnpliktiga under GU. Rekryterna och studeranden tillhör samma åldersgrupp, vilket talar för att samhället bör medverka till en likartad standard för de båda grupperna. Familjesocialt stöd liksom en rad särskilda förmåner, som betingas av militärtjänstgöringens speciella art, måste finnas vid sidan om en generell dagspenning, beräknad med utgångspunkt i studiemedlens maximibelopp.

UFV anser att den studiesociala princi-

pen, som närmast avser standarden och inte konstruktionen av systemet, i kombination med de olika tillägg etc., som är motiverade med hänsyn till en rad olika faktorer, innefattar större möjligheter till rättvisa mellan olika kategorier värnpliktiga än principerna marknadsmässig lön och förlorad arbetsförtjänst. Man kommer däremot inte ifrån en viss byråkrati i systemet, som till sin konstruktion blir tämligen snarlikt det nuvarande. Kostnaderna i ett system enligt den förordade principen blir betydande men likväl mindre än i ett system, som bygger på någon av principerna om marknadsmässig lön eller ersättning för förlorad arbetsförtjänst.

För värnpliktiga under RU förordar UFV bl. a. av rättviseskäl ett förmånssystem, som innefattar en kontant dagsersättning, bestämd efter befattningen i krigsorganisationen och i förekommande fall kompletterad med familjesocialt stöd m. m. Därmed premieras i princip ansvar och kvalificerade uppgifter, vilket med den karaktär som RU har bör vara av vikt för ett gott utbildningsresultat. Ett sådant system bör i princip kunna tillämpas även under i vart fall vissa krigs- och beredskapsförhållanden. En anpassning av systemet till sådana förhållanden bör vara möjlig.

Det kombinerade system för GU och RU som UFV sålunda föreslår, innefattar såväl generella som selektiva förmåner. Förslaget innebär dock en väsentligt ökad satsning på de generella förmånerna genom den höjning av dagsersättningen (dagspenningen) som följer av principen om den studiesociala ersättningen.

UFV föreslår att värnpliktsförmånerna i huvudsak skall vara skattefria. Om man framdeles allmänt går in för beskattning av bidrag av olika slag, kan dock frågan om beskattade värnpliktsförmåner ånyo behöva tas upp till övervägande och närmare utredas.

Värnpliktsförmånerna bör i princip göras värdebeständiga genom anknytning till basbeloppet eller annan indexreglering.

UFV föreslår vidare att de värnpliktiga framdeles skall vara berättigade till natura-

förmåner av samma art som nu.

Med utgångspunkt i de förordade principerna har UFV mera utförligt behandlat de olika förmånerna och föreslår därvid följande.

Dagspenningen under GU utgår till alla värnpliktiga med ett grundbelopp, som beräknas med utgångspunkt i studiemedlens maximibelopp. Avdrag från sistnämnda belopp görs för värnpliktiga tillkommande naturaförmåner m. m. Avdrag görs dock inte för den i studiemedlen beräknade bostadskostnaden. Med de studiemedel, som utgick under läsåret 1971/72, skulle dagspenningens grundbelopp utgöra 14: 50 kr. Härav har 7: 50 kr eller 225 kr för månad beräknats för den värnpliktiges kostnad för civil bostad. Han förutsätts dock ha full frihet i fråga om dispositionen av hela dagspenningen. Genom att viss bostadskostnad täcks av den generella dagspenningen når man en lösning av den svåra frågan om bostadsbidrag åt ensamstående. Särskilt bostadsbidrag skall därmed, såvitt gäller värnpliktiga under GU, endast tillkomma familjeförsörjarna.

Med hänsyn till differentieringen av utbildningstiderna för olika kategorier värnpliktiga under GU föreslås en förhöjd dagsersättning för värnpliktiga med lång utbildningstid. UFV förordar härvid en trappstegsmodell, där grundbeloppet kan tänkas utgå under de första 300 dagarna. Dagspenningen höjs efter exempelvis 300 och 360 dagar. Med denna konstruktion kan tjänstgöringspremierna under GU dras in.

Dagspenningen under RU differentieras enligt följande befattningsnivåer, som avsluter till det nya tjänsteställningssystemet inom krigsmakten:

1. kompanichef
2. kompanichefs ställföreträdare
3. plutonchef
4. plutonchefs ställföreträdare, troppchef
5. gruppchef, gruppchefs ställföreträdare
6. menig.

Dagspenningen under RU bör i vart fall inte understiga vad som utgår under GU.

I syfte att främja motivation för och rekrytering till befälsutbildning bör systemet

inrymma befälsutbildningspremier. Dessa bör i motsats till övriga viktigare värnpliktsförmåner inte göras värdebeständiga genom automatiskt verkande anknytning till visst index. En årlig översyn av premiebeloppen med beaktande av alla relevanta faktorer bör dock ske.

Tjänstgöringspremierna bibehålls för särskild övning och mobiliseringsövning.

Vid GU slut utgår till alla värnpliktiga utryckningsbidrag, som i princip motsvarar åtminstone en halv månadsinkomst. Detta beräknas till hälften av det maximala studiemedelsbeloppet för månad räknat, reducerat med visst mindre belopp för studiematerial.

Samtliga värnpliktiga under GU tilldelas ett s. k. frikort gällande för obegränsat antal resor till valfri ort inom landet med SJ trafikmedel. Resor med flyg får ske enligt ungefär nuvarande bestämmelser.

Förbättringar i fråga om övriga naturaförmåner och personalvårdande åtgärder görs i snabbast möjliga takt.

De olika särskilda ersättningar, som nu utgår, såsom förplägnadsersättning, måltidsersättning etc. bör i huvudsak bibehållas även om vissa typer av ersättningar bör kunna dras in på kortare eller längre sikt. På vissa områden bör förbättringar succesivt ske.

Familjesocialt stöd utgår efter behovsprövning under såväl GU som RU. Familjebidragsformerna utgörs av familjepening, bostadsbidrag, begravningsbidrag och näringsbidrag. Däremot kommer bidragsformen sjukbidrag inte att finnas. Detta behov tillgodoses på annat sätt — främst genom gällande socialförsäkringsregler. Nuvarande familjemedlemsbegrepp bibehålls sakligt sett oförändrat.

Familjepeningens maximibelopp bestäms så att det inte understiger vad som utgår till socialhjälpstagare enligt de s. k. Stockholmsnormerna. Därmed kommer enligt prisläget våren 1972 familjepeningen att utgöra för hustru (motsv.) 17: 50 kr för dag och för barn m. fl. 8: 40 kr för dag.

Bostadsbidrag utgår till värnpliktiga familjeförsörjare under GU samt till såväl familjeförsörjare som ensamstående under

RU. Bidraget skall i princip täcka den faktiska bostadskostnaden. Från bostadsbidraget för rekryten avräknas vad som beräknats för bostadskostnad i den värnpliktiges dagspenning.

Begravningsbidrag och näringsbidrag utgår enligt nuvarande grundprinciper.

Vissa förbättringar sker i fråga om behovsprövningsreglerna för familjebidrag.

Administrationen av familjebidragen åläggs de allmänna försäkringskassorna och samordning sker med den rationalisering som pågår beträffande kassornas verksamhet. Därmed upphör kommunernas befattning med familjebidragen. Riksförsäkringsverket blir tillsynsmyndighet för familjebidragsverksamheten. Besvär i familjebidragsmål anförs hos riksförsäkringsverket och försäkringsdomstolen i nu angiven instansordning.

Samtliga kostnader för utgivna familjebidrag bestrids av medel från fjärde huvudtiteln.

Möjligheter till särskild hjälp åt värnpliktiga i besvärliga ekonomiska situationer bör finnas. Behovet tillgodoses genom utvidgning av nuvarande låne- och bidragsverksamhet.

Informationen åt de värnpliktiga i förmånsfrågor m. m. förbättras.

Vad UFV sålunda föreslår i fråga om förbättrade förmåner åt värnpliktiga gäller i tillämpliga delar även vapenfria tjänstepliktiga och inskrivningsskyldiga. Dagspenningen åt de inskrivningsskyldiga bör bestämmas till högst samma belopp som dagspenningen grundbelopp under GU.

De sammanlagda årliga kostnaderna för fjärde huvudtiteln för de av UFV beräknade förbättringarna av kontantförmånerna och reseförmånerna åt värnpliktiga kan våren 1972 uppskattas till ca 235 mkr vid sammanlagt ca 19 milj. tjänstgöringsdagar. Samtidigt minskar kommunernas årliga utgifter med uppskattningsvis ca 20 mkr. Sammantaget blir därmed kostnadsökningen 215 mkr. Om beräkningen görs med beaktande av läget vid ingången av budgetåret 1972/73, då vissa förbättringar av värnpliktsförmånerna skedde, stannar kostnadsökningen vid uppskattningsvis 195 mkr vid ca 19 milj.

tjänstgöringsdagar. Detta belopp minskar till omkring 180 mkr om beräkningarna görs med beaktande av den avkortade GU, som bedrivs under utbildningsåret 1972/73.

Kostnadsökningarna för förbättringar av förmånerna åt de vapenfria tjänstepliktiga samt åt inskrivningsskyldiga kan uppskattas till omkring 3 respektive mindre än 1 mkr.

UFV räknar med att de föreslagna förändringar, som inte kräver ökade resurser, med något undantag kan genomföras fr. o. m. budgetåret 1973/74. Detta gäller t. ex. konstruktionen av dagspenningen enligt den s. k. trappstegsmodellen under GU och efter befattning under RU. UFV är medveten om att vissa tillfälliga resursförstärkningar kan behövas hos berörda myndigheter för att förbereda övergången till det nya systemet för konstruktion av dagspenningen m. m. Överföringen av administrationen av familjebidragen till de allmänna försäkringskassorna bedöms kunna ske senast den 1 juli 1975.

Vad gäller de resurskrävande reformerna har UFV angelägenhetsgraderat dessa enligt en 5-gradig skala. Högsta prioritet har givits förslagen om värdebeständighet av värnpliktsförmånerna och om ökat antal fria ledighetsresor (frikort). Därefter följer förslaget om höjd familjepening. Förslaget om höjning av dagspenningen till studiemedelnivå jämte beräknade höjningar av dagspenningen under RU har givits lägsta prioritet med hänsyn till de därmed förenade stora kostnadsökningarna. Nämnda kostnadsökningar belöper sig enligt läget våren 1972 och vid 19 milj. tjänstgöringsdagar på totalt bortåt 150 mkr, om hänsyn samtidigt tas till de minskade utgifterna för bostadsbidrag.

De förslag som UFV framlägger grundas bl. a. på UFV bedömningar av de värnpliktigas behov och allmänna rättvisekrav. UFV har inte med dessa bedömningar kunnat uppfylla kravet i utredningsdirektiven om ungefär oförändrade kostnader för värnpliktsförmånerna och hålla sig inom ramen för de medel, som i chefens för försvarsdepartementet anvisningar för programplanerna avsatts för förbättrade värnpliktsförmåner. I

den mån som de föreslagna reformerna inte kan genomföras på kort sikt bör de enligt UFV uppfattning beaktas vid nya avvägningar rörande försvarets inriktning och utformning.

*Förbättringar av värnpliktsförmånerna
1972/73—1976/77*

Utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV) får härmed efter uppdrag under hand från försvarsdepartementet överlämna bifogade PM (15 ex.) med utredningens synpunkter och förslag angående förbättringar av värnpliktsförmånerna 1972/73—1976/77.

Utredningen önskar påpeka att förändringar i antalet tjänstgöringsdagar för värnpliktiga för budgetåret 1972/73 icke beaktats i promemorian.

Utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl.

Sven Mellqvist

Brita Wassén

A. Allmänt

Utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV) har enligt sina direktiv att företa en allsidig utredning beträffande systemet av förmåner vid obligatorisk tjänstgöring i fredstid inom totalförsvaret för utbildning och övning liksom även vid inskrivning av värnpliktiga.

I direktiven anges vissa krav på ett nytt förmånssystem. Det skall sålunda vara enkelt och praktiskt men samtidigt kunna uppfattas som rättvist av de tjänstgöringsskyldiga och i övrigt ha en positiv effekt på tjänstgöringen. Systemet måste vidare innefatta

möjligheter till social trygghet för förmånstagarna under tjänstgöringen. Systemet skall kunna anpassas till ändrade betingelser, och truppbefälet bör inte mer än nödvändigt belastas med systemets administrering. Systemet bör om möjligt anpassas till de särskilda förhållanden som råder under beredskap och krig. Slutligen skall utredningen utgå från ungefär nuvarande totala kostnader för förmåner åt värnpliktiga m. fl.

Enligt direktiven skall utredningen successivt överlämna resultat av principöverväganden och därefter fortsätta med mera detaljerat utformade förslag.

UFV har begränsat första etappen av sitt arbete till att avse principer för ett nytt förmånssystem beträffande värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga samt inskrivningskyldiga.

Utredningen har beträffande nämnda kategorier sökt kartlägga nuvarande system, dess fördelar och brister m.m. Synpunkter och förslag har inhämtats från berörda centrala myndigheter. Hearings har hållits med vissa representanter för de värnpliktiga. Årets värnpliktskonferens har bevakats. Med Kungl. Maj:ts medgivande gör militärpsykologiska institutet för utredningens räkning under hösten 1971 en enkät bland värnpliktiga under såväl grundutbildning som repetitionsutbildning i syfte att bl. a. klarlägga de värnpliktigas ekonomiska och sociala status.

Till utredningen har på ovannämnda vägar framförts en mängd synpunkter och förslag både av principiell art och av detaljka-

raktär. Den övervägande delen av kritiken gäller närmast omfattningen av nuvarande förmåner och inte så mycket systemet som sådant. Utredningen är dock medveten om att nuvarande system har sina brister som t. ex. mängden av olika förmånstyper eller de komplicerade behovsprövningsreglerna i fråga om familjebidragen. Å andra sidan bör det framhållas att en ganska långtgående uppdelning på olika förmånstyper, i vissa fall detaljerade behovsprövningsregler etc., kan vara ett nödvändigt ont om icke betydande kostnadsökningar skall åsamkas fjärde huvudtiteln. I vart fall har UFV under sina överväganden hittills icke funnit den lösning, som på en gång är enkel, praktisk och rättvis och ger möjlighet till social trygghet och dessutom rymms inom ungefär nuvarande totala kostnader för de värnpliktigas förmåner. Utredningen vill med detta ha sagt att även om vissa omkonstruktioner till det bättre kan göras i nuvarande system, finns det knappast anledning att rikta någon hård kritik mot systemet i stort, såvida man icke samtidigt är beredd att räkna med väsentligt ökade resurser för de värnpliktigas m. fl. förmåner.

UFV fortsätter sina överväganden och beräknar kunna lämna principförslag i första etappen under första halvåret 1972. Utredningen förutsätter att remissbehandling därefter sker. Sedan statsmakterna tagit ställning i principfrågorna åligger det UFV att ta fram detaljförslag, som i sin tur kräver remissbehandling m. m. Därtill kommer de överväganden angående förmåner åt övriga personalkategorier inom totalförsvaret, som innefattas i UFV uppdrag och som ligger senare i utredningens tidsplanering. Man har således att räkna med åtskillig tid innan nya förmånssystem för värnpliktiga m. fl. kan tänkas komma i tillämpning. Det är därför angeläget att de motiverade förbättringar av de värnpliktigas m. fl. förmåner, som kan åstadkommas inom ramen för nuvarande system, inte skjuts upp i avvaktan på att ställning kan tas till UFV:s kommande förslag.

I kompletterande budgetdirektiv den 30 mars 1971 för budgetåret 1972/73 har che-

fen för försvarsdepartementet föreskrivit att programplaner för 1972/73—1976/77 skall redovisas för vissa angivna utgiftsramar. Enligt direktiven skall i samtliga nivåer 50 mkr. av utgiftsramen reserveras för förbättring av värnpliktsförmånerna. Dessa 50 mkr. torde vara beräknade i prisläget maj 1970.

Under erinran om vad ovan sagts vill UFV framhålla det angelägna i att de medel som sålunda beräknas kunna avsättas för förbättring av de värnpliktigas förmåner snarast möjligt kommer de värnpliktiga till godo. Mot bakgrunden av vad som hittills framkommit under utredningens arbete vill UFV här framlägga sina synpunkter och förslag beträffande disponerandet av nämnda 50 mkr. jämte ytterligare belopp, som på grund av prisomräkning kan komma att avdelas för ökning av anslagen för värnpliktsförmåner.

B. Utvecklingen av värnpliktsförmånerna

UFV vill först belysa utvecklingen av värnpliktsförmånerna i stort under senare år. En standardförbättring inom ramen för angivet belopp av 50 mkr. kan endast åstadkommas om full kompensation hittills givits för inträffade prisökningar. I annat fall går beloppet helt eller delvis åt för sådan kompensation och en reell förbättring av förmånerna uteblir i motsvarande mån.

Enligt riksdagsbeslutet 1968 om utformningen av det militära försvaret under fyraårsperioden 1968/69—1971/72 reserverades 70 mkr. av de beräknade totala utgifterna för försvaret under perioden för en eventuell ytterligare förbättring av värnpliktsförmånerna och för att påbörja åtgärder för att öka den strategiska rörligheten (prop. 1968: 110 s. 73). Man följde härvid förslag av 1965 års försvarsutredning (SOU 1968: 10 s. 170 f.). Utredningen hade inte räknat med några förbättringar av värnpliktsförmånerna för 1968/69, eftersom en höjning av värnpliktsförmånerna motsvarande en årlig kostnad om ca 55 mkr. hade genomförts så sent som 1967/68, men hade för de tre återstående åren av perioden hänvisat till en

föreslagen reserverad ram av 70 mkr. som skulle kunna tas i anspråk för t. ex. för-månsförbättringar.

Följande förbättringar har genomförts under perioden.

1. Värnpliktigas penningbidrag har ökat med 1 kr. för dag från den 1 januari 1971.
2. Familjepenning till annan person än hustru har höjts från 6 kr. till 7 kr. för dag från den 1 januari 1971.
3. Ökad utgivning av bostadsbidrag till ensamstående värnpliktig har medgivits inom en ram om 0,5 mkr. från 1969/70 och 2,0 mkr. från 1970/71.
4. Antalet ledighetsresor för värnpliktiga har fördubblats från den 1 juli 1969. Rätt till valfritt resmål med anlitande av allmänt kommunikationsmedel har införts den 1 januari 1971.
5. Viss förstärkning har skett i fråga om personalkonsulentorganisationen.

Beräknade ungefärliga utgifter för de genomförda förbättringarna av förmånerna under perioden uppgår till ungefär följande (i mkr.).

	1968/69	1969/70	1970/71	1971/72	S:a
1. Penningbidrag	—	—	9,0	19,0	28,0
2. Familjepenning	—	—	1,3	2,6	3,9
3. Bostadsbidrag	—	0,5	2,0	2,0	4,5
4. Resor	—	12,0	12,3	13,2	37,5
5. Konsulenter	—	—	0,3	0,7	1,0
Summa	—	12,5	24,9	37,5	74,9

Som jämförelse kan nämnas att om den tidigare nämnda ramen om 70 mkr. uppräknas med hänsyn till nettoprisindex (som i huvudsak ligger till grund för beräkning av försvarsramen) erhålls 77,4 mkr.

En skillnad av teknisk natur med praktiska konsekvenser föreligger mellan, å ena sidan, penningbidragen och huvuddelen andra direkta värnpliktsavlöningsförmåner även som familjepenning och andra familjebidragförmåner utom bostadsbidrag samt, å andra sidan, värnpliktsförmåner av typ na-

turaförmåner m. m. De först nämnda förmånerna är författningsmässigt bestämda till sitt belopp och kompenseras inte såsom naturaförmånerna automatiskt vid prisstegringar. Ökning av penningbidrag och familjepenning ett visst år bör därför, i varje fall delvis, betraktas som kompensation för prisstegringar och inte som en ökning av ambitionsnivån. Eftersom den totala försvarsramen varje år kompenseras för pris-höjningar kan förhållandet att värnpliktsav-löning och familjepenning ett visst budgetår inte justeras upp i motsvarande mån sägas innebära att en överföring av medel sker inom försvarsramen från nämnda ändamål till andra ändamål. Det bör dock nämnas att förfarandet haft sin grund i de allmänna förutsättningarna för försvarsbesluten.

I det följande redovisas vissa översiktliga beräkningar av hur de kontanta värnpliktsförmånerna, penningbidrag, premier, utryckningsbidrag m. m. och familjepenning, under den aktuella fyraårsperioden totalt sett har kompenserats för prisstegringar.

Aktuella index för maj (den månad som hittills legat till grund för anslagsberäkningarna) visar följande värden. (Inom parentes index omräknat med maj 1967 som bas.)

	Netto- prisindex	Konsument- prisindex
maj 1967	128,53 (100,00)	210,60 (100,00)
maj 1968	129,56 (100,80)	214,48 (101,84)
maj 1969	132,81 (103,33)	219,54 (104,25)
maj 1970	142,07 (110,53)	234,53 (111,36)
maj 1971	144,91 (112,74)	250,24 (118,82)

Anslagna medel för värnpliktsavlöningar under B 3, B 26, C 3, C 22, D 3 och D 22 uppgår för 1971/72 till uppskattningsvis ca 181,7 mkr. Av beloppet utgör utgifterna för höjningen av penningbidraget med 1 kr./dag ca 19 mkr. (jfr ovan). Skillnaden mellan 181,7 mkr. och 19 mkr., dvs. 162,7 mkr., kan jämföras med vad som har anslagits till värnpliktsavlöningar för 1968/69, 158,6 mkr., för 1969/70, 162,2 mkr., och för 1970/71 162,3 mkr. Skillnaden mellan de olika beloppen beror, utom av osäkerhet i anslagsberäkningen, på förändringar i fråga

om antalet tjänstgöringsdagar och fördelning på olika värnpliktskategorier. Beloppet 162,7 mkr. tas i det följande till utgångspunkt för beräkningarna, eftersom detta belopp skulle ha utgjort beräknade utgifter också för 1968/69, 1969/70 och 1970/71 under förutsättning av nuvarande antal tjänstgöringsdagar m. m.

Utgifter för värnpliktsavlöningar vid antagen kompensation enligt nettoprisindex.

	Årlig förutsatt utgift	Ökning (jfrt med 1968/69)	I verkligheten genomförd ökning (jfrt med 1968/69)
1968/69	162,7	—	—
1969/70	164,0	1,3	—
1970/71	168,1	5,4	9,0
1971/72	179,8	17,1	19,0
	Summa	23,8	28,0

Enligt uppställningen skulle totala realvärdet av ifrågavarande värnpliktsförmåner ha försämrats med 1,3 mkr. 1969/70, men förbättrats med (9,0—5,4=) 3,6 mkr. 1970/71, vilken reella förbättring 1971/72 har minskat till (19,0—17,1=) 1,9 mkr., allt i jämförelse med 1968/69.

De värnpliktiga borde under fyraårsperioden ha tillförts sammanlagt 23,8 mkr. för priskompensation. De har sammanlagt fått ökade förmåner om 28,0 mkr. Skillnaden mellan 28,0 mkr. och 23,8 mkr., d. v. s. 4,2 mkr., utgör en reell förbättring, mätt efter nettoprisindex, som kan avräknas på den tidigare omnämnda ramen om 70 mkr.

En framräkning till 1972/73 ger följande värden.

1972/73	183,4	20,7	19,0
---------	-------	------	------

De värnpliktiga skulle alltså 1972/73 totalt sett komma att bli underkompenserade med (20,7—19,0=) 1,7 mkr. jämfört med 1968/69 för det fall justering inte sker av värnpliktsavlöningsförmånerna.

Det bör uppmärksammas att beräkningarna ovan för de olika budgetåren gjorts enligt nettoprisindex för maj närmast föregående budgetår. Värdet för prisförändringar under löpande budgetår har således icke angetts.

Vid bedömningen av de erhållna värdena bör vidare observeras att ökningen av värnpliktsavlöningarna från den 1 januari 1971 endast avsåg en viss förmån, nämligen penningbidraget, och att höjningen med 1 kr. av alla penningbidrag slår procentuellt olika beroende på penningbidragets storlek. För menig under grundutbildning var höjningen 20 %, för menig under repetitionsutbildning 12,5 % etc. Vidare bör observeras att beräkningarna hela tiden utgår från uppskattade anslagsbelopp och inte från det verkliga utfallet.

I det följande redovisas motsvarande beräkningar med användning av konsumentprisindex. För bedömning av värdebeständigheten av de kontanta värnpliktsförmånerna är utvecklingen av konsumentprisindex av större intresse än nettoprisindex.

Utgifter för värnpliktsavlöningar vid antagen kompensation enligt konsumentprisindex.

	Årlig förutsatt utgift	Ökning (jfrt med 1968/69)	I verkligheten genomförd ökning (jfrt med 1968/69)
1968/69	162,7	—	—
1969/70	165,7	3,0	—
1970/71	169,6	6,9	9,0
1971/72	181,2	18,5	19,0
	Summa	28,4	28,0

En realvärdeförsämring om 3,0 mkr. kan således noteras för 1969/70 medan en reell förbättring med (9,0—6,9=) 2,1 mkr. skett 1970/71, vilken reella förbättring 1971/72 har minskat med (19,0—18,5=) 0,5 mkr. Totalt sett har de genomförda förbättringarna under fyraårsperioden inte överstigit vad de värnpliktiga har förlorat genom prisstegringarna.

En framräkning till 1972/73 ger följande värden.

1972/73	193,3	30,6	19,0
---------	-------	------	------

Realvärdet skulle alltså 1972/73 komma att minska med (30,6—19,0=) 11,6 mkr. jämfört med 1968/69 för det fall justering inte sker av värnpliktsförmånerna.

Även beträffande familjepenningen kan liknande beräkningar göras. Enligt dessa beräkningar skulle kompensationen för pristegringar under perioden ha varit mindre i fråga om familjepenningen än i fråga om värnpliktsavlöningen.

Som utgångsvärde för beräkningarna tas 48,4 mkr., dvs. 80 mkr. (anslagsbeloppet för familjebidrag 1971/72) minskat med dels 29,0 mkr. (belopp beräknat för bostadsbidrag, som automatiskt kompenseras för pristegringar), dels 2,6 mkr. (årlig utgift för genomförd höjning av familjepennning från den 1 januari 1971, jfr ovan).

Utgifter för familjepennning m. m. vid antagen kompensation enligt nettoprisindex.

	Årlig förut-satt utgift	Ökning (jfrt med 1968/69)	I verklig-heten genomförd ökning (jfrt med 1968/69)
1968/69	48,4	—	—
1969/70	48,8	0,4	—
1970/71	50,0	1,6	1,3
1971/72	53,5	5,1	2,6
	Summa	7,1	3,9
1972/73	54,6	6,2	2,6

Utgifter för familjepennning m. m. vid antagen kompensation enligt konsumentprisindex.

	Årlig förut-satt utgift	Ökning (jfrt med 1968/69)	I verklig-heten genomförd ökning (jfrt med 1968/69)
1968/69	48,4	—	—
1969/70	49,3	0,9	—
1970/71	50,5	2,1	1,3
1971/72	53,9	5,5	2,6
	Summa	8,5	3,9
1972/73	57,5	9,1	2,6

För enhetlighetens skull har i dessa översiktliga beräkningar valts konsumentprisindex även beträffande familjepenningen även om livsmedelskostnadsindex bör användas för mera exakta beräkningar av familjepennings värdebeständighet.

Enligt ovanstående beräkningar av värnpliktsavlöningarna och familjepenningen m. m. har sammanlagt för priskompensation enligt nettoprisindex behövts 30,9 mkr. under perioden 1968/69—1971/72 medan de sammanlagda ökningarna utgjort 31,9 mkr. Totalt sett har således en realförbättring av dessa förmåner om 1 mkr. skett under perioden.

Motsvarande beräkningar enligt konsumentprisindex visar däremot ett sammanlagt behov för priskompensation av 36,9 mkr., vilket är 5 mkr. mer än de sammanlagda anslagsökningarna för förbättringar av ifrågavarande förmåner.

Som verklig förbättring av värnpliktsförmånerna under fyraårsperioden bör i huvud-

År	Kons.pr-index	Livsm.-index	Lägsta penning-bidrag	Familjepennning		Industri-arbetar-lön	Statlig lön		
				Hustru	Barn		Lgr A 7	Lgr A 13	Lgr A 23
1967	100 ¹	100 ¹	100	100	100	100	100	100	
1971	118 ¹	120 ¹	120	100	117	(112 ²)	122	118	100

¹ Konsumentprisindex för 1967 genomsnitt 211 och för maj 1971 250. Livsmedelskostnadsindex för 1967 genomsnitt 250 och för maj 1971 301.

² Avser approximativ beräkning för år 1970. Underlag för år 1971 saknas. Konsumentprisindex för år 1970 utgör enligt här tillämpade beräkningsgrunder 111.

sak endast betraktas fördubblingen av de fria ledighetsresorna samt en viss ökning av bostadsbidrag åt ensamstående värnpliktiga och delvis viss utbyggnad av konsulentorganisationen, motsvarande utgifter om något över 40 mkr. under perioden.

Det kan i sammanhanget också vara av intresse att studera utvecklingen av lägsta beloppet för penningbidrag för värnpliktig och familjepenningen jämfört med utvecklingen av index och löneutvecklingen för anställd personal. I ovanstående sammanställning är för år 1967 gällande lägsta belopp för penningbidrag och familjepenning samt månadslön för vissa statsanställda och beräknad genomsnittlig veckolön för industriarbetare satta till 100. Även index för 1967 har satts till 100. Lönen för anställd personal är beräknad efter skatteavdrag för gift man, vars hustru ej har egen inkomst.

Tabellen visar att realvärdet av lägsta penningbidraget något ökat sedan 1967 men icke fullt når upp till den realvärdeförbättring som kommit de lägst avlönade stats-tjänstemännen till del. Realvärdet av familjepenningen, som närmast bör bedömas efter livsmedelskostnadsindex, har under perioden klart försämrats.

För budgetåret 1972/73 bör höjning av värnpliktsförmånerna och familjebidragen ske för att återställa 1967 års realvärde (anslagen för 1968/69 har beräknats enligt prisläget i maj 1967). Denna justering bör om möjligt ske vid sidan om de 50 mkr. som avsatts för förbättring av värnpliktsförmånerna i de kompletterande budgetdirektiven för budgetåret 1972/73.

C. UFV:s förslag ang. förmånsförbättringar

De brister i nuvarande värnpliktsförmåner, som redovisats för UFV av såväl myndigheter som de värnpliktiga, spänner i stort sett över hela fältet av kontant- och naturaförmånerna. UFV är dock av den uppfattningen, att reella förbättringar inom en kostnadsram av ungefär 50 mkr. ger bästa effekt om de icke fördelas på alltför många förmånstyper. För att begränsa antalet förmå-

ner, som nu kan komma i fråga för höjning, vill utredningen i detta sammanhang inte ta med naturaförmånerna utan i stället prioritera kontantförmånerna. En sådan prioritering kan motiveras av bl. a. sociala skäl och torde enligt utredningens uppfattning även ligga i linje med de värnpliktigas egna önskemål. Sålunda har frågan om höjning av penningbidraget vid sidan av frågan om förbättrade reseförmåner lockat det största antalet motionärer på förmånsområdet till årets värnpliktskonferens. Med hänsyn till de framträdande önskemålen om ökade reseförmåner kommer UFV att nedan särskilt beröra denna fråga även om reseförmånerna kan anses tillhöra naturaförmånerna.

UFV ifrågasätter vidare om icke chefen för försvarsdepartementet med sin beräkning av 50 mkr. för förbättrade värnpliktsförmåner avsett just kontantförmånerna och om icke viss successiv förbättring av naturaförmånerna är möjlig att åstadkomma med medel utanför denna ram.

UFV vill särskilt understryka att den prioritering av kontantförmånerna, som utredningen i detta sammanhang sett sig nödsakad att göra, på intet sätt innebär en nedvärdering av naturaförmånernas betydelse. Dessa är utan tvekan av stor vikt för de värnpliktigas välbefinnande, trivsel och motivation för tjänstgöringen m. m. Detta gäller bl. a. kasernstandarden, som nämns som exempel därför att krav på omfattande förbättringar i denna del har framförts bl. a. vid värnpliktskonferensen. Vidare är vissa av naturaförmånerna av den art att hög kvalitativ och kvantitativ standard bör vara av ett omedelbart intresse inte enbart för de värnpliktiga utan även för dem som bär ansvaret för värnpliktsutbildningen, beredskaps- och krigsplaceringsfrågor m. m. Här åsyftas bl. a. hälso- och sjukvårdsområdena, där de åtgärder som kan finnas angelägna av medicinska säkerhetsskäl inte bör få släpa efter.

De värnpliktigas kontantförmåner består av penningbidrag, premier, utryckningsbidrag, familjebidrag samt en rad ersättningar av skilda slag såsom förplägnadsersättning,

sjöstillägg etc. Förmånerna kan uppdelas i selektiva och generella förmåner. De förra — t. ex. premier och familjebidrag — kommer endast vissa kategorier av värnpliktiga till del medan de generella förmånerna — t. ex. penningbidrag och utryckningsbidrag — i princip utgår till alla. Genom att inom en given medelsram satsa på selektiva förmåner åstadkommes en större effekt — dock endast för ett begränsat antal värnpliktiga — än om medlen används för höjning av t. ex. penningbidraget. Sålunda kostar en höjning av penningbidraget med 2 kr. för alla värnpliktiga bortåt 40 mkr. för år, medan denna summa, om den satsades enbart på höjning av familjepeningen för hustru (motsv.), skulle räcka till en höjning med 14 à 15 kr. Det nu sagda får givetvis inte vara den enda eller ens den viktigaste grunden för prioriteringen av förmånshöjningarna. En prioritering måste ske med beaktande av en rad olika faktorer såsom rättvisa, behov etc. UFV anser den sociala trygghetsfaktorn vara av väsentlig betydelse i sammanhanget.

UFV kommer i det följande att i korthet diskutera de olika kontantförmånerna. Realvärdeförändringar t. o. m. maj 1971 redovisas med ledning av hela tal för konsumentprisindex respektive livsmedelskostnadsindex. Förändringar av antalet tjänstgöringsdagar för budgetåret 1972/73 beaktas inte.

Penningbidraget höjdes den 1 januari 1971 med en krona och utgör nu för menig 6 kr./dag under grundutbildning och 9 kr./dag

under repetitionsutbildning. Dessförinnan hade penningbidraget varit oförändrat sedan den 1 juli 1967.

Om man med ledning av konsumentprisindex (årsmedeltal) för 1967 och samma index för maj 1971 beräknar den härav motiverade uppräkningsen av ett penningbidrag om 5 kr., finner man att realvärdet från 1967 bibehålles vid ett belopp av 5 kr. 92 öre. Höjningen den 1 januari 1971 av lägsta penningbidraget har således så gott som helt gått åt för att kompensera penningvärdeförsämringen, och standardförbättringen inskränker sig till 8 öre. Samtliga övriga penningbidrag har undergått en realvärdeförsämring. Nedan redovisas dessa beräkningar av penningbidraget för samtliga värnpliktskategorier.

UFV anser att i vart fall bör 1967 års standardnivå återställas för de värnpliktiga. Därjämte bör om möjligt någon standardförbättring ges i varje fall åt värnpliktiga i de lägre graderna. Många värnpliktiga har i dag behov, som icke ens tillnärmelsevis kan tillgodoses genom en höjning med en eller annan krona av penningbidraget. Omfattningen av personliga behov av olika slag torde ha ökat avsevärt bara under loppet av några få år. Om penningbidraget tidigare huvudsakligen kunde användas som fickpengar för utgifter av typ tobak, markenteribesök m. m. så ter sig situationen helt annorlunda i dag för många värnpliktiga. UFV finner det därför i hög grad önskvärt om man genom en höjning av penningbi-

Grad	Belopp 1967.07.01		Belopp 1971.01.01		Belopp motive- rat av prisutv. t. o. m. maj-71		Realvärde- förändring	
	Grund- utb	Rep- utb	Grund- utb	Rep- utb	Grund- utb	Rep- utb	Grund- utb	Rep- utb
Menig	5:—	8:—	6:—	9:—	5:92	9:48	+ 0,08	— 0,48
Vkrp	6:75	8:—	7:75	9:—	8:—	9:48	— 0,25	— 0,48
Krp	8:75	10:—	9:75	11:—	10:37	11:85	— 0,62	— 0,85
Fu	10:—	11:50	11:—	12:50	11:85	13:63	— 0,85	— 1,13
Öfu	—	12:75	—	13:75	—	15:11	—	— 1,36
rustm	—	12:75	—	13:75	—	15:11	—	— 1,36
Serg	12:25	14:25	13:25	15:25	14:51	16:88	— 1,26	— 1,63
Fj, fk	15:—	17:50	16:—	18:50	17:77	20:73	— 1,77	— 2,23
Fv, lt	—	21:—	—	22:—	—	24:88	—	— 2,88
Kn	—	25:50	—	26:50	—	30:21	—	— 3,71

draget kunde om än i liten utsträckning lätta den ekonomiska situationen för de värnpliktiga. Mot bakgrund av det nu sagda borde den största ökningen tillkomma de värnpliktiga som har den lägsta dagspenningen. UFV är dock nu icke beredd att driva utjämnningen mellan de värnpliktiga i olika grader alltför långt. Till sådana principiella frågor återkommer utredningen i framtida betänkande. Enligt UFV:s uppfattning bör lägsta penningbidraget utgöra 8 kr. räknat efter prisläget i maj 1971. En höjning med 2 kr. för dag torde vara ett minimum för att markera en första etapp i förbättringen av villkoren för de lägst avlönade värnpliktiga. UFV räknar i övrigt med ett återställande av 1967 års penningvärde för samtliga penningbidrag och därjämte med ett generellt påslag om 1 kr. för belopp som nu utgår med 11 kr. eller lägre. Därefter görs en justering av beloppen för att erhålla jämna krontal. Enligt UFV:s uppfattning bör således penningbidragen för värnpliktiga fr. o. m. budgetåret 1972/73 beräknas till följande belopp enligt prisläget i maj 1971.

Grad	Föreslaget belopp		Ökning	
	Grund- utb.	Rep- utb.	Grund- utb.	Rep- utb.
Menig	8: —	11: —	+ 2,00	+ 2,00
Vkrp	9: —	11: —	+ 1,25	+ 2,00
Krp	11: —	13: —	+ 1,25	+ 2,00
Fu	13: —	14: —	+ 2,00	+ 1,50
Öfu, rustm	—	15: —	—	+ 1,25
Serg	15: —	17: —	+ 1,75	+ 1,75
Fj, fk	18: —	21: —	+ 2,00	+ 2,50
Fv, It	21: —	25: —	¹	+ 3,00
Kn	—	30: —	—	+ 3,50

¹ Belopp för fj, fk under grundutbildning ej tidigare fastställt.

Kostnaderna för den sålunda föreslagna höjningen av penningbidragen beräknas till ca 38 mkr. Huvuddelen härav eller ca 35 mkr. utgör kostnaden för standardförbättringen, medan kostnaden för återställande av 1967 års penningvärde begränsar sig till ca 3 mkr., räknat efter prisläget i maj 1971.

Slutligen vill UFV kraftigt understryka

vikten av att de värnpliktigas penningbidrag icke tillåts släpa efter till följd av penningvärdesförändringar. Utredningen föreslår därför att fr. o. m. budgetåret 1972/73 omräkningar av penningbidragen sker två gånger årligen efter konsumentprisindex. Ifrågasvarande uppgifter bör ankomma på försvarets civilförvaltning.

Premierna för värnpliktiga består av dels utbildningspremie och dels tjänstgöringspremie. Nuvarande premiesystem i stort tillkom genom beslut av 1958 års riksdag efter förslag av 1954 års värnpliktsavlöningsutredning. Kompletteringar och justeringar av premiesystemet har sedermera skett bl. a. till följd av det ändrade utbildningssystemet för värnpliktiga. Premiesystemets nuvarande utformning och beloppsnivåer tillkom i huvudsak efter beslut av 1967 års riksdag och grundas på förslag av 1960 års värnpliktsutredning.

Hela premiefrågan är av komplex natur. Från vissa håll har gjorts gällande att systemet vid jämförelser mellan olika grupper värnpliktiga är orättvist. Beloppen torde vara i behov av uppjusteringar med hänsyn till penningvärdesförändringarna. Vid årets värnpliktskonferens krävdes att utbildningspremierna skulle slopas till förmån för höjning av penningbidraget, graderat efter tjänstgöringstidens längd.

UFV avser att i kommande betänkande ta upp frågorna om premiernas vara eller icke vara, premiernas konstruktion etc. och är icke nu beredd att framlägga några förslag till förändringar. Utredningen är icke heller beredd att inom ramen för de medel som nu står till buds prioritera en i och för sig motiverad höjning av premienivån. Där emot vill UFV understryka angelägenheten av att inaktiviteter, som påvisas i nuvarande system, rättas till utan att utredningens resultat avvaktas. UFV hänvisar härvidlag till sitt yttrande den 10 september 1971 till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående utbildningspremier till reservofficersaspiranter vid flygvapnet.

En uppräknings av premienivån med hänsyn till förändringarna av konsumentprisindex 1967—maj 1971 skulle medföra en kost-

nadsökning om i runt tal 5 mkr. Detta belopp, som bör komma de värnpliktiga tillgodo, bör i stället satsas på standardförbättringar av andra förmåner i enlighet med UFV:s prioriteringar i denna promemoria.

Utryckningsbidraget utgör för närvarande 250 kr. Bidraget infördes efter beslut av 1963 års riksdag. Nuvarande bidragsbelopp fastställdes år 1967.

Syftet med utryckningsbidraget är att underlätta återgången till civil verksamhet. UFV anser att åtgärder i detta syfte är av stor betydelse. Icke minst gäller detta i besvärliga arbetsmarknadslägen med arbetslöshet på olika områden. UFV vill först erinra om det lagstadgade förbudet mot uppsägning från anställning på grund av militärtjänstgöring och vikten av att denna bestämmelse efterlevs. Vidare bör det vara en skyldighet för krigsmakten och arbetsmarknadsmyndigheterna att aktivt och i samarbete medverka till att de värnpliktiga efter fullgjord militärtjänst kan återinpassas i förvärvslivet eller i utbildningsverksamheten. Detta bör så långt möjligt ske med beaktande av envars önskemål och förutsättningar. Åtgärder, som här avses, innefattar yrkesvägledning, hjälp med arbetsanskaffning m. m. och kräver ökade resurser bl. a. inom arbetsmarknadsstyrelsens verksamhetsområde. Härutöver är det angeläget att den värnpliktiges försörjning är tryggad under den närmaste tiden efter utryckningen intill dess han normalt kan beräknas lyfta sin första civila avlönning, sina studiemedel etc. Det kan icke vara rimligt att han skall vara hänvisad till socialhjälp eller hjälp från anhöriga eller till lånevägen för att klara sitt uppehälle under denna tid. Många värnpliktiga lyfter i samband med utryckningen förutom utryckningsbidraget även premier med varierande belopp. Premierna har dock huvudsakligen andra syften än att underlätta återgången till civil verksamhet. Dessutom kommer ungefär hälften av värnpliktsstyrkan aldrig i åtnjutande av premier.

Mot bakgrunden av ovanstående prioriterar UFV en höjning av utryckningsbidraget redan fr. o. m. 1972/73. Nuvarande belopp, 250 kr., torde vara helt otillräckligt

för de månadsavlönade och även för många arbetstagare med kortare avlöningsintervaller. UFV vill för sin del föreslå att utryckningsbidraget höjs till om möjligt 400 kr. — dock lägst till 375 kr. Även om dessa belopp för många värnpliktiga är otillräckliga för att fylla avsett syfte, innebär de dock en väsentlig förbättring i förhållande till nu läget.

En omräkning av nuvarande belopp med hjälp av konsumentprisindex för 1967 och för maj 1971 ger ett värde i maj om 296 kr.

Kostnadsökningen för en höjning av utryckningsbidraget till 375 kr. beräknas till ca 6,3 mkr. varav ca 2,3 mkr. utgör pris-kompensation.

Som nämnts utgår till de värnpliktiga en rad speciella kontantförmåner såsom förplägnadsersättning, måltidsersättning, inkvarteringsersättning etc. UFV föreslår icke nu några ändrade föreskrifter härom utom på en punkt, nämligen i fråga om förplägnadsersättningen.

Förplägnadsersättning utgår i stället för fri förplägnad när den värnpliktige har tillstånd att själv svara för sin förplägnad samt när han i samband med tjänstledighet eller på grund av sjukdom ej befinner sig vid förbandet.

Förplägnadsersättningens storlek fastställs av försvarets civilförvaltning. Beloppet utgjorde den 1 januari 1964 4 kr. 50 öre och höjdes den 1 december 1968 till 5 kr. 50 öre och den 1 januari 1971 till 6 kr. Med den senaste höjningen har 1967 års realvärde bibehållits, räknat efter prisläget i maj 1971 och även viss standardförbättring — ca 60 öre — uppnåtts.

Beloppet 6 kr. är likväl icke tillräckligt för att täcka den värnpliktiges kostnader för normal förplägnad. UFV vill här hänvisa till de beräkningar som ligger till grund för Stockholms nya riktlinjer och normer för socialhjälp. I därvid uppgjort budgetförslag har matkostnaderna för ensamstående i maj 1971 beräknats till 270 kr. för månad, vilket motsvarar 9 kr. för dag.

Det kan nämnas att frågan om höjning av förplägnadsersättningen tagits upp av när-

mare 40-talet motionärer vid årets värnpliktskonferens.

UFV föreslår att förplägnadsersättningen höjs med om möjligt 4 kr. till 10 kr. för dag, då det kan anses rimligt att nivån ligger något över socialhjälpstandarden. Utredningen beräknar kostnaderna härför till ca 6 mkr.

Vid värnpliktskonferensen har också tagits upp frågan om att utsträcka rätten till förplägnadsersättning att gälla under helger och veckoslut. Med nuvarande system utgår t. ex. vid beviljad ledighet om en dag i anslutning till veckoslut förplägnadsersättning endast för nämnda tjänstledighetsdag och icke för lördag och söndag. Dessa förhållanden borde rättas till, då den värnpliktige i dessa fall själv har att sörja för sin förplägnad även över veckoslutet. Det vore rimligt om förplägnadsersättning utgick i vart fall vid de veckoslut och helger som infaller i samband med utnyttjandet av fri resa. Från värnpliktshåll har framförts krav som går ännu längre, nämligen om ersättning för ej uttagen portion vid förbandet. — Trots den av UFV här redovisade uppfattningen är utredningen icke beredd att på bekostnad av andra angelägna förbättringar av värnpliktsförmånerna föreslå en utvidgning av rätten till förplägnadsersättning.

UFV önskar som nämnts beröra de värnpliktigas *reseförmåner* med hänsyn till de starka krav på förbättringar i denna del, som framförts från värnpliktshåll.

Antalet fria värnpliktsresor fördubblades den 1 juli 1969 och omfattar nu en fri resa per tjänstgöringsmånad för värnpliktig under grundutbildning. Vidare äger värnpliktig fr.o.m. den 1 januari 1971 utnyttja de fria resorna för färd inte endast till hemorten utan även till annan plats inom landet, som han når med allmänt kommunikationsmedel.

Trots de avsevärda förbättringar som uppnåtts beträffande reseförmånerna är ytterligare förbättringar på detta område ett av de starkaste önskemålen hos de värnpliktiga. Detta har framkommit bl. a. vid värnpliktskonferenserna samt vid hearings med

värnpliktiga som UFV hållit. Sålunda beslöt årets värnpliktskonferens bl. a. att kräva två fria resor per månad under all värnplikts-tjänstgöring med sikte på att framdeles uppnå obegränsat antal fria resor. Jämsides härmed föreligger en mängd önskemål av skilda slag såsom ändrade regler för bilersättning, rätt för den värnpliktige att själv tidsmässigt disponera de fria resorna, rabatt på kommunala trafikmedel etc.

UFV förmodar att de omfattande önskemålen om förbättrade reseförmåner bl. a. sammanhänger med införande av lediga lördagar för de värnpliktiga samt familjesituationen för många värnpliktiga (tidig familjebildning). UFV har rent allmänt förståelse för de värnpliktigas önskemål, såvitt nu är i fråga, och avser att i kommande betänkande ta upp dessa frågor. Hela komplexet inrymmer en mängd svårlösta frågor icke minst beträffande konsekvenserna för allmänna och enskilda trafikföretag av ändrade förmånsregler. Kostnaderna för en fördubbling av antalet fria resor skulle ta i anspråk en mycket stor del av de 50 mkr., som avdelats för förbättrade värnpliktsförmåner. UFV har vid sina avvägningar av behoven på olika förmånsområden icke ansett sig kunna prioritera reseförmånerna inom angiven kostnadsram.

UFV har uppmärksammat att det föreligger en rad problem eller önskemål av lokal karaktär, bl. a. gällande rabatt på lokala trafikmedel. Flera av dessa frågor synes angelägna att komma till rätta med och UFV anser det viktigt att överläggningar i sådana frågor kommer till stånd mellan vederbörliga myndigheter och trafikföretag. UFV har sig också bekant att problemen uppmärksamrats av ansvariga centrala myndigheter och att överväganden och viss försöksverksamhet pågår.

Vid sina överväganden om de mest angelägna behoven av förbättringar har UFV funnit att ökad hjälp åt de värnpliktigas familjer genom höjning av *familjepeningen* bör prioriteras högt.

Familjepeningen utgår nu med 12 kr. för dag för hustru eller annan familjemedlem, som förestår hemmet åt värnpliktig

Fam. medlem	Belopp 1967 07.01	Belopp 1971 01.01	Belopp motiverat av prisutv. t.o.m. maj 1971	Realvärdeförändring t.o.m. maj 1971
Hustru	12: —	12: —	14: 45	— 2: 45
Barn	6: —	7: —	7: 22	— 0: 22

med hemmavarande barn under 16 år. För annan familjemedlem är beloppet 7 kr. för dag. Beloppet 12 kr. har varit oförändrat sedan den 1 juli 1967 då det höjdes från 9 kr. Beloppet för barn höjdes den 1 januari 1971 från 6 till 7 kr.

UFV anser icke beloppen vara tillräckliga för att trygga familjens försörjning under makens (faderns) militärtjänstgöring. En jämförelse med livsmedelskostnadsindex ger följande siffror rörande utvecklingen sedan 1967.

Siffrorna visar en realvärdeförsämring sedan 1967 t.o.m. maj 1971 om 2 kr. 45 öre av familjepeningen för hustru och 22 öre av familjepeningen för barn.

De årliga kostnaderna för att återställa realvärdet av familjepeningen, beräknat efter livsmedelskostnadsindex för maj 1971, torde uppgå till omkring 8 mkr.

UFV anser det icke vara tillräckligt att återställa realvärdet av familjepeningen. En standardhöjning torde vara i hög grad motiverad. Familjepeningen är som den hittills beräknats främst avsedd att täcka utgifterna för mat. Härjämte finns det i ett hushåll en rad utgifter som hänför sig till livets nödortf eller som i vart fall anses tillhöra den minimistandard för vilken socialhjälp utbetalas. Ufv vill här erinra om de nya riktlinjerna och normerna för socialhjälp inom Stockholm. I det förslag till budget som ligger till grund för socialhjälpberäkningarna har räknats in utgifter för — förutom mat — kläder, el-ström, telefon, inventarier, resor, tvätt- och rengöring, övriga hushållsavgifter, hälsovård, tidningar, radio- och TV-licenser, hemförsäkring, personlig hygien, övriga personliga utgifter samt studiemateriel. För närvarande kan den värnpliktige efter framställning till försvarrets civilförvaltning i varje särskilt fall få

vissa av familjens behov i dessa delar tillgodosedda. Ufv vill för sin del förorda att beloppet för familjepeningen fastställs med beaktande av de s. k. Stockholmsnormerna. Dessa synes vara grundade på ingående beräkningar och avvägningar och har av stadsdelegationen i oktober 1970 rekommenderats för tillämpning inom de i delegationen ingående socialnämnderna. En fördel med Stockholmsnormerna är också att de hålls värdebeständiga genom anknytning till basbeloppet.

Grundbeloppen per månad enligt ovan nämnda budget utgjorde i maj 1971 510 kr. för ensamstående, 170 kr. för barn i åldern 0—9 år. 255 kr. för barn i åldern 10—15 år samt, med avdrag för ev. studiemedel, 310 kr. för barn i åldern 16—19 år.

Om Stockholmsnormernas månadsbelopp omräknas till dagsbelopp och därvid beloppet för barn beräknas till ett genomsnitt av de olika barnbeloppen, blir beloppen per dag för maj 1971 17 kr. för ensamstående och 8 kr. 17 öre för barn.

Mot bakgrunden av ovanstående och då det över huvud taget icke kan anses tillfredsställande att familjepeningen utgår med lägre belopp än som utgör grundbeloppen för socialhjälp föreslår Ufv att familjepeningens belopp icke låses, utan att detta genom anknytning till basbeloppet utgår med belopp motsvarande vad som gäller som grundbelopp för socialhjälp i Stockholm. Ufv är dock medveten om att vissa kommuner kan tillämpa socialhjälpnormer som går utöver Stockholmsnormerna.

Familjepeningens andel av basbeloppet bör enligt Ufv:s förslag utgöra för år räknat 90 % för hustru (motsv.) och 45 % för annan familjemedlem.

UFV är icke beredd att nu föreslå någon

ändring beträffande indelningen av familjemedlemmarna enligt 6 § familjebidragsförordningen. Konstruktionen överensstämmer därför i fråga om annan familjemedlem än hustru (motsv.) icke helt med de s. k. Stockholmsnormerna. Nämda 45 % överensstämmer med vad som enligt sistnämnda normer gäller för barn i åldern 10—15 år.

Svenska kommunförbundet, som av UFV beretts tillfälle att lämna synpunkter på nuvarande förmånssystem för värnpliktiga, har i skrivelse till UFV 3.9.1971 bl. a. uttalat att det betraktar normalbeloppen för socialhjälp som exempel på en rimlig ekonomisk levnadsnivå och att det förordar en höjning av nuvarande bidragsnivå. Förbundet uttalar också att det vore värdefullt om förmånerna görs värdebeständiga genom t. ex en anpassning till basbeloppet.

Det nu skisserade systemet för beräkning av familjepenningen, vilket icke är UFV:s slutliga förslag, utan ett provisorium för de närmaste åren i avvaktan på UFV:s ytterligare överväganden och slutliga förslag, torde icke innebära några administrativa svårigheter, och det innebär garantier mot familjepenningens värdemässiga eftersläpningar.

Kostnaderna för ifrågavarande standardförbättring beräknas enligt de för maj 1971 gällande grundbeloppen för socialhjälp i Stockholm till ca 11 mkr.

Sammanlagt skulle således kostnaderna för höjning av familjepenningen för priskompensation och standardförbättring uppgå till 19 mkr. enligt prisläget i maj 1971.

Bostadsbidrag utgår efter behovsprövning till familjeförsörjare med i princip hela bostadskostnaden. Bostadsbidrag kan även utgå till ensamstående värnpliktig, dock endast i den mån han eljest skulle nödgas avstå från bostad och avståndet skulle för honom medföra betydande ekonomisk olägenhet eller han vid uttryckningen inte skulle ha tillgång till lämplig bostad samt avsaknaden härav skulle för honom medföra avsevärda svårigheter. Bostadsbidrag till ensamstående får dock icke utan medgivande av försvarets civilförvaltning utgå till värnpliktig under grundutbildning.

Bestämmelserna i familjebidragsförord-

ningen är så utformade att värnpliktig, som sammanbor med fästmö utan att barn finnes, i vissa fall betraktas som ensamstående.

Frågan om vidgade möjligheter för ensamstående värnpliktig att erhålla bostadsbidrag har varit aktuell vid upprepade tillfällen under senare år. Motioner härom har väckts i riksdagen och många yrkanden i frågan framfördes bl. a. vid årets värnpliktskonferens. Vissa förbättringar har skett under de senaste åren. Sålunda har av de 70 mkr., som enligt 1968 års riksdagsbeslut reserverades för förbättrade värnpliktsförmåner, 4,5 mkr. avdelats för ökad utgivning av bostadsbidrag till ensamstående. De årliga utgifterna har till följd härav fr. o. m. budgetåret 1970/71 ökat med 2 mkr. jämfört med budgetåret 1968/69.

De starka kraven på generösare regler för bostadsbidrag åt ensamstående får ses mot bakgrunden av den numera allt vanligare situationen att ungdomarna lämnar föräldrahemmet i tidigare åldrar än som tidigare var brukligt. Detta i sin tur sammanhänger delvis med den alltmera ökande kader av studerande ungdom, som för sina studier är nödsakade att bo på annan ort än den där föräldrahemmet är beläget.

UFV går här inte närmare in på hela denna problematik, som utförligt redovisats av försvarets civilförvaltning med skrivelse till riksdagens andra lagutskott den 13 mars 1970. Som civilförvaltningen där uppger skulle utgifterna öka med lågt räknat omkring 80 mkr., om man vidgade rätten till bostadsbidrag till att omfatta samtliga rekryter.

Med hänsyn bl. a. till de förbättringar som skett de senaste åren är UFV icke beredd att inom ramen för de nu aktuella medlen förorda ytterligare utvidgning av kretsen av de bostadsbidragsberättigade.

Däremot anser UFV att maximibeloppet för *näringsbidraget* bör räknas upp. Detta höjdes den 1 juli 1967 från 25 till 40 kr. för dag. Bidraget är främst avsett för bestridande av avlöningskostnader, som uppkommer till följd av att särskild arbetskraft måste anlitas för att under den värnplikties tjänstgöring helt eller delvis ersätta ho-

Förmånens art	Realvärdeför- sämring 1967— maj 1971	Standard- förbättring	Summa
Penningbidrag	3,0	35,0	38,0
Utryckningsbidrag	2,3	4,0	6,3
Förplägnadsersättning	—	6,0	6,0
Familjepenning	8,0	11,0	19,0
Näringsbidrag	—	—	—
Summa	13,3	56,0	69,3

nom. I det fall rörelsen måste läggas ned under tjänstgöringstiden kan näringsbidrag utgå för sådana utgifter som prövas nödvändiga för att rörelsen skall kunna återupptas efter tjänstgöringens slut. En justering av beloppet för näringsbidrag bör ske med beaktande av löneutvecklingen sedan 1967. UFV föreslår att beloppet fastställs till 50 kr. för dag. Förutsättningarna för erhållande av näringsbidrag är så konstruerade att relativt få näringsidkare kan komma i åtnjutande av maximibeloppet. Kostnaderna för en höjning av näringsbidraget torde därför vara försumbara i förevarande sammanhang.

Utöver vad som ovan redovisats föreslår UFV inga förändringar av nu utgående värnpliktsförmåner.

D. Kostnadsökningar

Utgiftsökningarna (mkr.) vid bifall till UFV:s förslag framgår av ovanstående sammanställning.

UFV:s förslag innebär en sammanlagd utgiftsökning om 69,3 mkr. räknat efter prisläget i maj 1971.

Beloppet 13,3 mkr. samt de 5 mkr. som i det föregående beräknats för i och för sig motiverad priskompensation av premierna motsvarar realvärdeförsämring av angivna förmåner. Dessa 18,3 mkr. överensstämmer i stort sett med summan av de värden — 18,1 mkr. — som redovisats under avsnittet B. för budgetåret 1972/73 med ledning av konsumentprisindex. Det bör dock observeras att i det mera översiktliga avsnittet B an-

vänts ett delvis annat beräkningsunderlag än i förevarande avsnitt.

Nämnda 5 mkr. bör enligt UFV:s uppfattning icke utnyttjas för höjning av premierna utan i stället för standardförbättringar av andra förmåner. — Vidare bör beloppet 50 mkr., som torde vara beräknat i prisläget maj 1970, omräknas till aktuellt prisläge. En sådan omräkning med hjälp av nettoprisindex för maj 1971 ger ett värde av ca 51 mkr. Beloppet 56 mkr. för standardförbättringar har således framräknats enligt följande.

Reserverat belopp enl. budgetdirektiv	50 mkr.
Omräkning till prisläge maj 1971	1 »
Icke utnyttjad priskompensation	5 »
Summa	56 mkr.

Prisförändringar har i denna PM beräknats t.o.m. maj 1971 bl.a. av den anledningen att anslagsberäkningarna hittills gjorts i prisläge för maj. Enligt uppgift skulle anslagen för budgetåret 1972/73 komma att beräknas i prisläget i februari 1971. Med hänsyn till att index då var högre än i maj i år skulle ytterligare omkring en halv miljon kronor tillkomma för priskompensation. Vidare skulle det reserverade beloppet 50 mkr. öka till ca 51,2 mkr. i stället för 51 mkr. Om således utrymme för ytterligare ökning av värnpliktsförmånerna utöver de ovan föreslagna skulle finnas bör i första hand det föreslagna beloppet för utryckningsbidrag räknas upp.

UFV vill erinra om angelägenheten av att penningbidraget och familjepeningen görs värdebeständiga. Härav föranledda kostnadsökningar bör beaktas vid kompen-

sationen av försvarsanslagen för pris- och löneökningar. Utredningen saknar anledning att närmare gå in på hur detta skall ordnas budgettekniskt, men är medveten om bl. a. de problem som ligger i att prisregleringen av försvarsutgifterna sker enligt nettoprisindex, medan konsumentprisindex måste tillämpas för att hålla de kontanta värnpliktsförmånerna värdebeständiga.

förmånerna till andra tjänstgöringsskyldiga inom totalförsvaret samt inskrivningsskyldiga.

E. Sammanfattning m.m.

UFV anser att för ökade värnpliktsförmåner bör, med i denna promemoria angivna förutsättningar, om möjligt beräknas ett belopp av 69,3 mkr., varav 18,3 mkr. utgör kompensation för realvärdeförsämringar från 1967 till maj 1971 och 51 mkr. utgör reella förbättringar, beräknade i prisläget i maj 1971.

UFV föreslår — i avvaktan på utredningens kommande betänkande — följande åtgärder m.m. med tillämpning fr.o.m. budgetåret 1972/73, nämligen

att 1967 års realvärde av penningbidraget återställes för samtliga värnpliktiga,

att penningbidraget för menig bestämmes till 8 kr. under grundutbildning enligt prisläget maj 1971,

att övriga penningbidrag som nu utgår med 11 kr. eller lägre höjes med 1 kr. för dag utöver priskompensationen,

att penningbidraget fortsättningsvis hålls värdebeständigt,

att utryckningsbidraget höjs till lägst 375 kr.,

att premierna tills vidare utgår med i princip oförändrade belopp,

att förplägnadsersättningen höjs till 10 kr. för dag,

att familjepeningen bestäms att utgå med belopp, som för år räknat motsvarar för hustru (motsv.) 90 % av basbeloppet och för annan familjemedlem 45 % av basbeloppet,

att maximibeloppet för näringsbidraget höjs till 50 kr.

UFV vill slutligen uttala den uppfattningen att motsvarande förbättringar bör ske av

Bilaga 2 Sammanställning av ekonomiska förhållanden m. m. ur »Undersökning av psykiska och psykosomatiska insufficiensreaktioner under militär grundutbildning« (maj 1972 Åke Bliding, Bengt Sandberg)

*Till utredningen rörande systemet för för-
mäner åt värnpliktiga (UFV)*

Följande rapport är en sammanställning av vissa data rörande ekonomiska förhållanden m m tagna ur en större undersökning med titeln »psykiska och psykosomatiska insufficiensreaktioner under militär grundutbildning». Denna undersökning har omfattat totalt ca 13 000 värnpliktiga (vpl). Delmaterial av olika storlek har insamlats under utbildningsåren 1966/67 t. o. m. 1971/72 dels genom extensivundersökningar med frågeformulär, dels genom intensivundersökningar med intervjuer av totalpopulationer av vissa kategorier vpl, samt av riskgrupper utvalda med hjälp av frågeformulärsteknik och grupper av vpl som utvecklat psykiska eller psykosomatiska insufficiensreaktioner. Frågeformulär har givits vid tre tillfällen dels före inryckningen (formulär 0), dels efter en månads tjänstgöring (formulär 1) och dels mot slutet av utbildningsåret (formulär 2). Formulären innehåller frågor beträffande tidigare och aktuellt hälsotillstånd, sociala data samt aktuell medicinsk och social problematik.

I den följande sammanställningen har endast data medtagits som kan vara av intresse för att belysa de vpl:s ekonomiska situation.

Dessutom har i denna rapport medtagits några uppgifter beträffande ekonomisk problematik som noterats vid de psykiatriska undersökningar som har skett på remiss från vederbörande förbandsläkare.

Metodik och material

Sammanställningen bygger huvudsakligen på 1969/70 och 1970/71 års material.

Data har hämtats från 3 arméförband. Av tabell 4 och 5 i tabellbilagan framgår att vid regemente 2 och 3 kommer bara en mindre del av de vpl från större städer medan upp mot hälften kommer från landsbygd. Vid regemente 1 kommer ubef-uttagna och den lilla gruppen F-vpl (med specialtjänst) oftare från större städer (ca 50 %).

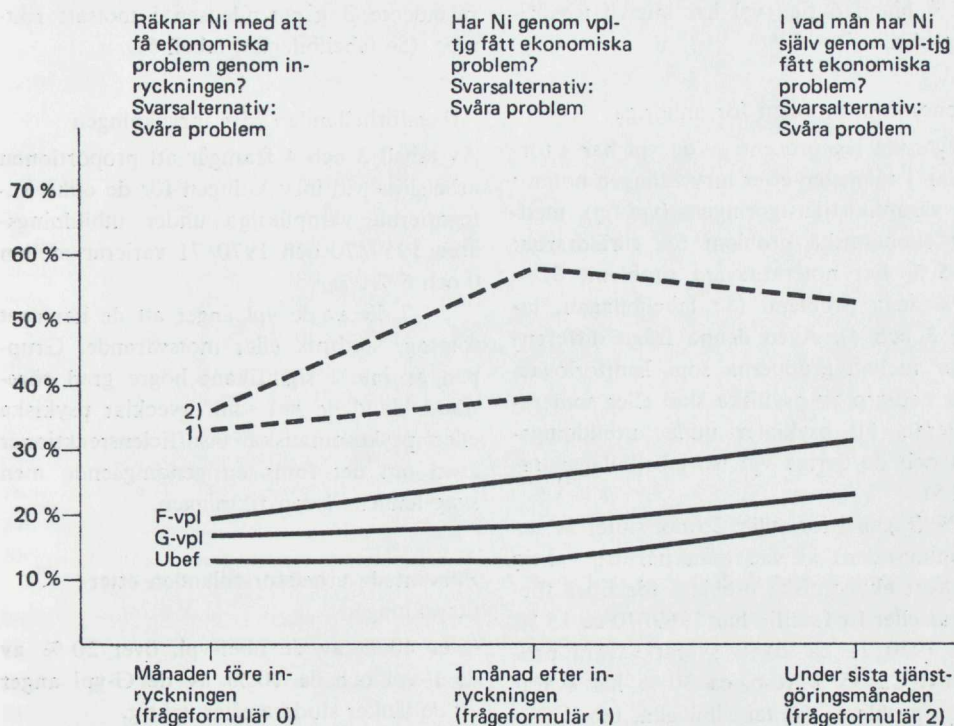
Av dem som fyllt i formulär 0 har drygt 85 % också fyllt i formulär 1 och drygt 75 % formulär 2. Denna avgång består väsentligen av vpl som före eller efter inryckningen fått anstånd, hemförlovats eller före ifyllandet av formulär 1 omförts till handräckningstjänstgöring.

Formulär 0 har genomförts som postenkät. Av dem som kommit till den obligatoriska läkarundersökningen efter inryckningen har mer än 99 % fyllt i formuläret. Formulär 1 och 2 har fyllts i kompanivis med en eller båda av undertecknade personligen närvarande som försöksledare. De som genom sjukdom, kommendering eller permission varit frånvarande, har kallats till restundersökningar någon vecka senare, vilket gjort att bortfallet blivit mycket ringa.

Resultat

Egna ekonomiska problem

Av nedanstående figur framgår att 14—19 % av de vpl räknar med att få svåra ekonomiska problem genom inryckningen

- 1) Vpl som hemförlovats eller omförts till hdr-tjänst under utbildningsåret på psykiatrisk diagnos.
 2) Vpl som i frågeformulär 1 noterat svåra anpassningsproblem under första tjg-månaden.

och att andelen vpl som rapporterar svåra ekonomiska problem ökar under utbildningsårets gång. Denna ökning skulle varit mer markerad om inte de vpl som upplevt ekonomiska problem hemförlovats i större utsträckning än övriga vpl. Mellan utbildningsåren 1969/70 och 1970/71 ses en lätt tendens till ökning av andelen som rapporterat svåra ekonomiska problem. En motsvarande minskning mellan utbildningsåren beträffande andelen som angett »inga problem» finns också (21 resp. 14 %). Det är således en minoritet som inte upplever att inryckningen till militärtjänstgöring (mil-tjg) ger ekonomiska problem.

Jämförelser mellan vpl som utvecklar psykiska—psykosomatiska insufficiensreaktioner och övriga vpl visar klara skillnader (se tabellbilagan tabell 2, 5 och 8).

Av dem som redan före inryckningen angivit att de räknat med att få svåra ekono-

miska problem genom inryckningen har en större andel blivit nedgrupperade (ned-grp) eller hemförlovade på psykiska eller psykosomatiska sjukdomsdiagnoser. Fler har rapporterat anpassningssvårigheter under första tjänstgöringsmånaden, fler har remitterats till psykiater och fler har bedömts ha så mycket magbesvär att de sänts till röntgenundersökning under utbildningsåret.

Ca 1/3 av de vpl som kommer att ingå i »problemgrupperna» mot 12—17 % bland övriga vpl har redan före inryckningen väntat svåra ekonomiska problem. Efter en månads tjänstgöring har 30—60 % av de vpl som senare utvecklar insufficiensreaktioner rapporterat svåra ekonomiska problem mot 15—20 % bland de övriga.

Försörjningsbörd

Ca 10 % av de vpl som besvarat formulär 0 har angivit försörjningsbörd. Av ta-

bell 2 i tabellbilagan framgår att ca 20 % av de vpl i »problemgrupperna» mot 8—10 % bland övriga vpl har angivit försörjningsbörda.

Ekonomiska problem för anhöriga

En ganska låg procent av de vpl har i formulär 1 månaden efter inryckningen noterat att värnpliktstjänstgöringen (vpl-tjg) medfört ekonomiska problem för föräldrarna: 0—5 % har noterat svåra problem, 67—90 % inga problem. (Se tabellbilagan, tabell 3 och 4). Även denna fråga differentierar mellan grupperna som hemförlovats eller ned-grp av psykiska skäl eller som remitterats till psykiater under utbildningsåret och de övriga vpl (se tabellbilagan tabell 5).

På frågan i formulär 2 (mot slutet av utbildningstiden) »i vad mån har Er vpl-tjg medfört ekonomiska problem för Edra föräldrar eller Er familj» har 1969/70 ca 15 % och 1970/71 ca 20 % svarat »svåra problem». Ca 35 % resp. ca 30 % har svarat »inga problem» (se tabellbilagan, tabell 6—7).

Kontakt med personalvårdskonsulenten

Drygt 10 % anger i formulär 0 att de skulle önska tala med personalvårdskonsulenten efter inryckningen. Ca 15 % anger i formulär 2 vid slutet av utbildningsåret att de sökt personalvårdskonsulenten för ekonomiska eller andra problem.

Den påtagliga skillnaden mellan andelen vpl som angivit att de haft ekonomiska problem under utbildningsåret och andelen som sökt personalvårdskonsulent kan förklaras av att många inte funnit det lönt att söka p. g. a. de alltför små resurser som personalvårdsdetaljen har för att hjälpa vpl med ekonomiska problem.

Civilt arbete under fritid

Ca 1/3 av de vpl har vid utbildningstidens slut angivit att de arbetat i egen eller anhörigas rörelse, jordbruk etc. De vpl på regemente 2 som i formulär 0 och 1 anger att de under vpl-tiden måste arbeta i egen

eller anhörigas rörelse är snarast under-representerade i »problemgrupperna». För regemente 3 går tendensen i motsatt riktning. (Se tabellbilagan, tabell 5).

Arbetsförhållanden före inryckningen

Av tabell 3 och 4 framgår att proportionen arbetslösa vid inryckningen för de olika kategorierna värnpliktiga under utbildningsåren 1969/70 och 1970/71 varierar mellan 0 och 6 %.

2—7 % av de vpl anger att de har eget företag, lantbruk eller motsvarande. Gruppen är inte i signifikant högre grad företrädd bland de vpl som utvecklar psykiska eller psykosomatiska insufficiensreaktioner även om det finns en genomgående men svag tendens i den riktningen.

Förväntade arbetsförhållanden efter utryckningen

Över 40 % av de ubef-vpl, över 20 % av de F-vpl och ca 10 % av de G-vpl anger att de tänker studera efter vpl-tjg.

Av gruppen som tänker förvärvsarbeta anger våren 1970 2—4 % av de F- och G-vpl på infanteriregementena att de tror att det blir »mycket svårt» och 10—20 % »ganska svårt» att få arbete som de är nöjda med efter utryckningen. Motsvarande siffror för våren 1971 är 7—9 % »mycket svårt» och 22—26 % »ganska svårt» — således en ökande tendens.

På frågan »riskerar Ni att bli arbetslös efter utryckningen» lämnades 2—9 % ja-svar våren 1970 mot 14—20 % våren 1971 — alltså också här en ökande tendens (se tabellbilagan, tabell 6 och 7).

Vpl som remitterats till psykiatrisk undersökning

Samliga vpl som av förbandsläkaren remitterats till psykiatrisk undersökning har intervjuats av försöksledarna. Aktuella ekonomiska problem har angivits av 20—30 % av dessa vpl (1967/68 regemente 2: 20 %, 1969/70 regemente 1: 23 %, regemente 2: 29 %).

Sammanfattning

Ur en undersökning av psykiska och psykosomatiska insufficiensreaktioner under militär grundutbildning har sammanställts vissa data med anknytning till de vpl:s ekonomiska situation. De här redovisade uppgifterna har samlats in med frågeformulärsmetodik vid 3 tillfällen (före inryckningen, en månad efter inryckningen resp mot slutet av utbildningstiden) samt från de psykiatriska undersökningar som skett på remiss från förbandets läkare.

Huvuddelen av uppgifterna härrör från utbildningsåren 1969/70 och 1970/71.

Majoriteten av de vpl rapporterar ekonomiska problem genom mil-tjg, endast en minoritet anger »inga problem» (15—20 %). Andelen vpl som anger svåra ekonomiska problem visar en stigande tendens och utgör mot slutet av utbildningsåret 30—35 %.

De som redan före inryckningen rapporterat förväntade svåra ekonomiska problem (17 %) eller som efter första tjänstgöringsmånaden anger att de fått svåra ekonomiska problem (18 %) tillhör oftare de grupper som under utbildningsåret sänts till magröntgen, kommer till psykiater eller blir omplacerad till hdr-tjänst eller hemförlovade på psykiatrisk diagnos eller på magsårs- eller magkatarrsdiagnos (diagnos ulcus-gastrit).

Även försörjningsbörda och ekonomiska problem för anhöriga rapporteras oftare bland de vpl som under utbildningsåret blir omplacerade i hdr-tjänst eller hemförlovade på psykiatrisk diagnos eller under diagnos ulcus-gastrit.

Vpl som remitterats till psykiater under grundutbildningen har i 20—30 % rapporterat aktuella ekonomiska problem. Många av dessa är primärt psykiskt stabila och socialt välanpassade personer, som med bättre ekonomiskt stöd aldrig skulle utveckla psykiska eller psykosomatiska insufficienser med avbruten militär utbildning och eventuellt i vissa fall bestående eller recidiverande symptomatologi som följd.

Åke Bliding   Bengt Sandberg

Tabell-bilaga

(Sammanställning beträffande ekonomiska förhållanden m. m. ur 1966/67, 1969/70 och 1970/71 års material)

Tabell 1 Formulär 0 1969/70 års material

	Reg. 2		
	ubef N= 271	F-vpl N= 509	G-vpl N= 232
Har Ni någon att försörja under vpl-tiden?	5,5 %	12,0 %	10,8 %
Räknar Ni med att få ekonomiska problem genom inryckningen? Svåra problem	13,7 %	19,1 %	17,2 %
Räknar Ni med att under vpl-tiden få hjälpa anhörig i jordbruk eller rörelse?	33,6 %	40,1 %	31,5 %
Skulle Ni önska få tala med personalvårdskon-sulenten efter inryckningen?	10,0 %	15,9 %	7,8 %

Tabell 2 Gruppjämförelser för 1969/70 års material (formulär 0)

Fråga: Har Ni någon att försörja under vpl-tiden?

Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052)

(ubef, F- och G-vpl, reg. 2)

19,8 %

Övriga vpl

Chi²

p

8,1 %

19,21

< 0,001

Ned-grp, O- el. T-förkl. u.d. ulcus gastrit

(ubef, F- och G-vpl, reg. 2)

23,5 %

9,2 %

9,83

< 0,001

Vpl som angivit magbesvär av grad 2 vid F1-intervju

(F- och G-vpl, reg. 2)

21,3 %

10,4 %

4,35

< 0,05

Vpl som i frågeformulär 1 noterat anpassnings-svårigheter under första månaden efter inryckningen

(F- och G-vpl, reg. 2)

20,3 %

8,8 %

13,95

< 0,001

Fråga: Räknar Ni med att få ekonomiska problem genom inryckningen?

Svarsalternativ: Svåra problem

Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052)

(ubef, F- och G-vpl, reg. 2)

33,3 %

14,1 %

36,28

< 0,001

Ned-grp, O- el. T-förkl. u.d. ulcus gastrit

(ubef, F- och G-vpl, reg. 2)

33,3 %

16,4 %

10,02

< 0,01

Vpl som angivit magbesvär av grad 2 vid F1-intervju

(F- och G-vpl, reg. 2)

25,5 %

16,2 %

Forts. tabell 2

	Övriga vpl	Chi ²	p
<i>Vpl som i frågeformulär 1 noterat anpassnings-svårigheter under första månaden efter inryckningen</i> (F- och G-vpl, reg. 2)	35,6 %	12,4 %	36,62 < 0,001
<i>Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret</i> (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	29,5 %	15,3 %	12,82 < 0,001
<i>Vpl som sänts till röntgen-ventrikel under utbildningsåret</i> (F- och G-vpl, reg. 2)	26,2 %	17,0 %	5,40 < 0,05
Fråga: Räknar Ni med att under vpl-tiden få hjälpa anhörig i jordbruk eller rörelse?			
<i>Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052)</i> (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	13,3 %	37,9 %	
<i>Ned-grp, O- el. T-förkl. u.d. ulcus gastrit</i> (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	13,2 %	36,5 %	
Fråga: Skulle Ni önska få tala med personalvårdskonsulenten efter inryckningen?			
<i>Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052)</i> (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	16,7 %	11,6 %	
<i>Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052)</i> (F-vpl, reg. 2)	23,3 %	14,5 %	4,30 < 0,05
<i>Ned-grp, O- el. T-förkl. u.d. ulcus gastrit</i> (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	27,5 %	11,6 %	9,33 < 0,01
<i>Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret</i> (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	20,0 %	11,8 %	5,24 < 0,05
<i>Vpl som sänts till röntgen-ventrikel under utbildningsåret</i> (F- och G-vpl, reg. 2)	17,2 %	12,5 %	
<i>Vpl som angivit magbesvär av grad 2 vid FI-intervju</i> (F- och G-vpl, reg. 2)	17,0 %	10,6 %	
<i>Vpl som i frågeformulär 1 noterat anpassnings-svårigheter under första månaden efter inryckningen</i> (F- och G-vpl, reg. 2)	11,9 %	11,0 %	

Tabell 3 Formulär 1 1969/70 år material

	Reg. 1		Reg. 2			Reg. 3	
	ubef N=149	F-vpl N=42	G-vpl N=225	ubef N=249	F-vpl N=428	G-vpl N=199	F-vpl N=385
<i>Var har Ni huvudsakligen bott under er uppväxttid?</i>							
På landsbygden eller i samhälle med mindre än 2 000 inv.	31,5 %	40,4 %	56,6 %	45,3 %	53,6 %	61,3 %	60,5 %
I samhälle el. stad med mellan 2 000—20 000 inv.	30,1 %	23,8 %	26,3 %	40,8 %	33,6 %	25,6 %	22,1 %
I stad med mer än 20 000 inv.	38,3 %	35,7 %	16,9 %	13,8 %	12,7 %	13,0 %	17,2 %
<i>Var har ni huvudsakligen bott under de senaste 2 åren?</i>							
På landsbygden el. i samhälle med mindre än 2 000 inv.	25,0 %	30,9 %	49,5 %	35,9 %	43,2 %	48,2 %	48,8 %
I samhälle el. stad med mellan 2 000—20 000 inv.	27,7 %	28,5 %	32,1 %	45,3 %	37,8 %	36,6 %	26,1 %
I stad med mer än 20 000 inv.	47,2 %	40,4 %	18,3 %	18,7 %	18,9 %	15,0 %	25,0 %
<i>Hade Ni vid inryckningen</i>							
1) Fast anställning	37,1 %	57,4 %	83,1 %	39,9 %	78,9 %	86,7 %	75,4 %
2) Pågående el. nyligen, efter mars 1969, avslutade studier	57,0 %	38,0 %	13,0 %	50,0 %	19,1 %	8,8 %	20,8 %
3) Gått arbetslös mer än 2 månader	0,6 %	0,0 %	3,1 %	0,4 %	2,1 %	6,1 %	3,4 %
4) Eget företag (även lantbruk el. motsvarande)	4,7 %	2,4 %	7,2 %	2,8 %	6,9 %	5,1 %	7,1 %
<i>Har Ni genom vpl-tjg fått ekonomiska problem?</i>							
Svåra problem	11,4 %	14,2 %	14,6 %	13,3 %	25,2 %	17,8 %	15,8 %
Inga problem	29,5 %	21,4 %	33,3 %	25,4 %	10,9 %	12,2 %	21,3 %
<i>Har Er vpl-tjg medfört ekonomiska problem för Edra föräldrar?</i>							
Svåra problem	2,6 %	0,0 %	2,6 %	2,8 %	4,4 %	5,5 %	1,5 %
Inga problem	75,1 %	85,7 %	80,7 %	74,1 %	71,6 %	65,4 %	79,4 %
<i>Måste Ni under vpl-tiden över veckoslut el. på vardagskvällar arbeta i egen el. anhörigas rörelse (även jordbruk)?</i>							
	19,4 %	19,0 %	22,2 %	26,7 %	29,1 %	20,2 %	22,5 %

Tabell 4 Formulär 1 1970/71: års material

	Reg. 1		Reg. 2			Reg. 3	
	ubef N=162	F-vpl N=31	G-vpl N=220	ubef N=166	F-vpl N=451	G-vpl N=191	F-vpl N=454
<i>Var har Ni huvudsakligen bott under er uppväxttid?</i>							
På landsbygden eller i samhälle med mindre än 2 000 inv.	37,2 %	34,4 %	46,4 %	55,3 %	54,2 %	56,5 %	57,5 %
I samhälle el. stad med mellan 2 000—20 000 inv.	23,5 %	13,7 %	21,0 %	32,0 %	35,4 %	33,6 %	26,7 %
I stad med mer än 20 000 inv.	39,2 %	51,7 %	32,4 %	12,5 %	10,2 %	9,7 %	15,7 %
<i>Var har ni huvudsakligen bott under de senaste 2 åren?</i>							
På landsbygden el. i samhälle med mindre än 2 000 inv.	24,1 %	29,6 %	40,5 %	39,4 %	47,2 %	44,4 %	48,2 %
I samhälle el. stad med mellan 2 000—20 000 inv.	26,1 %	11,1 %	21,0 %	38,8 %	37,8 %	37,5 %	28,5 %
I stad med mer än 20 000 inv.	49,6 %	59,2 %	38,3 %	21,6 %	14,8 %	18,4 %	23,2 %
<i>Hade Ni vid inryckningen</i>							
1) Fast anställning	45,7 %	68,9 %	83,6 %	68,5 %	80,7 %	84,9 %	82,3 %
2) Pågående el. nyligen, efter mars 1970, avslutade studier	56,2 %	42,8 %	15,6 %	33,5 %	18,2 %	11,2 %	15,3 %
3) Gått arbetslös mer än 2 månader	3,3 %	3,4 %	2,1 %	0,0 %	3,0 %	3,2 %	4,2 %
4) Eget företag (även lantbruk el. motsvarande)	2,6 %	3,4 %	5,4 %	5,8 %	5,6 %	5,9 %	3,5 %
<i>Har Ni genom vpl-tjg fått ekonomiska problem?</i>							
Svåra problem	18,9 %	17,2 %	21,6 %	41,7 %	28,8 %	25,1 %	22,3 %
Inga problem	20,2 %	27,5 %	21,6 %	8,8 %	9,3 %	9,0 %	13,9 %
<i>Har Er vpl tjg medfört ekonomiska problem för Edra föräldrar?</i>							
Svåra problem	2,5 %	0,0 %	4,8 %	3,7 %	3,5 %	3,2 %	3,1 %
Inga problem	81,8 %	89,6 %	76,7 %	71,6 %	68,3 %	67,7 %	75,3 %
<i>Måste Ni under vpl-tiden över veckoslut el. på vardagskvällar arbeta i egen el. anhörigas rörelse (även jordbruk)?</i>	20,7 %	13,7 %	20,7 %	31,0 %	34,7 %	26,4 %	22,5 %

Tabell 5 Gruppjämförelser för 1969/70 års material (formulär 1)

Fråga: Gått arbetslös under de 2 senaste månaderna före inryckningen?

Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (ubef, F- och G-vpl. reg. 2)	Övriga vpl	Chi ²	p
7,6 %	1,7 %	12,09	< 0,001
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (F-vpl, reg. 3)			
18,8 %	2,0 %	20,88	< 0,001
Ned-grp, O- el. T-förkl. u.d. ulcus gastrit (ubef, F- och G-vpl. reg. 2)			
9,8 %	2,2 %	6,48	< 0,05
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (ubef, F- och G-vpl. reg. 2)			
6,5 %	2,2 %	Ej signifikant skillnad	
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (F-vpl, reg. 3)			
10,9 %	1,1 %	14,49	< 0,001
Vpl som i frågeformulär 1 noterat anpassnings-svårigheter under första månaden efter inryckningen (F- och G-vpl, reg. 2)			
6,8 %	2,6 %	4,00	< 0,05
Fråga: Eget företag?			
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (ubef, F- och G-vpl. reg. 2)			
7,6 %	4,9 %	Ej signifikant skillnad	
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (F-vpl, reg. 3)			
12,5 %	6,5 %	Ej signifikant skillnad	
Ned-grp, O- el. T-förkl. u.d. ulcus gastrit (ubef, F- och G-vpl. reg. 2)			
12,2 %	4,9 %		
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (ubef, F- och G-vpl. reg. 2)			
6,5 %	5,5 %		
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (F-vpl, reg. 3)			
11,8 %	6,6 %		
Vpl som sänts till röntgen-ventrikel under utbildningsåret (F- och G-vpl, reg. 2)			
6,7 %	6,1 %		

	Övriga vpl	Chi ²	p
Vpl som angivit magbesvär av grad 2 vid F1-intervju (F- och G-vpl, reg. 2)	17,8 %	5,7 %	
Vpl som i frågeformulär 1 noterat anpassnings-svårigheter under första månaden efter inryckningen (F- och G-vpl, reg. 2)	9,3 %	5,4 %	
Fråga: Har Ni genom vpl-tjg fått ekonomiska problem? Svarsalternativ: svåra problem			
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	37,3 %	17,6 %	22,99 < 0,001
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (F-vpl, reg. 3)	28,1 %	14,8 %	< 0,05
Ned-grp, O- el. T-förkl. u.d. ulcus gastrit (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	41,5 %	19,2 %	10,51 < 0,01
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	42,9 %	17,6 %	26,13 < 0,001
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (F-vpl, reg. 3)	38,2 %	13,7 %	12,10 < 0,001
Vpl som sänts till röntgen-ventrikel under utbildningsåret (F- och G-vpl, reg. 2)	28,6 %	21,9 %	< 0,05
Vpl som angivit magbesvär av grad 2 vid F1-intervju (F- och G-vpl, reg. 2)	34,0 %	22,1 %	Ej signifikant skillnad
Vpl som i frågeformulär 1 noterat anpassnings-svårigheter under första månaden efter inryckningen (F- och G-vpl, reg. 2)	58,5 %	14,2 %	103,41 < 0,001
Fråga: Har Er vpl-tjg medfört ekonomiska problem för Edra föräldrar? Svarsalternativ: Måttliga + svåra problem			
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	37,3 %	27,5 %	4,18 < 0,05

	Övriga vpl	Chi ²	P
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	27,0 %	6,54	< 0,05
Vpl som i frågeformulär 1 noterat anpassnings-svårigheter under första månaden efter inryckningen (F- och G-vpl, reg. 2)	27,7 %	6,94	< 0,01
Fråga: Måste Ni under vpl-tiden över veckoslut eller på vardagskvällar arbeta i egen eller andrigrigas rörelse?			
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	27,5 %	4,78	< 0,05
Ned-grp, O- el. T-förkl. av psykiska skäl (sjd.nr. 050—052) (F-vpl, reg. 3)	21,6 %		< 0,05
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (ubef, F- och G-vpl, reg. 2)	26,9 %	Ej signifikant skillnad	
Vpl som remitterats till psykiater under utbildningsåret (F-vpl, reg. 3)	20,6 %	6,27	< 0,05

Tabell 6 Formulär 2 1969/70 år material

	Reg. 1			Reg. 2			Reg. 3	Totalt
	ubef N=119	F-vpl N=44	G-vpl N=222	ubef N=208	F-vpl N=395	G-vpl N=167	F-vpl N=296	N=1451
<i>I vad mån har Er vpl-tjänst medfört ekonomiska problem för Edra föräldrar el. Er familj?</i>								
Svåra problem	12,7 %	11,3 %	22,5 %	8,8 %	15,9 %	15,1 %	14,5 %	15,1 %
Måttliga problem	36,4 %	50,0 %	40,5 %	45,8 %	52,9 %	56,9 %	49,8 %	48,4 %
Inga problem	50,8 %	38,6 %	36,8 %	45,3 %	31,1 %	27,8 %	35,6 %	36,4 %
<i>I vad mån har Ni själv genom vpl-tjänsten fått ekonomiska problem?</i>								
Svåra problem	28,8 %	34,0 %	36,9 %	19,9 %	31,1 %	23,0 %	28,2 %	28,8 %
Måttliga problem	59,3 %	59,0 %	46,5 %	60,4 %	58,9 %	64,8 %	58,8 %	57,9 %
Inga problem	11,8 %	6,8 %	16,4 %	19,5 %	9,9 %	12,1 %	12,9 %	13,2 %
<i>Har Ni sökt personalvårdskonsulenten för ekonomiska eller andra problem?</i>								
Ja	15,9 %	22,7 %	22,3 %	9,2 %	9,9 %	6,0 %	9,8 %	12,1 %
Nej	84,0 %	77,2 %	77,6 %	90,7 %	90,0 %	93,9 %	90,1 %	87,8 %
<i>Har Ni under vpl-tiden under vardagskvällar el. veckoslut utfört avlönat arbete el. arbete i egen el. familjens rörelse (t. ex. på faderns gård, i faderns firma etc)?</i>								
Ja	31,0 %	27,2 %	27,8 %	27,1 %	32,6 %	14,9 %	31,9 %	28,6 %
Nej	68,9 %	72,7 %	72,1 %	72,8 %	67,3 %	85,0 %	68,0 %	71,3 %
<i>Tänker Ni efter vpl-tjänstgöringen</i>								
a) Studera?								
Ja	46,5 %	26,1 %	14,2 %	41,0 %	22,1 %	8,5 %	17,4 %	23,1 %
Nej	32,7 %	50,0 %	65,1 %	38,9 %	60,7 %	77,3 %	64,3 %	58,4 %
Vet ej	20,6 %	23,8 %	20,6 %	19,9 %	17,0 %	14,1 %	18,1 %	18,4 %
b) Förvärvsarbeta?								
Ja	56,8 %	71,0 %	69,0 %	63,7 %	77,5 %	71,8 %	77,7 %	71,9 %
Nej	30,3 %	18,4 %	14,9 %	19,2 %	10,8 %	16,7 %	10,9 %	15,0 %
Vet ej	12,7 %	10,5 %	15,9 %	16,9 %	11,6 %	11,4 %	11,3 %	12,9 %
c) Om Ni tänker förvärvsarbeta tror Ni det blir svårt att få arbete som Ni är nöjd med efter uttryckningen?								
Ja, mycket svårt	7,2 %	13,3 %	3,4 %	1,4 %	3,9 %	2,2 %	2,8 %	3,5 %
Ja, ganska svårt	37,6 %	16,6 %	17,0 %	24,2 %	10,7 %	12,6 %	21,3 %	17,7 %
Nej, inte svårt	55,0 %	69,9 %	79,5 %	74,2 %	85,3 %	85,0 %	75,8 %	78,6 %
d) Riskerar Ni att bli arbetslös efter uttryckningen?								
Ja	16,8 %	15,1 %	7,6 %	6,8 %	5,0 %	2,0 %	9,4 %	7,3 %
Nej	83,1 %	84,8 %	92,3 %	93,1 %	94,9 %	97,9 %	90,5 %	92,6 %

Tabell 7 Formulär 2 1970/71 års material

	Reg. 1			Reg. 2			Reg. 3	Totalt N=1392
	ubef N=135	F-vpl N=14	G-vpl N=206	ubef N=132	F-vpl N=404	G-vpl N=164	F-vpl N=337	
<i>I vad mån har Er vpl-tjänst medfört ekonomiska problem för Edra föräldrar el. Er familj?</i>								
Svåra problem	10,9 %	7,1 %	22,3 %	18,1 %	16,6 %	26,8 %	22,3 %	
Måttliga problem	39,8 %	50,0 %	41,7 %	49,6 %	51,6 %	51,2 %	51,6 %	
Inga problem	49,2 %	42,8 %	35,8 %	32,2 %	31,7 %	21,9 %	25,9 %	
<i>I vad mån har Ni själv genom vpl-tjänsten fått ekonomiska problem?</i>								
Svåra problem	25,5 %	21,4 %	35,9 %	35,6 %	36,6 %	33,5 %	37,9 %	
Måttliga problem	55,6 %	57,1 %	56,3 %	56,8 %	54,9 %	58,5 %	53,4 %	
Inga problem	18,7 %	21,4 %	7,7 %	7,5 %	8,4 %	7,9 %	8,6 %	
<i>Har Ni sökt personalvårdskonsulenten för ekonomiska eller andra problem?</i>								
Ja	17,9 %	0,0 %	19,9 %	17,4 %	10,9 %	11,0 %	16,4 %	
Nej	82,0 %	100,0 %	80,0 %	82,9 %	89,0 %	88,9 %	83,5 %	
<i>Har Ni under vpl-tiden under vardagskvällar el. veckoslut utfört avlönat arbete el. arbete i egen el. familjens rörelse (t. ex. på faderns gård, i faderns firma etc)?</i>								
Ja	30,3 %	35,7 %	33,9 %	37,8 %	38,3 %	30,0 %	31,4 %	
Nej	69,6 %	64,2 %	66,0 %	62,1 %	61,6 %	69,9 %	68,5 %	
<i>Tänker Ni efter vpl-tjänstgöringen</i>								
a) Studera								
Ja	44,4 %	35,7 %	13,0 %	18,6 %	12,6 %	9,8 %	13,3 %	
Nej	34,1 %	42,8 %	75,3 %	62,7 %	66,1 %	73,6 %	61,6 %	
Vet ej	21,4 %	21,4 %	11,5 %	18,6 %	21,2 %	16,5 %	24,9 %	
b) Förvärvsarbeta?								
Ja	61,5 %	75,0 %	75,6 %	79,9 %	80,2 %	74,1 %	78,0 %	
Nej	23,0 %	16,6 %	12,4 %	9,1 %	7,2 %	13,2 %	7,9 %	
Vet ej	15,3 %	8,3 %	11,8 %	10,8 %	12,4 %	12,5 %	14,0 %	
c) Om Ni tänker förvärvsarbeta tror Ni det blir svårt att få arbete som Ni är nöjd med efter uttryckningen?								
Ja, mycket svårt	16,4 %	0,0 %	11,6 %	14,2 %	7,5 %	7,2 %	8,9 %	
Ja, ganska svårt	30,7 %	0,0 %	18,6 %	18,0 %	21,6 %	23,9 %	25,5 %	
Nej, inte svårt	52,7 %	100,0 %	69,7 %	67,6 %	70,8 %	68,8 %	65,5 %	
d) Riskerar Ni att bli arbetslös efter uttryckningen?								
Ja	27,1 %	0,0 %	16,5 %	20,1 %	13,9 %	16,7 %	18,6 %	
Nej	72,8 %	100,0 %	83,4 %	79,8 %	85,9 %	83,2 %	81,3 %	

Tabell 8 Gruppjämförelse för 1969/70 års material (formulär 2)

*				
	Krit.grp	Kont.grp	Chi ²	p
<i>I vad mån har Er vpl-tjg medfört ekonomiska problem för Edra föräldrar el. Er familj?</i>				
Svåra problem	33,3 %	11,5 %	21,11	< 0,001
<i>I vad mån har Ni själv genom vpl-tjänsten fått ekonomiska problem?</i>				
Svåra problem	52,8 %	23,8 %	24,2	< 0,001
<i>Har Ni sökt personalvårskonsulenten för ekonomiska el. andra problem?</i>				
Ja	16,7 %	6,6 %	7,14	< 0,01
<i>Om Ni tänker förvärvsarbete efter vpl-tjg tror Ni att det blir svårt att få arbete som Ni är nöjd med efter uttryckningen?</i>				
Ja, mycket svårt	18,1 %	11,6 %	1,18	Ej signifikant skillnad
<i>Riskerar Ni att bli arbetslös efter uttryckningen?</i>				
Ja	2,8 %	3,6 %		Ej signifikant skillnad

* Vpl som i frågeformulär 1 angivit anpassningssvårigheter under första vpl-månaden, krit.grp N=72, mot övriga vpl, kont.grp N=434.

Bilaga 3 Sammanfattning av UFV hearings med värnpliktiga den 14 och 15 april 1971

Nedan följer en sammanfattning från bandupptagning av svaren på de frågor som UFV ställde, dels till representanter för de värnpliktiga under GU, dels till värnpliktiga personalvårdsassistenter. Frågorna har förts samman till rubriker under vilka de avgivna svaren har sammanfattats och formulerats om till löpande text.

1. Synpunkter framförda av värnpliktiga

De värnpliktigas ekonomiska situation i allmänhet

För de flesta värnpliktiga är den ekonomiska situationen pressande. Behoven varierar men genomsnittligt torde en värnpliktig få låna några tusen kronor eller låta hustru, föräldrar eller annan anhörig skjuta till motsvarande belopp för att klara värnpliktstiden ekonomiskt.

Penningbidraget kan sägas täcka utgifter inom förläggningen för kaffe, tobak och dylikt men absolut inte utgifter under helger. Det ursprungliga systemet med penningbidrag synes ha utgått från dem som kom direkt från skolan och den veckopeng man därvid hade. Idag rycker många in till militärtjänstgöring vid omkring 21 års ålder och i takt med samhällsutvecklingen har de värnpliktiga numera ofta hunnit bygga upp en ganska hög standard före inryckningen. Några års yrkesarbete med möjlighet att skaffa bil, lägenhet etc. är vanligt bland inryckande värnpliktiga. Eftersom man vill bevara sin standard oförändrad under värnpliktstjänstgöringen, tvingas man ofta skuld-

sätta sig med den press detta medför, även lång tid efter utryckningen. Ekonomiska bekymmer för egen och framför allt anhörigas del gör den i övrigt ofta påfrestande militärtjänstgöringen än mer pressande.

Allmänna synpunkter på frågan om ersättning och bidrag under värnpliktstiden

Alla extra bidrag utöver penningbidraget, såsom familjepenning, bostadsbidrag och dylikt, bör i möjligaste mån tas bort och ersättas med ett högt generellt bidrag till varje enskild värnpliktig. Han skall sedan få fritt disponera detta efter egna önskemål. Den som sedan har exceptionella kostnader i något avseende bör dessutom, utöver det generella bidraget, kunna beviljas ytterligare bidrag för att täcka dessa kostnader.

Ett system motsvarande studiemedelssystemet, med en viss summa som basbelopp till vilken sedan kommer tillägg för barn, avdrag för förmögenhet och hustrus inkomst etc., vore en utmärkt idé. Man måste dock komma ihåg att när det gäller studenter, har man en tämligen homogen grupp för vilken man ganska väl känner kostnaderna, typ av bostad osv. I fråga om värnpliktiga måste ett system som bygger på det studiesociala systemet vara mer flexibelt och ge utrymme för betydligt fler tillkommande behov av skilda slag, allt efter individuella behov.

I sammanhanget får inte reseersättningen glömmas bort. Denna måste finnas kvar i någon form. Genom att avståndet till hemorten varierar mellan olika värnpliktiga, som-

liga gör sin värnplikt i hemstaden etc., måste reseersättningen ligga utanför ett ersättningssystem av ovan antytt slag.

Ett bidrag som borde kunna slopas — i enlighet med 1971 års värnpliktskonferens förslag — är tjänstgöringspremien. Ersättningen bör i stället graderas efter den tid som vederbörande tas i anspråk. Med nuvarande bestämmelser kan man, som exempelvis i flygvapnet, tvingas göra tolv månaders tjänstgöring utan någon som helst extra ersättning, trots att man går miste om civil inkomst.

Med ett ersättningssystem byggt på den studiesociala principen borde i princip det tilltänkta generella bidraget kunna ersätta alla nuvarande bidragsformer utom reseersättning.

Rimlig norm för penningbidraget i nuvarande form

När penningbidragets storlek diskuterades vid värnpliktskonferensen kom man fram till att eftersom de värnpliktiga inte kan räkna med att få alla sina behov täckta, borde man kräva något som man kanske skulle kunna få gehör för. Man stannade därför vid 15 kr per dag. Om man jämför med en studerandes förhållanden vet man dock att de 800 kr per månad som uppbares i studiemedel räcker dåligt. Även om kostnaderna är något lägre i det militära eftersom man har fri kost, så är det dock vanligt att man behåller sin bostad och då tillkommer kostnad för denna. Studiemedlen är alltså knappa — man måste arbeta på somrarna och låta inkomsterna av detta slås ut över studiemånaderna. 800 kr per månad kan dock vara ett riktvärde att utgå från. För den som inte har bostad kan summan reduceras med ca 250 kr per månad.

15 kr kan sägas vara en rimlig dagspenning. Detta belopp, som är vad en värnpliktig furir uppbär (11 kr + 4 kr i tjänstgöringspremie vid tjänstgöring utöver 300 dagar), kan anses vara tillräckligt för att man skall klara sig utan att behöva få hjälp av någon. 15 kr per dag täcker dock inte resekostnaderna för den som vill resa hem

varje helg. För att dagspenningen skall få samma värde för alla, oavsett avstånd till hemmet etc., kunde man tänka sig att utöka antalet fria resor.

Bostadsbidrag till ensamstående och andra familjebidragsfrågor

För ensamstående med egen bostad är detta det största ekonomiska problemet. Magasineringsbidraget på 50 kr räcker definitivt inte och för att få behålla bostaden tvingas många att låna eller försöka skrapa ihop pengar på annat sätt, t. ex. genom att ta av besparingar. Detta kan ej anses vara riktigt, utan en ensamstående med egen bostad bör få hela sin hyra betald under värnplikts-tiden. Denna fråga hänger samman med vad som tidigare berörts, nämligen att en värnpliktig som före inryckningen byggt upp en viss standard skall ges möjlighet att behålla denna under värnpliktstjänstgöringen.

Ifråga om var gränsen skall dras för rätten till familjebidrag, bör man något beakta de ändrade skilmässobestämmelser och dylikt som kan komma att införas i framtiden. Det är då tänkbart att värnpliktiga, för att komma i åtnjutande av bidrag börjar gifta sig en vecka innan de rycker in i militärtjänst och skiljer sig en vecka efter utryckningen. Om tio år kanske man inte har det här gränsdragningsproblemet längre. För övrigt är skillnaden mellan att flytta ihop och gifta sig inte så stor som man tror.

Det är troligt att många värnpliktiga före inryckningen förstorar upp problemen när det gäller familjebidragsfrågorna, därför att informationen om rätten till olika slags bidrag inte når ut till alla och i rätt tid. De som själva söker information, dvs. vanligen de som har högre utbildning, gynnas sålunda. En lättfattlig broschyr med information om gällande bestämmelser borde därför ligga med inryckningsordern.

Fria resor

I det samlade ekonomiska problem, som de värnpliktiga möter, utgör resorna en mycket tung och väsentlig faktor. För exempelvis en stockholmare förlagd i Boden blir det

oerhört kostsamt att ta sig hem, varför han oftast tvingas vara kvar på förbandet de helger, då han inte kan utnyttja en fri resa.

Det finns även en annan aspekt på frågan om de fria resorna. För att trivas på förbandet liksom för att trivas och komma överens med truppbefäl och kamrater har möjligheten för den värnpliktige att resa hem när fredag kväll kommer mycket stor betydelse. Det känns positivt att få känna sig välkommen när man kommer hem och få byta miljö ett slag. Man återvänder då till tjänsten med nya krafter.

Ett allmänt önskemål torde vara att antalet fria resor utökas till en per vecka. Skillnaden mellan detta och ett frikort bleve därvid praktiskt taget ingen, emedan man inte åker hem mer än en gång i veckan, såvida man inte har väldigt nära till hemmet.

Bestämmelsen att resorna måste tas ut en per månad och att ej uttagen resa förfaller anser man borde tas bort. Man borde i stället få samla upp resorna och ta ut dem när det bäst passar den enskilde. Många vill t. ex. utnyttja eget fordon på sommaren och åka tåg på vintern.

Många värnpliktiga skulle vilja återinföra det system som tidigare fanns med rätt till ersättning för resa med eget fordon i stället för fria resor med allmänna kommunikationsmedel. Vid resa på medellånga sträckor, dvs. upp till ca 30 mil, blir tidsvinsten i många fall 3—4 timmar om man reser med bil i stället för tåg. För värnpliktiga vid Norrlandsförband bosatta på avsides belägna orter kan restiden för en 20 mils resa med allmänna kommunikationsmedel vara 12 timmar eller mer.

Regeln om 8 timmars tidsvinst som krav för att få utnyttja eget fordon anser man borde tas bort eller tiden minskas väsentligt eftersom det är ytterst få som kan påvisa en sådan tidsvinst men väl 3—4 timmar som ovan nämnts.

De ekonomiska problemens eventuella konsekvenser för de värnpliktigas hälsa, beteende etc.

Det förekommer typiska depressioner i ganska stor omfattning i det militära, men att

dra gränsen och ange vilka problem som skapat just dessa depressioner är naturligtvis mycket svårt. Man har dels anpassningsproblem till en ny och främmande miljö jämfört med det civila livet, dels alla ekonomiska problem. Klart är att om man tar bort det ena problemkomplexet genom att ge de värnpliktiga mer betalt, så försvinner ju en del av trycket på den enskilde och då måste ju antalet depressioner minska. Men det går inte att i ett enskilt fall säga att depressionen beror på ekonomiska faktorer, medan den i ett annat fall beror på den militära miljön.

Den som tjänstgör på personalvårdsdetaljen kommer i kontakt med värnpliktiga som söker bidrag. De som söker bidrag befinner sig oftast i en oerhört svår situation, de kommer dit nästan som en sista nödlösning. Andra som har det besvärligt ekonomiskt vet oftast inte om att de kan få hjälp med bidrag eller också vill de inte ha socialhjälp på grund av namnet osv. Så det är värnpliktiga i de besvärligaste ekonomiska situationerna man träffar på personalvårdsdetaljen. De som får ett avslag på en ansökan om något bidrag blir oftast mycket, mycket deprimerade och tar synnerligen illa vid sig. De vill sedan inte göra något helhjärtat utan blir så småningom stamkunder på sjukavdelningen.

Skyddet vid skador och olycksfall samt hälso- och sjukvård

Skyddet för den värnpliktige vid personskador kan numera sägas vara ordnat på ett tillfredsställande sätt. Vad som önskas ytterligare är en ansvarighetsförsäkring, så att den värnpliktige, om han förorsakar skador på kronans materiel — vilket kan röra sig om rätt avsevärda belopp — undgår att bli personligen ansvarig och ersättningskyldig.

Vad gäller hälso- och sjukvården tycks ett slags ackordssystem tillämpas för läkarna, vilket för de värnpliktiga innebär rätt stora nackdelar. Läkarna får ett visst antal kronor per förstagsbesök och ett visst antal kronor för återbesök och så har de betalt för

vård av dem som läggs in. Det innebär dels att man får göra oerhört många besök för en mycket enkel sak, dels att man slussas igenom med en hastighet av ungefär två minuter per patient. Dessutom är läkarna väldigt pigga på att lägga in folk. Det kan ligga nästan tio procent av regementet inlagt under helgerna. Läkarna borde i stället ha fast månadslön och finnas tillgängliga ett visst antal timmar per dag, så att man kunde vänta sig att läkaren hade litet mera tid per patient.

Beklädnadsförmåner och boendestandard i kasernerna

Permissionsuniformen borde kunna slopas eftersom den ändå bara hänger i garderoben.

För trivseln när man ligger inne spelar förläggningsstandarden en stor roll. I många kaserner saknas varmvatten eller om det finns så räcker det inte till för att låta ett par hundra man duscha varmt t. ex. efter en övning. De sanitära förhållandena behöver över huvud taget förbättras — toaletter utan toalettringar kan nämnas som exempel. Vidare ligger alltför många värnpliktiga — upp till 21 st — på varje logement. Dessutom är sängarna många gånger bristfälliga. Folk med dåliga ryggar som kommer in och lägger sig i kronans sängar får ofta värre ont i ryggen.

För att också säga något positivt kan det dock vara verkligt trivsamt på kasernerna, dvs. det går faktiskt att göra trivsamma kaserner. Det finns kaserner som bara är 25 år gamla men trots det alldeles nyrenoverade. Där finns varmt vatten och bara åtta man förlagda på varje logement. Sätten att möblera kan varieras och de värnpliktiga får själva bestämma detta. Vid ett förband har man påbörjat renovering av hela kasernbeståndet, vilket skall vara klart 1974. Det är dock synd när man nu kostar på en renovering, att man sätter in exakt samma tråkiga modell på skåp och sängar, även om det kanske är litet bättre kvalitet på de senare numera. Man efterlyser fantasi och

förnyelse — varför inte låta en heminredningsarkitekt ge tips i den här frågan.

Trivselanordningar och personalvård i övrigt

Något man skulle önska — förutom den personavårdsdetalj som finns — vore ett slags kuratorstjänst dit man kunde gå och tala om sina allmänna problem. Vidare borde en psykiater, kanske på halvtid, kunna knytas till varje förband. De läkare som finns är nämligen ofta inte lämpliga att prata med — kroppsläkare har inte tid att diskutera sådant. Vid ett förband hade man under en tvåveckorsperiod en psykiater som vikarie för den ordinarie läkaren och han jobbade dygnet runt praktiskt taget. Så stort var behovet av en sådan.

På Gotland har man särskilt stora fritidsproblem, eftersom det förekommer så mycket beredskapstjänst, då man inte får gå utanför kasernområdet. Det finns då ingenting att göra mer än att läsa tidningar och böcker under denna tid. Trivselproblemen blir därför mycket större, eftersom de värnpliktiga tvingas tillbringa mer tid än vid andra förband inom grindarna. Många är väldigt nere hela veckan ut och det innebär att man går ut och slår runt väldigt kraftigt dagen innan. Likaså köps det in stora mängder sprit — trots att det är förbjudet.

En person som studerar under sin militärtjänstgöring får ett mindre bidrag av personalvårdens medel. Bidraget täcker bara en liten del av de reella kostnaderna för kurserna. Bidragen gäller korrespondensstudier och utgår med ungefär 75 kr för en kurs som inte är på universitets- eller högskolenivå och 150 kr för en kurs på universitetsnivå, under förutsättning att man fullföljer kursen. Dessa summor är oerhört små. De borde utökas, för det finns värnpliktiga som trots en krävande tjänstgöring kan läsa in en kurs under sin militärtjänstgöring.

En sak som man skulle vilja trycka på när det gäller personalvård är det bristande samarbetet mellan förbanden och de kommunala organisationer som finns. På vissa

ställen finns det faktiskt rätt många organisationer av alla möjliga slag som borde få chansen att komma innanför kaserngrindarna och presentera sina program. De värnpliktiga kunde då gallra ut och söka sig till någon aktivitet som passar dem när de är lediga från sin tjänst på vardagskvällarna.

Kompletterande hjälp från socialbyrån och bemötande där

Det finns värnpliktiga som försökt få hjälp från socialbyrån där man då ofta hänvisar till att detta är en militär angelägenhet och ingenting som socialbyrån har med att göra. Nu undersöks visserligen fallen och det kan då som exempel framkomma, att en värnpliktig har fastigheter, dvs. förmögenhet fastän medlen är låsta. Han har ju inte mer pengar att röra sig med för det och ingen möjlighet att få det heller, men i ett sådant fall avslås ansökan på grund av förmögenheten. Här framkommer socialvårdens nackdelar. Om de värnpliktiga istället fick en lön, så skulle alla vara jämställda, och det skulle vara betydelselöst om de har en låst förmögenhet som inte kan utnyttjas under militärtjänstgöringen. Alla skulle då ha lika mycket att göra av med så att säga. Börjar man istället med en liten fast grund vilken sedan byggs på med olika socialbidrag, kommer systemet att slå snett och orättvist, så som dessa bidrag nu är konstruerade.

Hur man blir bemött av socialbyråerna skiftar från kommun till kommun, likaså de normer som tillämpas. En del värnpliktiga har mötts av mycket vänlig och trevlig personal, medan andra blivit avvisade direkt. Återigen framkommer här att förslaget med en ganska hög grundlön är något som man bör utreda möjligheterna att genomföra.

Skattebördor under militärtjänstgöringen och jämkning av skatt

På personalvårdsdetaljen vid ett förband har många värnpliktiga frågat efter blanketter för anstånd med att betala skatt. Anledningen till att de har skatt som måste betalas är att de har haft oregelbuden tjänst osv.

dessförinnan och inte betalat in tillräckligt. Genom att tiden året innan värnplikts-tjänstgöringen är oerhört osäker i många fall, brukar många ta ströjobb och får därigenom ganska stora skatteavbränningar som måste betalas så småningom. Det är nästan vanligare att man har betalat för mycket skatt, men man får inte tillbaka denna skatt förrän man har ryckt ut igen. Man skulle gärna önska att man kunde få tillbaka den överskjutande skatten under den tid man ligger inne istället för att få den genom de vanliga kanalerna.

I fråga om att begära jämkning av skatten är det stor skillnad mellan olika kategorier. Den kategori som arbetar och inte har varit studerande har kanske aldrig sökt jämkning tidigare. Man vet knappast att sådant existerar. Troligen missar man mycket pengar på så sätt, medan den som studerar och jobbar varje sommarlov är på bettet på en gång och söker jämkning.

Värnpliktån för att klara ekonomiska trångmål

Vid värnpliktskonferensen togs upp ett förslag om möjlighet för värnpliktiga som tillfälligt hamnar i en svår ekonomisk situation att snabbt och enkelt kunna få ta ett lån för att reda upp situationen. Exempelvis kunde summan maximeras till 2 000 kr. Detta skulle alltså vara för exceptionella fall. Man skall inte behöva låna till dagliga utgifter, utan det skall vara för att täcka sådant som reparationer, förfallande bilförsäkringspremier etc. I sammanhanget bör nämnas att bidragsformen lån och bidrag i brådskande fall är en mycket bra sak som borde propageras mer för och man borde också bygga ut denna verksamhet.

Angelägenhetsgradering av önskemålen

De två viktigaste punkterna är att höja penningbidragen till en hög nivå och att införa obegränsat antal fria resor på allmänna kommunikationsmedel. Sedan kommer alla de andra frågorna som tidigare nämnts i en klump, litet längre ned på rangskalan. Det är nästan omöjligt att göra en gradering av

alla önskemål, eftersom det här ofta rör sig om lokala problem om man bortser från penningbidraget och de fria resorna. Man bör därför undvika denna gradering, eftersom man inte generellt kan ange hur förhållandena bör vara. Man bör sträva efter en standardisering mellan de olika förbanden, så att kostnaderna blir desamma, oberoende av var man är förlagd.

Det bör påpekas att när man talar om höjning av penningbidraget som det mest angelägna, så avses endast den värnpliktiges personliga behov utan hänsyn till om han har familj eller ej. Det tidigare diskuterade systemet med studiemedelssystemet som grund skulle ju utgå från ett paket totalt för hela familjen så att säga med avdrag för den som inte har barn. I ett sådant system finns inte något speciellt penningbidrag.

2. Synpunkter framförda av värnpliktiga personalvårdsassistenter

De värnpliktigas ekonomiska situation i allmänhet

För en ensamstående värnpliktig, som är 19 år och har gått i skolan fram till studenten eller motsvarande, kan den ekonomiska situationen i allmänhet inte sägas vara något allvarligare problem. Han har det förhållandevis rätt bra jämfört med den som har familj och barn eller fästmö och barn eller någon annan försörjningsbörd. För den senare kategorin är det katastrofalt som det är nu. Det enda verkligt allvarliga problem som kan möta de ensamstående är deras möjligheter att få bostadsbidrag för sin lägenhet. Det finns många tråkiga exempel på att värnpliktiga har varit tvungna att gå ifrån sina lägenheter i samband med att de fullgjort sin värnpliktstjänstgöring. Den ökade fritiden som värnpliktiga numera har fått har medfört problem för dem att klara helgerna ekonomiskt. Genom att de är hemma två dagar i veckan och inte har någon möjlighet att få matersättning vare sig de har familj eller är ensamstående, så blir det problem.

Det sagda kan kompletteras med frågan om resorna, som är särskilt aktuell på Got-

land och vid norrlandsförbanden. För berörda värnpliktiga blir resorna väldigt dyra. Penningbidraget räcker inte till för dessa resor och därför borde antalet fria resor utökas för att ge de värnpliktiga möjlighet att utnyttja fritiden vettigt.

Detta med resorna bör understrykas. I Norrland upplever man verkligen detta som ett stort problem, dels därför att det är många sörlänningar, som gör värnplikten där — i Boden kan man räkna med 30—40 % — och dels därför att Boden som stad är väldigt trist för de värnpliktiga. Men det är inte bara stockholmarna som har problem utan även norrbottningarna. Det finns exempel på sådana som fått resa i ett och ett halvt dygn och sista biten med skidor och snöscooter.

En liten privatgallup som gjordes vid ett förband visade att de värnpliktiga tycker att de borde få åka gratis från militärförläggningen på statens järnvägar. En annan sak är att man kanske inte ska få vika plats i förväg. Klippkortet är ju bra i och för sig, men det är en kompromiss och det lägger mycket arbete på kvartermästarna. Ekonomiskt torde det betyda väldigt litet om de värnpliktiga skulle få åka gratis.

Skulle de värnpliktiga avstå från att använda eget fordon om fria resor med allmänna kommunikationsmedel införs?

Vid förband där man anordnat subventionerade bussresor, som innebär att de värnpliktiga kan resa hem till ett mycket lågt pris, har intresset varit mycket stort för denna form av ledighetsresor. Exempelvis har över 95 % av stockholmarna vid ett norrlandsförband utnyttjat bussresorna i stället för att ta egen bil eller ta sig hem på annat sätt.

Även om man inför fria resor på järnväg skulle troligen en stor del av de värnpliktiga komma att använda sina egna bilar i alla fall. Det beror helt på den tidsvinst man gör. Uppgår denna till ca två timmar vid ett avstånd på åtta mil till hemmet, för att ta ett exempel, är inte tåget ett intressant alternativ.

På T 4 i Hässleholm är de värnpliktiga huvudsakligen lokalt rekryterade och de kan åka tåg direkt till sina hemorter i mycket stor utsträckning. De som inte kan åka tåg utan måste ta buss eller bli hämtade om de bor ute på landet kommer med stor sannolikhet att åka bil, men de utgör en liten grupp, kanske 20—30 %. Resten kan alltså åka tåg och kommer säkert att göra det om man inför fria resor. De allra flesta skulle kunna utnyttja dessa fria resor och vinsten blir stor för dem.

På Gotland är det en tredjedel som utnyttjar endast den fria resan, en tredjedel som åker hem på egen bekostnad en gång i månaden och en tredjedel som försöker att komma hem varje helg. Det kan inte vara jämlikt när folk med egna bilar med åtta mil till hemorten kan komma hem varje helg, medan andra tvingas betala en dyr flygbiljett eller ta båten. Det senare inverkar också menligt på tjänsten eftersom man inte har råd med hytt.

Familjebidragsfrågor

Familjebidraget för värnpliktig med ett barn understiger i de flesta kommuner socialhjälpstandard, vilket man som personalvårdsassistent inte bör dra sig för att utnyttja. Om man ringer upp socialbyrån i kommunen i fråga och talar om att en socialhjälpstagare får si och så mycket — det är lätt att ta reda på när man har standardiserat det i vissa kommuner — så kan man med fog hävda att den värnpliktige och hans familj borde ha lika mycket. Det kan bli flera hundra kronor i månaden i vissa fall.

Familjebidraget är otillfredsställande och måste minst upp till socialhjälpstandard. Det överstiger socialhjälpstandard i vissa kommuner, men nu sker det ju en fortlöpande höjning av socialhjälpstandard genom penningvärdeförsämring och dylikt.

En förbättring av det stöd som familjebidraget erbjuder skulle åstadkommas om hustruns avdragsrätt vid behovsprövningen höjdes från 500 kr till exempelvis 1000 kr per månad. Man skulle då komma fram till en någorlunda godtagbar standard.

I det s. k. stockholmssystemet gör man beräkningar av vad det kostar för olika familjetyper att leva och får fram en totalsumma att fritt disponeras som inkluderar normala utgifter för mat, kläder, el-ström, telefon, resor, tvätt- och rengöringsmedel, tidningar, radio och TV och övriga personliga utgifter. Ett dylikt system kan sägas vara en ideal förebild för familjebidragets konstruktion. Hänsyn måste dock tas till variationer på det lokala planet. Nivån bör ligga något över existensminimum, vilket kan väl motiveras. De värnpliktiga känner det då inte som ett straff att de kommit in i militärtjänst och de kommer kanske att ha några kronor över varje månad att göra något extra med.

Vad som här berörts har främst anknytning till värnpliktiga under grundutbildning, men de repetitionsövandes problem är också av intresse. Det är möjligt att man bör skilja på dessa två kategorier på något sätt och konstruera två system. Man kan väl konstatera att anstånd många gånger beviljas av ekonomiska skäl. Det är nog många grupper som är hårt pressade och speciellt det sista året har egna företagare haft det kärvt en sådan här månad. Det vore säkert mycket önskvärt att höja näringsbidraget och övriga bidrag också naturligtvis. På så sätt kunde man få ned antalet anstånd.

Ibland har man själv som personalvårdsassistent aktivt skaffat socialhjälp åt folk och sett till att hemmavarande hustru och liknande gått till socialbyrån. Folk är i den situationen att de inte klarar sig, de måste gå dit, men de tycker det är otrevligt, hamnar i socialregistret etc. Man har helt enkelt en negativ attityd till socialhjälp. Om man gav bättre förmåner skulle folk inte behöva råka illa ut för detta.

Det förekommer också att de kommunala myndigheterna har den uppfattningen, att de sociala normerna inte är tillämpliga på de värnpliktiga. Då fordras att man lägger ned väldigt mycket arbete på bägge parter så att säga. Man borde här få till stånd ett bättre samspel mellan olika sociala förmåner.

Anstånd med räntor och amorteringar;
lån och bidrag

Vad gäller frågan om att ordna anstånd under värnpliktstjänstgöringen med både räntor och amorteringar på sådana lån som upptagits före inryckningen kan man nog inte se detta isolerat från frågan vad man skall göra med sådana som läggs in på sjukhus, hamnar på anstalter, fängelser och liknande. Det skulle bli något slags generell moratorium och man kan då fråga sig varför just värnpliktiga skulle gynnas, när det finns folk som har det ännu värre. Sedan är det ju så, att på verkställighetsstadiet finns en viss form av moratorielagstiftning. I avbetalningslagen står det att kronofogden kan ge anstånd om det finns särskilda skäl. När det gäller utmätning, kan man ge anstånd med försäljning av det utmätta godset i högst 5—6 månader eller efter särskild prövning av överexekutor ännu längre tid. Det finns sålunda redan regler som tillämpas ganska liberalt för sådana här fall oavsett om det gäller värnpliktiga eller ej. Det är troligen omöjligt att tänka sig moratorielagstiftning här, utan frågan måste nog lösas låne- och bidragsvägen.

Vissa amorteringar, t ex på statligt bosättningslån, kan man stoppa och vad gäller studielån blir det generellt uppskov, men sedan har man alla andra betalningsaffärer och andra banklån. Ätminstone med den situation som varit på lånemarknaden har det varit förfärligt svårt att telefonledes förhandla med bankkamreren om att sätta ned amorteringen eller rent av stryka amorteringarna. Här måste någon ändring ske. Samtidigt får man vara medveten om att det kanske skulle bli missbruk, om man skulle skänka de värnpliktiga pengar för att betala sina amorteringar. Vi har ju fall där man köper en praktiskt taget ny bil två månader före inryckningen och sen dras med amorteringar på 500—600 kr i månaden. Där måste man tänka sig för, men någon form av lån borde finnas att få, möjliga bidrag om det gäller något särskilt ömmande fall.

Det särskilda bidraget är svårt att få.

Bostadsbidraget borde även inkludera elräkningar, vattenavgifter, TV-licenser o s v. Det vore en helt naturlig väg att gå, för det är ju trots allt inte bara själva hyreskostnaden som är det väsentliga, utan det är också avgifter av nämnda slag som skall betalas och det kan vara svårt att få något för detta från det särskilda bidragsanslaget.

Det är viktigt, att alla dessa lån och bidrag som den värnpliktige får indexregleras, så att en summa det ena året inte blir den samma året därpå utan blir reglerad. Detta borde kunna lösas smidigt och därmed skulle man vinna en stor fördel.

En principfråga gäller om man skall ha generella behovsprövade bidrag eller om man skall ha bidrag i brådskande fall eller dylikt. I första hand bör man nog gå in för att höja de generella bidragen och därvid ta hänsyn till de naturliga utgifter man har. Hamnar man i den situationen, att konsulent eller motsvarande på förbandet skall sitta och döma olika värnpliktigas ekonomiska situation och dela ut pengar, 100 kr hit och 100 kr dit, så kan det systemet gå ganska snett.

Penningbidrag och utryckningsbidrag

Dagspenningssystemet som nu finns är totalt otillfredsställande. Man har svårt att förstå vilket av individens många behov det fyller. Höjningen med 1 kr har i och för sig ätit upp av prishöjningar m. m. för länge sedan. Det vore förnuftigare att gå på tanken med en klumpsumma. Det skulle alltså inte finnas någon dagspenning, utan man borde gå in för systemet med socialhjälpstandard och slå ihop dagspenningen med bostadsbidraget och allt annat.

Beträffande storleken på penningbidraget — om det skall vara 6 kr eller 15 kr eller något annat — så är det idag omöjligt att säga. Frågan måste bedömas i ett sammanhang utifrån hur det skall bli med de fria resorna, med familjebidraget etc. Skall dagspenningen endast gå till cigaretter och varm korv är måhända 6 kr ganska bra. Skall däremot utgifter för hemresor m m täckas av dessa pengar, är 6 kr alldeles för litet.

Om åter 15 kr om dagen — 450 kr i månaden skattefritt — skall gå till cigaretter och varm korv, är det ju en långt högre veckopeng att använda för egna behov än någon vanlig löntagare kan få.

Utryckningsbidraget bör vara så högt att det täcker den värnpliktiges levnadsomkostnader tills han får sin första lön. Numera när folk har månadslön i allt större utsträckning, kan det innebära att man får leva en hel månad på 250 kr. Vi hade för kort tid sedan en utryckning och då var det rätt många som var oroliga för hur de skulle klara sig under tiden fram till första avlöningen. Det blir de sociala myndigheterna som får träda in.

Mathållning

Det är tråkigt att man skall behöva göra av med en tredjedel av sin dagspenning på kvällen för att inte behöva gå och lägga sig hungrig. Det vore lämpligt att man fick ett mål mat till. Det är helt naturligt tycker man, att de som på helgerna inte äter på regementet får ersättning för det, även om de äter hemma hos föräldrarna. Våldigt många bor på studieorten, t. ex. Umeå, och de måste absolut betala sin mat över helgen. Det är två långa dagar och då skall alltså dagspenningen täcka det hela. Förbandet besparas en kostnad om man inte äter där, men den värnpliktige får ingen ersättning för det.

En annan fråga gäller marketenterierna. De fasta kostnaderna för ett marketenteri är ungefär desamma, oavsett om förbandet har 2 000 eller 500 värnpliktiga, åtminstone vad personalkostnaden beträffar. Det innebär att ett litet förband får det svårt att få sitt marketenteri att gå ihop och måste höja priserna. Ett stort förband kan t.o.m. låta mycket pengar flöda in i personalkassan från marketenteriet. Över huvud taget är anknytningen marketenteri—personalkassa mycket olycklig, antingen det blir över- eller underskott. Blir det överskott innebär det att de värnpliktiga med sina 6 kr får vara med och bidra till sin egen personalvård, vilket inte var tanken med dagspenningen,

och vid det omvända förhållandet får man ta pengar ur personalkassan och täcka underskottet och det kan inte vara riktigt tillfredsställande. Man borde därför göra ett slags centralorganisation för försvarets marketenterier, så att pengar kunde föras över mellan olika marketenterier. De som går med vinst skulle kunna subventionera dem som går med förlust. På så sätt kunde man hålla enhetliga priser över hela landet.

Kasernstandard

Enligt VU 60 skall varje man disponera 5 m² i logementet. På I 2 disponerar varje man inte mer än 2—3 m². Man borde ha en kortare, mer koncentrerad utbildning på 6—7 månader med ena året en vårinkallelse och en senare höstinkallelse och sedan nästa år en sommarinkallelse. På så sätt skulle man nedbringa antalet värnpliktiga per omgång och komma tillrätta med problemet med trångboddhet.

Logementet är den värnpliktiges hem när han ligger i militärtjänst. Därför borde man ha större frihet att bestämma hur där ska se ut, vad som ska hänga på väggarna, vilken matta som skall ligga på golvet osv. Om man decentraliserade denna fråga till de värnpliktiga skulle man göra mycket för trivseln och skapa större hemkänsla hos de värnpliktiga.

På ett förband där ett kompani består av 60 man finns det fyra toaletter. Efter en övning kan man tänka sig kön där. På ett skolkompani finns det dubbelt så många toaletter för halva antalet värnpliktiga. Samma sak är det med duscharna. När tio man av 60 har duschat finns det bara kallvatten för de övriga.

Vid kustflottan finns inga kaserner och här har talats om kvadratmeter medan det ombord väl snarast blir tal om kvadratcentimeter och det är väl i och för sig inte så mycket att göra åt. Fartyget är så stort som det är. I de hamnar vi har, t ex Berga och Karlskrona örlogsskolor, finns det inte några större fritidsanordningar och man kan fråga sig hur mycket man skall lägga ned på dylika anordningar när fartygen är borta

i regel tisdag, onsdag och torsdag på övningar och lokalerna står tomma. Därför är det synnerligen angeläget att de ekonomiska och sociala förmånerna för kustflottans värnpliktiga utökas, så att de har möjlighet att komma ifrån sina små trånga utrymmen vid ledighet och kan resa hem eller till närmaste fritidsort.

Ifråga om fritidsanordningar bör man koncentrera sig på att skaffa trivsamma dagrum på förbanden. Man bör ordna TV-rum som gör att de värnpliktiga kan komma från sin sovmiljö och sitta tillsammans och prata. Vidare bör man förbättra markentertierörelsen och knyta an till aktiviteter på orten, typ allaktivitetshus. Idén med soldat-hem är inte bra. Man bör undvika att bygga kategoriställen och i stället från förbandens sida stödja de strävanden som finns på kommunalt håll att ordna fritidslokaler för alla slags ungdomar. Motivet för soldaterna att komma ut på stan är ju inte att träffa andra soldater utan komma i kontakt med andra människor.

Hälso- och sjukvård samt tandvård

När det gäller läkarvården är det litet si och så på förbanden. Man tycks ha ett slags ackordssystem, där det gäller att försöka slussa igenom så många som möjligt så fort som möjligt.

Många har nog inte fått någon tandvård sedan de slutade skolan. Som det nu är så får endast de som har tandvårk behandling och då lagas det bara provisoriskt, varefter man får gå till en civil tandläkare och få det resterande gjort.

Det ekonomiska skyddet vid olycksfall

Det kan ibland vara svårt att följa upp en del fall, när det gäller olyckstillbud och skador. Det skrivs inte alltid rapport på dessa fall och sedan blir saken inte anmäld till riksförsäkringsverket.

Ett förslag är att man ålade personalvårdsdetaljen att följa upp dessa ärenden exempelvis genom att kvartermästarna lämnar uppgift till personalvårdsdetaljen att vid uttryckningen på kompani si och så eller på

fältpost den och den är nummer och namn si och så skadad i knät, ligger nummer och namn si och så på sjukhuset osv., varefter detta skulle anmälas till riksförsäkringsverket. Efter några veckor kunde en skrivelse till berörda värnpliktiga gå ut, underskriven exempelvis av konsulenten, där man upplyste om att anmälan om vederbörandes skada gjorts till riksförsäkringsverket och frågade om han fått vad han skall ha därifrån, om någonting var oklart etc.

För skador som värnpliktiga försakar kronans materiel borde, som föreslogs vid värnpliktskonferensen, tillkomma något slags drulleförsäkring. En sådan skada kan ju få mycket allvarliga ekonomiska följder för den som vållar den.

Övriga synpunkter på värnpliktsförmåner

De ekonomiska möjligheterna för värnpliktiga att bedriva studier bör något belysas. Problemet är kanske inte överallt så stort, men på en del förband finns många universitetsstuderande. För närvarande kan bidrag inte utgå från anslaget till fritidsverksamhet till sådana som bedriver universitetsstudier. Annars är bidragen mycket generösa, t. ex. för dem som går på fritidskurser på TBV eller läser på korrespondens. Läser de på universitet kan de inte få något bidrag utan det finns i stället uttalat, att man ska uppmana de värnpliktiga att söka studiemedel. De vänder sig då till studiemedelsnämnden och ansöker om studiemedel liksom en vanlig student och skall då få en reducering med hänsyn till att de har mat och husrum på kronans bekostnad. Nu är emellertid studiemedelsnämnderna synnerligen restriktiva när det gäller att bevilja reducerade studiemedel. Utredningen borde därför ta kontakt med centrala studiemedelsnämnden i detta ärende, för det finns många värnpliktiga som har enorma förutsättningar att bedriva studier. De är duktiga och de har tid.

Frågan om upplysning om utgående förmåner till värnpliktiga är mycket viktig. Det ges som regel en del upplysningar i samband med den allmänna informationen för

alla värnpliktiga kort tid efter inryckningen. Man frågar sig dock hur många som lyssnar uppmärksamt vid detta tillfälle. I samband med att inkallelseordern skickas ut skulle man kunna bifoga en broschyr med upplysning om att det inte går att klara sig på sex kronor om dagen och att den värnpliktige i tid bör se över sin ekonomiska situation och söka de bidrag han är berättigad till.

Det finns dock informationsbroschyren, t. ex. det lilla dubbelvikta häftet om familjebidrag, men det finns värnpliktiga som inte förstår språket i detta häfte. Förmodligen är det stora grupper av värnpliktiga som går miste om bidrag på grund av att informationen inte går fram.

En annan angreppspunkt när det gäller informationen är kompaniassistenten. Det är denne som har de värnpliktigas förtroende, de vet vem han är osv. Han skall vara väl informerad om allt det här och han skall observera när en värnpliktig har problem. Han kan kanske inte lösa dem själv, men han kan ta den värnpliktige och leda upp honom till personalvårdsdetaljen.

Ett av de största problemen man stöter på som personalvårdsassistent är just informationsproblemet. Det finns ju förmåner av många olika slag till de värnpliktiga och många av dem känner inte till dessa förmåner. Om utredningen kommer fram till nya och bättre värnpliktsförmåner, så är det väldigt viktigt att man också överväger hur informationen om dessa förmåner skall nå ut till alla värnpliktiga.

En sak som både befäl och värnpliktiga finner högst otillfredsställande är att man efter ett ansträngande dygn med vakttjänstgöring måste gå tillbaka direkt till tjänsten och förutsätts vara effektiv en hel dag och kanske också i kvällstjänst. Här borde finnas en regel om sex timmars vila efter vakt.

En motsvarighet till vad som vid flottan populärt kallas sjöspik, alltså sjötillägget, bör utgå även till arméns värnpliktiga vid förbandsövningar och liknande. Detta kan ses som ett rättvisekrav.

Yrkesvägledning och arbetsanskaffning i samband med utryckningen

Det har inte varit några bekymmer de senaste åren när det varit högkonjunktur, men på personalvårdsdetaljen märker man att det blir bekymmer i framtiden. En enkät bland dem som skall rycka ut angående önskemål om råd och hjälp i detta avseende visade på ett mycket stort behov. Personalvårdsdetaljen har medverkat till allmän vägledning och direkt arbetsanskaffning. Det senare gäller väl inte så många, men för dem har det säkert betytt väldigt mycket.

Det finns bestämmelser att en timme skall anslås till arbetsmarknads- och yrkesinformation. Det är beklagligt att detta sker med en hel bataljon på en gång med en representant för arbetsförmedlingen som står och pratar. De som verkligen har arbetsmarknadsproblem och inte vet vad de skall ägna sig åt vågar inte fråga i denna stora massa. Man borde anslå mera tid åt detta och driva det på kompaninivå. Då skulle det bli lättare för de värnpliktiga att tillgodogöra sig denna service.

De värnpliktigas inställning till värnplikten; marknadsmässig lön under militärtjänstgöringen

Motivationen för att göra militärtjänst är ingenting som är absolut beroende av den ekonomiska standarden. Det krävs säkert en förbättring av många andra saker också. Man kanske kan dämpa det värsta missnöjet genom att höja den ekonomiska standarden så mycket att den värnpliktige i alla fall tycker att det går någorlunda bra att göra det där året i lumpen. Men man kan inte få någon förändring till stånd genom att enbart syssla med de värnpliktigas sociala situation.

Försvarsviljan är säkert större än vad man får en uppfattning om när man talar med värnpliktiga. Det hör till att säga att lumpen är ett helvete. När de värnpliktiga får litet perspektiv på det hela inser de nog, att detta är en medborgerlig skyldighet och man kan förmoda att de har en ideologiskt betingad försvarsvilja, som inte är så låg som man har anledning tro.

Vad sedan gäller marknadsmässig lön, så måste den frågan ses i samband med hur vi i fortsättningen kommer att ha det i vårt värnplikssystem. Tecken tyder på att vi kommer ha ett alltmer tekniskt försvar. Vi kommer inte att kalla in hela årsklassen och det är väl redan så genom det nya inskrivningssystemet, att man plockar bort en hel del. Man får räkna med att rätt många utan att vara fysiskt eller psykiskt defekta helt enkelt kommer att ställas utanför, medan man kommer att lägga en betydligt större börda på andra. De kommer att ges längre utbildning för att hantera en komplicerad apparat. Då är det naturligtvis rimligt att de, som inte behöver göra värnplikt, som skattebetalare får vara med och kompensera dem som gör en längre värnplikt. Man skall fördenskull inte ta ut någonting extra, men man bör överväga att ge dem som får en lång och komplicerad utbildning rejäla förmåner, om inte marknadsmässig lön så i alla fall något åt det hållet.

Att man är ganska kritisk mot militärtjänstgöringen hänger nog mycket samman med brister i informationen om anledningen till militärtjänstgöringen. Kunde man informera de värnpliktiga litet mera om de tankar som finns bakom vårt försvar, så skulle man kunna höja deras motivation att deltaga i den här verksamheten.

Motivationsfrågan hänger mycket samman med arbetsuppgifternas art. Kan man göra dessa mer meningsfyllda så kan man därmed höja motivationen. Dessutom borde en god arbetsinsats belönas, så att man märker att det lönar sig att anstränga sig och försöka prestera litet mer än vad som krävs. Nu tycker många i stället att det gäller att försöka att inte visa sig för mycket, inte visa vilken arbetsförmåga man har.

Motivationen och den värnpliktiges sociala förmåner hänger nog ihop, men bara åt ett håll. Detta innebär att om man inte har motivation att göra militärtjänst, då klankar man så mycket som möjligt på de sociala förmånerna. Därmed är det inte

sagt att bara man höjer de sociala förmånerna så förbättras motivationen.

Skattefrågor

I Norrland är det faktiskt vanligt med stora skattebördor under militärtjänstgöringen. Det gäller värnpliktiga som driver skogsbruk, ofta i lag med släktingar etc. De har traktorer och skogsmaskiner av skilda slag och det är ganska dyrbara historier som skall amorteras.

Systemet med jämkning av skatt och dylikt fungerar i och för sig ganska bra. Om man ansöker genom familjebidragsnämnden så får man i allmänhet anstånd med dessa skatter. Det är bara informationen som fungerar dåligt. Många känner inte till denna möjlighet och i vissa fall har det gått så långt att det blivit dags för utmätning.

Prioritering av önskemålen

(Olika uppfattningar enligt A—C)

- A. Det viktigaste är att ensamstående med egen bostad och sammanboende värnpliktiga får bostadsbidrag.
- B. Informationen bör sättas som första punkt och den så kallade stockholmsmodellen för familjebidrag som andra.
- C. Fria resor sätts främst samtidigt som penningbidraget bör stå i lämplig relation härtill. Dessa två frågor hänger så nära ihop, att man inte enbart kan säga att penningbidraget skall vara sj och så stort.

Bilaga 4 FCF yttrande den 13 mars 1970 till riksdagens andra lagutskott ang. bostadsbidrag till värnpliktiga

Bostadsbidrag till värnpliktiga

Genom remiss från försvarsdepartementet den 16.2.1970, dnr 290/70, har försvarets civilförvaltning anmodats att till riksdagens andra lagutskott före den 3.4.1970 avge yttrande över vid innevarande års riksdag väckta motionen I: 848 angående bostadsbidrag till värnpliktiga. Med anledning härav får civilförvaltningen anföra följande.

Enligt nu gällande bestämmelser i 9 § 2 mom familjebidragsförordningen (nytryck SFS 1960: 152) må bostadsbidrag till värnpliktig, som inte sammanbor med familjemedlem i förordningens mening — dvs. sådan anhörig för vilken det utgår familjepenning — beviljas endast i den mån den värnpliktige eljest skulle nödgas avstå från bostad och avståendet skulle för honom medföra betydande ekonomisk olägenhet eller han vid uttryckningen inte skulle ha tillgång till lämplig bostad samt avsaknaden härav skulle för honom medföra avsevärda svårigheter. Sådant bostadsbidrag må dock ej utan medgivande av civilförvaltningen utgå till värnpliktig, som fullgör första tjänstgöring (numera grundutbildning).

Spörsmålet rörande bostadsbidrag till ensamstående värnpliktig, som fullgör grundutbildning, har under årens lopp uppmärksamats i flera olika sammanhang, bl. a. även tidigare i riksdagen. Sålunda har frågan behandlats av försvarsministern i ett interpellationssvar i andra kammaren den 15.12.1966 (15 §), till vilket civilförvaltningen här vill hänvisa, samt av andra lagutskottet i ut-

låtandet 1967: 42 (prop nr 108 och motion II: 569). Utskottet uttalade, att frågan då var föremål för behandling inom 1965 års försvarsutredning och att förslag i ämnet möjligen kunde vara att vänta i slutet av 1967. Försvarsutredningen angav dock inte något dylikt förslag (SOU 1968: 10, kap 7 och s. 232; jfr prop. 1968: 110, s. 61—62 och s. 73).

Bland annat med anledning av vad sålunda förekommit beträffande ifrågavarande spörsmål hemställde civilförvaltningen den 21.8.1968 i förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1969/70 avseende familjebidrag, att 0,5 milj. kr — av de vid 1968 års försvarsbeslut avsatta 70 milj. kr för bl. a. förbättring av de värnpliktigas förmåner — skulle få tas i anspråk för att möjliggöra en något förbättrad utgivning av här avsedda bostadsbidrag. Civilförvaltningens hemställan bifölls. I förslag till årets riksdag har inom ramen för ovannämnda 70 milj. kr medel för budgetåret 1970/71 beräknats med 1,5 milj. kr för fortsättningsvis ökad utgivning av bostadsbidrag till ensamstående värnpliktiga under grundutbildning (prop. 1970: 1 bil. 6 s. 159—160). Civilförvaltningen har räknat med att en sålunda utökad bidragsgivning skall kunna ske inom ramen för gällande författningsbestämmelser genom en ytterligare försiktig uppmjukning av de nuvarande bedömningsgrunderna.

I förevarande sammanhang vill civilförvaltningen upplysningsvis meddela, att flera motioner med samma syfte som den nu

föreliggande framfördes vid den s. k. värnpliktsriksdagen som hölls i Norrköping den 26 och 27 februari i år. Vederbörande utskott framhöll i utlåtande över motionerna att gällande bestämmelser för bostadsbidrag är alltför komplicerade för att ombuden vid värnpliktsriksdagen på den korta tid som stod till förfogande skulle kunna ta på sitt ansvar att fatta beslut i dessa frågor. Utskottet föreslog därför att en översyn av gällande bestämmelser verkställdes och att bidragsbehovet för ensamstående därvid särskilt betonades. Värnpliktsriksdagen beslöt bifalla utskottsutlåtandet.

Problemet med de värnpliktigas bostäder och bostadsbidrag torde — såvida man inte helt bortser från ekonomiska synpunkter på spörsmålet — tillhöra de svårare att lösa på ett i alla hänseenden tillfredsställande sätt. Detta framgår bl. a. av bilagda inom civilförvaltningen upprättade promemoria, till vilken ämbetsverket här får hänvisa. I sagda promemoria lämnas en allmän redogörelse för nuvarande prövningsgrunder i fråga om de värnpliktigas ansökningar om bostadsbidrag samt görs ett försök till bedömning av de konsekvenser — ekonomiska och andra — som troligen skulle bli följden av en sådan ändring av handläggningen av ifrågavarande ärenden som motionärerna synes åsyfta.

I ärendets handläggning har deltagit underreknade Simonsson och byrådirektören Virdesten, den sistnämnde föredragande, samt tf byråchefen Stenborg.

Nils Simonsson

S Virdesten

Bilaga till FCF yttrande 13 mars 1970 till riksdagens andra lagutskott ang. bostadsbidrag till värnpliktiga.

1. Enligt gällande bestämmelser i 9 § 2 mom. familjebidragsförordningen (nytryck SFS 1960: 152) må bostadsbidrag till värnpliktig, som inte sammanbor med familjemedlem i förordningens mening — dvs. sådan anhörig för vilken det utgår familjepenning — beviljas endast i den mån den värnpliktige eljest skulle nödgas avstå från bostad och avståendet skulle för honom medföra betydande ekonomisk olägenhet eller han vid uttryckningen inte skulle ha tillgång till lämplig bostad samt avsaknaden härav skulle för honom medföra avsevärda svårigheter. Sådant bostadsbidrag må dock ej utan medgivande av tillsynsmyndigheten, försvarets civilförvaltning, utgå till värnpliktig, som fullgör första tjänstgöring (numera grundutbildning eller motsvarande).

2. Civilförvaltningen har årligen att taga ställning till ett mycket stort antal ärenden i fråga om medgivande enligt nyssnämnda författningsrum. Dessa ärenden är av två slag. De omfattar *dels* ensamboende värnpliktiga och *dels* värnpliktiga, som sammanbor med en eller flera inte familjepenningberättigade anhöriga. Beträffande de sistnämnda ärendena blir frågan om bostadsbidrag givetvis beroende av — förutom den värnpliktiges förhållanden före, under och efter militärtjänstgöringen — de anhörigas ekonomiska omständigheter m. m. samt bostadens kostnad och storlek. Denna typ av ärenden är i förevarande sammanhang av mindre intresse enär de nuvarande bestämmelserna om bostadsbidrag i sådana fall torde vara relativt tillfredsställande.

3. I fråga om medgivande till bostadsbidrag för *ensamboende värnpliktiga* är civilförvaltningens bedömning i huvudsak följande:

a) För värnpliktiga, som fullgör kortare militär tjänstgöring (omkring 3 månader eller mindre), utgörande del av grundutbildning (motsvarande), beviljas som regel bostadsbidrag. Man synes nämligen inte skäligen kunna begära, att de värnpliktiga för

så kort tids militärtjänstgöring skall avhända sig bostaden eller föranstalta om uthyrning av densamma.

Detta gäller såväl egen lägenhet som möblerat rum. Den allmänna förutsättningen bör dock vara uppfylld, att fråga är om att behålla en före militärtjänstgöringen innehavd bostad. Om bostaden förhyres kort tid före eller under tjänstgöringen — detta gäller ofta studiebostäder — medges i allmänhet inte mer än en månadshyra i samband med uttryckningen för att då trygga tillgång till bostad.

b) Värnpliktiga, vilka fullgör grundutbildning (motsvarande) i en följd under 8—12 månader eller mera (vilket gäller för det stora flertalet värnpliktiga), erhåller medgivande till bostadsbidrag endast då det föreligger påtagliga, särskilda skäl för utgivande av dylikt bidrag — i allmänhet sådana skäl som inte kan åberopas av det stora flertalet »rekryttjänstgörande» värnpliktiga. Som exempel på fall där bostadsbidrag medges kan nämnas

att den värnpliktige saknar föräldrar eller annan nära anhörig (alltså i verklig mening ensamstående),

att han står i begrepp att inom kort ingå äktenskap,

att han fullgör grundutbildning vid relativt hög ålder (exempelvis 24 år och äldre) eller

att han någon månad före uttryckningen från tjänstgöringen har behov av bidrag för att säkerställa tillgång till bostad efter tjänstgöringen.

Ibland föreligger i ett och samma ärende helt olika typer av motiv, som *alla* talar för bidrag. Ofta pekar emellertid *vissa* skäl för bidrag men *andra* emot. För att söka skapa likformighet och någorlunda rättvisa inom förevarande område måste därför i det enskilda ärendet en bedömning av och vägning för och emot olika skäl göras. Som regel föreligger få grundmotiv men många varianter av ett och samma motiv. Detta medför svåra gränsdragningsproblem.

4. Om några »särskilda skäl» ej föreligger i ärenden, som avses under b) ovan, kan civilförvaltningen författningen enligt inte

lämna medgivande till bostadsbidrag. Är fråga om av den värnpliktige förhyrt *möblerat rum* får han alltså i allmänhet lämna rummet om han inte har egna medel att betala hyran med. Gäller det däremot förhyrd *lägenhet* rekommenderar ofta ämbetsverket eller familjebidragsnämnden den värnpliktige att försöka helt eller delvis uthyra bostaden under tiden för militärtjänstgöringen. Gäller det en delvis uthyrning, exempelvis ett rum i en tvårumslägenhet, uppkommer i allmänhet inga svårigheter eftersom den värnpliktiges hyresinkomst kan täcka hela eller i vart fall större delen av hans hyra till värden. I övrigt kan vid behov beviljas s k magasineringsbidrag, som omnämns i det följande. Som regel är det emellertid fråga om enrumslägenheter (eller i vissa fall ett omöblerat rum), som inte kan uthyras till någon del, och i sådana fall uppstår ibland besvärliga problem, eftersom den värnpliktige då vanligtvis måste ha hyresvärdens samtycke för hel uthyrning av lägenheten. För att komma i åtnjutande av bostadsbidrag påstår inte sällan de värnpliktiga, att hyresvärden vägrar dem tillstånd för uthyrning och ibland uppvisas även skriftliga intyg härpå. I detta sammanhang må emellertid erinras om att civilförvaltningens och familjebidragsnämndernas rekommendation om uthyrning har bättre stöd i gällande hyreslagstiftning än tidigare, eftersom hyresvärd numera sedan föregående år har svårare att vägra samtycke till andrahandsuthyrning. Sådan uthyrning löser ju också ofta problem för dem som saknar bostad (t. ex. på studieort eller i andra tätorter där bostadsbristen är påtaglig och där ofta studie- eller arbetskamraters behov av bostad lämpligen kan tillgodoses) även om lösningen endast blir temporär. För att något belysa hur bedömningen av hithörande ärenden går till må här framhållas, att om exempelvis en yngling från Norrland haft arbetsanställning och egen mindre lägenhet i södra Sverige (Malmö) under längre tid (2—3 år) och på grund härav vanligtvis inte längre kan anses ha ett så nära samband med föräldrahemmet, synes man inte böra begära att han skall hyra ut sin lägenhet, utan i dylikt

fall beviljas numera som regel bostadsbidrag.

Om bostadsbidrag inte beviljas — helt eller delvis — för egen lägenhet, utgår däremot ofta s. k. magasineringsbidrag för de kostnader, som den värnpliktige har eller kan beräknas få för magasinering av sina möbler och andra tillhörigheter. Magasineringsbidrag anpassas efter omfattningen av lösöret och skäligen kostnader på orten för dylik magasinering. I och för sig möter inte hinder för beviljande av bidrag för magasinering i den egna bostaden. Bidrag beviljas dock inte i sådana fall, där det får antagas, att den värnpliktige borde kunna ordna magasineringen utan kostnader, exempelvis hos föräldrar med relativt goda bostadsutrymmen. Magasineringsbidrag kan dock utgå för uppkommande transportkostnader.

5. Man kan väl förstå de värnpliktigas önskemål att erhålla bostadsbidrag efter mera generösa normer än de nuvarande. En utvidgning av bidragsgivningen medför emellertid

att staten och i viss mån även kommunerna får ökade kostnader (storleken av kostnadsökningen blir naturligtvis beroende på hur bestämmelserna utformas och tillämpas; om bidragsgivningen skall bli avsevärt generösare är det dock omöjligt att utforma dessa så att inte en väsentlig kostnadsökning blir följden),

att värnpliktiga under relativt långvarig militärtjänstgöring på det allmännas bekostnad kommer att disponera (bibehålla) bostäder, som andra personer med hänsyn till förhållandena på bostadsmarknaden kan vara i långt större behov av.

6. Som redan framgår av det föregående torde problemet med de värnpliktigas bostäder och bostadsbidrag tillhöra de svårare att lösa på ett i alla hänseenden tillfredsställande sätt. I det följande anföres ytterligare synpunkter, avsedda att — utan att lämna svar på uppställda frågor — belysa problemkomplexet. Frågan gäller alltså bostadsbidrag till sådana värnpliktiga, som är ensamboende och som fullgör grundutbildning under 8—12 månader i en följd.

a) En väsentlig och grundläggande fråga i sammanhanget är följande: Skall de värn-

pliktiga för att ha »någonstans att ta vägen» under permissioner och annan ledighet i princip ha tillgång till egen civil bostad under värnpliktstjänstgöringen? Nuvarande praxis säger nej, men om svaret är jakande, torde det bli nödvändigt att helt omforma 9 § 2 mom familjebidragsförordningen så att dess innebörd blir att bostadsbidrag skall utgå till alla värnpliktiga som överhuvudtaget kan redovisa en bostadskostnad.

b) Skall någon gräns dragas mellan de olika *typerna* av bostad? Omöblerad lägenhet förhyrd direkt av fastighetsägaren, möblerad lägenhet förhyrd i andra hand, insatslägenhet, egen fastighet, möblerat rum, omöblerat rum, delvis möblerat rum m. m. Eller skall alla typerna i princip accepteras och bostadsbidrag beviljas? Eller skall endast lägenheterna godtagas? Eller skall det avgöras från fall till fall? Vilka riktlinjer skall man då ha?

c) Skall *tidpunkten* för hyresavtalets ingående påverka bedömningen av bostadsbidragsärendet och hänsyn sålunda tagas till hur länge bostaden innehafts, om den förhyrts före inkallelsen, i samband med denna eller under densamma?

d) Hur skall *bostadens storlek* bedömas? Skall endast 1-rumslägenheter godtagas? Skall ansökan som avser bidrag för en 2-rumslägenhet helt avslås eller bidrag utgå med halva hyresbeloppet?

e) Skall hänsyn tagas till *hyrans storlek*? Skall exempelvis den 20-årige värnpliktige som under några månader stått i den kommunala bostadskön och vid inryckningen till värnpliktstjänstgöring fått erbjudande om en 4-rumslägenhet för 600 kr/mån beviljas bostadsbidrag? Hans inkomster under civila förhållanden är sådana att han kan bedömas ha råd med hyran. Skall bostadsbidrag i detta fall beviljas med 600 kr, med 150 kr (= 1/4 av hyran) eller med något annat belopp? Eller skall ansökningen helt avslås? Men om så sker, hur ser då ifrågovarande värnpliktige på sin kamrat (kanske både i det civila och det militära) som beviljas exempelvis 175 kr/mån för 1-rumslägenhet. Den värnpliktige har icke lyckats skaffa sig en dylik lägenhet, men blivit erbjuden 4-

rumsbostaden, därför att andra i bostadskön avböjt erbjudande med hänsyn till storleken på hyran, vilken den värnpliktige dock vore villig och även hade möjlighet att erlagga om han inte skulle fullgöra militärtjänstgöring.

f) Skall den värnpliktiges *egna civila inkomst- och förmögenhetsförhållanden* påverka bedömningen av bostadsbidragsfrågan? Skall det förhållandet, att den värnpliktige har goda inkomster, som i vanliga fall möjliggör hyresbetalning men som han går miste om under sin värnpliktstjänstgöring, medföra att bostadsbidrag beviljas? Om frågan besvaras jakande uppstår problemet om bedömningen skall bli densamma om det gäller viss förmögenhet (exempelvis spar-kapital)? Skall det i sistnämnda fall anses att den värnpliktige i första hand skall utnyttja sitt kapital och alltså inte beviljas bostadsbidrag? Kan man helt bortse från den värnpliktiges och eventuellt nära anhörigas inkomst- och förmögenhetsförhållanden? Det nuvarande familjebidragssystemet bygger dock på behovsprövning.

g) Skall den omständigheten (som även berörts under a) att den värnpliktige får fullgöra sin tjänstgöring på eller i närheten av sin *hemort* anses tala *för* eller *emot* bostadsbidrag? Om den anses tala *för*, hur skall man då ställa sig till de ynglingar som har egen lägenhet i sin hemort i exempelvis Mälardalen men som är kommenderade till Övre Norrland (t ex Boden) under värnpliktstjänstgöringen? De kan ju inte utnyttja lägenheten under permissioner och kortare ledigheter. Skall de hyra ut lägenheten i andra hand, medan kamraterna som fullgör sin värnplikt på eller i närheten av hemorten skall få bostadsbidrag därför att de kan utnyttja lägenheten under ledigheter. Kommer inte då de förstnämnda ynglingarna att känna sig illa behandlade i åtminstone två hänseenden, dels tvingas de tjänstgöra långt från hemorten och dels går de miste om bostadsbidrag (eventuellt även sin bostad). Då återkommer problemet, huruvida det ur allmän synpunkt kan anses förnuftigt att det utgår bostadsbidrag för en bostad som av den värnpliktige endast kan användas vid

ett fåtal tillfällen under värnplikten. Bör inte sådana bostäder — i Stockholm, Göteborg, Malmö—Lund, Örebro, Umeå, Linnköping och andra större tätorter — i stället disponeras exempelvis av ungdom som yrkesutbildar sig och som har svårigheter anskaffa bostad? Vad sker om den värnpliktige upplåter den lägenhet för vilken bostadsbidrag beviljats till annan person utan eller mot ersättning? Hur skall kontrollen i sistnämnda fall ske i de stora kommunerna? Men om bostadsbidrag inte beviljas för lägenheten, bör då kanske bidrag beviljas för ett å den militära förläggningssorten förhyrt civilt rum så att värnpliktiga har »någonstans att ta vägen» på sin lediga tid?

h) Om vissa *sociala indikationer* uppställs som villkor, vilka då? Typfall: den värnpliktige är föräldralös, en av föräldrarna är kvar, föräldrarna är skilda, han har kontakt med endast den ena, med bägge, med ingen (kanske av vissa schismorsaker). Hans närmaste anhöriga utgöres av fosterföräldrar, andra släktingar eller fästmo. Han har varit föremål för barnavårdsnämnds ingripande eller annan rättsinstans.

Sedan medel fr. o. m. innevarande budgetår anvisats för viss förbättrad bidragsgivning beviljas numera ofta bostadsbidrag i ovan-nämnda typfall.

i) Skall åldern fälla utslaget? 23 år? 25 år?

Vad ovan sagts under a)—i) har närmast gällt direkt av värd förhyrd omöblerad lägenhet. Detsamma gäller också möblerad lägenhet eller möblerat rum. Beträffande dessa kan i vissa fall förhållandena vara sådana, att bedömningen bör ske i likhet med den som gäller för förhyrd omöblerad lägenhet, men i allmänhet kan den värnpliktige inte anses vara lika fast knuten till rummet som till lägenheten. För möblerat rum lämnas därför för närvarande — om ej särskilda skäl föreligger — ej medgivande i fråga om bostadsbidrag för värnpliktiga som här avses. En värnpliktig som har föräldrar eller andra nära anhöriga kan alltså inte påräkna erhålla bostadsbidrag för ett möblerat rum som han förhyr på ort, där han har sitt civila arbete, även om denna ort ligger långt från föräldrahemmet.

7. Onekligen talar vissa skäl för en utvidgad utgivning av bostadsbidrag. Om beslut fattas i den riktningen synes det emellertid — något som torde framgå av vad ovan anförts — bli mycket svårt att skriva författningstext som möjliggör en någorlunda klar gränsdragning mellan till bostadsbidrag berättigade och inte berättigade. I sammanhanget bör uppmärksammas, att en dylik generösare bostadsbidragsgivning till ensamboende värnpliktiga — exempelvis i sådana fall då den värnpliktige förhyrt egen lägenhet på grund av trångboddhet i föräldrahemmet eller för att få studiero — troligen kommer att i viss mån påverka frågan om bostadsbidrag även till värnpliktiga som sammanbor med anhörig (exempelvis i de fall föräldrarna förhyrt rymligare bostad för att bereda den värnpliktige sonen eget rum). Vidare föreligger risk för viss favorisering av sådana värnpliktiga som lyckats få hyra egen lägenhet, såvida man inte anser att innehavet av dylik lägenhet, oberoende av förhållandena i övrigt, i sig själv bör grunda rätt till bostadsbidrag. Det torde dock råda delade meningar om rättvisan i ett sådant betraktelsesätt.

8. En utvidgning av bidragsbestämmelserna till att omfatta även möblerade rum skulle med all sannolikhet medföra, att bidrag — i vart fall efter någon tid då bestämmelserna och tillämpningen av dessa blivit allmänt kända — kommer att utbetalas till praktiskt taget alla värnpliktiga. En generös bostadsbidragsgivning till ensamboende »rekryter» måste nämligen som redan framhållits komma att påverka frågan om bostadsbidrag även till dem som sammanbor med anhörig. Många gånger kan förhållandena t.o.m. vara sådana att det sakligt sett vore riktigare att dessa sistnämnda finge bostadsbidrag före den ensamboende.

9. I det föregående har ifrågasatts huruvida det ur allmän synpunkt inte vore önskvärt att de värnpliktigas lägenheter med hänsyn till rådande bostadsbrist på förnuftigt sätt disponerades av andra under de värnpliktigas militärtjänstgöring. Mot detta invänder måhända någon att det inte är bostadsbrist på alla orter och att värnplik-

tiga boende på sådana orter kan få svårt att hyra ut i andra hand. Här bör emellertid uppmärksammas att om det på en ort råder relativt god balans mellan efterfrågan och tillgång på bostäder så behöver ju strängt taget inte bostadsbidrag beviljas, eftersom de värnpliktiga då kan lämna sina bostäder vid inryckningen. Det får nämligen antagas att de på sådan ort bör kunna erhålla en likvärdig bostad i samband med utryckningen från militärtjänstgöringen; dock allt under förutsättning, att det inte fastslås, att de värnpliktiga skall ha tillgång till civil bostad under värnplikten.

10. Kostnader och sammanfattning. En kontingent »rekryttjänstgörande» värnpliktiga uppgår till ungefär 50 000 man per år. Några säkra uppgifter över hur många av dessa som nu beviljas bostadsbidrag finns inte. Ifrågavarande värnpliktiga utgörs emellertid i huvudsak av gifta värnpliktiga och värnpliktiga vilka sammanbor med fästmö, moder eller annan anhörig, som för sin försörjning och/eller för den gemensamma bostadskostnadens bestridande är beroende av den värnpliktige. Endast ett relativt ringa antal avser »renodlade ungarfall» (föräldralösa och liknande), som efter civilförvaltningens medgivande beviljas bostadsbidrag. Här bortses då från de korttidstjänstgörande värnpliktiga (cirka 3 månader och därunder), som emellertid också är en förhållandevis liten grupp. Med utgångspunkt i den officiella statistiken över antalet gifta manliga individer i olika åldrar torde man kunna antaga att 5 % av de »rekryttjänstgörande» värnpliktiga är gifta och i allmänhet beviljas bostadsbidrag. Läggas härtil de övriga värnpliktiga (med undantag av de korttidstjänstgörande), vilka åtnjuter dylikt bidrag — främst med fästmö eller moder sammanboende — torde totala antalet rekryttjänstgörande värnpliktiga, som i nuläget beviljas bostadsbidrag kunna uppskattas till mellan 5 000 och 8 000. Med denna beräkning skulle omkring 42 000 »rekryter» i dagens läge inte uppbära bostadsbidrag.

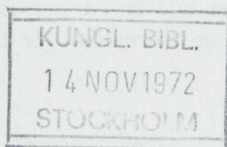
En sådan väsentlig utvidgning av bidragsbestämmelserna som motionärerna synes

åsyfta torde medföra att praktiskt taget alla värnpliktiga skulle komma att beviljas bostadsbidrag. Detta skulle, som ovan antytts, föra med sig avsevärda kostnader. Om de »rekryter», som nu inte beviljas bostadsbidrag, försiktigtvis uppskattas till 40 000 man per år och om man antager att var och en av dessa fullgör 10 månaders värnplikt och har en genomsnittlig bostadskostnad om 200 kr för månad skulle totalkostnaderna uppgå till $(40\ 000 \times 10 \times 200 =) 80$ miljoner kr per år, dvs. det skulle innebära mer än en fördubbling av de nuvarande sammanlagda årliga familjebidragskostnaderna.

Möjligen kan bidragsbestämmelserna göras något liberalare än f. n. — som framhållits i skrivelsen till riksdagens andra lagutskott har man numera i viss mån slagit in på den vägen sedan härför erforderliga medel anvisats — utan att därför föra med sig så omfattande kostnader som nyss antytts. Om bidragsgivningen väsentligen skall liberaliseras *ytterligare* måste det emellertid bli nödvändigt med föreskrifter, vilka kan komma att leda till en mycket omfattande individualprövning av ärendena. Bland annat måste ju en viss, låt vara relativ, rättvisa mellan de olika värnpliktiga eftersträvas. Som framhållits i det föregående torde allt detta föra med sig väsentliga administrativa olägenheter och kostnader eftersom gränsdragningen mellan bifalls- och avslagsärendena blir synnerligen svår eller i längden kanske rent av omöjlig att upprätthålla. I vart fall sett på längre sikt torde jämväl detta alternativ bli mycket kostnadskrävande. Av lättförståeliga skäl kan några siffror rörande beräknade direkta och indirekta kostnader för detta inte anges.

S Virdesten

Statens offentliga utredningar 1972

Kronologisk förteckning

---

1. Ämbetsansvaret II. Ju.
2. Svensk möbelindustri. I.
3. Personal för tyg- och intendenturförvaltning. Fö.
4. Säkerhets- och försvarspolitiken. Fö.
5. CKR. (Centrala körkortsregistret) K.
6. Reklam I. Beskattning av reklamen. U.
7. Reklam II. Beskrivning och analys. U.
8. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. U. (Utkommer senare.)
9. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer. U. (Utkommer senare.)
10. Godsbefordran till sjöss. Ju.
11. Förenklad löntagarbeskattning. Fi.
12. Skadestånd IV. Ju.
13. Kommersiell service i glesbygder. In.
14. Revision av vattenlagen. Del 2. Ju.
15. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. Ju.
16. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. (Följdförfattningar) Ju.
17. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. Ju.
18. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. Ju.
19. Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. U.
20. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. U.
21. Svävarfartslag. K.
22. Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. Ju.
23. Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. U.
24. Vägfraktavtalet II. Ju.
25. Naturgas i Sverige. I.
26. Förskolan 1. S.
27. Förskolan 2. S.
28. Konsumentköplag. Ju.
29. Konsumentupplysning om försäkringar. H.
30. Bostadsanpassningsbidrag. In.
31. Lag om hälso- och miljöfarliga varor. Jo.
32. Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? C.
33. Förhandlingsrätt för pensionärer. In.
34. Familjestöd. S.
35. Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. Jo.
36. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. U.
37. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. U.
38. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfundens ekonomi. U.
39. Abortfrågan. Remissyttrande. Ju.
40. Konkurrens i bostadsbyggandet. In.
41. Familj och äktenskap I. Ju.
42. Vägtrafikbeskattningen. Fi.
43. Utnyttjande och skydd av havet. I.
44. Reformerad skatteutjämning. Fi.
45. Kulturminnesvård. U.
46. Landskapsvård genom täktsamverkan. Ju.
47. Data och integritet. Ju.
48. Riksdagen och försvarsplaneringen. Fö.
49. Tryckfriheten och reklamen. Ju.
50. Skyddsrum. Fö.
51. Sjölagens befraktningskapitel. Ju.
52. Rapport angående kommunal information m. m. C.
53. Handräckningstjänst i försvaret. Fö.
54. Skyddat arbete. In.
55. Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. Fi.
56. Glesbygder och glesbygdspolitik. In.
57. Ledningsrättslag. Ju.
58. Koncession för pipelines. K.
59. Att välja framtid. Ju.
60. Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. S.
61. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. U.
62. Offentligt stöd till de politiska partierna. Ju.
63. Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. Fi.
64. Kriminalvård. Ju.
65. Barnavårdsmanfrågan. Ju.
66. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. U.
67. Ny kulturpolitik. Del 2. Sammanfattningar. U.
68. Vårnpliktsförmåner. Fö.

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Åmbetsansvaret II. [1]
 Godsbefordran till sjöss. [10]
 Skadestånd IV. [12]
 Revision av vattenlagen. Del 2. [14]
 Grundlagberedningen. 1. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. [15] 2. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning (Följdförfattningar) [16] 3. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. [17] 4. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. [18]
 Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. [22]
 Vägfraktavtalet II. [24]
 Konsumentköplag. [28]
 Abortfrågan. Remissyttrandet. [39]
 Familj och äktenskap I. [41]
 Landskapsvård genom täktsamverkan. [46]
 Data och integritet. [47]
 Tryckfriheten och reklamen. [49]
 Sjölagens befraktningskapitel. [51]
 Ledningsrättslag. [57]
 Att välja framtid. [59]
 Offentligt stöd till de politiska partierna. [62]
 Kriminalvård. [64]
 Barnvårdsmannafrågan. [65]

Försvarsdepartementet

Personal för tyg- och intendenturförvaltning. [3]
 1970 års försvarsutredning. 1. Säkerhets- och försvarspolitik. [4] 2. Riksdagen och försvarsplaneringen. [48]
 Skyddsrum. [50]
 Handräckningstjänst i försvaret. [53]
 Utredningen rörande systemet för förmåner åt värnpliktiga m. fl. (UFV) 1. Värnpliktsförmåner. [68]

Socialdepartementet

1968 års barnstugeutredning. 1. Förskolan 1. [26] 2. Förskolan 2. [27]
 Familjestöd. [34]
 Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m. m. [60]

Kommunikationsdepartementet

CKR. (Centrala körkortsregistret) [5]
 Svävarfartslag. [21]
 Koncession för pipelines. [58]

Finansdepartementet

Förenklad löntagarbekattning. [11]
 Vägtrafikbeskattningen. [42]
 Reformerad skatteutjämning. [44]
 Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2. Slutrapport. [55]
 Näringslivets försörjning med riskkapital från allmänna pensionsfonden. [63]

Utbildningsdepartementet

Reklamutredningen. 1. Reklam I. Beskattning av reklamen. [6] 2. Reklam II. Beskrivning och analys. [7] 3.

Reklam III. Ställningstaganden och förslag. [8] (Utkommer senare.) 4. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer. [9] (Utkommer senare.)
 Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. [19]
 1968 års litteraturutredning. 1. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. [20] 2. Försök med bibliotek. Litteraturutredningens biblioteksstudier. [61]
 Högre utbildning — regional rekrytering och samhälls-ekonomiska kalkyler. [23]
 1968 års beredning om stat och kyrka. 1. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. [36] 2. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. [37] 3. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfundens ekonomi. [38]
 Kulturminnesvård. [45]
 Kulturrådet. 1. Ny kulturpolitik. Del 1. Nuläge och förslag. [66] 2. Ny kulturpolitik. Del 2. Sammanfattningar. [67]

Jordbruksdepartementet

Lag om hälso- och miljöfarliga varor. [31]
 Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. [35]

Handelsdepartementet

Konsumentupplysning om försäkringar. [29]

Inrikesdepartementet

Kommersiell service i glesbygder. [13]
 Bostadsanpassningsbidrag. [30]
 Förhandlingsrätt för pensionärer. [33]
 Konkurrens i bostadsbyggandet. [40]
 Skyddat arbete. [54]
 Glesbygder och glesbygdspolitik. [56]

Civildepartementet

Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? [32]
 Rapport angående kommunal information m. m. [52]

Industridepartementet

Svensk möbelindustri. [2]
 Naturgas i Sverige. [25]
 Utnyttjande och skydd av havet. [43]

